

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น
ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2

โดย
รองศาสตราจารย์สุณีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ และคณะ

พฤษภาคม 2563

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น
ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2

คณะผู้วิจัย

นางสุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์

นางกัญยรัตน์ เครือเขื่อน

นายปรีชา บุตรรัตน์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

รายงานโครงการ การพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 ฉบับสมบูรณ์ เป็นรายงานผลการวิจัยหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัย การท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุน จาก สกว. ฝ่ายท้องถิ่น (สกว.) ในปีงบประมาณ 2560 – 2561 รวม 10 โครงการ รวมทั้งโครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางเข้าสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสาน เป็นการดำเนินงานโดยนักวิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา เป็นการศึกษาวิจัยตามหลักวิชาการ เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับจัดทำระบบสารสนเทศองค์ความรู้วิถีชาวนาในภาคอีสาน ซึ่งการหนุนเสริมจึงเป็นการให้ข้อเสนอแนะในการรวบรวมและการจัดเก็บอย่างครอบคลุม และการวิเคราะห์เพื่อจัดการข้อมูลให้เป็นระบบสำหรับการจัดทำสารสนเทศ เพื่อจัดทำคู่มือสำหรับการสืบค้นต่อไป ส่วนการหนุนเสริมโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ส่วนมากจะเป็นการเน้นย้ำการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอวิถีชีวิตชาวนาตามวัฒนธรรมชุมชน และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างชัดเจน และเกิดความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทคัดย่อ	จ
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	9
ขอบเขตการวิจัย	9
แผนการดำเนินงาน	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	12
นิยามศัพท์	12
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	13
แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม	16
แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	18
แนวคิดการท่องเที่ยวสีเขียว	26
การท่องเที่ยววัฒนธรรม	27
แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์	29
แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดท่องเที่ยว	29
แนวโน้มการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว	33
แนวโน้มการท่องเที่ยวไทยยุค 4.0	34
ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน	36
คำแถลงเจตนารมณ์ของคณะรัฐมนตรี	41
ความเหลื่อมล้ำกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	42

	หน้า
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	50
บทที่ 4 ผลการศึกษา	55
โครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนปี พ.ศ. 2560	55
โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี พ.ศ. 2561	67
การหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	77
การจัดอบรมหนุนเสริมการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	79
แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	83
การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	84
การถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	87
ตารางการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา บริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	100
การท่องเที่ยวชุมชนกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ โควิด -19	120
การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม	121
ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	122
การอภิปรายผลการศึกษา	127
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	131
โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560	131
โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ. 2561	133
การหนุนเสริมและการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	136
แบบประเมินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชาวนา	138
การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	138
ตารางการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาบริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	140
การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม	149
ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	149
บรรณานุกรม	153

หน้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	157
ภาคผนวก ข	169
ภาคผนวก ค	184
ภาคผนวก ง	192

ตารางเปรียบเทียบการดำเนินงานโครงการพัฒนาคลังโกหุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น
ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยท้องถิ่น และพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา การออกแบบเครื่องมือประเมินผลกิจกรรมท่องเที่ยวในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การถอดบทเรียน และการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา เพื่อพัฒนาเส้นทางเข้าสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอีสาน โดยการทบทวนผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการ เสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิเคราะห์บริบทชุมชน การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว และการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม ผลการดำเนินการหนุนเสริม ปีที่ 2 พบว่า โครงการในชุมชนที่มีศักยภาพและเครือข่ายทางการท่องเที่ยวอยู่เป็นทุนเดิม มีโอกาสในการจัดการท่องเที่ยวได้มาก เช่น ชุมชนบ้านชีทวนและหมู่บ้านเชื่อมโยงในโครงการ จังหวัดอุบลราชธานี และชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งทั้งสองโครงการนี้มีการท่องเที่ยวมาก่อนแล้ว จึงได้เสริมกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชาวนาเพิ่มขึ้น และโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษที่มีความดึงดูด เช่น ชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว ศรีเจริญ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย ซึ่งตั้งอยู่ในเขตภูเขาที่มีอากาศเย็น ธรรมชาติสวยงาม ชุมชนนาโสก จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท อยู่ในพื้นที่โคกไกล่ป่าเขา และชุมชนอุ่มเหมา อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ้ย ซึ่งแม้จะอยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร แต่ความโดดเด่นของชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ชุมชนบ้านดอนแรด อำเภอรันบุรี จังหวัดสุรินทร์ อาศัยพื้นที่ป่าทามเป็นแหล่งดำเนินชีวิต มีลักษณะพื้นที่และเรื่องราวอนุรักษ์ป่าทาม เป็นสิ่งที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว ส่วนเส้นทางข้าว ใหม่ ในพื้นที่บ้านดอนข่า ห้วยหลิม และหนองหญ้าปล้อง มีภูมิปัญญาในด้านการทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นสิ่งที่ดึงดูดจากความมีชื่อเสียงที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และชุมชนโคยรอบแก่งละว้า ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ที่หล่อเลี้ยงชุมชนโคยรอบ 6 หมู่บ้าน จึงมีภาพวิถีการดำเนินชีวิตทั้งการจับสัตว์น้ำ การปลูกผัก ในทัศนียภาพที่งดงาม รวมถึงการท่องเที่ยวชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นเครือข่ายกัน 3 ชุมชน ที่ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ป้อนเข้าสู่ตลาดสีเขียวในเมือง จึงเป็นพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับสินค้าเกษตรปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับชุมชนสระใคร จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในลักษณะนาแปลงใหญ่ แต่พื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง และเครือข่ายชุมชนอยู่ห่างไกลกัน และแม้ทุกชุมชนจะมีสิ่งดึงดูดและศักยภาพทางการท่องเที่ยวในวิถีชาวนาต่าง ๆ กัน แต่ส่วนมากยังคงต้องการหนุนเสริม และพัฒนาทักษะการจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว

ด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในชุมชน ให้สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพมาตรฐานตามข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งการสนับสนุนงบประมาณ การพัฒนาทักษะวิชาการ การจัดการตลาด และการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถประเมินผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้ง 37 ตัวชี้วัด ได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่วนความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสาน จะได้มีการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างให้ความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน ดังคำกล่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา นายวีระศักดิ์ โควสุรัตน์ ในการเปิดงาน “ท่องเที่ยววิถีไทยเก๋ไก๋ถึงชุมชน” วันที่ 15 ธันวาคม 2560 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ว่า

“...การส่งเสริมให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้ใครต่อใครเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนจึงเป็นสาระสำคัญ เพราะจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ไปรู้จักกับความจริงแท้ของวัฒนธรรมไทย ...คนที่รักษาวัฒนธรรมไทยนานที่สุดโดยสม่ำเสมอก็คือคนในชุมชน ...กิจกรรมท่องเที่ยวในวันนี้จึงนำสินค้าและกระบวนการการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการไปพบกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ...จริงแท้ที่เป็นของชาวบ้านและชุมชน จึงเป็นสาระสำคัญการทำงานท่องเที่ยวแบบร่วมถักทอประสานงานกันให้ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคราชการ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ภาคท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันในการเป็นเจ้าของอุตสาหกรรม เจ้าของวัฒนธรรม และมีความเป็นเจ้าของในเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวด้วยกันจึงเป็นเรื่องสำคัญ”

ที่ผ่านมา สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในหลากหลายประเด็น ทั่วทุกภาคของประเทศ และได้ห้วงประมาณสนับสนุนการดำเนินโครงการวิจัย ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ตามนโยบายของภาครัฐตั้งแต่ปีงบประมาณ 2560 ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการจัดสรรรวม 5 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี สกลนคร มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และหนองคาย และในปีงบประมาณ 2561 ได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เพิ่มอีก 5 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ มหาสารคาม เลย และขอนแก่น 2 โครงการ รวมถึงโครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสาน ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการโดยนักวิชาการ เพื่อรวบรวมวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมชาวนา ในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอีสาน สำหรับการสืบค้นและจัดทำเป็นคู่มือท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อไป

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานโครงการวิจัยชุมชน ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชนในการวิจัย จึงจำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริม และร่วมดำเนินงานวิจัยกับชุมชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งนอกจากที่เลี้ยงโครงการแล้ว ยังจัดให้มีกลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา และการหนุนเสริมโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ในปี 2561 ที่ผ่านมาพบว่าชุมชนต่าง ๆ หลายแห่งยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยปัจจัยที่ต่างกันในแต่ละชุมชน ทั้งการขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การวิเคราะห์ศักยภาพบริบทชุมชน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม ตลอดจนการบริหารจัดการรองรับการท่องเที่ยว ซึ่ง สกว. หรือ สกสว. ได้จัดให้มี กลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 เพื่อติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา การหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน การออกแบบเครื่องมือ และการประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนาในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม การถอดบทเรียนองค์ความรู้การท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อเนื่องจากการหนุนเสริมในปีงบประมาณ 2560 ในระหว่างเดือนเมษายน 2562 ถึง เดือนพฤษภาคม 2563

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินการวิจัย หนุนเสริมโครงการวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในภาคสนามด้วยการผสมผสานวิธีวิทยาที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ด้วยการให้นักวิจัยในแต่ละชุมชนร่วมกับผู้สนใจและผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการตามขั้นตอนต่าง ๆ ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนของตน จัดการอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจในประเด็นที่จำเป็นสำหรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐานขึ้น ทั้งการเน้นย้ำให้มีความตระหนักในการสร้างการมีส่วนร่วม การสำรวจ และการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทวิถีวัฒนธรรมชุมชน และการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในกระบวนการหนุนเสริม ได้ใช้หลักการสร้างเสริมศักยภาพ (Empowerment) และการประเมินศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) *Participatory Rural Appraisal* เป็นหลัก ซึ่งในกระบวนการหนุนเสริม ได้ดำเนินการตามขั้นตอน

การเตรียมการ คณะทำงานกลไก เดินทางเข้าสู่พื้นที่วิจัยทั้ง 10 โครงการ และจัดให้มีการประชุมร่วมกับ สกว. นักวิจัย ผู้สนใจ และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อร่วมกันประเมินการดำเนินงานโครงการปี 2560 และประเมินแนวโน้มการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา สำหรับโครงการที่จะขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2561 เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยให้เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน และร่วมกันร่างแนวคำถามในการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนต่อไป

การหนุนเสริม คณะทำงานกลไก เดินทางเข้าพื้นที่แต่ละชุมชนที่ได้ดำเนินงานโครงการ จัดการ ประชุมร่วมกันในชุมชน และให้ความรู้ และคำแนะนำ ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยเน้นย้ำในการ จัดการอย่างมีส่วนร่วม โดยการสร้างความตระหนักแก่หัวหน้าโครงการให้เปิดโอกาสในการมีส่วนร่วม แก่ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างทั่วถึง

การประชุมร่วมกับชุมชน ในการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชน จากการรวบรวม บริบทชุมชน ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมและจัด เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนให้เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และการพัฒนา บริการทางการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน เช่น อาหาร และที่พักชุมชน

การจัดอบรมให้ความรู้ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องหลัก ทั้งความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดการ Homestay การตลาดทางการท่องเที่ยว ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจตามความต้องการของ ชุมชน เช่นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

การถอดบทเรียนและการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เป็นการรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ชุมชน ศักยภาพทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการทางการท่องเที่ยว ที่เป็นผลการดำเนินงาน ของแต่ละโครงการ และได้้นำข้อความรู้ ตลอดจนปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน โครงการจัดการ ท่องเที่ยววิถีชาวนาของแต่ละชุมชน มาจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการ ส่งเสริมการดำเนินงานการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ผลการศึกษา

การหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 เป็นการหนุนเสริมชุมชนที่ได้รับงบประมาณวิจัย ปี 2561 ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงาน ให้สามารถ ดำเนินงานวิจัยได้ตามแผนการดำเนินงานของแต่ละโครงการ และหนุนเสริมการดำเนินงาน โครงการวิจัยปีงบประมาณ 2560 ซึ่งแม้ว่าจะเป็นโครงการที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว แต่ยังคงต้องได้รับ การพัฒนาเพิ่มเติม เพื่อเสริมความเข้าใจ โดยเฉพาะในการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม การออกแบบ กิจกรรม และเส้นทางท่องเที่ยว และการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ให้สามารถจัดการท่องเที่ยว ได้อย่างเป็นรูปธรรมขึ้น

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการวิจัย ประเด็นการท่องเที่ยว วิถีชาวนา ปีงบประมาณ 2560 มี 5 โครงการ กระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 จังหวัดซึ่งส่วนมากจะมี node ของ สกว. ในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยง ในการให้คำแนะนำแก่ชุมชน และบาง

โครงการจะมีนักวิชาการ จากสถาบันการศึกษา เป็นพี่เลี้ยงและเป็นผู้ร่วมวิจัยกับนักวิจัยชุมชน ซึ่งในการดำเนินโครงการได้เข้าร่วมเป็นนักวิจัยพี่เลี้ยงกับนักวิจัยชุมชนอย่างใกล้ชิด ตามศักยภาพในความเป็นนักวิชาการทำให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนการ และมีเครือข่ายการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการทองเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ได้ ซึ่งในกรณีนี้จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการทองเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว จึงเป็นการจัดกิจกรรมให้แก่ักทองเที่ยวเสริมแรงดึงดูดการทองเที่ยวเพิ่มมากขึ้น คือโครงการวิจัยทองเที่ยววัฒนธรรมชาวนา ข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งดำเนินการในพื้นที่บ้านชีทวน บ้านท่าศาลา บ้านหัวดอน และ บ้านหนองบ่อ อย่างไรก็ตามการทองเที่ยวที่เกิดขึ้น ยังคงกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บ้านชีทวนมากกว่าบ้านอื่น ๆ ซึ่งยังคงต้องได้รับการพัฒนาเชื่อมโยงให้เข้มแข็งมากขึ้น ส่วนโครงการภูมิปัญญาวิถีทองเที่ยวชาวนาไท ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร เป็นโครงการที่มีนักวิชาการเป็นนักวิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชนดำเนินงานในพื้นที่ บ้านฝั่งแดง บ้านสงเปือย บ้านท่าลาด และบ้านอุมเหม้า จากการศึกษารวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชาวนาทั้ง 4 หมู่บ้าน ทำให้ได้พบศักยภาพทางการทองเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ้ย บ้านอุมเหม้า ซึ่งยังคงมีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างดั้งเดิม และมีภาษาพูดที่มีสำเนียงต่างจากหมู่บ้านอื่น การหนุนเสริมให้นักวิชาการพี่เลี้ยง ได้เข้าใจในลักษณะการจัดการทองเที่ยวชุมชน และการพัฒนาเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกิจกรรมการทองเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้คำแนะนำแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านร่วมกันจัดการทองเที่ยวเพื่อให้นักทองเที่ยวได้สัมผัสกิจกรรมวิถีชาวนาในทุกพื้นที่เชื่อมต่อกันเป็นเส้นทาง และได้สัมผัสวัฒนธรรมไทโซ้ยที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากพื้นที่อื่น และโครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งทองเที่ยววิถีชาวนา ทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นโครงการที่มีนักวิชาการทางการศึกษาในพื้นที่เป็นนักวิจัยหลัก ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดในการทำงานกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนอยู่แล้ว และเป็นพื้นที่ที่มีโบราณสถาน กู่กาสิงห์ กู่โพนวิจ กู่โพนระฆัง เป็นแหล่งทองเที่ยวทางโบราณคดี ซึ่งมีักทองเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อยู่เสมอ ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี อยู่หลายกิจกรรม จึงได้มีการจัดการทองเที่ยวชุมชน รวมทั้งการจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ มาก่อนแล้ว การหนุนเสริมจึงเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสืบค้นเรื่องราวการดำเนินวิถีชาวนาในอดีต และที่ยังคงสามารถรู้พื้นภูมิปัญญาต่าง ๆ จากคนในชุมชนได้ ทำให้ได้กิจกรรมวิถีชาวนาเพื่อเป็นกิจกรรมให้แก่ักทองเที่ยวได้หลากหลาย ซึ่งจะใช้เวลาในชุมชนได้นานขึ้น และเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ในการจัดกิจกรรมวิถีชาวนาให้แก่ักทองเที่ยวมากขึ้น โครงการแนวทางการฟื้นฟูการพัฒนารูปแบบการทองเที่ยววิถีชาวนาของชุมชนเผ่าผู้ไท บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นโครงการที่มี node สกว. เป็นพี่เลี้ยงนักวิจัยชุมชน และใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ สพก. เป็นหลักในการพัฒนาโครงการ นักวิจัยส่วนมาเป็นสมาชิก สพก.

ทำให้กลุ่มในหมู่บ้านบางกลุ่ม ไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น แต่กลับเป็นกำลังสำคัญในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มทอผ้า ซึ่งมีบทบาทในการรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในการต้อนรับ การจัดอาหาร การนำเสนอกิจกรรมทอผ้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ซึ่งมีวัฒนธรรมในการแบ่งบทบาทหน้าที่ ชายหญิง ค่อนข้างชัดเจน จึงไม่ปรากฏความขัดแย้งในการดำเนินงานมากนัก การหนุนเสริมจึงเป็นการให้แนวทางในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรม และการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งหาก node มีเวลาให้กับชุมชนมากขึ้น น่าจะได้เรียนรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้ชัดเจนขึ้นอีกมาก และสำหรับ *โครงการรูปแบบการพัฒนาวิถีชีวิตชาวสาละวิน* ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน *กรณีศึกษาอำเภอสะระใคร จังหวัดหนองคาย* เป็นโครงการที่มี node ในพื้นที่หนองคายเป็นพี่เลี้ยงให้แก่นักวิจัยชุมชนซึ่งมีนักวิชาการการเกษตรในพื้นที่เป็นที่ปรึกษาและนักวิจัยร่วม และดำเนินงานโดยมีสมาชิก สวก. เป็นนักวิจัยชุมชน ทำให้การดำเนินงานระยะต้นเป็นการประเมินกิจกรรมทางการเกษตรโดยทั่วไป เพื่อนำมาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวและเนื่องจากพื้นที่วิจัยครอบคลุมพื้นที่นาแปลงใหญ่ของอำเภอทำให้เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงค่อนข้างห่างไกล สำหรับการท่องเที่ยวในวันเดียว การหนุนเสริมทำให้นักวิจัยร่วมกันพิจารณาความเป็นไปได้และกิจกรรมที่มีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้จากการสัมผัสกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งไม่ใช่เฉพาะการไหว้พระ และชมสวน ทำให้ได้เส้นทางและกิจกรรมที่น่าสนใจมากขึ้น และได้กลุ่มผลิตภัณฑ์เข้าร่วมเป็นกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพขึ้น แต่อย่างไรก็ตามคงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นต่อไป

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ. 2561

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ. 2561 ส่วนมากเป็นโครงการในพื้นที่ที่เคยมีการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งจาก สกว. และงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ มาก่อนแล้ว ซึ่งแต่ละชุมชนมีความคุ้นเคยกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (CBR) มากน้อยต่างกัน *โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชน บ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย* ดำเนินการในพื้นที่ได้รับทุน สกว. มาต่อเนื่อง 2-3 ปี ในด้านการพัฒนาอาหารธรรมชาติ และการสนับสนุนจากกองทุนด้านการท่องเที่ยว เช่น อพท. ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเส้นทางชมธรรมชาติในพื้นที่ที่เป็น ป่าเขา ที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งมี node ในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยงมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงานในระยะแรก เป็นการจัดเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย มากกว่าการสัมผัสวิถีชีวิต การหนุนเสริม ทำให้นักวิจัยรวบรวมวิถีวัฒนธรรมชุมชน และวิเคราะห์กิจกรรมในวิถีชุมชน โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้กระจายกันมากขึ้นทำให้ได้ เส้นทางและกิจกรรมการ

ท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ในการเก็บฝ้าย ทอผ้า ย้อมสีธรรมชาติ การปลูกข้าวแดงเมืองเลย และการ
ชมชิมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลไม้ในพื้นที่ ได้เป็นรูปธรรมขึ้นแต่อย่างไรก็ตามโครงการนี้ยังคงต้อง
ได้รับการพัฒนาอีกพอสมควร โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยว
ให้มีคุณภาพมากขึ้น โครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรม ข้าวและไหม
จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ในการเชื่อมโยงชุมชน บ้านดอนข่า บ้านหนอง
หญ้าปล้อง และบ้านห้วยหลึม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีผลผลิตผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น ด้วย
ความประณีตในการทอ และการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะบ้านดอนข่า ที่ได้รับการ
สนับสนุนด้านเทคโนโลยีในการผลิตผ้าไหมที่ทันสมัย บ้านหนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมออร์
แกนิกคุณภาพ จากผลงานวิจัยของนักวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งทั้งบ้านหนองหญ้าปล้องและบ้าน
ห้วยหลึม ยังคงมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและมีวิธีการทำนาตามแบบดั้งเดิมอยู่มากกว่าบ้านดอนข่า ซึ่ง
มีสภาพแห้งแล้งมากกว่า แต่เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนในการจัดหมู่บ้าน
ท่องเที่ยว OTOP ทำให้มีความพยายามต่อเนื่อง ในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีข้าว และไหม โดยมี
นักวิชาการพัฒนาชุมชนจาก RSDI เป็นพี่เลี้ยง ทำให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปตามระยะเวลา และ
ขั้นตอนของแผนงาน แต่พบว่า ในการจัดการทดลองท่องเที่ยว ซึ่งยังคงเป็นบทบาทของนักวิจัยหลัก
เท่านั้น การหนุนเสริมจึงเป็นการให้คำแนะนำกับพี่เลี้ยง และนักวิจัยชุมชนบางคนที่ยังมองเห็นปัญหา และ
มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น ทั้งในการกระจายบทบาทความรับผิดชอบ
และการตัดสินใจ โดยการตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และให้เวลากับการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยว
ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการแบ่งภาระรับผิดชอบของประธานกลุ่มแล้ว
ยังจะเป็นการพัฒนาศักยภาพชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศ
วัฒนธรรมชาวนา พื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่มีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุม
6 หมู่บ้าน ใน 2 อำเภอ ของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีพื้นที่กว้างมาก ตามความกว้างของแก่งละว้า จึงมี
นักวิจัยจากพื้นที่ที่หลากหลาย โดยมีนักวิจัยพัฒนาชุมชน RSDI มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นพี่เลี้ยง และมี
นักวิชาการเกษียณ ในพื้นที่เป็นนักวิจัยหลักของชุมชน จากการรวบรวมข้อมูลพื้นที่ ทำให้ได้วิถี
วัฒนธรรมชาวนา ซึ่งนอกจากการทำนาในพื้นที่ตาม การเลี้ยงควายตาม การปลูกผักปลอดสารพิษ
โดยรอบพื้นที่แก่งละว้า และการจักสาน ทอผ้า ทอเสื้อ แล้วยังได้พบศักยภาพของพื้นที่ในการเที่ยวชม
ทัศนียภาพและวิถีชาวประมง ในแก่งละว้า ซึ่งเป็นบรรยากาศที่งดงาม และชมธรรมชาติแวดล้อมป่า
ชุมชน และเกาะแก่งต่าง ๆ ในพื้นที่แก่งละว้า ซึ่งสามารถสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้ดี แต่
อย่างไรก็ตามพื้นที่แก่งละว้า เป็นพื้นที่ที่มีโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไป
ในพื้นที่หลายโครงการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและ

วิธีการดำเนินชีวิตโดยรอบแ่งละว่า ซึ่งการดำเนินงานตามระยะเวลาและกิจกรรมของแผนงานโดยการ
แนะนำอย่างใกล้ชิดของทีมพี่เลี้ยง ทำให้สามารถปิดโครงการได้ตามกำหนดเวลา แต่การสร้างการเรียนรู้
และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่
ชุมชนในพื้นที่ยังไม่มีผลชัดเจนนัก จากการหนุนเสริมและการสอบถามนักวิจัยชุมชนหลายคน พบว่า
ยังคงมีความไม่มั่นใจว่าจะสามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้หลังจากปิดโครงการ จึงควรได้มีการหนุน
เสริมในการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาอย่างมีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องต่อไป
โครงการศึกษาวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตาม เยี่ยมยามแม่น้ำมูล ตำบลคอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัด
สุรินทร์ เป็นการดำเนินงานในพื้นที่ที่เคยได้รับผลกระทบจากการทำเขื่อนราษีไศล และชุมชนได้รับการ
สนับสนุนงบประมาณวิจัยจาก สกว. ในการวิจัยเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำมา และ
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าตาม และแหล่งน้ำ จนมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหาอยู่หากินของ
ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง ในการฟื้นฟูและรักษาสืบเนื่องร่วมกัน ใน
การดำเนินงานโครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตาม เป็นการดำเนินงานโดยนักวิจัยชุมชนทั้งหมด ที่เห็น
ศักยภาพของพื้นที่ทำมาและต้องการนำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยว ในการจัดการท่องเที่ยว เบื้องตาม
ยามแม่น้ำมูล กลไกจึงได้ให้การหนุนเสริม ในการให้การเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการ
ท่องเที่ยวชุมชน การรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน ซึ่งจากการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรม ประวัติ
พัฒนาการของชุมชน ทำให้ได้พบตัวตนของชุมชน เกิดความภาคภูมิใจ ทั้งได้รู้พื้นที่วิธีการทำมาตาม
กระบวนการดั้งเดิม มีการสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมา จากวัสดุและภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้
นำมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยว สำหรับจัดกิจกรรมแก่นักท่องเที่ยวต่อไป แต่จากการทดลองจัดการ
ท่องเที่ยวทำให้พบแนวทางที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม เช่น ความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งในด้าน
สถานที่ บ้านพัก การประกอบอาหาร ซึ่งจำเป็นต้องจัดการให้มีมาตรฐานสากลมากขึ้น และโดยเฉพาะ
ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นกลุ่มสตรีที่มักจะเป็นผู้ตาม ซึ่งสามารถจัดการงานในหน้า
รับผิดชอบที่ได้ดีอย่างดี แต่ยังคงขาดทักษะในการได้ตอบ สนทนากับนักท่องเที่ยว และโอกาสในการแสดง
ความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจากวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่ผู้ชายมีความเป็นผู้นำมากกว่า
การขอรับความคิดเห็นจากกลุ่มสตรี จึงควรมีการพัฒนาสร้างการมีส่วนร่วมให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น
และให้ชุมชนมีความมั่นใจในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพมาตรฐานมากขึ้น โครงการวิจัย การ
จัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นการ
ดำเนินงานในพื้นที่เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวขัว บ้านหนองหิน และบ้านหนองคูศรี
วิไล ที่มีผลผลิตเกษตรอินทรีย์ให้แก่จังหวัด แต่ละหมู่บ้านมีระยะห่างกันประมาณ 20 กิโลเมตร มีนักวิจัย
จากชุมชนบ้านหนองหินเป็นนักวิจัยหลัก และมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นนักวิจัยพี่เลี้ยง

ซึ่งยังคงมีการะงานค่อนข้างมาก ทำให้การให้คำแนะนำในการดำเนินวิจัยชุมชนขาดความต่อเนื่อง ชุมชนขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน ส่งผลให้การดำเนินงานล่าช้ากว่าแผนงาน กลไกได้ให้การหนุนเสริมในการพัฒนาการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ตั้งแต่พี่เลี้ยงและนักวิจัยชุมชน รวมถึงเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพวิถีวัฒนธรรม และบริบทชุมชน รวมถึงศักยภาพของพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้านในการสร้างเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว พร้อมทั้งให้คำแนะนำกับนักวิจัยรุ่นใหม่ของชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินงาน เพื่อให้ได้แนวคิดและเครือข่ายนักท่องเที่ยวจากคนรุ่นใหม่ของชุมชนหนองหิน ในการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว จากแนวคิดที่ได้จากการร่วมศึกษาดูงานการท่องเที่ยวชุมชน และการทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชน มาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ ในการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมเพื่อทดลองการท่องเที่ยวต่อไป อย่างไรก็ตามการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ ยังคงจำเป็นต้องพัฒนาการมีส่วนร่วม และศักยภาพของบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีความมั่นคงมากขึ้นเพื่อให้สามารถเป็นนักสื่อความหมายการท่องเที่ยวได้อย่างมั่นคงมากขึ้น โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าว คู่มือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม ในอีสาน เป็นโครงการที่ดำเนินงานโดยคณะนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนักวิชาการพื้นที่แอ่งสกลนคร 3 หมู่บ้านและพื้นที่แอ่งโคราช 4 หมู่บ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิในเอกสาร และฐานข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ และข้อมูลปฐมภูมิจากคำบอกเล่าที่รวบรวมจากภาคสนาม โดยการมอบหมายภาระรับผิดชอบให้นักวิชาการในคณะวิจัยดำเนินการและจัดทำรายงานข้อมูลเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ในการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศ เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา ข้าว ผัก ปลา นาอีสาน การหนุนเสริมของกลไก จึงเป็นการเข้าร่วมในการดำเนินงานภาคสนามในบางพื้นที่ และร่วมให้ข้อเสนอแนะในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นศึกษา ซึ่งการดำเนินงานโครงการวิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลไว้ได้ครอบคลุมทุกพื้นที่เป้าหมาย แต่ส่วนมากยังคงเป็นข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งยังคงต้องมีการจัดระบบและวิเคราะห์ข้อมูลให้สามารถนำมาจัดทำสารสนเทศ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

การอบรมหนุนเสริมการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ในการดำเนินงานโครงการการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 ได้มีการจัดอบรมให้แก่ทุกโครงการรวม 2 ครั้ง ซึ่งเนื้อหาในการอบรม เป็นเนื้อหาที่ได้จากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และเป็นเนื้อหาที่เห็นว่าแต่ละชุมชนจำเป็นต้องได้รับความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน จากนักวิชาการและผู้ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ทั้งจะได้เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยน ชักถามในประเด็นต่าง ๆ และเป็นการเสริมโอกาสในการประสานกับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนและการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชนคนไทย ในระหว่างวันที่ 13-15 กันยายน 2562 ณ โรงแรม เมย์ฟลาวเวอร์ นครราชสีมา และการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ณ บ้านธารปราสาท วิทยาการเป็นนักวิชาการคณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น และครั้งที่ 2 ในระหว่างวันที่ 12 - 13 มีนาคม 2563 เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการรองรับการท่องเที่ยววิถีชาวนา ณ ห้องอภทาวน์ โรงแรมขอนแก่นโฮเทล จังหวัดขอนแก่น มีการบรรยายในหัวข้อ

การจัดการบ้านพักชุมชน (Homestay) โดย นักจัดการทั่วไป การท่องเที่ยวและกีฬา

การท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดขอนแก่น

การเป็นเจ้าบ้านที่ดี โดย ผู้อำนวยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น

การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว โดย อาจารย์สาขาการจัดการอุตสาหกรรม

ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในการอบรมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้ และแนวคิดในการจัดการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ชัดเจน และได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน และกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ทำให้เกิดแนวทางและ โอกาสในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างมั่นใจขึ้น

การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยการประชุม ประกอบกับการสังเกต และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับสมาชิกในแต่ละชุมชนนั้น ๆ โดยการสุ่มตัวแทนที่เข้าร่วมการอบรม ซึ่งเป็นการประเมินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในแต่ละสถานการณ์ของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนยังไม่ได้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ผลการประเมินจึงเป็นความคาดหวังของผู้ตอบแบบประเมินว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจซึ่งรายละเอียดจึงไม่สอดคล้องกับผลที่เกิดจากพื้นที่นัก

ด้านเศรษฐกิจ การประเมินด้านเศรษฐกิจหลายชุมชน แสดงถึงความพึงพอใจทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราค่าใช้จ่าย การแบ่งปันผลประโยชน์ และเปิดโอกาสให้มีการจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว แต่บางคนยังเห็นว่าการกระจายผลประโยชน์ยังไม่ทั่วถึง ซึ่งอาจเป็นเพราะการจัดการส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มของนักวิจัยชุมชน ดังนั้นผู้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งไม่ใช่ นักวิจัย จึงเสี่ยงที่จะประเมินในด้านนี้

ด้านสังคม ผลการประเมินส่วนใหญ่แสดงความพึงพอใจค่อนข้างสูง ในการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดการรวมตัวกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน และนักท่องเที่ยว ทำให้ความใกล้ชิดกันมากขึ้น แต่โอกาสในการพัฒนาบุคลากรในชุมชนยังไม่ทั่วถึง รวมถึงการจัดการที่พัก ซึ่งยังไม่ได้มีการพัฒนามากนัก และการประสานงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เกิดขึ้นเฉพาะช่วงที่มีการเดินทางของนักท่องเที่ยว (ทดลอง) เข้าไปชุมชน จึงยังไม่มีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมาก นักแต่ยังคงสามารถประสานความช่วยเหลือได้ในโอกาสต่าง ๆ

ด้านวัฒนธรรม ความคิดเห็นส่วนมากมีความพึงพอใจในการสืบค้นวิถีวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันเพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังคงไม่ได้มีการบันทึกเป็นข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบนอกจากชุมชน กู่กาสิงห์ ซึ่งมีการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือเครื่องใช้ในวิถีวัฒนธรรม และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น นอกนั้นเป็นการรื้อฟื้นความทรงจำให้ชัดเจน และนำมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ของชุมชน เช่น การตีกลองกิ่ง ของชุมชนนาโสก เป็นต้น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นของชุมชนที่อยู่ใกล้ขีดธรรมชาติแวดล้อมที่ห่างไกลสังคมเมือง มีความพึงพอใจในการอนุรักษ์และตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เช่น ชุมชนหนองคูศรีวิไล บ้านศรีเจริญ บ้านหนองแหว่ เพราะมีการพึงพิงธรรมชาติในชีวิตประจำวันค่อนข้างมาก แต่ยังคงไม่ได้มีการบันทึกข้อมูลสารสนเทศ อย่างไรก็ตามทุกชุมชนมีตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติและอาหาร การล่องแพ ล่องเรือ เป็นต้น ขณะเดียวกันหลายชุมชนมีความพยายามในการพัฒนานักสื่อความหมายธรรมชาติ ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ของชุมชน มีการจัดทำแนวปฏิบัติในการรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกันขึ้น

ตารางการถอดบทเรียนการท่องเที่ยววิถีชาวนา
บริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
ปีงบประมาณ 2560 - โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนา วิถีข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี	ชุมชนไทอีสาน ลุ่มน้ำชีตอนปลาย บ้านชีทวน บ้านท่าศาลา บ้านหัวดอน บ้านหนองบ่อ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง วิถีการเกษตร ทำนา หาลา ทอผ้า จักสาน มีธรรมชาติสิ่งทึนบุษบกทั้งดงาม แปลกตา มีสะพานไม้ เป็นจุดดึงดูด	พื้นที่ปลูกข้าวหอมทุ่ง ธรรมชาติสิ่งทึนบุษบก สะพานไม้ การล่องแพหาลาลาน้ำชี การทำขนมจีนโบราณ ทำข้าวโป่ง เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีความร่วมมือ	เส้นทางเชื่อมโยง 4 หมู่บ้าน ชมธรรมชาติสิ่งทึนบุษบก เรือโบราณ อาหารพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชน ถ่ายภาพสะพานไม้ ร่วมกิจกรรมทำขนมจีนโบราณ ข้าวโป่ง หาลา แปรรูปปลา ทอผ้า จักสาน ร่วมกิจกรรมตามประเพณี บ้านพักโฮมสเตย์	มีคณะกรรมการท่องเที่ยวที่ชีทวน และมีการประสานงานกับชุมชน แต่ส่วนมากจะเที่ยวที่ชีทวน บ้านท่าศาลา มีการตั้งกลุ่มท่องเที่ยว แต่ไม่เข้มแข็งนัก เพราะไม่ค่อยได้มีนักท่องเที่ยว
- โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทย ตำบลไสหย่อง อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร	ดำเนินการในบ้านฝั่งแดง สงเปือย ท่าลาด และอุมเหมา ส่วนใหญ่เป็นชุมชนไทอีสานยกเว้นบ้านอุมเหมาซึ่งเป็นไทโซ้ย ที่มีความเชื่อและพยายามรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมไทโซ้ย ทั้งในด้านภาษา อาหาร การแต่งกาย และการแสดงต่าง ๆ รวมถึงการข้อมคราม ซึ่งมี	-วัฒนธรรมไทยโซ้ย ที่อุมเหมา -การจับปลาด้วยตะคั้งใหญ่ -การทอผ้าฝ้ายการข้อมคราม -แปลงนาอินทรีย์ สวนเกษตรอินทรีย์ ที่ศูนย์ สวก. -สวนมะเจือเทศ พืชไร่ -ชมธรรมชาติที่นากะแดง	เส้นทางท่องเที่ยวเริ่มจาก สวก. ชมสวนเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการทำนา เลือกซื้อผลิตภัณฑ์เกษตร นั่งสามล้อพ่วงไปชมผ้าครามบ้านสงเปือย ชมแปลงนาที่บ้านท่าลาด ร่วมกิจกรรมวัฒนธรรม	มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว โดยมีบ้านอุมเหมาเป็นบ้านหลักในการดำเนินงาน แต่ยังไม่มี ความชัดเจนนัก มีความพยายามในการกำหนดแนวปฏิบัติการ

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	การก่อหม้อครามขึ้นมาใหม่ มี ศูนย์ ศพก. ที่บ้านฝั่งแดง มีกลุ่ม วิสาหกิจผ้าคราม ที่บ้านสงเปือย แต่เป็นการทำธุรกิจ มากกว่าการ กระจายรายได้สู่ชุมชน		บ้านอุ่มเหมา ยกสะดั่งใหญ่ชม ธรรมชาติที่นากะเตง ชมการ แสดง และร่วมการแสดงรำ กระทบไม้ที่อุ่มเหมา	ดำเนินงาน ซึ่งยังอยู่ในระยะของ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- โครงการแนวทางสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนา ชนเผ่าภูไท บ้านนาโสก ตำบลนา โสก อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร	ชุมชนผู้ไทบ้านนาโสก ซึ่งอพยพ มาจาก อ.หนองสูง มิ่งงานบุญไช ประตุเล่า เป็นประจำทุกปี ทำ อาชีพการเกษตร ปลูกข้าวไร่ตาม เชิงเขา ทำไร่อ้อย มันสำปะหลัง ฝ้ายและสวนยางพารา มีกลุ่มทอ ผ้า ย้อมครามตัดเสื้อผู้ไทย้อมมือ การแสดงดนตรีกลองกิ่ง รือพื้น ประเพณีลงช่วง การฟ้อนผู้ไท การ จักสาน ห่ออาหารจากปาภูหินสั่ว เป็นชุมชนเข้มแข็ง	-การเรียนรู้วิถีผู้ไท ร่วมงาน ประเพณีการแสดงผู้ไท การตี กลองกิ่ง และดนตรีพื้นเมือง -การเดินทางหินสั่ว ชมธรรมชาติ เก็บเห็ด หนองไม้ ผักปลา แมลง -ห่ออาหารพื้นบ้านผู้ไท -มีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อนมี บ้านพักที่ได้มาตรฐาน Homestay	การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเริ่ม จากวัดประจำบ้าน ชมการแสดง ฟ้อนผู้ไท การตีกลองกิ่ง ดนตรี พื้นบ้าน ชมวิถีผู้ไท การทอผ้า ย้อมคราม จักสาน -ชมธรรมชาติภูหินสั่ว ห่ออาหาร จากป่า เห็ด หนองไม้ การประกอบ อาหาร -บ้านพักโฮมเสย์	มีการตั้งกลุ่มท่องเที่ยว แต่การ ประสานงานยังไม่เข้มแข็งนัก มี ความพยายามในการจัดตั้งกลุ่ม ขึ้นใหม่ โดยกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาท หลักในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดอาหาร บ้านพัก ซึ่งยังต้อง พัฒนาต่อไป

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาท่งกุลาร่องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งมีโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ และกู่โพนระฆัง มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าชมต่อเนื่องมีกลุ่มมักคุเทศก์น้อยนำชมในวันหยุดเป็นชุมชนไทอีสานที่เก่าแก่ อาชีพการเกษตรทำนาเขตทุ่งกุลาร่องไห้ มีข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพ พื้นที่แห้งแล้ง จึงมีการขุดบ่อไว้ในนาโดยทั่วไปมีรถไถนาจำนวนมากรับจ้างไถนาทั่วไปเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีการทอผ้าไหมร่วมกันรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรม และรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นปรับปรุงเกวียนให้ใช้ได้กว่า 10 เล่ม รื้อฟื้นการจัดตั้งศาลาตาแฮกส่งเสริมเยาวชนในการตัดกระดาษเอี๊ยะไฟ	มีโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ และกู่โพนระฆัง มีการศึกษาและบันทึกข้อมูลทางโบราณคดีไว้อย่างเป็นระบบ มีการอบรมชมมักคุเทศก์เส้นทางหลักผ่านโบราณสถาน เข้าถึงสะดวก -ชุมชนมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวสม่ำเสมอ -มีการอบรมเยาวชนในด้านงานศิลปวัฒนธรรม การตัดกระดาษเอี๊ยะไฟ -รื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมในการบูชาตาแฮก จัดตั้งศาลาตาแฮกในนา -การหาอาหารจากนา -ผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ -การทอผ้าไหม การจักสาน	-การจัดเส้นทางท่องเที่ยว ในการชมโบราณสถาน -การร่วมกิจกรรมประเพณีและเทศกาลของชุมชนซึ่งมีอย่างต่อเนื่อง -การเข้าร่วมกิจกรรมกินข้าวทุ่งนุ่งผ้าไหม -การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวออนเซ็นในนา กินปลาวิถีคนทุ่งกุลาร่องไห้	มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวและมีการจัดการการท่องเที่ยวมาช้านาน มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติ การกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน -มีการจัดทำบ้านพัก โฮมสเตย์ที่ได้รับมาตรฐานหลายหลัง -มีการจัดตั้งกองทุนการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนและวัด

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระ ใคร่ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัด หนองคาย	ดำเนินการในพื้นที่ตำบลสระใคร ซึ่งมีการปลูกข้าวหอมมะลินิธิ์ เป็นแบบนาแปลงใหม่ ครอบคลุม หลายหมู่บ้าน ในพื้นที่ ศพก. สระ ใครจึงมีความกระจ่ายกันมาก เป็น พื้นที่ทุ่งกว้าง แห้งแล้งและน้ำ กร่อย ทำให้ผลผลิตข้าวมีคุณภาพ ค่อนข้างดี ได้รางวัลความหอมระ กับประเทศ ในพื้นที่มีเรื่องเล่าถึงการเดินทัพ สมัยคันทรินโกสินทร์ มีวัดเก่าแก่ มีการเจ้าน้ำมันจากต้นยาง มีสวน เศรษฐกิจพอเพียง การทอผ้า จัก สาน	ศูนย์ ศพก. มีศักยภาพในการ รองรับการ ท่องเที่ยว ชมวิถี การเกษตร การทำนา ปลูกผัก มีวัด ป่าดงแขม เป็นวัดเก่าแก่ ที่เคารพ ศรัทธา ของ ชุมชน และมี โบราณวัตถุอยู่หลายชิ้น มีวิถี เกษตรแบบพอเพียง ยังมีการเจา น้ำมันยาง มีหัตถกรรมพื้นบ้าน ทอผ้า จัก สาน ทอเสื่อจากผือ ไหล่ กก มีข้าว หอมมะลินิธิ์ ที่มีระดับความ หอมเป็นที่หนึ่งของประเทศ	เส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจากศูนย์ ศพก. ชมกระบวนการทำนาและ การเกษตรอินทรีย์ตามฤดูกาล กราบพระศรีอาริย์ ที่วัดป่าดงแขม ชมการเจ้าน้ำมันยาง ชมสวน 3 มะม่วงกิจกรรมทอเสื่อ ทอผ้า จัก สาน พักโฮมสเตย์บ้านไชยา ชม อาหารพื้นบ้าน ร่วมชมการแสดง กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ ใส่บาตร และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน	-มีความพยายามในการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ มีความชัดเจนนัก และยังไม่มีการ กระจายบทบาท ความรับผิดชอบ หน้าที่มากเท่าที่ควร เนื่องจาก กรรมการอยู่ต่างหมู่บ้าน ซึ่ง ค่อนข้างห่างกัน -บ้านพักยังไม่ได้มาตรฐาน จำเป็นต้องพัฒนาอีกมาก -มีความต้องการในการพัฒนา บุคลากรทางการท่องเที่ยวในการ เป็นผู้นำเที่ยวในการเป็นผู้นำเที่ยว และอื่น ๆ

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
ปีงบประมาณ 2561 - โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลวังไสย์ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย	ดำเนินในพื้นที่โคกหนองแห้ว ศรีเจริญ ซึ่งอยู่ในพื้นที่สูง เป็นเขาสลับซับซ้อน เคยมีการวิจัยเรื่องอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งมาเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น มีการปลูกฝ้ายตะลุง และนำมาแปรรูปเป็นเครื่องแต่งกาย ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้บริโภค มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำหมากเม่า น้ำหมากหลอด กล้วยตาก และข้าวแดงเมืองเลย จำหน่ายในชื่อ “ขุนเลย” ทำให้มีการเดินทางเข้าไปชมการผลิต จึงเกิดแนวคิดคิดในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถชมธรรมชาติ ที่ปลูกสมุนไพร การซื้อผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ รวมถึงช้าง และมีที่พักสำหรับผู้เข้าร่วมอบรม	- การตั้งอยู่ในเขตภูเขาสูง ทำให้มีอากาศเย็นสบายตลอดปี มีอาหารจากป่าธรรมชาติหลากหลาย มีวิถีธรรมชาติที่สวยงาม สามารถชมวิวได้ 360 องศา บนยอดภูแฝงม้า และชมพีชไร้ พีชสวน ตามแนวเขา - ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การแปรรูปน้ำผลไม้ การปลูกพืชสมุนไพร การทอผ้า ช้อมผ้าสีธรรมชาติ รวมถึงผ้าฝ้ายช้อมยี่ช้าง - ชมอาหารพื้นบ้านจากป่าธรรมชาติ ผัก ปลา และผลไม้ตามฤดูกาล - การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย เลื้อย ยาม ผ้าคลุมไหล่ ผ้าห่ม - ผลิตภัณฑ์ข้าวแดงเมืองเลย - ชมน้ำตกชั้นชีวิน และสวนเกษตรพอเพียงในชุมชน	- เส้นทางท่องเที่ยวศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ และร่วมกิจกรรมการช้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ การประกอบอาหารพื้นบ้านชมผลิตภัณฑ์ชุมชน ชม น้ำตกชั้นชีวิน กิจกรรมการแสดงและอาหารพื้นบ้าน บ้านพักโฮมสเตย์ เดินทางด้วยรถอีแต็ก ชมวิว 360 องศา บนภูแฝงม้า และชมไร่สวนผลไม้ตามแนวเขาเก็บชมได้ตามฤดูกาล เลือกรับซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน น้ำผลไม้ ผ้าฝ้ายตะลุง ข้าวแดงเมืองเลย - เรียนรู้ภาษาถิ่นสำเนียงเมืองเลย	- มีความพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว ในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันก่อนอยู่แล้ว ทำให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด แต่ในการออกแบบระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจน และมีการกระจายบทบาทหน้าที่แก่คนในชุมชน ยังไม่กระจายกันมากนักจึงยังไม่มี ความชัดเจน - มีการจัดเตรียมบ้านพักโฮมสเตย์ขึ้นหลายหลัง และกำลังพัฒนาให้มีคุณภาพมาตรฐานมากขึ้นเพื่อรองรับมาตรฐานโฮมสเตย์

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรมข้าว และไหม จังหวัดขอนแก่น	มีการดำเนินการเชื่อมโยงกัน 3 หมู่บ้าน ที่มีการทอผ้าไหมมัดหมี่ ของจังหวัด คือ บ้านดอนข่า ห้วยหลึม และหนองหญ้าปล้อง เป็นชุมชนไทยอีสาน ที่ยังคงมีการ ทำการเกษตร ทำนา แต่เป็นพื้นที่ แห้งแล้ง ส่วนมากจึงเข้าไปทำงาน ในเมือง และในต่างถิ่น แต่ผู้ที่อยู่ ในชุมชนยังคงมีฝีมือในการทอผ้า มัดหมี่ได้อย่างสวยงาม และได้รับ รางวัลอยู่เสมอ บ้านหนองหญ้า ปล้อง ได้รับการส่งเสริมให้เลี้ยง ไหม อีรี ซึ่งได้ผลดีให้เส้นใยหนา นุ่มแน่นเป็นมัน เหมาะสำหรับ การจำหน่ายแก่ชาวต่างชาติ บ้าน ดอนข่า มีการซ่อมผ้าแบบซ่อมเย็บ สูตรน้ำหมักชีวภาพ และพัฒนา	- ทั้ง 3 หมู่บ้านมีความโดดเด่นใน เรื่องผ้าไหมมัดหมี่ ที่มีการ จำหน่ายกันมากในถนนสายไหม อ.ชนบท มีการทอผ้าไหมจาก ไหมอีรี ที่มีเส้นหนานุ่ม เหมาะ สำหรับใช้ในเมืองหนาว ในพื้นที่ ยังคงมีการทำนาตามแบบดั้งเดิม มีการใช้แรงงานจากควายในการ ไถนา และในเส้นทางเชื่อมโยง หมู่บ้านทั้งสาม สามารถแวะชม แหล่งท่องเที่ยว เช่น หมู่บ้านเต่า วัดป่ามัญจาคีรี ชมกล้วยไม้ช้าง กระ ชมสิมโบราณ วัดสระทอง ซึ่งได้รับรางวัลสถาปัตยกรรม ดีเด่นจากองค์การยูเนสโก	การจัดเส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจาก บ้าน ดอนข่า ชมกิจกรรมการซ่อม เย็บสูตรน้ำหมักชีวภาพ การทอผ้า การทำลูกประคบ การเลี้ยงไหม มัดหมี่ ชมการแสดงพื้นบ้าน พัก โฮมสเตย์ ชมการเลี้ยงไหมอีรี และร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ตามเทศกาล	มีความพยายามในการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยว แต่มุ่ง การจัดตั้งในแต่ละบ้าน ซึ่งบ้าน ดอนข่าได้ตั้งกลุ่มท่องเที่ยวขึ้นแต่ เป็นการรวมกลุ่มจากนักวิจัยหลัก ในการดำเนินงาน จึงยังไม่มีกรณี ส่วนร่วมในการคิดวางแผนอย่าง ชัดเจนนัก ส่วนบ้านห้วยหลึม และบ้านหนองหญ้าปล้องยังมีการ จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวที่ไม่ชัดเจน

	ลวดลายผ้าได้งดงามทำให้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก			
โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น	ดำเนินการในพื้นที่รอบแก่งละว้ารวม 6 หมู่บ้าน ซึ่งค่อนข้างอยู่ใกล้กัน กินพื้นที่ อ. บ้านไผ่ และบ้านแฮด ทุกชุมชน เป็นกลุ่มไทอีสาน อาชีพเกษตร ทำนา ปลุกผัก จับสัตว์น้ำ แปรรูปอาหารปลา บ้านเมืองเพ็ญเป็นชุมชนเก่าแก่ พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ปัจจุบันมีโครงการพัฒนาเข้าไปในพื้นที่มากทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง และที่ทำกินของชุมชนลดน้อยลง ซึ่งจะทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา ชุมชนจึงพยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่	พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ เพราะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ มีทัศนียภาพงดงาม ชุมชนยังคงดำรงชีวิตกับแก่งละว้าทั้งในการจับสัตว์น้ำ ปลุกผัก ซึ่งเป็นวิถีชีวิตตามธรรมชาติแต่โครงการพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่เริ่มมีส่วนในการทำลายระบบนิเวศมากขึ้น แต่ก็ยังมีวิถีชีวิตในธรรมชาติที่งดงามอยู่ทั่วไป มีการเลี้ยงควายทาม เก็บผักบัว ไหลบัว มาประกอบอาหาร ชมการทำปลา ส้ม ทอเสื่อ ชมแปลงผักอินทรีย์ ชมพระอาทิตย์ตก ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน	- เส้นทางท่องเที่ยวเริ่มจากบ้านโคกสำราญ ซึ่งครูและนักเรียนร่วมในการต้อนรับ และการแสดงร้องเรือชมธรรมชาติ และวิถีชุมชนแก่งละว้า การทำนา การเลี้ยงควายทาม หาปลา จับสัตว์น้ำ กุ้งฝอย เก็บผักบัว ไหลบัว ชิมอาหารจากแก่งละว้า ชมการทำปลา ส้ม ทอเสื่อ ชมแปลงผักอินทรีย์ ชมพระอาทิตย์ตก ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน	มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และกำหนดระเบียบปฏิบัติ แต่ยังไม่มีความชัดเจน เนื่องจากเป็น การดำเนินงานในหลายหมู่บ้านมาก แต่ในส่วนของบ้านเมืองเพ็ญ บ้านหนองนางขวัญ ซึ่งอยู่ใกล้กัน ยังคงมีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยว และการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในระหว่างการค้าเนินงานต่อไป - ยัง ไม่ มี การ จัด ตั้ง บ้าน พัก โฮมสเตย์

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยว เชิงวิถีนาทาม เชื่อมขามแม่น้ำมูน ตำบลคอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์	ดำเนินการในพื้นที่ตำบลคอนแรด ซึ่งเป็นป่าทามลุ่มน้ำมูน เป็นที่อยู่ ของกลุ่มไทอีสานและกวย ร่วมกัน มาชยาวนาน จนมีวัฒนธรรม ร่วมกัน พุทธศาสนาไทอีสาน ทำ อาชีพเกษตรกรรม ทำนาทาม และ นาปี ทำอาหารจากป่าทาม ซึ่งเคย ได้รับผลกระทบจากการสร้าง เขื่อนราศีไศล แต่ได้ร่วมกัน พัฒนาจนได้พื้นที่ป่าทามที่อุดม สมบูรณ์ดั้งเดิม ทำให้เป็นชุมชน เข้มแข็งมีการจับสัตว์น้ำ จากการ ทำวังปลา เกิดคิดาร่วมกันในการ รักษาสิ่งแวดล้อม ของป่าทามและ วังปลา มีการตั้งโรงเรียนนายฮ้อย เพื่อให้การเรียนรู้วิถีคนทาม และ มีการจัดตลาดนัดคนทามทุกวัน บุญ	- ความพยายามในการถ่ายทอดวิถี คนทาม ผ่านโรงเรียนนายฮ้อย ใน การจับสัตว์น้ำ ขุดหนองไม้หามัน แขง เก็บผักพื้นบ้าน มีการรื้อฟื้น วิถีการทำนาแบบดั้งเดิม ในการลง ปลูก ถึง การเก็บเกี่ยว และดำข้าว หุงข้าวอย่างคนทามจากวัสดุ อุปกรณ์ที่หาได้จากป่าทาม - การเดินทางเข้าสู่ป่าทาม เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของ กระแสน้ำจึงอาจเดินทางเข้าได้ทั้ง รถยนต์ แต่ในบางช่วงเวลา ต้อง นั่งสามล้อพ่วงข้าง รถไถนา และ เรือ จึงเป็นความท้าทายและให้ อารมณ์ที่แตกต่างกันในการเที่ยว ทาม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเป็น การเรียนรู้วิถีคนทาม เส้นทาง ท่องเที่ยว จึงมีการเริ่มจากการ ต้อนรับที่ศาลเจ้าพ่อขุนราช ชม ผลิตภัณฑ์ชุมชน เดินทางไปยังป่า ทามด้วยพาหนะตามฤดูกาลของ น้ำ ซึ่งอาจจะเป็นรถหรือเรือ รับประทานอาหารจากทาม ด้วย กรรมวิธีการประกอบอาหารจาก วัสดุอุปกรณ์จากทาม เช่น ก้อน เส้าแทนเตา การปิ้งปลาจากกอง ฟืน การร่วมกิจกรรมทำนา การ เกี่ยวข้าว ฝาดข้าว ดำข้าว การ ล่องเรือชมวิว การหาปลา เรียนรู้ เรื่องราวของคนทาม	มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ท่องเที่ยวจากกลุ่มผู้นำและนักวิจัย และสมาชิกในชุมชนมีทักษะ ความสามารถต่าง ๆ เช่น การ ทำอาหาร การต้อนรับ การนำเที่ยว การสื่อความหมาย และอื่น ๆ รวมถึงการจัดที่พักทำให้มีความ เข้มแข็งขึ้น แต่ยังจำเป็นต้องได้รับ การพัฒนาศักยภาพอีกพอสมควร แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่เป็นค่าย ศึกษาเรียนรู้ของโรงเรียนรุ่งอรุณ มาต่อเนื่องหลายปี แต่การ ท่องเที่ยวต่างจากการเข้าค่ายจึง ยังคงต้องพัฒนาบ้านพักโฮมสเตย์ ให้มีมาตรฐาน

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชนบทในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม	ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นเครือข่ายกันในบ้านหัวขัว หนองหิน และหนองคูศรีวิไล มีสะพานไม้แกดำ เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวมาสู่บ้านหัวขัว จึงมีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อนหน้านี้แล้ว มีการพื้่นกระโจม ทำขนมเรืออีโปงต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านหนองหิน เป็นชุมชนเก่าแก่มีการพบปะภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งแต่ยังไม่มีการศึกษามีป่าโคกหินขาว ป่าโนนมีที่ยังอุดมสมบูรณ์ มีการทำนาข้าวอินทรีย์ได้ผลผลิตดีมากบ้านหนองคูศรีวิไลเป็นบ้านอยู่ร่วมกับป่าโคก ซึ่งมีอาหารธรรมชาติอยู่มากมีการทำไร่ทำนา ทำสวน และทุกหมู่บ้านมีการทอผ้า จักสาน ปลูกผักอินทรีย์เช่นเดียวกัน	จากการรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรม เพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ได้แนวคิด ในการจัดงานจดทะเบียนสมรสกลางสะพานไม้แกดำ ซึ่งได้รับความนิยมของคู่รักมาร่วมทุกปี การพื้่นกระโจมของบ้านหัวขัว และการชมสวนผักอินทรีย์ในทั้ง 3 บ้าน สวนเกษตรผสมผสาน แปลงพริกอินทรีย์ และการร่วมกิจกรรมทำนาตามฤดูกาล การหาอาหารจากป่าโคกที่บ้านหนองคูศรีวิไล การจัดกิจกรรมชมแปลงผัก ชมฟาร์มแพะ สวนองุ่น และสวนผสมผสาน ในชุมชนบ้านหนองหิน	การจัดเส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจากการต้อนรับที่บ้านหนองหิน จัดกรยานชมฟาร์มแพะ สวนองุ่น ศูนย์ข้าวอินทรีย์ สวนเกษตรผสมผสาน บ้านหนองหินชมการแสดง ชิมอาหารพื้นบ้าน และพักโฮมสเตย์บ้านหนองหิน ไล่บาตรแล้วเดินทางไปเที่ยวบ้านหนองคูศรีวิไล ร่วมพิธีสู่ขวัญข้าว ชมสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ร่วมจักสาน อาหารจากข้าวอินทรีย์ ชมแปลงผัก ค่อไปชมสวนเกษตรพอเพียงบ้านหัวขัว ชมสะพานไม้หมองบัว แปลงผักแปลงพริกอินทรีย์ ชมการพื้่นกระโจม ชิมอาหารพื้นบ้าน เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน งานจักสาน ผ้าทอ	บ้านหัวขัวมีการจัดการท่องเที่ยวมาช้านาน มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว การจัดบ้านพักโฮมสเตย์และมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน บ้านพักได้มาตรฐานโฮมสเตย์หลายหลัง บ้านหนองหินมีการรวมตัวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวและพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มเติม มีความพยายามในการสร้างคนรุ่นใหม่ ของชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะทำงานการท่องเที่ยวมากขึ้น บ้านหนองคูศรีวิไล ยังมีความไม่พร้อมในการรวมกลุ่มจึงจะเป็นการประสานงานและเชื่อมโยงการท่องเที่ยวร่วมกัน

		การชมกิจกรรมทอเสื่อ ทอผ้า จัก สาน ชิมอาหารท้องถิ่น ในทั้ง 3 หมู่บ้าน		
--	--	--	--	--

จากการถอดบทเรียนการท่องเที่ยววิถีชาวนาที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยจาก สกว. (สกว.) ทำให้ได้ข้อค้นพบว่าในทุกชุมชนล้วนมีศักยภาพในด้านวิถีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ สำหรับการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งในหลายชุมชนยังคงมีเรื่องราวหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาและวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และอัญมณีไมตรีที่งดงาม รอคอยเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะได้สัมผัสความงดงามง่าย ๆ ของคนไทยและการเรียนรู้เรื่องราว ความเป็นไทย ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง ศักยภาพเหล่านี้ หากได้รับการแนะนำในการธำรงรักษาและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการรับการท่องเที่ยว จะสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งจำเป็นต้องมีที่เลี้ยงหรือกลไกหนุนเสริมที่มีความรู้ความเข้าใจ ทั้งในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม ซึ่งหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากในการหนุนเสริมชุมชนมีศักยภาพเฉพาะต่างกัน จะมีการจัดการที่ต่างกันเพื่อให้เกิดแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว เพราะชุมชนมักมีความคุ้นชินกับสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ จึงควรต้องชี้ให้เห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ นั้น และให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของสิ่งแวดล้อม ทั้งวัฒนธรรมและธรรมชาติของพื้นที่ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราว (story) ต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวและคนรุ่นใหม่ของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเสน่ห์ดึงดูดที่สามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาแต่ละพื้นที่ ได้รับการหนุนเสริมจาก พี่เลี้ยงโครงการที่เป็น node วิจัยของ สกว. พี่เลี้ยงโครงการที่เป็นนักวิชาการในพื้นที่ และกลไกหนุนเสริม ซึ่งโครงการวิจัยที่มีนักวิชาการในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยง มีการดำเนินงานที่มีความก้าวหน้า มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว และการเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวเป็นรูปธรรมชัดเจนมากกว่าซึ่งอาจแบ่งตามการหนุนเสริมดังนี้

โครงการที่มี node วิจัยของ สกว. เป็นพี่เลี้ยงซึ่งอาจจะเป็นเพราะ node แต่ละคนมีภาระและพื้นที่รับผิดชอบค่อนข้างมาก และอาจจะมีเวลาในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่คลาดเคลื่อน จึงทำให้เห็นการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแต่ยังขาดการตั้งกลุ่มบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีการแบ่งภาระหน้าที่ที่ชัดเจน เช่น ชุมชนนาโสก ชุมชนบ้านศรีเจริญ โกลหนองแหว ในระยะแรกซึ่งกลไกได้เข้าไปหนุนเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และออกแบบระเบียบการบริหารจัดการ ท่องเที่ยวขึ้น

โครงการวิจัยที่มีนักวิชาการเป็นพี่เลี้ยง ชุมชนบ้านชีทวน มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นพี่เลี้ยง มีการจัดการท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการ และมีการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จากความร่วมมือของเครือข่ายในจังหวัด และชุมชนไฮย่อง จังหวัดสกลนคร มีนักวิชาการจากราชภัฏสกลนคร ซึ่งเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่สนใจการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กลไกจึงได้ให้การเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน และติดตามหนุนเสริมทั้งพี่เลี้ยงและชุมชนในการ

จัดการท่องเที่ยว จนสามารถดึงศักยภาพที่เด่นของชุมชน ในการนำเสนอวัฒนธรรมไทย ซึ่งผู้ร่วมวิจัย โครงการมีความเห็นสอดคล้องกัน และชุมชนอุ้มเหมาเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนอวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ไทย ทำให้ได้นวัตกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การชมการยกยอใหญ่ การชมวิวที่นากะเตง การชมแปลงมะเขือเทศ และการแสดงไทย ทั้งได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาในการย้อมคราม ให้เป็นกิจกรรม การท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วม อย่างเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตามชุมชนที่มีนักวิชาการจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งยังขาด ประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นพี่เลี้ยงยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเป็น รูปธรรมนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะการเร่งดำเนินงานให้เสร็จตามแผนงาน โดยชุมชนยังไม่มี ความเข้าใจใน การจัดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง จึงเป็นเพียงการจัดการท่องเที่ยวตามแผนงาน ซึ่งแม้จะมีหมู่บ้าน เข้าร่วมโครงการหลายหมู่บ้าน แต่บทบาทหลักยังคงอยู่ในหมู่บ้านเดียว ในโครงการเครือข่ายการ ท่องเที่ยววิถีข้าวและไหม และโครงการกสรจัดการท่องเที่ยวบนนิเวศวัฒนธรรมพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ซึ่งจากการติดตามชุมชนภายหลังการปิดโครงการพบว่า ชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ต่อได้ แต่ยังคงมีความสนใจ และต้องการการสนับสนุนในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งกลไกได้เข้าไป ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการตามศักยภาพของชุมชน ต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เรื่องราวของชุมชนในคนรุ่นใหม่ เช่น ชุมชนบ้านเมืองเพี้ย จังหวัดขอนแก่น และโครงการการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีพี่เลี้ยงเป็นนักวิชาการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวจากมหาวิทยาลัย มหาสารคาม จึงได้เสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการรวบรวมการวิเคราะห์ บริบทชุมชน เพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งแก่พี่เลี้ยงและชุมชน ทำให้สามารถพัฒนาการมี ส่วนร่วมของชุมชนใกล้ชิดกันมากขึ้น และได้ค้นพบนักวิจัยรุ่นใหม่ของชุมชนในการเป็นผู้นำการ จัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน ทำให้สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วม และการจัด กิจกรรมท่องเที่ยวตลอดจนการพัฒนาที่พักชุมชน จนได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในการเข้าไปท่องเที่ยวชมกิจกรรมและเตรียมรับการประเมินที่พักชุมชน หมู่บ้านหนองหิน ต่อไป

โครงการจัดการท่องเที่ยว บ้านภูเก้าสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด หัวหน้าโครงการเป็นนักวิชาการใน ชุมชน ที่สนใจและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ในโครงการนี้นอกจาก การเน้นย้ำ การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม แล้วยังมีการจัดทำพินิจภัณฑ์ท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ กลไกจึงได้ให้คำแนะนำในการจัดการพินิจภัณฑ์ การบันทึกการรวบรวมข้อมูล และการจัดระเบียบพื้นที่

การนำเสนอข้อมูล ประเภทวัสดุ ฯลฯ ซึ่งมีการดำเนินงานทำให้ได้ค้นพบการรื้อฟื้นการจัดทำศาลตาแขก และการบูชาตาแขกที่อาจจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวต่อไป อย่างไรก็ตามหัวหน้าโครงการวิจัยเป็นผู้มีความตั้งใจ และมีเครือข่ายการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ทำให้สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนโครงการบ้านคอนแรด จังหวัดสุรินทร์ ใช้พื้นที่ตามลุ่มน้ำมูลเป็นจุดท่องเที่ยววิถีคนตามมีหัวหน้าโครงการซึ่งอดีตเป็นผู้นำชุมชนในการประท้วงภาครัฐให้คืนพื้นที่ทำกิน ซึ่งถูกน้ำจากการสร้างเขื่อนราษีไศลท่วมขัง ทำให้เป็นพื้นที่เสื่อมโทรม แต่หลังจากได้พื้นที่ตามคืนมา จึงได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่ตามให้อุดมสมบูรณ์ พื้นที่นี้จึงเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน ที่ได้ร่วมกันพลิกฟื้นความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชน ความเป็นธรรมชาติที่ยังไม่มีการพัฒนา ความสะดวกสบายทางการท่องเที่ยว จึงเป็นความท้าทายของชุมชน กลไกจึงได้ให้การหนุนเสริมในการสืบค้นเรื่องราวของชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาในการหาอยู่หากินในพื้นที่ตาม และการทำนาตามซึ่งต่างจากการทำนาในพื้นที่ลุ่มทั่วๆ ไป และเนื่องจากบ้านคอนแรดเป็นพื้นที่เรียนรู้วิถีชุมชนของโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งเป็นโรงเรียนทางเลือก ทำให้ชุมชนมีความคุ้นชินกับการรองรับการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง แต่ยังคงจำเป็นต้องพัฒนาในด้านการบริการทางการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านความสะดวกปลอดภัย และความสะดวก ซึ่งยังคงต้องได้รับการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ตามจากการดำเนินโครงการวิจัยทำให้เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญา และวัฒนธรรมการผลิตข้าว เพื่อเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีคนตาม และเกิดการจัดตลาดนัดคนตามขึ้นซึ่งได้รับความสนใจจากคนในชุมชน และนักท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้เป็นอย่างมาก

ดังนั้นจากการถอดบทเรียน ทำให้ได้พบว่า พี่เลี้ยงโครงการวิจัยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการให้สำเร็จได้ผลตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในประเด็นหลักต่าง ๆ ทางด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างถูกต้อง และมีความรอบรู้เกี่ยวกับคุณค่า วิถีวัฒนธรรมชุมชน ทั้งด้านความเข้าใจในเรื่องของตลาดท่องเที่ยวชุมชน เพื่อจะได้สามารถให้การหนุนเสริมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทวิถีวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่ต่างกัน

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นการจัดการท่องเที่ยวชุมชนใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของผู้ได้เสียในชุมชน ด้วยการให้การเรียนรู้ในการสืบค้นวิถีวัฒนธรรมในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ สำหรับการจัดกิจกรรม และจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับวิถีวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้พื้นที่วิจัย และสมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้

และภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนเอง ร่วมกัน ในการ สร้างสรรค์วัฒนธรรม (Creative culture) เป็นการเสริมสร้าง เป็นการพลังร่วมของกลุ่ม (Empowerment) ที่จะทำให้เกิด อำนาจต่อรอง ในการ จัดการเรื่องต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาคือความเหลื่อมล้ำของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลสู่การตัดสินใจเชิง นโยบายในระดับต่าง ๆ ต่อไป

การดำเนินการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนขึ้นในหลายชุมชน ทั้งชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวต่อเนื่อง โดยมีเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่พัฒนาและกิจกรรมที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น เส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชาวนาบ้านบ้านชีทวน จังหวัดอุบลราชธานี ในการทำข้าวปุ้น(ขนมจีน) ทำข้าวโป่ง (ข้าวเกรียบว่าว) การทำผ้าข้อมคราม บ้านอุ่มเหมา จังหวัดสกลนคร การหาอาหารจากธรรมชาติ บ้านดอนแรด จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ตามเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งอาจเลือกเรียนรู้วิถีชาวนาได้ตามความสนใจ แต่ตามช่วงเวลาของการทำนา เช่น การดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ซึ่งมีอยู่ในทุกชุมชน และนักท่องเที่ยวจะสามารถสัมผัสกับอรรถาธิบายวิถีชีวิตของคนในชุมชน การต้อนรับด้วยวิถีไทย ชนบท ที่อบอุ่นและจริงใจ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของที่พักชุมชน ยังคงต้องมีการพัฒนาให้ได้คุณภาพมาตรฐานมากขึ้น เนื่องจากการจัดการพื้นที่ในบ้นพักส่วนมาก หากเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้เป็นที่พักนอน มักจะจัดไว้เป็นพื้นที่เก็บของ จึงขาดการดูแล จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเป็นสัดส่วนที่มีความ สะอาด สะอาด และปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประเด็นที่เจ้าบ้าน รับรู้ และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนา ที่พักชุมชน เนื่องจากจะเป็น โอกาสในการเพิ่มรายได้ด้วยทางหนึ่ง และจากการสรุปผลการ ศึกษา พบว่า ชุมชนส่วนมากยังต้องการการสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ ซึ่งแม้ชุมชนส่วนมากจะสามารถจัดทำสื่อออนไลน์การประชาสัมพันธ์ชุมชนด้วยคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ แต่หากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนเสริมในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ จะช่วยให้ชุมชนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การจัดทำรายการท่องเที่ยวชุมชน เผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ ให้กว้างขวางและต่อเนื่อง และในการจัดระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ส่วนมากยังไม่มีมาตรฐานมากนัก แม้ว่าจะมีการร่วมกันในการจัดทำโครงสร้างการบริหาร การแบ่งภาระหน้าที่ และบุคคลผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ตามความจำเป็นและเหมาะสมกับแผนการท่องเที่ยว และกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน แต่ในการดำเนินงาน ยังคงไม่มีความมั่นใจในการตัดสินใจ ผู้นำยังเป็นผู้กำหนด และกำกับการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา รวมทั้งการให้คำแนะนำ และการฝึกอบรมในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานอย่างมืออาชีพ ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าสำหรับเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่มีประโยชน์ใช้สอย และแรงดึงดูดมากขึ้น

ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การดำเนินงานโครงการการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. (สกว.) ในปี พ.ศ. 2560 – 2561 รวม 10 โครงการ ซึ่งดำเนินการเสร็จสิ้นตามแผนการดำเนินงานของแต่ละโครงการแล้ว แต่ส่วนมากยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตามคาดหวัง เนื่องจากยังไม่เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชนต่าง ๆ อย่างแท้จริงทำให้ได้แนวคิดในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย แด่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการหนุนเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกว.)

1. ให้งบประมาณสนับสนุนชุมชนในการดำเนินการวิจัยเป็นระยะเวลา 18 -24 เดือน
2. จัดพี่เลี้ยง(node) และหรือกลไก หนุนเสริมที่มีทักษะและองค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และให้คำแนะนำได้อย่างเหมาะสมชัดเจน
3. สนับสนุนการวิจัยท่องเที่ยวชุมชน และสร้างเครือข่ายในระดับต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐาน
4. การสนับสนุนชุมชนในการทำวิจัยการท่องเที่ยว ควรพิจารณาศักยภาพของชุมชน และพื้นที่ที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีสัมฤทธิ์ผล
5. ควรมีการพัฒนา พี่เลี้ยง และกลไก ที่มาช่วยหนุนเสริมการให้ความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และแนวโน้มการท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำ
6. ควรมีการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวกับองค์กร หน่วยงาน สนับสนุนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศของชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1. จัดทำโครงการพัฒนาอาชีพแก่บุคลากรในชุมชน เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการสร้างอาชีพ เสริมรายได้แก่ชุมชน

2. จัดการฝึกอบรมทักษะความสามารถต่าง ๆ สำหรับการรองรับการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเป็นนักสื่อความหมาย การประกอบอาหาร การจัดการบ้านพัก ให้มีคุณภาพมาตรฐานที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

- การส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ควรแทรกแนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ด้วย และหากเป็นการส่งเสริมในพื้นที่ใกล้ชุมชน ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรองรับการท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และการรับบุคลากรในชุมชนเข้าร่วมในการต้อนรับ การจัดอาหาร และการจัดการแสดง ตลอดถึงการเข้าพักในบ้านพักชุมชน

กระทรวงวัฒนธรรม

- เสน่ห์ของการท่องเที่ยวชุมชน คือ วิถีวัฒนธรรม โดยเฉพาะ การแสดงออกทางวัฒนธรรม ทั้งการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี การแต่งกาย ภาษา อาหาร การแสดง และศิลปหัตถกรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญและร่วมกันรักษาสืบต่อ ตลอดจนการนำมาจัดกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน

- จัดข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้สามารถสืบค้น สืบต่อ สำหรับการศึกษาค้นคว้า และจัดให้มีการนำเสนอในกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

- ส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนอย่างกว้างขวาง
- สนับสนุนการสร้างภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน
- สนับสนุนการผลิตและเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบต่าง ๆ
- สนับสนุนการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ได้มาตรฐาน
- ในส่วนของ ททท. ควรให้การประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ตลาดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง
- ให้มีการประสานความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุม เป็นต้น

การอภิปรายผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560 ทุกโครงการได้ดำเนินการเสร็จสิ้นตามแผนงานของแต่ละโครงการ แต่ความสำเร็จในการจัดการให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ ยังคงต้องพึ่งพิงหน่วยงานต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวอีกมาก ดังนั้นโครงการที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และมีจุดดึงดูดในพื้นที่จึงมีโอกาสดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าพื้นที่พัฒนาใหม่ เช่น พื้นที่บ้านชีทวน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก การเดินทางสะดวก เครือข่ายบุคลากรในพื้นที่กับชุมชนเมืองมีความใกล้ชิด และมีสิ่งดึงดูดโดดเด่น เช่น ธรรมชาติสิ่งท่อนุชยกที่งามแปลกตา สะพานไม้ เป็นต้น รวมถึงความร่วมมือของจังหวัดในการประชาสัมพันธ์ จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับบ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีโบราณสถานที่น่าสนใจ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีการจัดกิจกรรมดึงดูดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การเดินทางสะดวก จึงทำให้มีการท่องเที่ยว และมีความร่วมมือของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวและการทำโฮมสเตย์มาก่อนแล้ว ในการดำเนินงานโครงการ จึงได้เสริมกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชาวนา และกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพิ่มเติมทำให้ได้ พืชภัณฑ์ชุมชนเกิดขึ้น สำหรับการท่องเที่ยวต่อไป ส่วนบ้านนาโสภะ จังหวัดมุกดาหาร เป็นชุมชนผู้ไท ซึ่งมีความพยายามในการจัดการท่องเที่ยว และการทำโฮมสเตย์มาก่อน แต่ยังไม่เกิดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมนัก จึงได้มีการทบทวนวิถีวัฒนธรรม ซึ่งมีความโดดเด่น เพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนขึ้น การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้มีความเข้มแข็ง เกิดกลุ่มท่องเที่ยวใหม่ในชุมชน แต่ยังคงไม่มีความชัดเจน ซึ่งหากพี่เลี้ยงวิจัยหลักจะได้กระจายบทบาทความรับผิดชอบให้สมาชิกในชุมชนอย่างกว้างขวางขึ้น จะทำให้บุคลากรที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้อีกมาก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวได้ดี เช่นเดียวกับ บ้านสระใคร จังหวัดหนองคาย ซึ่งใช้ศูนย์ ศพก. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินโครงการวิจัย และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานที่สำหรับการอบรม ศึกษาดูงาน การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร และเป็นศูนย์รวมของการทำนาแปลงใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่กว้างในหมู่บ้านที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน สำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงต้องมีการปรับกิจกรรมและเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมขึ้น และจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวจากสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมตลอดการดำเนินโครงการวิจัย แต่อย่างไรก็ตามการที่กรรมการอยู่ต่างหมู่บ้านกัน จึงมีส่วนทำให้การจัดการท่องเที่ยวยังไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร ซึ่งต่างจากบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ซึ่งใช้ศูนย์ ศพก. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินโครงการวิจัยเช่นกัน แต่เมื่อมีการศึกษาวิเคราะห์บริบทชุมชน และวิถีวัฒนธรรมในพื้นที่ดำเนินการแล้ว พบว่า บ้านอุ่มเหมา ซึ่งเป็นชุมชนไทโซ้ย มีวิถีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และเป็นชุมชนเข้มแข็ง ร่วมกันรื้อฟื้นวิถีไทโซ้ยในหลาย ๆ ด้าน ทั้งยังคงมีการทำนา การเกษตร อย่าง

หลากหลาย จึงได้กำหนดให้ บ้านอุ่มเหมา เป็นหลักในการจัดการท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ความพยายามในการพัฒนาบุคลากร และสินค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างเครือข่ายตลาดการท่องเที่ยว โดยยังคงเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทุกหมู่บ้านในโครงการ

ส่วนโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ที่ได้รับงบประมาณประจำปี 2561 ทุกโครงการได้ดำเนินการวิจัยตามแผนการดำเนินงาน แต่ส่วนมากยังคงไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อย่างจริงจังนัก ประกอบกับช่วงเวลาสิ้นสุดโครงการ และการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชน ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นปีถึงกลางปี เกิดการระบาดของโรคติดเชื้อโควิด -19 ซึ่งรัฐกำหนดมาตรการปิดกั้นทางการเดินทาง ส่งผลให้ไม่เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในระยะนี้ อย่างไรก็ตามโครงการวิจัยที่ดำเนินการในพื้นที่ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่ยังคงความดั้งเดิม ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ป่าเขา เช่น **บ้านโคกหนองแห้วศรีเจริญ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย** ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สูง ทำให้อากาศเย็นสบาย ทัศนียภาพที่งดงาม แต่มีการเดินทางเข้าถึงได้สะดวก ชุมชนมีวิถีการเกษตรที่พึ่งพิงธรรมชาติ ได้รับการสนับสนุนในการรวมกลุ่มกันจัดตั้ง ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ มีผลิตภัณฑ์น้ำผลไม้ และสินค้าต่าง ๆ ในชื่อ ชุนเลย และเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวแดงเมืองเลย แหล่งเดียวของจังหวัด ผลิตภัณฑ์ฝ้ายทะเลและฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง ทั้งมีรายการโทรทัศน์หลายรายการ เข้าไปถ่ายทำและออกอากาศ ซึ่งทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวได้ต่อไป อย่างไรก็ตามมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวจากสมาชิกในชุมชนเพิ่มเติม และกระจายบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการท่องเที่ยวให้กว้างมากขึ้น จะทำให้มีผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้เข้มแข็งขึ้น ส่วนพื้นที่บ้านดอนแรด **อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์** เป็นพื้นที่ดอน และวิธีการหาอยู่หากินในบริเวณป่าทาม ซึ่งเกิดจากส่วนของแม่น้ำมูลตอนกลาง ซึ่งเมื่อเกิดการสร้างเขื่อนราษีไศล ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ส่งผลให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนารื้อฟื้นพื้นที่ทาม จนมีความอุดมสมบูรณ์ และมีศักยภาพทางการท่องเที่ยว สำหรับการเรียนรู้ป่าทาม ซึ่งเป็นแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับการทำนาทาม ซึ่งได้รื้อฟื้นวิธีการทำนาทามแบบดั้งเดิมทั้งในด้านพิธีกรรม และกระบวนการผลิตข้าว ตลอดจนการประกอบอาหารตามวิถีคนทาม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างแรงดึงดูดได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งหากมีการพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีทักษะความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพิ่มขึ้น น่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่น่าสนใจได้ สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวข้าวใหม่ **บ้านดอนข่า บ้านห้วยหลิม และบ้านหนองหญ้าปล้อง จังหวัดขอนแก่น** เป็นหมู่บ้านที่มีทักษะความสามารถในการทอผ้าไหมมัดหมี่สืบทอดกันมานาน และยังคงมีช่างฝีมือในการทอผ้า เข้าประกวด

จนได้รับรางวัลโดยตลอด มีการผลิตเส้นไหมออร์แกนิกแห่งแรกที่บ้านห้วยหลิม และมีเทคนิคการย้อมเส้น
สูตรน้ำหมักชีวภาพที่บ้านคอนขา จึงทำให้เกิดการศึกษาดูงานจากหลาย ๆ องค์กร แต่ในการจัดการ
ท่องเที่ยวยังจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมทั้งบุคลากรในแต่ละหมู่บ้าน ให้มีการกระจายบทบาทหน้าที่
และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เช่นเดียวกับ การท่องเที่ยวบนระบบนิเวศวัฒนธรรม
พื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นการดำเนินการในพื้นที่ 6 ชุมชน โดยรอบแก่งละว้า ซึ่งมี
โครงการพัฒนาจากภาครัฐและเอกชน เข้าไปหลายโครงการ ส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมกับพื้นที่เป็น
อย่างมาก แต่ความกว้างขวางของพื้นที่ทำให้ การดำเนินการของแต่ละชุมชนมีปัญหาในการเชื่อมโยงกัน
ส่งผลต่อการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการได้อย่างครอบคลุม ส่วนมากจึงเป็นการจัด
กิจกรรมเกี่ยวกับพื้นที่แก่ง เช่น การชมวิว การชมวิถีการดำเนินชีวิต การจับสัตว์น้ำ การปลูกผัก เป็นหลัก
อย่างไรก็ตาม สำหรับบ้านเมืองเพี้ย บ้านหนองนางขวัญ เขตอำเภอบ้านไผ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีการ
ขุดพบร่องรอยประวัติศาสตร์แต่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังนัก เป็นหมู่บ้านที่มีความมุ่งมั่นใน
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพลังในการต่อต้านกับโครงการ
พัฒนาต่าง ๆ ที่เข้ามาด้วยระบบทุนนิยม พื้นที่นี้จึงจะมีการรวมกลุ่มกันในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ซึ่ง
ยังคงต้องได้รับการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง ส่วน**การท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัด**
มหาสารคาม ดำเนินการในบ้านหัวขัว ซึ่งมีสะพานไม้เก่า เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยว บ้านหนองหิน
และบ้านหนองคูศรีวิไล ทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นแหล่งผลิตผักอินทรีย์ปลอดสารพิษเข้าสู่ตลาดสีเขียวในจังหวัด และ
เป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ร่วมกัน สำหรับบ้านหัวขัว ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน มีบ้านพักโฮมส
เตย์ที่ได้รับรองมาตรฐาน แต่ยังคงต้องได้รับการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่ม เพื่อมาช่วยเสริม
การดำเนินงานให้มีคุณภาพมากขึ้น บ้านหนองหิน เป็นบ้านเก่าแก่ และมีบุคลากรรุ่นใหม่ที่มีความ
สนใจในการจัดการท่องเที่ยว จนสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มท่องเที่ยว ที่มีความคิดในการสร้างกิจกรรม
ท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ ทั้งยังมีเครือข่ายนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งหาก
ได้รับการพัฒนาศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว และยังคงมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จะ
เป็นชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างน่าสนใจ โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับ
ชุมชนเกษตรอินทรีย์อื่น ๆ เช่น บ้านหนองคูศรีวิไล ซึ่งยังคงมีวิถีการดำเนินชีวิตกับธรรมชาติแวดล้อมที่
เป็นป่าชุมชนอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น มีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง การปลูกข้าวเพื่อจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ด้วย
การจัดการอย่างเป็นระบบ และยังคงรักษาประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาไว้ได้ดี ทั้ง 3 หมู่บ้าน
เป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และมีความกระตือรือร้นในการจัดการ
ท่องเที่ยว จึงควรให้มีการหนุนเสริมให้ต่อเนื่อง จนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ต่อไป และสำหรับ โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน

ภาคอีสาน ซึ่งรวบรวมข้อมูล เพื่อสืบหาคงค้ความรู้อธิชาวนา เป็นข้อมูลสารสนเทศในพื้นที่แอ่ง
สกลนครและแอ่งโคราช ซึ่งนอกจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิแล้ว ยังได้มีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิใน
พื้นที่หลายแห่ง โดยนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งนักวิจัยส่วนมากเป็นนักวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ซึ่งจะได้วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ตามหลักวิชาการในศาสตร์เฉพาะของนักวิชาการเป็นหลัก การ
หนุนเสริมจึงเป็นเพียงการให้ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลสารสนเทศตามเป้าหมายสำหรับ
การนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการทุนวิจัยของประเทศ ครอบคลุมทั้งงานวิจัยพื้นฐาน งานวิจัยและพัฒนา และการพัฒนาบุคลากรวิจัยของประเทศ และการนำความรู้จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในช่วยการพัฒนาระยะนี้ได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) และนโยบาย Thailand 4.0 ที่มีเป้าหมายให้ "ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" จึงได้ให้การสนับสนุนการวิจัยให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งการพัฒนาระบบสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ในมิติชุมชนและเครือข่ายจังหวัด เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่การพัฒนาระบบสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. ได้ให้การสนับสนุนการวิจัยชุมชนเพื่อสร้างต้นแบบที่เป็นรูปธรรมของชุมชนท่องเที่ยววิถีชาวนา เนื่องจาก "ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นเชื่อว่า จะช่วยเปิดโลกให้ชาวนาได้ทบทวนเรื่องราวและคุณค่าของชาวนาเอง เปิดโลกให้สังคมได้รับรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับวิถีชาวนา ชาวนาเองมิได้มีเพียงวิธีการทำนาเพื่อผลิตข้าว แต่ยังมีวิถีการเลี้ยงสัตว์ วิถีของพืชผัก วิถีการทอผ้า วิถีการทำหัตถกรรม วิถีการหาปลา วิถีการเกื้อกูลแบ่งปัน ตลอดจนการทำบุญทำทาน ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งประกอบอยู่ในวิถีความเป็นชาวนา" (บุญชร แก้วส่อง, 2560 "คุยกันก่อน" ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ป.18 ฉ.6, ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นทุนทางสังคมที่ดำเนินวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เป็นปกติ ประกอบกับแนวคิดและนโยบาย การส่งเสริมและแก้ไขปัญหาเกษตรกรไทยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนโดยเลือก การท่องเที่ยววิถีชาวนาเป็นเครื่องมือ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นไทยผ่านการเปิดประสบการณ์และสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชนจะได้ร่วมกันธำรงรักษาฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ให้ยั่งยืนด้วยความภาคภูมิใจ ทั้งจะเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพ และการกระจายรายได้สู่ชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจฐานราก พร้อม ๆ กับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายได้อย่างยั่งยืนจากเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนชาวนาให้มีความเข้มแข็ง บนรากฐานวิถี

วัฒนธรรมท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกระแสมโน้มการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสและเรียนรู้โลกใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงจากวิถีเมืองที่จำเจ ทำให้รัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยววิถีไทยซึ่งได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จึงได้ประกาศให้ปี 2561 เป็น "ปีท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋อย่างยั่งยืน" (Amazing Thailand Tourism Year 2018) เพื่อสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวไทย ยกย่องมาตรฐานสินค้าและบริการในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ท้องถิ่นจึงควรนำเสนอสินค้าและกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้ท้องถิ่นต่าง ๆ ได้รับความสนใจ โดยเฉพาะกระแสวิถีอีสาน ซึ่ง CN ได้ยกให้เป็น 1 ใน 17 สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าเที่ยวในปี 2560

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่กว้างขวาง และมีประชาชนอยู่ร่วมกันมากที่สุด ทั้งยังมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนด้วยการประสมประสานวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งส่วนมากยังคงดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่นบนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยวิถีเกษตรกรรม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ เมื่อแนวโน้มการท่องเที่ยวให้ความสนใจในการท่องเที่ยววิถีชุมชน อีสานจึงเป็นท้องถิ่นที่มีโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยววิถีชาวนา ให้เป็นทางเลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยว ซึ่งจากข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวในปี 2560 พบว่าประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว 35.45 ล้านคน (เพิ่มขึ้น 9%) ก่อให้เกิดรายได้ 182 ล้านบาท (เพิ่มขึ้น 12%) และนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยว 1529 ล้านคน (เพิ่มขึ้น 4.5%) ก่อให้เกิดรายได้ 9.54 แสนล้านบาท (เพิ่มขึ้น 8%) และภูมิภาคที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามากที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 23.8 ล้านคน (เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.7) (ปรับอ้างอิงจากรายได้ของกองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา เดือน ม.ค. - ต.ค. 2560)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างให้ความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน ดังคำกล่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา นายวีระศักดิ์ โควสุรัตน์ ในการเปิดงาน "ท่องเที่ยววิถีไทยเก๋ไก๋ถึงชุมชน" วันที่ 15 ธันวาคม 2560 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ว่า

"...การส่งเสริมให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้ใครต่อใครเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนจึงเป็นสาระสำคัญเพราะจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ไปรู้จักกับความจริงแท้ของวัฒนธรรมไทย ...คนที่รักษาวัฒนธรรมไทยนานที่สุดโดยสม่ำเสมอก็คือคนในชุมชน ...กิจกรรมท่องเที่ยวในวันนี้จึงนำสินค้าและกระบวนการการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการไปพบกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ...จริงแท้ที่

เป็นของชาวบ้านและชุมชน จึงเป็นสาระสำคัญการทำงานท่องเที่ยวแบบร่วมถักทอ ประสานงานกันให้ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ภาคท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันในการเป็นเจ้าของอุตสาหกรรม เจ้าของวัฒนธรรม และมีความ เป็นเจ้าของในเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวด้วยกันจึงเป็นเรื่องสำคัญ"

ดังนั้นการท่องเที่ยววิถีชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน จึงเป็นอีกทางเลือก หนึ่งของนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนชาวนาจำเป็นต้องศึกษาและพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยว วิถี ชาวนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ทั้งการพัฒนาทุนทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทุนทางเศรษฐกิจ ตลอดจนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้สามารถจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาได้อย่างเหมาะสมด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมดำเนินงาน ร่วมประเมินผล ร่วมรับ ผลประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบร่วมกัน

ที่ผ่านมา สกว. ฝ่ายท้องถิ่นได้ให้การสนับสนุนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในหลากหลาย ด้าน และหลากหลายพื้นที่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ และได้เริ่มสนับสนุนโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถี ชาวนา ตามนโยบายภาครัฐตั้งแต่ประมาณ 2560 อย่างไรก็ตามการดำเนินงานท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย บางแห่งยังควรต้องได้รับการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีชาวนาได้อย่าง ยั่งยืน ทั้งชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด อุบลราชธานี หนองคาย มุกดาหาร และสกลนคร และใน ปีงบประมาณ 2561 มีชุมชนต่าง ๆ ให้ความสนใจในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาเพิ่มขึ้นอีกหลายพื้นที่ ทั้งพื้นที่ในจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม เลย และสุรินทร์ ซึ่งในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ จำเป็นต้องศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นต้นแบบการดำเนินการที่เหมาะสมและเพื่อใช้ในการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ ต่าง ๆ ต่อไป

การดำเนินงานพัฒนากลไกหนุนเสริมการวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชาวนา ในพื้นที่โครงการวิจัยท่องเที่ยว วิถีชาวนา ที่รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2561 ให้ดำเนินการวิจัยเพื่อการ ท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชาวนาในชุมชน เพื่อให้สามารถจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนได้อย่างยั่งยืน แต่ผลการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาในชุมชน ส่วนมากยังไม่สามารถทำ การท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นได้จริง

โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนาที่ได้รับการสนับสนุนปีงบประมาณ ปี พ.ศ. 2560 มีการ ดำเนินงานในพื้นที่ต่าง ๆ รวม 5 โครงการ ซึ่งทุกโครงการมีระยะเวลาการดำเนินงานสิ้นสุดในเดือน กันยายน 2561 โครงการส่วนใหญ่สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์แต่ละโครงการ แต่ยังไม่

สามารถจัดการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นได้จริง นอกจากพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวอยู่แล้ว เช่น โครงการวิจัยการท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนา วิถีข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี บ้านชีทวน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีการท่องเที่ยวอยู่แล้วและมีสะพานไม้ข้ามทุ่งนาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งวัยรุ่นและวัยทำงานให้เข้าไปถ่ายภาพอดกัน ส่งผลให้การประชาสัมพันธ์แบบบอกต่อได้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นโอกาสให้พื้นที่ ซึ่งรวมถึงบ้านหัวดอน บ้านหนองปอและบ้านท่าศาลา ได้เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวต่อกับบ้านชีทวน ซึ่งทั้งสี่หมู่บ้านได้ร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวโดยใช้วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีการกำหนดและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าว เป็นอาหารหลากหลายชนิดเช่น ข้าวหลาม ขนมจีน ข้าวเกรียบ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์การแปรรูปข้าวให้เป็นอาหารชนิดต่าง ๆ อันเป็นความทรงจำของนักท่องเที่ยว แต่ในส่วนของโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมาระยะเวลากว่า 10 ปี แต่กิจกรรมการท่องเที่ยวยังคงเป็นเพียงการชมโบราณสถาน และการร่วมกิจกรรมตามเทศกาลที่จัดขึ้นในชุมชน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนา จึงเป็นการวางแผนการดำเนินงานและการทดลองจัดขึ้นซึ่งทำให้ชุมชนพบว่า ยังมีกิจกรรมวิถีชาวนา และการหาอยู่หากินอีกหลากหลายที่สามารถนำเสนอเป็นกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนาได้ ซึ่งจะได้พัฒนาจัดรายการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชาวนา ให้เหมาะสมต่อไป

ส่วนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาในพื้นที่ที่ยังไม่มีการท่องเที่ยว แต่เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานด้านการเกษตร ซึ่งมีผู้สนใจเดินทางเข้าไปศึกษาดูงานโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐทั้ง 3 พื้นที่ มีศูนย์การเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก) เป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน นักวิจัยส่วนมากเป็นสมาชิกของ ศพก. อยู่แล้ว จึงสามารถใช้ ศพก. เป็นจุดต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแต่การดำเนินโครงการวิจัยแต่ละพื้นที่ ให้ไปสู่เป้าหมายการจัดการท่องเที่ยวยังมีความแตกต่างออกไปตามลักษณะพื้นที่และการทำงานอย่างมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดของนักวิจัย โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทย ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ดำเนินการใน 3 หมู่บ้านเป็นเส้นทางเชื่อมโยงกัน มีการจัดกิจกรรมทั้งการเรียนรู้และการผลิตสินค้าเกษตรอย่างปลอดภัย การชมธรรมชาติวิถีการประมง การผลิตผ้าฝ้ายย้อนคราม และการสัมพันธ์วัฒนธรรมไทโซ้ยบ้านอุ่มเหมา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ จึงเป็นพื้นที่ที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มสนับสนุนการตลาดและมีโอกาสที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาได้ต่อไป ส่วนโครงการรูปแบบการพัฒนาวิถีชีวิตชาวนาบ้านสระใคร การท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการท่องเที่ยวบ้านสระใคร ตำบลสระใคร จังหวัดหนองคาย ยังเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างมีอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแม้จะมีสิ่งดึงดูดว่า

เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่มีความหอมเป็นอันดับหนึ่งของประเทศแต่ศักยภาพของพื้นที่ยังไม่มีความพร้อมสำหรับการรองรับการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวที่จัดตามรายการท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ห่างไกล การเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยวไม่สะดวกนักและบุคลากรทางการท่องเที่ยวยังต้องได้รับการพัฒนา ศักยภาพเพิ่มเติมแม้ว่าอาจจะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวที่น่าสนใจสำหรับการเสริมสร้าง ประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ก็ตาม โครงการแนวทางการฟื้นฟูผู้พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยววิถีชีวิตของชุมชนผู้ไทบ้านนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร การจัดการท่องเที่ยว บ้านนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นการดำเนินโครงการในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและมี ศพก. เป็นศูนย์กลางเรียนรู้ที่มีการเดินทางเข้ามาศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่าง ๆ และเป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวซึ่งมีโฮมสเตย์อยู่แล้ว แต่การดำเนินงานโครงการไม่มีการเชื่อมต่อกับกลุ่มท่องเที่ยวในพื้นที่จึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด การรวบรวมวิเคราะห์ และจัด กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตจึงยังไม่มีค่าน่าสนใจเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทาง วัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งกิจกรรมทางศาสนาการทำบุญตักบาตร กิจกรรมตามประเพณีและเทศกาล ต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียงกัน เช่นการใส่ชุดพื้นเมืองซึ่งทอผ้าฝ้าย และตัดเย็บกันใน ชุมชนการข้อมครามฝ้ายตะหลุงซึ่งปลูกเก็บเกี่ยวและทอเป็นผืนผ้ากันในชุมชน กิจกรรมการดักลองด้อม ซึ่งสืบทอดให้กลุ่มเยาวชน จนสามารถแสดงได้อย่างไพเราะสนุกสนาน การเดินป่าชุมชน ล้วนเป็นสิ่งที่ มีคุณค่าเสริมกิจกรรมในวิถีชีวิตได้อย่างน่าสนใจ หากในชุมชนและกลุ่มท่องเที่ยวดำเนินงานกัน อย่าง ใกล้ชิด น่าจะทำให้การจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตของบ้านนาโสกมีแรงดึงดูดการท่องเที่ยวได้ต่อไป

โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชีวิต ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ. 2561 มีการ ดำเนินงานในพื้นที่ 5 โครงการ และโครงการรวบรวมความรู้วิถีชีวิตเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร อีก 1 โครงการ ซึ่งโครงการทั้งหมดอยู่ระหว่างการดำเนินงาน แต่ส่วนมากได้มีการ สืบค้น รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ความเชื่อ การดำเนิน ชีวิตประจำวัน บริบทความสัมพันธ์ของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติแวดล้อม ของชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์จัดระบบและนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อการจัดการท่องเที่ยววิถี ชีวิตในพื้นที่ให้ดึงดูดการท่องเที่ยวต่อไป แต่การดำเนินงานของแต่ละโครงการมีความก้าวหน้า แตกต่างกัน คือ โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย บ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ จังหวัดเลย เดิมเป็นชุมชนเดียวกันเมื่อมีการ ตั้งบ้านเรือนหนาแน่นขึ้น จึงแยกออกเป็นสองหมู่บ้านแต่ยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันพื้นที่นี้อยู่ในหุบเขาที่สลับซับซ้อน ซึ่ง มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างหลากหลาย เป็นที่ท่องเที่ยวของผู้นิยมธรรมชาติ ชุมชนได้รับการ

สนับสนุนจากภาครัฐในการการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ ด้วยพลังงานทางเลือก และสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากป่าจนได้รับมาตรฐานอาหารและยา คือ ผลิตภัณฑ์น้ำหมากเม่า นอกจากนี้ยังมีการผลิตน้ำหมากหลอด กล้วยตากแสงอาทิตย์ และผ้าฝ้ายตะลุง จากฝ้ายที่ปลูกขึ้นในพื้นที่ เป็นแหล่งผลิตข้าวแดงเมืองเลยแหล่งเดียวในจังหวัด มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ มีการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติในการประกอบอาหารได้หลากหลายชนิด ทำให้มีการจัดมหกรรมอาหารจากธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งได้รับความสนใจจากจังหวัดและนักท่องเที่ยวจากพื้นที่ต่าง ๆ การจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา จึงได้จัดการท่องเที่ยวในเส้นทางธรรมชาติ และการจัดกิจกรรมเพื่อให้การเรียนรู้ประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติและการนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะผ้าฝ้ายตะลุง ซึ่งมีสีสันงดงามตามธรรมชาติของฝ้าย แต่ยังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนวิถีข้าวและไหม จังหวัดขอนแก่น บ้านดอนข่า จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมของจังหวัด มีการใช้วัฒนธรรมสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาดั้งเดิมในการพัฒนาเส้นใย การย้อมเย็น และลวดลายผ้าไหม จนเป็นแหล่งศึกษาดูงานของหลายหน่วยงาน และเคยได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน แต่วิธีการทำนาในพื้นที่เป็นเพียงการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนมากกว่าการผลิตจำนวนมาก และยังคงเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมกับการใช้เครื่องจักรเพื่อทุนแรง จึงได้ดำเนินงานโครงการร่วมกับบ้านห้วยหลึม และบ้านหนองหญ้าปล้อง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการทอผ้าไหมย้อนสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งหนึ่ง และมีลักษณะของผ้าไหมต่างกัน คือบ้านห้วยหลึมผลิตผ้าไหมจากเส้นใยไหมพื้นเมืองที่มีลักษณะบางและทอได้เรียบเนียน ส่วนบ้านหนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจากเส้นใยไหมอิตาลี ซึ่งเป็นไหมป่าที่มีเส้นใยหนาแน่น เป็นมันวาวเหมาะสำหรับการตัดเสื้อผ้าที่ต้องการความหนา หรือการแปรรูปเป็น กระเป๋า หมวก รองเท้า เป็นต้น และทั้งบ้านห้วยหลึมและบ้านหนองหญ้าปล้อง ยังคงมีวิธีการทำนาแบบเดิมอยู่มากและมีพื้นที่ทำนามาก ซึ่งยังเห็นภาพการใช้ควายไถนาในบางแปลง แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีการใช้เครื่องจักรกันแล้วก็ตาม การรวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชาวนา และวิถีไหมทำให้ได้บทพจนานุกรมเรื่องราวต่าง ๆ ที่ยังปฏิบัติอยู่ในกระบวนการทำนา และในประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ การรวบรวมข้อมูลและการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้นักวิจัยเกิดความเข้าใจในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชาวนาสำหรับนำเสนอท่องเที่ยวชุมชนต่อไป โครงการท่องเที่ยววิถีชาวนาชุมชนแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นการจัดดำเนินงานในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่และพียงแก่งละว้า ซึ่งมีพื้นที่กว้างกว่า 17,500 ไร่รวม 6 หมู่บ้านชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้านมีลักษณะและพัฒนาการที่แตกต่างกัน แต่ได้พียงอาศัยความสมบูรณ์ของแก่งละว้าในการดำรงชีวิตมาช้านาน และได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่แก่งละว้า ซึ่งส่งผลให้ระบบนิเวศรอบแก่งละว้าเปลี่ยนแปลงไปเกิดความตื่นเงินและความอุดมสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง แต่อย่างไรก็ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนยังคงเป็น สิ่งที่สามารถพัฒนาเพื่อ
ดึงดูดการท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นทาม ที่อยู่ใกล้เมืองใหญ่ได้อย่างน่าสนใจ การรวบรวมวิถี
วัฒนธรรมชุมชนทำให้พบว่า บ้านหนองร้านหล้ามีการทำ การเกษตร การทอผ้า การแปรรูป จากปลา
และวิธีการทำนาซึ่งทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นเดียวกันกับบ้าน
หนองนางขวัญ ซึ่งตั้งมากกว่า 100 ปี มีอาชีพจับสัตว์น้ำเป็นหลักซึ่งทำรายได้ให้มากกว่าการทำนา และทำ
เฉพาะนาปีเท่านั้น แต่ยังคงปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวอยู่ตลอด บ้านธาตุ นอกจากการประมง
จับสัตว์น้ำแล้ว ยังคงมีการทำนา ทำไร่ และรับจ้างทั่วไปในฤดูกาลที่ว่างจากการทำเกษตร แต่ยังคงยึดถือ
ประเพณีพิธีกรรมในการทำอย่างบรรพบุรุษเช่นเดิม บ้านโคกสำราญ ชุมชนมีอาชีพทำนา ปลูกอ้อย
มันสำปะหลัง เนื่องจากเป็นพื้นที่โคกรอบแก่งละว้า มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากธัญญาณี การทำ
ไม้กวาด จักสาน ถักเปดญวน และการประมง พื้นที่มีการปลูกผักปลอดสารพิษ ที่ส่งจำหน่ายได้ทั้งใน
โรงพยาบาลและห้างสรรพสินค้า บ้านซีกกคือ เป็นบ้านที่อยู่ใกล้แก่งละว้าจึงได้รับผลกระทบจากน้ำ
ท่วมขัง จากโครงการพัฒนาที่เข้ามาสู่แก่งละว้ามากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้
ผลดีเท่าที่ควรแต่ยังคงมีการทำนา และรักษาวัฒนธรรมการทำนาตามแบบเดิมทั้งกระบวนการและ
ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง บ้านเมืองเพีย เป็นบ้านเก่าแก่มายาวนาน พบหลักฐานทางโบราณคดีสมัย
ทวาราวดี ราวปี พ.ศ. 1200 อยู่หลายแห่ง และยังคงมีให้เห็นได้จนปัจจุบัน นอกจากการทำนาแล้ว บ้าน
เมืองเพีย ยังเป็นแหล่งผลิตผ้ามัดหมี่ไหม และผ้าฝ้ายที่มีชื่อเสียงของจังหวัดแห่งหนึ่ง โครงการวิจัยการ
ท่องเที่ยวเบิงทามยามแม่น้ำมูนบ้านคอนแรด จังหวัดสุรินทร์ ดำเนินงานในเขตทามาของลำน้ำมูน ซึ่ง
ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล ทำให้พื้นที่ทามในอดีตถูกน้ำท่วมขัง จนต่อมาได้มีการเปิด
ระบายน้ำจึงได้พื้นที่ทามที่ขาดความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมา ซึ่งต้องร่วมกันพลิกฟื้นผืนดินทาม ให้
กลับมาเป็นแหล่งที่พึ่งพิงของชุมชนได้ต่อไป ทำให้ชุมชนโดยรอบเกิดความร่วมมือกันในการพัฒนา
พื้นที่ทามและพึ่งพิงอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้อย่างพอเพียง การจัดการท่องเที่ยวชาวนาวิถีคนทาม จึง
ดำเนินการในชุมชนต่าง ๆ ในตำบลคอนแรด ตำบลหนองแค ตำบลบึงบุรพ์ ตำบลเป๊ะ และตำบลยางคำ
ซึ่งเป็นการสืบค้นรวบรวมความเป็นมาของชุมชนวิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และศิลปหัตถกรรม ที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะวิธีการทำนาทาม
วิธีการประมง การพึ่งพิงลำน้ำมูน และกิจกรรมประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ จากการรวบรวมข้อมูลวิถี
วัฒนธรรม ทำให้ได้พบความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ ความเป็นมาของชุมชน และภูมิปัญญาของคนทาม
ซึ่งอาจนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ และโครงการจัดการท่องเที่ยววิถี
ชาวนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ 3 หมู่บ้าน คือ บ้าน
หนองคู ศรีวิไล บ้านหนองหิน และบ้านหัวขัว ซึ่งได้รับการยอมรับจากจังหวัด ในการผลิตข้าวและ

พืชผักชนิดต่าง ๆ ส่งเข้าสู่ตลาดในจังหวัด ชุมชนทั้ง 3 แห่งมีการถ่ายทอดเรียนรู้การผลิตเกษตรอินทรีย์ระหว่างกัน จึงมีความใกล้ชิดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา แม้จะพบว่าศักยภาพความพร้อมของพื้นที่แต่ละชุมชนแตกต่างกัน แต่ได้พยายามกำหนดจุดยืนของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้มีการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้าน บ้านหนองคู - ศรีวิไล เป็นบ้านต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีสภาพพื้นที่ที่ยังเป็นป่าชุมชนมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ จึงยังคงมีวิธีการทำนาอย่างเดิมอยู่มาก และมีการเก็บพันธุ์ข้าวปลูกของชุมชนไว้อย่างดี วิถีวัฒนธรรมชุมชนยังคงผูกพันอยู่กับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ร่วมกับความเชื่อและประเพณีตามแบบพุทธ บ้านหนองหิน เป็นบ้านที่มีวิธีการทำนาที่ได้ผลผลิตข้าวอินทรีย์เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และ บ้านห้วยข้าวซึ่งแยกออกจากบ้านแกดำ จึงได้ทำสะพานไม้แกดำสำหรับเชื่อมต่อพื้นที่ทั้งสองบ้านเพื่อการติดต่อไปมาหาสู่กัน และยังคงมีการทำบุญทางพุทธศาสนาในวัดห้วยข้าวร่วมกัน บ้านห้วยข้าว มีการทำนาตามแบบกระบวนการเดิม มีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการทำนาตามวิถีวัฒนธรรมเดิม แม้ว่าจะใช้เครื่องจักรและการจ้างแรงงานในการทำอยู่ด้วย แต่ความเข้มแข็งของชุมชนทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างดี จนมีการจัดทำโฮมสเตย์ สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่วนมากเป็นผู้เข้ามาศึกษาดูงาน การเกษตรปลอดสารพิษ และเข้ามาถ่ายรูปกับสะพานไม้แกดำ จึงเป็นบ้านที่จะเป็นศูนย์กลางการต้อนรับนักท่องเที่ยวของชุมชนชาวนาทั้ง 3 หมู่บ้าน และเพื่อให้เห็นภาพการจัดการท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้นทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงได้ร่วมกันเดินทางไปศึกษาดูงานที่บ้านนาต้นจั่น อำเภอ สวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำมาปรับใช้ต่อไป

โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสาน เป็นโครงการที่ สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น ให้นักวิชาการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ดำเนินการเพื่อรวบรวม วิเคราะห์องค์ความรู้วิถีชาวนา ทั้งในด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วรรณกรรม และอื่น ๆ โดยชุมชนวิถีวัฒนธรรมชาวนาในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคอีสาน การหนุนเสริมจะเป็นการติดตามการสืบค้นข้อมูลและการให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ตามบริบทของชุมชน ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดทำคู่มือท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสานต่อไป

จากการดำเนินงานหนุนเสริมโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี 2561 ที่ผ่านมา พบว่า ชุมชนต่าง ๆ หลายชุมชนยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดความเข้าใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน ซึ่งต่างมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขจากปัจจัยภายนอกของชุมชนที่แตกต่างกัน ส่งผลถึงความสำเร็จในการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยว

ของแต่ละชุมชนแตกต่างกันซึ่งส่วนมากยังไม่เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน และยังไม่สามารถเข้าถึงตลาดท่องเที่ยวได้ จำเป็นต้องติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน โครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ที่ได้รับการสนับสนุนทั้งในปีงบประมาณ 2560 และ 2561 ให้สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน โครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา
2. เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน
3. เพื่อออกแบบเครื่องมือ และประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
5. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเชิงพื้นที่

โครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีพ.ศ. 2560 รวม 5 ชุมชน คือ

- 1) บ้านไชยา ตำบลไชยา อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย
- 2) ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร
- 3) บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร
- 4) บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- 5) บ้านชีทวน บ้านหัวดอน บ้านท่าศาลา อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปีพ.ศ. 2561 รวม 5 ชุมชนในพื้นที่

- 1) บ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลขวังไสย อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
- 2) บ้านดอนแรด อำเภอรันบุรี จังหวัดสุรินทร์
- 3) บ้านหนองลู – บ้านศรีวิไล ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
บ้านหนองหิน ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
บ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม
- 4) บ้านดอนข่า บ้านห้วยหลิม บ้านหนองหญ้าปล้อง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
- 5) ชุมชนพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

1. ติดตามและหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา
 - โครงการปี 2560 พัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวนา
 - โครงการปี 2561 พัฒนาศักยภาพชุมชนในการหนุนเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลวิถีวัฒนธรรม การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน และการจัดเส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวนา
2. การประสานเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีชาวนาระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด
3. การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
4. องค์ความรู้และบทเรียนที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
5. ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ขอบเขตเชิงเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย 12 เดือน ตั้งแต่ มิถุนายน 2562 – พฤษภาคม 2563

แผนการดำเนินงาน

เนื่องจากการดำเนินงานหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการในพื้นที่โครงการซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณในปี 2560 และปี 2561 รวม 10 โครงการ ซึ่งกระจายทั่วภูมิภาคอีสาน และมีความแตกต่างกันทั้งในเชิงพื้นที่ และกระบวนการดำเนินงานของนักวิจัยชุมชน ซึ่งตามปีงบประมาณ โครงการที่ได้รับการสนับสนุนปี 2560 ครบกำหนดเวลาและปิดโครงการ แต่ส่วนมากยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ได้ จึงควรต้องหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาในแต่ละพื้นที่ซึ่งแตกต่างกัน ส่วนโครงการที่ได้รับงบประมาณปี 2561 เป็นการหนุนเสริมต่อเนื่อง ซึ่งดำเนินการหนุนเสริมมาตั้งแต่เริ่มโครงการ แผนการดำเนินงานจึงจัดทำตามปีงบประมาณ

1. ทบทวนผลการดำเนินงาน และจัดอบรมความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการข้อมูลวิถีชาวนาโครงการปี 2560 และ 2561

2. จัดประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลวิถีชีวิต และแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่สำหรับนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยว และการสื่อความหมาย
3. ติดตามผลการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชีวิตในแต่ละชุมชน
4. ประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน โครงสร้างการบริหารและการกำหนดบทบาทหน้าที่
5. จัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวของชุมชนในด้านการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเป็นนักสื่อความหมาย มาตรฐานการจัดบ้านพัก
6. ประชุมเพื่อร่วมกำหนดรายการจัดกิจกรรม และเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิต และการจัดการท่องเที่ยวนำร่อง
7. ประชุมร่วมกับนักวิจัยและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ เพื่อร่วมกำหนดระเบียบปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยว การรักษาสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน
8. สังเคราะห์ข้อมูลและถอดองค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต
9. จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต
10. รายงานผลการศึกษา และเสนอผลการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง
2. ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ วิถีวัฒนธรรม และบริบทชุมชนได้อย่างมีคุณค่า
3. มีการประสานเครือข่ายด้านการตลาดท่องเที่ยววิถีชีวิตในระดับจังหวัด
4. ได้ผลการดำเนินงานท่องเที่ยววิถีชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
5. ได้องค์ความรู้ และบทเรียนจากการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
6. ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนา ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชีวิต

หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่
2. หน่วยงานภาครัฐ/เอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน
3. สถาบันการศึกษาด้านการท่องเที่ยวชุมชน

นิยามศัพท์

วิถีชาวนา หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ผูกพันอยู่กับท้องถิ่นและสภาพแวดล้อม ตามธรรมชาติ ประกอบอาชีพทำนา การเกษตรต่าง ๆ และอาชีพอื่น ๆ ดำเนินชีวิตตามแบบแผนวัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ปรากฏเป็นประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ข้อห้าม การละเล่น เพลงและนันทนาการต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการหาอาหาร การประกอบอาหาร งานช่างฝีมือ การทอผ้า จักสาน และกระบวนการผลิต การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ซึ่งล้วนมีคุณค่าในการเรียนรู้และสืบต่อการท่องเที่ยววิถีชาวนา หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเจ้าของพื้นที่เป็นหลัก เพื่อนำเสนอวิถีการดำเนินชีวิตในการทำนา และการเกษตรตามวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประสบการณ์ความเพลิดเพลินในการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนวิถีชาวนา ในบริบทแวดล้อมตามธรรมชาติของชุมชน

บทที่ 2

การทบทวนเอกสาร

โครงการวิจัย การพัฒนาทุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 เป็นโครงการหนุนเสริมให้การดำเนินงานวิจัยชุมชน ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาว ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้รับทุนสนับสนุนในปีงบประมาณ 2560 และ 2561 ให้นักวิจัยท้องถิ่นสามารถดำเนินการวิจัยในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้ตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) โดยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการ ดังนี้

1. แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. แนวคิดการท่องเที่ยวสีเขียว
5. การท่องเที่ยววัฒนธรรม
6. แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
7. แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดท่องเที่ยว
8. แนวโน้มการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว
9. แนวโน้มการท่องเที่ยวไทยยุค 4.0
10. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน
11. คำแถลงเจตนารมณ์ของคณะรัฐมนตรี
12. ความเชื่อมโยงกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบในการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจบริการต่าง ๆ อย่างมากมาย และกระจายตัวอย่างกว้างขวาง ดังนั้น เมื่อจะต้องมีการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรต้อง

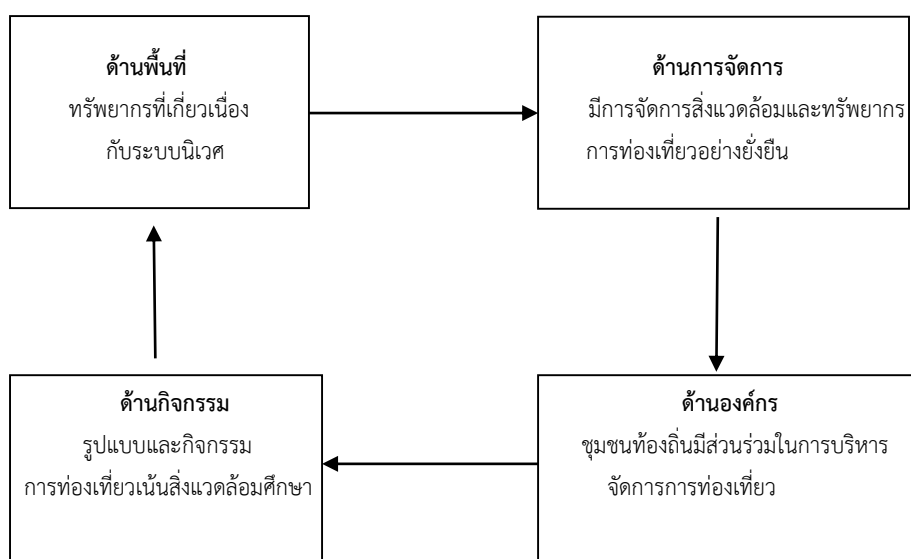
ดำเนินการตามแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชน และวิถีชีวิตวัฒนธรรม ให้โอกาสชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศท้องถิ่น ทั้งนี้มีนักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นคุณค่าและได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้อีกมากจากแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ขึ้น ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” มีองค์ประกอบในการดำเนินการ 4 ด้านที่ต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน (สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์, 2546) คือ

ด้านพื้นที่ : มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ

ด้านการจัดการ: เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่ก่อผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ด้านกิจกรรมและกระบวนการ : มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ สร้างความพึงพอใจและความตระหนักถึงสิ่งที่ถูกต้องแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ด้านองค์กร : การมีส่วนร่วมขององค์กรส่วนท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ในการบริหารจัดการ

เนื่องจากแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมากมาย ที่มักให้ความสำคัญในการจัดการภายใต้จิตสำนึกที่มีความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น พร้อม ๆ กับการเล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น การเดินป่า การชมสวนผลไม้ สวนดอกไม้ การขี่จักรยาน การปีนเขา การดูนก การดูดาว การดำน้ำ การเที่ยวถ้ำ การศึกษาธรรมชาติ การชมวิถีชีวิตวัฒนธรรม การร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น ธรรมชาติอยู่ และที่พักอาศัยแบบ Home Stay เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง กระจายไปทุกท้องถิ่น ทั้งจากกระแสความต้องการในการสัมผัสชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แปลก ต่างจากวิถีชีวิตประจำวัน และจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ความสนใจในการจัดการการท่องเที่ยวกันอย่างกว้างขวาง แต่การจัดการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลกระทบต่อด้านลบให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ด้วยเช่นกัน จึงควรต้องจัดให้มีการศึกษาสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังเช่นสาระสำคัญบางส่วนของบทสรุปของการประชุมสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (PATA) ครั้งที่ 50 เมื่อเดือนเมษายน 2544 (บุหลัน, 2544) ได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นชุมชน ดังนี้

- ส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัว เพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว
- ส่งเสริมความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว
- สนับสนุนการจัดการบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว สามารถให้ข้อมูลและอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม
- ส่งเสริมการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ด้วยแนวคิดและการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและความตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา

ความเคารพในคุณค่าของวัฒนธรรมสนับสนุนวิถีชีวิตของท้องถิ่นนี้เอง ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Ecotourism – CBET) ซึ่งต่อมาโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ(2540) กำหนดให้เรียกการจัดการท่องเที่ยวซึ่งชุมชนเป็นผู้ดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมเป็นหลักนี้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

2. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนการไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตย ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา การพิจารณาในมติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

3. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

จารีรัตน์ ปรกแก้ว (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันคิด พินิจพิจารณาในการคิดตัดสินใจปฏิบัติ และรับผิดชอบในเรื่องที่มีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสามารถนำไปสู่การช่วยเหลือตัวเองได้ ซึ่งได้แก่ ทำโดยประชาชนเอง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็เป็นของประชาชน และยิ่งไปกว่านั้นคือประชาชนดำเนินการพัฒนาได้ด้วยตัวของ เขาเอง

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะอย่างไร และทำไมจึงจะสามารถช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน สลับซับซ้อนและหลากหลายได้

ลักษณะที่สำคัญประการแรกของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของคนแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีความรู้ที่เขารู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลัง

ของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด เกี่ยวกับปัญหาของตนเอง และชุมชนได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่าง ๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังเป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์หลายประการ อาทิ

- การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับมติที่ประชุม อันเป็นพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

- การผ่อนปรน รู้จักประนีประนอมต่อกันและกันในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ โดยสันติวิธี ซึ่งรวมถึงการรู้จักให้อภัย มีเมตตา และช่วยเหลือกันและกันด้วย ความมีวินัยและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ในการร่วมให้ข้อคิดเห็น และร่วมดำเนินงานตามที่กลุ่มตกลงกัน

- ความสามัคคี รู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

ลักษณะที่สำคัญประการที่สอง ของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็กลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้ในกลุ่มแล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม เพื่อหาทางแก้ต่อไป กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน นพ.ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

ประการที่สาม คือ การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem-Oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง ยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากของใกล้ตัวที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียน

รู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

ประการที่สี่ ของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวดิ่ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดและ/หรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน สม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุติร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง รองศาสตราจารย์ประกอบ ระกิติ (2523) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การรวมกลุ่มบุคคล ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม (Social Interaction) มีความผูกพันต่อกัน (Sentiment) และมีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Relationship)

3. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่บริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่โดยชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ งานกิจกรรมประเพณี ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้ยั่งยืน (Edward, 1991 และ Walter, 2552) และเป็นรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน โดยมีการแบ่งและมอบหมายงานตามความสามารถของแต่ละคน ทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้มีความสามารถยิ่งขึ้น

โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (2540) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางและจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งมีบทบาทเป็นเจ้าของและมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว บนฐานคิดที่ว่า ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการ

การดำเนินงาน ตั้งแต่ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปทบทวน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ(สินธุ์ สโรบล, 2547)

จากการอธิบายความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นด้วยตนเอง เป็นผู้ควบคุมและบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว โดยมุ่งให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม มีการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และการให้ความเคารพต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นสืบไป

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้

ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

- ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ด้านองค์กรชุมชน

- ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
- มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย
- ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

- มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
- มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
- มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ด้านการเรียนรู้

- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ด้านการเรียนรู้

- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สันธิ์ สโรบล (2547) ให้หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนา คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตัวเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับประเทศได้เป็นอย่างมาก พร้อม ๆ กับการพัฒนาด้านต่าง ๆ กระจายออกไปในท้องถิ่นของประเทศ เพื่อส่งเสริมศักยภาพทางการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งหลายประเทศได้นำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

ในห้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีวิถีวัฒนธรรมเฉพาะที่โดดเด่นนำเสนอเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดการสร้างงานและเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวใน เกาะเชจู ประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นการที่เกิดจากลาวาภูเขาไฟ อยู่ห่างจากแผ่นดินใหญ่ประมาณ 130 กิโลเมตร เกาะนี้มีสิ่งสำคัญ 3 อย่างคือ หินรูปร่างแปลกๆ ที่ช่วยสร้างจินตนาการได้อย่างมากมาย มีลมแรงซึ่งพัดมาทุกทิศทางตลอดเวลาในช่วยฤดูฝน แต่หลังจากนั้นจะทำให้ต้นหญ้าขึ้นเขียวสดชื่นทั่วไป และ ผู้หญิง ซึ่งมีอาชีพประมงด้วยการดำน้ำมหาหอยและสาหร่ายในทะเล ในอดีตเกาะเชจูเป็นที่คุมขังนักโทษของประเทศเพราะความกัณดารและห่างไกล หนึ่งในนักโทษคือแดจังกึม ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบอาหารในวัง เกาหลีได้นำเรื่องราวของแดจังกึมมาทำเป็นภาพยนตร์ซีรีส์ ที่นำออกอากาศในหลายประเทศ ส่งผลให้อาหารเกาหลีเป็นที่นิยมกันอย่างรวดเร็ว และส่งเสริมการท่องเที่ยวเกาะเชจู ซึ่งนอกจากธรรมชาติที่โดดเด่นของหินภูเขาไฟแล้ว ยังส่งเสริมให้เปิดหมู่บ้านวัฒนธรรม “ซองอิน” (SONGEUB FOLK VILLAGE) ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่กว่า 300 ปี ที่ยังคงมีชาวบ้านอาศัยอยู่จริง ในบ้านที่สร้างด้วยดินเหนียวผสมกับมูลม้า เป็นตัวยึดก้อนหิน ก้อนอิฐ ที่นำมาประกอบเป็นโครงสร้าง ซึ่งยังคงรักษาโครงสร้างบ้านแบบเดิมไว้ แต่ได้มีการปรับปรุงบางส่วนให้แข็งแรง และปิดกั้นความหนาวเย็นของอากาศภายนอกได้มั่นคงขึ้น เช่น โอมีจา น้ำผลไม้ Black raspberry และน้ำผึ้ง หมักไว้ 8 ปีก่อนนำมาจำหน่ายเป็นสมุนไพร ที่ช่วยให้ชุ่มคอ รักษาอาการไอจากภูมิแพ้ได้อย่างดี หรือผงสกัดจากไขข้อกระดูกม้าพื้นเมืองเกาะเชจู ซึ่งมีความแข็งแรง อดทน ช่วยบรรเทาอาการปวดกระดูก ปวดข้อได้ดี สินค้าทั้งสองชนิดนี้มีจำหน่ายเฉพาะที่เกาะเชจูเท่านั้น และการนำเสนอขายจะมีชาวบ้านเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา และ สรรพคุณของสินค้าได้อย่างน่าสนใจ พร้อม ๆ กับการบอกเล่าเรื่องราวของหมู่บ้านเกี่ยวกับสถานที่ วิถีวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตในอดีตของชาวบ้าน ทำให้เห็นได้ว่า *นักสื่อความหมาย* ของชุมชน เป็นบุคคลสำคัญในการนำเสนอภาพลักษณ์ของหมู่บ้าน และสินค้า ประกอบกับการสนับสนุนจากภาครัฐ ทำให้เกาะเชจูซึ่งเคยเป็นดินแดนกัณดารห่างไกลความเจริญ กลับเป็นเป้าหมายการเดินทางของนักท่องเที่ยว จนมีการจัดสายการบินที่บินตรงถึงเกาะเชจู และทุกวันจะมีเครื่องบินเหมาลำไปเที่ยวเกาะเชจูโดยตรง

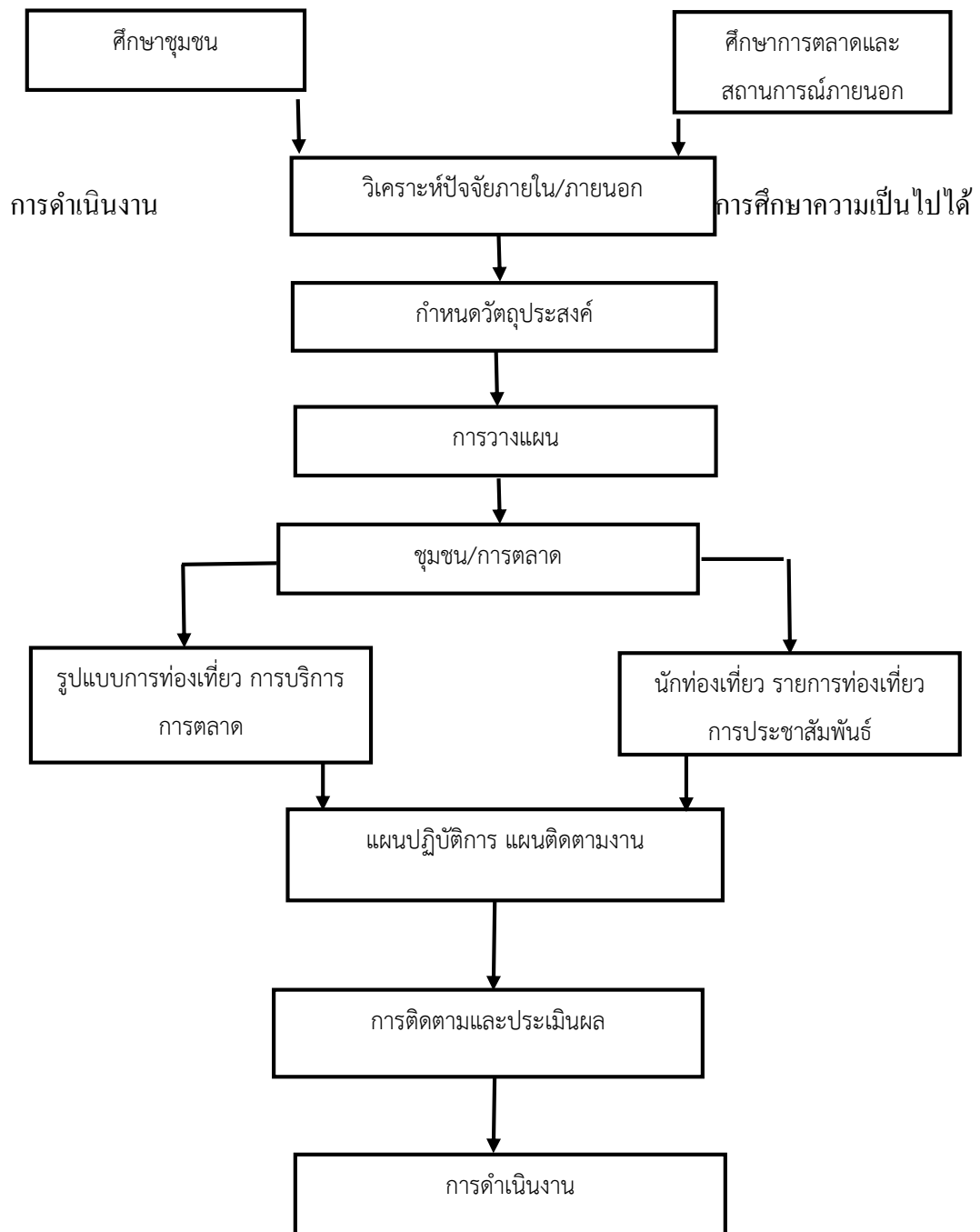
วิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจสำหรับการค้นหา และมีแรงดึงดูดอย่างมากสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมแสวงหาโลกใหม่จากการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชาวอูโรส ในหมู่บ้านอูโรส กลางทะเลสาบติติกากา (Titicaca) ของประเทศเปรู ชาวอูโรสสร้างที่อยู่อาศัยบนเกาะที่สร้างขึ้นจากต้นกกโตโตร่า (Totora Reed) ซึ่งมีอยู่เฉพาะที่ทะเลสาบติติกากา และทะเลสาบอิสเตอร์ ประเทศชิลี เท่านั้น โดยใช้ไม้แหลมปักยี่ดราและกอเก่าที่เน่าติดดินเหนียวเป็นฐาน และใช้ต้นกกวางทับซ้อนสลับกันหลาย ๆ ชั้น เป็นพื้นสำหรับตั้งบ้านที่อาศัย ซึ่งจะต้อง

มีการเสริมต้นกกซ้อนทับกันอยู่เสมอ กกชนิดนี้ยังใช้เป็นอาหารและน้ำมาสร้างผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการทำเรือ ซึ่งมีรูปร่างสวยงามแปลกตา สำหรับการติดต่อกับเกาะอื่น ๆ และแผ่นดินใหม่ การดำเนินชีวิตที่ต่างจากคนในแผ่นดินใหญ่ทั่วไป จึงเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ และเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในหมู่บ้านลอยน้ำของชาวอุรอสเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านจึงร่วมกันจัดการท่องเที่ยวและนำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตบนแพ และผลิตสินค้าที่ระลึกจากวัฒนธรรมเพื่อจำหน่ายนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจายรายได้มากขึ้น รัฐบาลจึงต้องให้ความสนใจและเข้ามาดูแลเกี่ยวกับด้านสาธารณสุขของชาวอุรอส และแม้ว่าปัจจุบันชาวอุรอสจะมีความเจริญมากขึ้นกว่าเดิม แต่วิถีการดำเนินชีวิตแบบเกาะที่สร้างขึ้นจากต้นกกยังคงเป็นอยู่เช่นเดิม และยังคงต้องดูแลพื้นเกาะให้มีความมั่นคงแข็งแรง จากการเดินเหยียบย่ำของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิต และจับจ่ายใช้สอยเป็นค่าสินค้าที่ระลึกจากงานฝีมือ ค่าอาหาร และบริการนำเที่ยวของชุมชน

การท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชุมชน เป็นนโยบายสำคัญหนึ่ง สำหรับประเทศที่มีรายได้จากการท่องเที่ยว เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทุนในการพัฒนาไม่มากเท่าการท่องเที่ยวประเทศอื่น ๆ และหากมีการจัดการที่ดีจะทำให้เกิดรายได้ที่น่ายินดี และทำให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่น และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน พร้อม ๆ กับการสร้างความตระหนักในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้มีความมั่นคงได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การวางแผน เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทางชัดเจนขึ้น ซึ่งในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชน และการเตรียมความพร้อมด้านการตลาด (พจนา สวนศรี, 2546) ดังภาพการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ที่มา :พจนา สวนศรี(2546)

การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด"สินค้า" และ "บริการ" ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรวบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว เป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง "รู้ตัว" เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ตามที่พจนา สวนศรี (2546: 189-190) ได้กล่าวไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดีผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อ ดังนี้ การสำรวจทางกายภาพ

- การสำรวจทางกายภาพ
 - ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)
 - แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ)
- ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
- ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- ศึกษากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

ซึ่งผลการศึกษานี้จะทำให้เห็นศักยภาพข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในค้นศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยงในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้

วิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ

1. รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป

2. ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่นการปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น

3. ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชนแต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกันโดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

4. ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับ การท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ คู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎกติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยวนำร่องเพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผลอาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วง ๆ ทุก ๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนาองค์กร

•การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น

•การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยวเพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กันเพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติตนเอง แต่สิ่งที่ยากก็คือเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่าเป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

4. แนวคิดการท่องเที่ยวสีเขียว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2554) ได้กำหนดหลักการการท่องเที่ยวสีเขียวจากองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเป็นแนวคิดที่สื่อถึงการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีความรับผิดชอบต่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทั้งธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรม เรียกว่า 7 แนวคิด(Green) พร้อมทั้งคำขวัญ slogan และคำอธิบายโดยสรุปดังนี้

1. หัวใจสีเขียว (Green Heart) “เที่ยวด้วยใจคิดเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” เป็นแนวคิดที่ทุกคนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ต้องตระหนักและระมัดระวังผลกระทบที่จะตามมาจากการท่องเที่ยวทุกครั้ง

2. รูปแบบการเดินทางสีเขียว (Green Logistics) “เที่ยวใกล้ไกลเลือกใช้ (พาหนะ) พลังงานสะอาด” เป็นแนวทางในการเลือกรูปแบบและวิธีการเดินทาง ที่เน้นการประหยัดพลังงาน การใช้พลังงานทดแทน ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

3. แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว (Green Attraction) “การจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความยั่งยืน” เป็นแนวทางที่ทุกคนต้องมุ่งเน้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากร

4. ชุมชนสีเขียว (Green Community) “รักษาเอกลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า” เป็นแนวทางที่ผู้เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ร่วมรับรู้ เข้าใจ และร่วมกันแสดงพลังในการบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกับการดำเนินวิถีชีวิต

5. กิจกรรมสีเขียว (Green Activity) “เลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” เป็นแนวทางในการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวด้วยความสุข ความใส่ใจ และสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ให้ประสบการณ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

6. การบริการสีเขียว (Green Service) “การทำธุรกิจ ตระหนักคิด เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” เป็นแนวทางให้ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จัดรูปแบบการให้บริการที่ได้มาตรฐานและคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในทุกขั้นตอน

7. ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Green Plus) “ใส่ใจสิ่งแวดล้อม จิตอาสา พาโลกสดใส” เป็นแนวทางให้ทุกคนในโลกร่วมกอบกู้โลกในสภาวะการเปลี่ยนแปลง และสร้างโอกาสในการดูแลโลกอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

5. การท่องเที่ยววัฒนธรรม

Greenwood (1982) กล่าวว่า “.. ทั้งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทางมนุษยชาติล้วนแต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาติต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด”

McIntoch and Goeldne (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

Smith (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวซึมซับและมองเห็นวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำหากินและการแต่งกาย เป็นต้น

Howell (1993) กล่าวว่า ผู้คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็เพื่อที่จะเรียนรู้หาประสบการณ์และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์สามารถเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้

โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล

โครงการวิทยุทรรศน์: วิทยุไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2540) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือ การท่องเที่ยวที่ผู้เรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจ ความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ โดยกล่าวถึงส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการสำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

- ประการแรกต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กสร้างภูมิปัญญาของกลุ่ม ไปศึกษาเลือกดูตามความสนใจของตนเป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านหรือซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า
- ประการที่สอง ต้องการให้ศึกษา โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางหลักให้นักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษากับเยาวชนว่า จะเผชิญสถานการณ์นี้อย่างไร จะได้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างไร หลักสูตรวิชาการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยวควร เป็นหลักสูตรที่มีภูมิคุ้มกันไม่ให้มีการแสพการขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มักคุเทศก์ ต้องมีความรู้เป็นวิทยากรไม่ใช่เป็นคนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง
- ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านและของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนในชุมชนของเราเองด้วย ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่และชุมชนที่ผู้มาเยือนจะละเมิดไม่ได้ เพราะหากเราไม่เคารพในวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวก็จะไม่เคารพเช่นกัน

จากแนวคิดข้างต้นพอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศิลปะ วัฒนธรรม โบราณสถาน ศาสนา งานประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบ การเดินทางไปท่องเที่ยวต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดมิตรภาพความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

6. แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นแนวคิดและนโยบายระดับชาติ UNCTAD ได้ให้คำจำกัดความคำว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ไว้อย่างละเอียด และมีการนำเสนอในรูปแบบของรายงานเรื่อง “Creative Economy Report 2008” (UNCTAD,2008) ดังนี้

เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวความคิดในการสร้างความเจริญเติบโตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการสร้างรายได้ สร้างงาน และสร้างรายได้จากการส่งออก ในขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม สนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ให้มีปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทรัพย์สินทางปัญญา และการท่องเที่ยว

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นองค์ความรู้เกี่ยวกับมิติทางด้านการพัฒนาการ เป็นการเชื่อมโยงทุกภาคส่วนทางเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาค

UNESCO ได้สรุปคำจำกัดความ ของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ว่า คือ อุตสาหกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญและความสามารถที่มีศักยภาพในการสร้างงาน และความมั่นคงโดยการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา (อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ,2553:3)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ยกตัวอย่างทุนทางวัฒนธรรมไทย ที่เป็นฐานของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น งานฝีมือ หัตถกรรม อาหารไทย การแพทย์แผนไทย ศิลปะการแสดง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น (อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ,2553:4)

7. แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดท่องเที่ยว

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2550) กล่าวว่า ส่วนประสมทางการตลาดทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 1) ผลิตภัณฑ์ (Product) ส่วนประสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้
 - สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Tourist Attractions) ที่ได้รับการพิจารณาและเลือกสรรว่าอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติ และเหตุการณ์สำคัญ หรือโอกาสพิเศษ โดยจำแนกอย่างละเอียดว่าแต่ละประเภทมีอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน มีความแปลกแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

- การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เส้นทาง การเดินทาง ยานพาหนะ โครงสร้างพื้นฐาน การควบคุมการเดินทาง และยานพาหนะในการเข้าออก ระยะเวลา ความถี่ในการให้บริการ อัตราและการเก็บค่าบริการผ่านทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญต่อราคาค่าเดินทางด้วย

- สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ณ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พักแรม ภัตตาคาร การคมนาคมขนส่งในท้องถิ่น สินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ฯลฯ

- กิจกรรมการท่องเที่ยวและกีฬา เช่น สกี กอล์ฟ เรือใบ

- การให้ความสำคัญลดภัยแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ บุคลากรที่ให้บริการ ชมรมหรือสมาคมที่เกี่ยวข้อง

- ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว สามารถสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความคาดหวังให้นักท่องเที่ยว ภาพลักษณ์และการคาดหวังเกิดจากประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว และการได้ยินได้ฟังจากสื่อมวลชน ซึ่งมักจะเป็นภาพในอดีตมากกว่าปัจจุบัน และคงอยู่ในจิตใจของนักท่องเที่ยวตลอดเวลา ภาพลักษณ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยว ถ้ายังมีภาพลักษณ์ที่เป็นลบ ผู้ประกอบธุรกิจในแหล่งท่องเที่ยวต้องปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและบริการ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องลดจนความเอาใจใส่และความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

2) ราคา (Price) ราคาค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยวมีหลายระดับ ไม่สามารถกำหนดได้ว่าราคาใดถูกต้องเหมาะสมที่สุด เนื่องจากผู้ประกอบการพยายามสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าและบริการเพื่อดึงดูดลูกค้าเป้าหมายกลุ่มต่าง ๆ เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวเดียวกัน นักท่องเที่ยวจะจ่ายค่าที่พักต่าง ๆ เพราะเลือกใช้ที่พักแรมต่างประเภทกัน มีทั้งพักในโรงแรม รีสอร์ท และแคมป์ นอกจากนี้ราคายังแตกต่างกันตามฤดูกาล ลักษณะของผลิตภัณฑ์ และอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) โดยศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โรงแรม และบริษัทนำเที่ยว

4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นไปในลักษณะส่งเสริมและเผยแพร่ภาพลักษณ์ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความร่วมมือในการอนุรักษ์เพื่อสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น โดยการเลือกใช้ส่วนผสมการส่งเสริมการตลาดทั้ง 4 ประเภท คือ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การขายโดยบุคคล และการส่งเสริมการขาย ตามลักษณะกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย

5) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) หมายถึง บรรยากาศขณะซื้อขายสินค้าและบริการ และขณะที่ถูกค้าบริโภคสินค้า ซึ่งจะสามารถสร้างความรู้สึกรักพอใจหรือไม่พอใจได้ทันที เช่น การขายทัวร์ที่เคาเตอร์ของพนักงานขายกับลูกค้า

6) กระบวนการซื้อ (Purchasing Process) หมายถึง การศึกษาข้อมูลทางการตลาดเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการซื้อของนักท่องเที่ยวและการเลือกสรรผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยว

7) การจัดรวมผลิตภัณฑ์ (Packaging) หมายถึง การจัดรวมสินค้าและบริการการท่องเที่ยวหลาย ๆ อย่าง ที่เหมาะสมเข้าด้วยกัน เพื่อตอบสนองกลุ่มตลาดเป้าหมายของธุรกิจ เช่น รายการนำเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ

8) ทรัพยากรมนุษย์ (People) หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่อยู่ภายในองค์กรหรือพนักงานภายในองค์กรซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง เป็นผู้ที่ทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณภาพ รับรู้ในทุก ๆ สิ่ง เป็นตัวดึงดูดลูกค้า (พนักงานที่ให้บริการกับลูกค้า)

ซึ่งสอดคล้องกับ รัชเชต วิสเพ็ญ (2547) ได้อธิบาย แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดและการประชาสัมพันธ์ สำหรับธุรกิจในการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

1) องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ (Product Element) หมายถึง สินค้าและบริการท่องเที่ยว (Tourism Product) ทุกอย่างที่เสนอขายแก่นักท่องเที่ยว ในทางทฤษฎีจะแบ่งผลิตภัณฑ์ออกเป็น 2 อย่าง คือ ผลิตภัณฑ์หลักกับผลิตภัณฑ์เสริม ยกตัวอย่าง รีสอร์ท ผลิตภัณฑ์หลัก คือ ห้องพักรับรองที่ดี สะอาด ผลิตภัณฑ์เสริม คือ การจัดสวน ร้านอาหาร ชายหาดสวยงาม สปา นวดแผนโบราณ นวดฝ่าเท้า

2) ช่องทางจำหน่ายและการตรงต่อเวลา (Place and Time) ช่องทางจำหน่าย หมายถึง กระบวนการหรือช่องทางจำหน่ายสินค้าและบริการท่องเที่ยวไปให้นักท่องเที่ยวโดยรวดเร็วและสะดวกที่สุด ส่วนการตรงต่อเวลา คือ การทำอะไรให้ตรงต่อเวลา

3) กระบวนการ (Process) หมายถึง การศึกษาข้อมูลทางการตลาดเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการซื้อของนักท่องเที่ยว และการเลือกสรรผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยว

4) ผลผลิตและคุณภาพ (Productivity and Quality) หมายถึง การบริการนักท่องเที่ยวอย่างมีมาตรฐาน การบริการที่ดีและสร้างความประทับใจ บางคนเน้นผลผลิตอย่างเดียว ผลิตออกมาปริมาณมากที่สุด แต่ลืมเรื่องคุณภาพ การมีพนักงานบริการมาก ๆ บางครั้งก็ดี แต่ถ้าอบรมไม่ดีก็จบ แทนที่จะดีในเชิงการบริการ กลับทำให้ดูแลพนักงานได้ไม่ทั่วถึง เมื่อมีผลผลิตมากก็ต้องควบคู่กับคุณภาพต้องอบรมคนเรื่องการบริการเป็นหัวใจ

5) คน (People) หมายถึง การมีบุคลากรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้ความสามารถในการอำนวยความสะดวกได้อย่างรวดเร็วไม่ผิดพลาด

6) การส่งเสริมการตลาด (Promotion and Education Promotion) หมายถึง วิธีการที่จะกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวต้องการซื้อสินค้าและบริการเร็วขึ้น ซื้อจำนวนมากขึ้นในทางทฤษฎีมีอยู่ 6 วิธี คือ

6.1) การโฆษณา (Advertising) คือ การสร้างแรงจูงใจให้คนคล้อยตามและเชื่อว่าผลิตภัณฑ์ของเราดี น่าสนใจพอที่เขาจะมาใช้บริการ

6.2) การประชาสัมพันธ์ (Information) คือ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้เกิดต่อผลิตภัณฑ์และองค์กร เช่น แลงข่าวจัดงานการกุศลเพื่อนำเงินไปช่วยเหลือเด็ก

6.3) การส่งเสริมการขาย (Sale Promotion) หรือ ภาษาชาวบ้านเรียกว่า ลดแลกแจกแถม

6.4) การขายโดยพนักงาน (Personal Selling) คือ ลูกค้าเข้ามาแล้ว เราสามารถปิดการขายได้ไหม ยกตัวอย่างเวลาคนเข้ามาที่รีสอร์ทของเรา แสดงว่า โอกาสเป็นของเรา 90% อยู่แล้ว ถ้าทำไม่ได้ต้องไปหาวิธีที่ดีกว่านี้ บางครั้งลูกค้าอาจจะมาลิบราคาก็ได้

6.5) การตลาดทางตรง (Direct Marketing) เป็นการสื่อสารไปยังผู้บริโภคโดยตรง เช่น สื่อสารทาง Internet, โทรศัพท์, Magazine เป็นต้น

6.6) การให้การศึกษา (Education) คือ ธุรกิจในการบริการจะสมบูรณ์ที่สุดเมื่อผู้ให้บริการกับผู้รับบริการเข้าใจในผลิตภัณฑ์ไปทิศทางเดียวกัน

7) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) หมายถึง บรรยากาศขณะซื้อขายสินค้าและบริการ และขณะที่นักท่องเที่ยวบริโภคสินค้า ซึ่งจะสามารถสร้างความรู้สึกรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจได้ในทันที เช่น ลักษณะทางกายภาพที่ลูกค้าสัมผัส ร้านกาแฟ Starbucks กำเนิดที่อเมริกา ขณะนี้เป็นร้านอันดับ 1 ของโลก มี Franchise ทั่วโลก ราคาแพง แต่คนก็แห่กันไปดื่ม ถามว่าทำไม Starbucks จึงขายได้ ถามว่าลูกค้ายินอะไร เขาไปกินบรรยากาศ ภาษากลางเขาเรียกว่า Experience Marketing หรือการตลาดเชิงประสบการณ์ คือ การดื่มด่ำกับบรรยากาศ ขณะนี้เวลาขายสินค้าเราไม่ได้ขายเฉพาะที่พัก ขายทะเล แต่เป็นการขายให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกว่าในขณะที่นอนในที่พักของเรานั้น มีอะไรที่เขาเสพบรรยากาศแล้วต่างจากที่พักอื่น

8) ราคา (Price and Cost) หมายถึง ราคาของสินค้าและบริการท่องเที่ยวที่เสนอขายแก่นักท่องเที่ยว มีองค์ประกอบ 3 ประการ ที่ต้องคำนึงถึงในเรื่องการตั้งราคา คือ

8.1) ต้นทุน

8.2) คู่แข่งขัน หากเรารับราคาสูงกว่าคู่แข่งอื่น เราก็เหนื่อย ต้องคำนึงถึงผลของการแข่งขันเรื่องการตั้งราคาด้วย

8.3) คุณค่าที่ให้กับลูกค้า ถ้าเราบอกว่าคุณค่าของเราดี เราอาจจะบวกราคาที่เราให้คุณค่าได้

ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาดการท่องเที่ยว ได้ว่า ส่วนประสมทางการตลาดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากหากมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สวยงาม แต่ไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือจัดโปรแกรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวนั้นก็จะไม่เป็นที่รู้จัก และถ้าหากไม่มีการดูแลในด้านการตลาดให้เหมาะสม ก็ไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาได้ ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงได้นำทฤษฎีนี้มาใช้เพื่อวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อสร้างที่น่าสนใจและสร้างความดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว

8. แนวโน้มการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างรวดเร็ว ทำให้การตัดสินใจในการเลือกหรือไม่เลือกซื้อของผู้บริโภคทำได้รวดเร็วมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้โทรศัพท์มือถือซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อหรือไม่ซื้อของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก รวมทั้งด้านการท่องเที่ยวการสำรวจข้อมูลจาก Trip advisors (www.tripadvisor.com, 2015) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยมที่สุดในวงการด้านท่องเที่ยวได้สรุปแนวโน้มการท่องเที่ยวในปี 2559 โดยสรุปดังนี้

1. นักท่องเที่ยวต้องการแสวงหาประสบการณ์จากการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเอเชียต้องการมากที่สุด 3 ลำดับแรกคือ การเดินทางท่องเที่ยวคนเดียว การเดินทางท่องเที่ยวเรือสำราญ และการเดินทางท่องเที่ยวแบบกึ่งผจญภัย
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเล็กลง เป็นกลุ่มครอบครัว หรือเดินทางคนเดียว
3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ข้อเสนอพิเศษ และสื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเดินทาง รวมทั้งที่พักและข้อเสนอพิเศษ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและพื้นที่พิเศษ การมีแพ็คเกจทัวร์ให้เลือก และการได้เห็นสื่อบนโทรทัศน์
4. นักท่องเที่ยวต้องการห้องพักที่เย็นสบาย เชื่อมต่อกับโลกภายนอกได้
5. โทรศัพท์มือถือเป็นสิ่งสำคัญในการเดินทาง

นักท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการวางแผนการเดินทางล่วงหน้าโดยการสืบค้นข้อมูลก่อน

ข้อสรุปจากการวิเคราะห์นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศของ นิธิ สืบพงษ์สังข์ (2560) บริษัทนัคตี้แอดเวนเจอร์ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เป็นพนักงานในเมืองใหญ่ ใช้ชีวิตเร่งรีบ จึงต้องการการพักผ่อนที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ความเรียบง่าย เงียบสงบ ไม่วุ่นวาย กับกลุ่มเพื่อนและครอบครัวที่ต้องการใช้วันหยุดพักผ่อนร่วมกันจึงเป็นกลุ่มที่น่าสนใจเพราะเข้าถึงชุมชนได้ง่ายและไม่มีปัญหาการสื่อสาร แต่มักมีวันหยุดพักผ่อนเฉพาะวันหยุดสุดสัปดาห์และวันหยุดตามนักขัตฤกษ์

สำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป สามารถแยกพฤติกรรมการท่องเที่ยวได้โดยการแบ่งตามอายุได้เป็นกลุ่มดังนี้

กลุ่ม Baby Boomer (BB) เป็นกลุ่มอายุ 55 ปีขึ้นไป หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า กลุ่ม สว. เป็นกลุ่มที่มีเงิน มีเวลา ชอบเที่ยวแบบสงบ ทำบุญ จะใช้เวลาในชุมชนได้นาน แต่ต้องมีการจัดการที่สะดวกสบาย และปลอดภัย

กลุ่ม Generation X อายุประมาณ 35-55 ปี เป็นกลุ่มวัยทำงานมีเงินแต่ไม่ค่อยมีเวลา ชอบการท่องเที่ยวโดยเน้นคุณภาพ อยากรู้ อยากทำ อยากลองทุกอย่าง การพาลูกหลานครอบครัวไปเที่ยวในบริการที่มีคุณภาพที่ดี

กลุ่ม Generation Y และ Generation Z เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่วัยนักศึกษาหรือเพิ่งเริ่มทำงาน ใช้เวลาส่วนใหญ่ในสังคมออนไลน์ มักมองหาการท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ไม่เหมือนใครทั้งสถานที่และกิจกรรม มีนิยามเฉพาะกลุ่มว่า แซะ แซท แอนด์แซร์ เป็นกลุ่มที่มีส่วนอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์

ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มยุโรปเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (Responsible Tourism) สนใจรายละเอียดกิจกรรมท่องเที่ยว นิยมท่องเที่ยวที่ได้ทำประโยชน์เพื่อสังคม ไม่เป็นภาระต่อสิ่งแวดล้อม และมั่นใจว่าการใช้จ่ายจะกระจายถึงท้องถิ่นอย่างแท้จริง

9. แนวโน้มการท่องเที่ยวไทยยุค 4.0

ในปัจจุบันมีนโยบายเรื่องประเทศไทยยุค 4.0 ที่มีการพัฒนามาจาก ประเทศไทยยุค 1.0 (Mass Marketing) ที่เป็นยุคสังคมนเกษตรกรรม การตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเป็นการตลาดยุคที่เน้นผลิตภัณฑ์สินค้าเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวจะผลิตให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า ในตลาดจะมีการใช้กลยุทธ์ส่งเสริมส่วนประสมการตลาด (4Ps) ประกอบไปด้วยผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการ (Products), ราคา (Price), ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) (Kotler, Philip, 2000) ในการวางแผนวิเคราะห์ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมให้ผู้บริโภคเข้าถึงตัวสินค้าได้ง่ายขึ้น ประเทศไทยยุค 2.0 (Brand Experience Marketing) เป็นยุคอุตสาหกรรมเบามีการค้าขายในเชิงพาณิชย์ที่มีขนาดไม่ใหญ่มาก ใช้แรงงานคนเพื่อผลิต การตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเน้นการทำการตลาดแบบแบ่งกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาลักษณะเด่น และทำการจัดการลูกค้าสัมพันธ์ (Customer Relationship Management: CRM) ซึ่งเป็นกลยุทธ์การตลาดในการสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้าและทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจเกิดเป็นความภักดีต่อตราสินค้าด้านการท่องเที่ยว (Brand Royalty) ส่วนประเทศไทยยุค 3.0 (Digital Marketing & Social Marketing) จะมุ่งอุตสาหกรรมหนักที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเป็นยุคที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับตราสินค้า (brand) และการตลาดยุคนี้จะเน้นเรื่องการทำ (Corporate Social Responsibility: CSR) ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และในยุคประเทศไทย 4.0 (Integration) มีการเน้นในเรื่องเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เป็นหลัก ดังนั้นการตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะการตลาดสังคมออนไลน์ (Social Media Marketing) เชื่อมโยงการตลาดออนไลน์ (Online) การตลาดออฟไลน์ (Offline) และการบริหารช่องทางในการเข้าถึงลูกค้า (Omni Channel) การทำการตลาดในยุคนี้จะทำให้ลูกค้าและผู้ให้บริการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและเชื่อมโยงในการจัดการตลาดให้ลูกค้าเกิดความประทับใจ (Customer Relationship Management) หรือ CRM (Kotler, Philip, 2017)

นโยบายประเทศไทย 4.0 ต่อการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลได้มีการปรับตัวตามนโยบายระดับประเทศเป็นนโยบายเชิงรุกในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว มีความสำคัญใน 4 ประเด็นหลัก คือ

1. ด้านดิจิทัล เตรียมความพร้อมรับประเทศไทย 4.0
2. การสร้างข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เอาไปใช้ด้านการท่องเที่ยว
3. พัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น อบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

4. การทำงานเข้าระบบเน้นให้ผู้ประกอบการเข้าสู่ระบบการจดทะเบียนที่ถูกต้อง มีการเรียนรู้ในการจ่ายภาษีถูกต้องและให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวที่ถูกต้องเรื่องที่พักและราคาสินค้าที่เป็นจริงตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2558-2560 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558)

จากนโยบายด้านการท่องเที่ยวประเทศไทย 4.0 จะเห็นได้ว่าทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึงข้อมูลของผู้ให้บริการที่เป็นระบบและข้อมูลมีความทันสมัย ทั้งนี้ถ้าประเทศไทยได้นำนโยบายทั้ง 4 ข้อมาใช้อย่างสมบูรณ์แบบจะทำให้เกิดการพัฒนาด้านข้อมูล การเข้าถึงศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับบทความของสุรเดช สุเมธากวีวัฒน์ (2559) ที่กล่าวสนับสนุนประโยชน์ของการตลาดในยุค 4.0 ถึงประสิทธิภาพในการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ สามารถเข้าถึงลูกค้าได้ง่าย ต้นทุนต่ำ ทำให้ลูกค้าเกิดความภักดีต่อสินค้าและบริการและเกิดผลกระทบค่อนข้างน้อย

ดังนั้นนโยบายประเทศไทยยุค 4.0 จึงสามารถนำมาต่อยอดพัฒนาในแต่ละอุตสาหกรรม เช่น ด้านเทคโนโลยีอาหาร เทคโนโลยีสุขภาพ ด้านเทคโนโลยีด้านยานยนต์และวิศวกรรม ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และเทคโนโลยีด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งอุตสาหกรรมด้านวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยว เช่น เป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการออกแบบ ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความสะดวกมากขึ้น และเชื่อมโยงอุตสาหกรรมภาพยนตร์ เป็นต้น

ในปัจจุบันโครงสร้างธุรกิจจะมีการปรับตัวเกิดเป็นรูปแบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy) เกิดเป็นธุรกิจด้านการท่องเที่ยวการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเป็นนวัตกรรมสมัยใหม่ขึ้น (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, 2560) ตัวอย่างเช่น การจองที่พักอาจจะมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องมีลักษณะการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเกิดเป็นธุรกิจกลุ่มใหม่ เช่น อุเบอร์ (Uber) และแกร็บแท็กซี่ (Grab Taxi) เป็นธุรกิจการแบ่งระบบรถรับส่งผู้โดยสารและนักท่องเที่ยว ที่พักแบบแบ่งปันที่พัก (Airbnb) ธุรกิจด้านที่พักอาศัย โดยเป็นการแบ่งห้องพักจากเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ จะทำให้รูปแบบการเดินทางเที่ยวภายในประเทศจัดการ วางแผนด้วยตัวเองแบบอิสระ (FIT-Domestic Independent Tourism) และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มที่มาเที่ยวด้วยตนเองแบบอิสระ (FIT-

Foreign Independent Tourism) มีการจัดการวางแผนด้วยตัวเองทุกอย่างจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นนักท่องเที่ยวจะเกิดความสะดวกสบายสามารถจองระบบออนไลน์ที่พัก โรงแรม สายการบิน ระบบขนส่งรถเช่าได้เอง หรือมีการใช้บริการแค่บางส่วนจากบริษัทนำเที่ยว

นอกจากนั้นในการประกอบธุรกิจด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบันก็จะมีการปรับตัวจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprise หรือ SME) เข้าสู่การนำแนวคิดด้านความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยีและโครงสร้าง Sharing Economy จะผลักดันทำให้เกิดเป็นกลุ่มผู้ประกอบการด้าน Tech Startup จะประกอบธุรกิจนำเที่ยวบริษัทนำเที่ยวรูปแบบใหม่ ซึ่งกลุ่ม Startup จะต่างจากกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือ SME คือไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ลงทุนเอง อาจจะเป็นผู้คิดนำเสนอด้านนวัตกรรม ด้านความคิดสร้างสรรค์แล้วไปเสนอผู้ประกอบการ เพื่อหาพันธมิตรร่วมสนับสนุน (Venture Partner) จะเป็นการเปิดกว้างในวงการธุรกิจด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนก็สามารถเข้ามาสนับสนุนในกลุ่มของ Startup ได้

10. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์การยกระดับการท่องเที่ยวไทยให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน (Community-Based Tourism : CBT Thailand)

เชื่อหรือไม่ว่าปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากกว่า 32.5 ล้านคนสร้างรายได้ให้ประเทศมากกว่า 1.6 ล้านล้านบาท นับเป็นตัวเลขที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยที่ไม่ว่า จะเดินทางไปมุมไหนของโลก เรามักจะได้พบเจอกับผู้คนจากหลากหลายชาติที่ล้วนเคยมาเยือนประเทศไทยแล้วทั้งนั้น ดังนั้นประเทศไทยของเราที่ถือเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวในฝันของประชาชนชาวโลกเลยก็ว่าได้

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยนั้น ไม่ว่าจะเกิดเหตุภัยธรรมชาติ ภัยการเมือง หรือเหตุการณ์ใด ๆ นักท่องเที่ยวยังคงหลั่งไหลเข้าประเทศอย่างไม่ขาดสาย เพราะประเทศไทยขึ้นชื่อว่ามีมาแล้วคัมค่า เพราะเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งหาดทรายที่สวยงาม ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ อาหารที่โดดเด่นหลากหลายชนิด และไมตรีจิตของคนไทยที่ใครได้พบเจอก็ล้วนประทับใจ ถือเป็นประเทศที่มาได้ทุกอย่างครบจริง ๆ อีกทั้งมาง่ายคัมค่าเงิน ถ้าเทียบกับการไปท่องเที่ยวในประเทศอื่น ๆ ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่ประเทศไทยจะติดอันดับประเทศที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากสหรัฐอเมริกาและสเปนเท่านั้น

การที่นักท่องเที่ยวเข้ามามากมายรายได้ที่ล้นหลามทุกอย่างจะเป็นเรื่องที่ดีสำหรับประเทศไทย แต่คำถามสำคัญคือคนเข้ามาเยอะขึ้นรายได้เพิ่มขึ้นแล้วทำไมชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวหลักไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพ เชียงใหม่ ภูเก็ต พัทยา ถึงยังไม่มีความสุขแถมยังถูกขูดรีดมาต่อด้านการท่องเที่ยว

ออกมาสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะรุดตาคิดความแออัดการย้ายถิ่นเพราะผู้ค้าครองชีพไม่ไหว ฯลฯ ถ้าเช่นนั้นการท่องเที่ยวสร้างประโยชน์ให้คนท้องถิ่นจริงหรือไม่ นี่ก็สิ่งที่เราต้องหันมาลองคิดหาคำตอบกันอย่างจริงจังมากขึ้นจะดีกว่าหรือไม่ หากเราสามารถทำให้คนในชุมชนมีความสุขกับการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนได้รับประโยชน์ในแบบที่ตนเองต้องการไม่ว่าจะเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น การได้ฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม การที่ลูกหลานกลับมาอยู่บ้าน หรือการที่ชุมชนมีความสามัคคีกันมากขึ้น ซึ่งกระบวนการที่จะผลักดันให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้คือ ‘การท่องเที่ยวโดยชุมชน’ การท่องเที่ยวที่จะช่วยสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นที่มีฐานะเป็น ‘เจ้าบ้าน’ ในทุกแหล่งท่องเที่ยวนั่นเอง

ทำไมประเทศไทยต้องมีแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจะพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นแต่ความท้าทายที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทำให้ชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว มี 2 ปัจจัยหลักคือ

1) ชุมชนไม่เข้าใจว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมทำไปเพื่อประโยชน์ใดตนเองอยู่ตรงไหนของการท่องเที่ยว และ

2) ชุมชนไม่รู้ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร

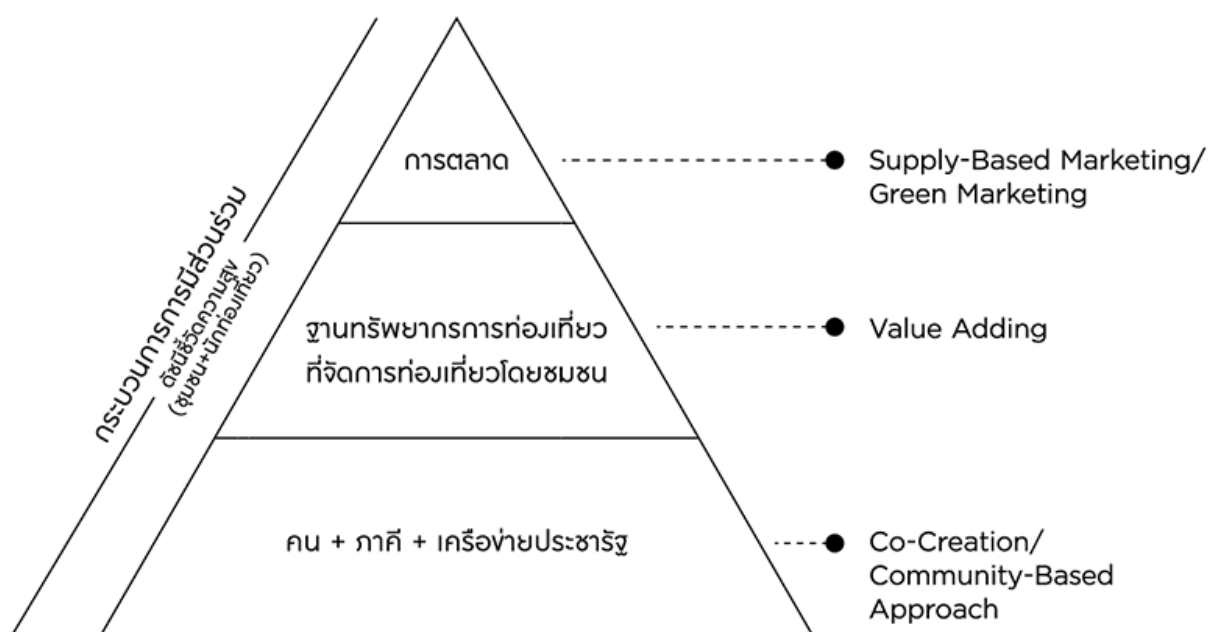
สิ่งที่สำคัญที่สุดในการก้าวข้ามปัจจัยท้าทายทั้ง 2 ประการนั้น ได้คือการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการรู้เท่าทันข้อดีและข้อเสียของการท่องเที่ยว การบริหารจัดการและการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเล็งเห็นถึงโอกาสในการเชื่อมโยงชุมชนกับการท่องเที่ยว เป็นต้น

ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนนั้นมีภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาท หลากหลาย ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง หรือภาควิชาการทั้งสถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGOs ต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากมายการมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากมายหลากหลายเช่นนี้ ทำให้ทิศทางในการพัฒนาที่มีความหลากหลายแตกต่างไปตามภารกิจหรือแนวทางของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้น ภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องหันหน้าเข้ามา ‘ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์’ ทำให้เกิดทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่จะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นสูงสุดเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ เพราะเมื่อทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เมื่อเกิดผลประโยชน์หรือผลเสีย ทุกฝ่ายจะได้ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ในระยะยาวร่วมกันการร่วมคิดร่วมวางแผนเพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้จึงก่อให้เกิด ‘แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand)’ จัดทำขึ้นโดยคณะอนุกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้คณะกรรมการนโยบาย

การท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2560 โดยมี กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นประธานและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน(องค์การมหาชน)หรือ อพท. เป็นฝ่ายเลขานุการเพื่อประสานการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวจึงถือเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวฉบับแรกของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับชุมชนเป็นหลักเพื่อให้เกิดการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทยพัฒนาสู่สากลอย่างมีเอกภาพบนฐานการรักษา และจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืนสู่ชุมชนแห่งความสุข” นั่นเอง

แผนยุทธศาสตร์นี้ จะขับเคลื่อนเรื่องอะไรบ้าง

แผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand ฉบับนี้ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว หรือทำให้การท่องเที่ยวไทยเป็นที่รู้จักมากขึ้น หรือเน้นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว แต่แผนยุทธศาสตร์นี้มีวัตถุประสงค์ในการ ‘ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน’

ซึ่งหมายถึงการทำงานทั้งระบบเพื่อใช้การท่องเที่ยวมาเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีการกระจายรายได้มากขึ้น เน้นการเชิดชูทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นโจทย์ในการทำงานร่วมกันดังนั้นจึงมีกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยยกระดับให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ต่อชุมชน 5 กลยุทธ์สำคัญ ดังนี้

1 การพัฒนาคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้

2 การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้าใจตัวเองว่ามีดีอะไรและต่อยอดนำเสนอจาก

ทรัพยากรที่มี ไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ของท้องถิ่น

3 การตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อแสวงหาตลาดนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน และสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ เพื่อเชื่อมโยงผู้ประกอบการนำเที่ยวให้นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าเส้นทางการท่องเที่ยว

4 การสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้และประสบการณ์ร่วมกันเพื่อทำงานเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็งได้ในระยะยาว โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนของภาครัฐหรือภาคเอกชนเสมอไป

5 การประเมินผลด้วยตัวชี้วัดความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเนื่องจากวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ ดังนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จจึงไม่ใช่เพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น แต่เป็นความอยู่ดีมีสุขในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเป็นการแลกเปลี่ยนของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่เท่าเทียม มีความสุขร่วมกัน

ใครที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์นี้บ้าง

แผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand นี้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง กับหลากหลายภาคส่วน โดยมีกลไกการขับเคลื่อน

ทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ กระจายอยู่ในแต่ละภูมิภาค ดังนี้

ระดับนโยบาย ในระดับนโยบายโดยคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) ซึ่งทำหน้าที่ดูแลนโยบายการท่องเที่ยวในระดับประเทศทั้งหมด ได้แต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนและติดตามแผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand โดยมีองค์ประกอบจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการและภาคประชาชน รายงานผลการทำงานต่าง ๆ ทั่วประเทศให้ระดับนโยบายได้รับทราบ และผลักดันในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เกิดเป็นรูปธรรมในเชิงนโยบายได้ต่อไป

ระดับปฏิบัติ คณะอนุกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ร่วมกันขับเคลื่อนสนับสนุนการพัฒนาให้เป็นไปตามแนวทางในแผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand ซึ่ง อพท. เป็นเลขานุการของคณะอนุกรรมการชุดนี้

ระดับพื้นที่ ในระดับพื้นที่ในแต่ละเขตพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทยจะมีคณะทำงานประชากรฐขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนประจำเขต ซึ่งมีองค์ประกอบครอบคลุมภาครัฐ ภาคเอกชน

ภาควิชาการและภาคประชาชนในพื้นที่เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวให้เป็นไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ตามความเชื่อมโยง ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนยุทธศาสตร์นี้จะก่อให้เกิดอะไรที่เป็นรูปธรรมบ้าง

การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand นี้มีระยะเวลาอย่างน้อย 4 ปีในการดำเนินการเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในการยกระดับและเชื่อมโยงให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนี้

1 ชุมชนที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างน้อย 200 ชุมชนกระจายอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

2 หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจทักษะในการเก็บเกี่ยวและบริหารจัดการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3 บุคลากรด้านการท่องเที่ยวในทุกระดับตั้งแต่ระดับนโยบายในหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนที่ทำงานกับชุมชนและชุมชนท้องถิ่นเองที่มีความเข้าใจในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยมีแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับมาตรฐานการท่องเที่ยวของประชาคมอาเซียนและเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก หรือ Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC)

5 การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสู่เส้นทางท่องเที่ยวหลักและเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวรองเพื่อช่วยกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปยังชุมชนท่องเที่ยวในเมืองหลักและเมืองรอง หรือแหล่งท่องเที่ยวรองเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในวงกว้างขึ้นและนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แปลกใหม่และลึกซึ้งขึ้น

6 ผู้ประกอบการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวคุณภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยมีคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม

7 เครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็ง สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากรซึ่งกันและกัน เพื่อให้ภาคประชาชนสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาโดยไม่จำเป็นต้องรอภาครัฐหรือภาคเอกชน

8 เครื่องมือในการวัดผลลัพธ์ความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมีตัวชี้วัดที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนั้น ยังมีผลลัพธ์อีกมากมายที่จะเกิดขึ้นระหว่างทางของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านต่าง ๆ กรณีศึกษาการพัฒนาที่สามารถขยายผลได้ และเยาวชนเล็งเห็นโอกาสทางการท่องเที่ยวในการกลับมาประกอบอาชีพและพัฒนาบ้านและชุมชนของตนแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการที่

ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีกระบวนการคิด วิเคราะห์ วางแผน มีภูมิคุ้มกัน และมีภาคภูมิใจและหวงแหนในทรัพยากรของตนเอง สืบทอดและรักษาวิถีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก หรือโลกาภิวัตน์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชุมชนของตนและให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งหากทุกชุมชนเรียนรู้ที่จะดูแลบ้านตัวเองให้ดี ให้นำไปเยือน การท่องเที่ยวของประเทศไทยในระดับ จังหวัด ระดับภูมิภาค หรือระดับประเทศก็จะมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

11. คำแถลงเชิงนโยบายคณะรัฐมนตรี

คำแถลงเชิงนโยบายคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา ในวันพฤหัสบดีที่ 25 กรกฎาคม 2562 วิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนประเทศ โดยมีนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สรุปประเด็นหลัก ๆ โดยตรงดังนี้ (<https://www.resdb.go.th> >ewt dl link)

- ส่งเสริมการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย

- ส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวสู่ชุมชน โดยพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจหลัก ธุรกิจรอง ธุรกิจสนับสนุน และการพัฒนาเชื่อมโยงในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ รวมทั้งพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของท้องถิ่น ชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และทำธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มากขึ้น อาทิ การพัฒนาชุมัคเทศก์

- การพัฒนาความเข้มแข็งจากฐานราก ให้มีความสำคัญกับชุมชนในการนำความรู้ และทรัพยากรในพื้นที่มาผลิตเป็นสินค้าและบริการ พัฒนาช่องทางการตลาดเชื่อมโยงกับระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

- ส่งเสริมการสร้างมูลค่าให้กับสินค้าและบริการท่องเที่ยว โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์และเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น และวิถีชุมชน เช่นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับ OTOP พัฒนากลุ่มท่องเที่ยวตามศักยภาพของพื้นที่ เชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวตามความต้องการของตลาด การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางทะเล การท่องเที่ยวสีเขียว การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม ฯลฯ

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม

มติคณะนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2561 เห็นชอบยุทธศาสตร์การส่งเสริมชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของสังคม โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับภาครัฐ

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี “ชุมชนสามารถบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและเสริมรายได้ที่ยั่งยืน” โดย

1. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว ทั้งในด้านการจัดการข้อมูล การพัฒนาบุคลากร สร้างความร่วมมือกับภาคีพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน สร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชน ในด้านการดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. พัฒนาระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์และบริการในชุมชนท่องเที่ยว ยกกระดับผลิตภัณฑ์และบริการให้มีคุณภาพมาตรฐาน เชื่อมโยงกิจกรรมบริการและผลิตภัณฑ์ชุมชน

3. ส่งเสริมการตลาดและเชื่อมโยงธุรกิจท่องเที่ยว โดยการประสานภาคีเครือข่ายการตลาดท่องเที่ยว พัฒนาช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวทั้งออนไลน์และออฟไลน์ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด

12. ความเหลื่อมล้ำกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (2553) กล่าวถึงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่า เป็นงานวิจัยที่มีเป้าหมายในการสร้างคน สร้างความรู้ และสร้างพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น เป็นวิธีวิทยาว่าด้วยวิธีการแสวงหาความรู้ ที่เริ่มจากพื้นฐานความจริง ที่ทำโดยชาวบ้าน จากความจำเป็นที่ต้องแก้ไขปัญหาของตนเอง เป็นงานวิจัยที่ยึดโยงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ได้เสีย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. เป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การสร้างสรรค์ปัญญาพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมุ่งที่ตัวชาวบ้านเป็นหลัก โดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการทำงานวิจัย

2. ขอบเขตพื้นที่ คำว่าท้องถิ่น หมายถึง ชาวบ้าน กลุ่มองค์กรในชุมชน หรือทั้งชุมชน องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่น

3. เอกลักษณะและผลผลิต (Output) มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนของคนและชุมชน โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลจากเอกสารเป็นลำดับรอง

4. บทบาทที่เปลี่ยนของชาวบ้าน ชาวบ้านได้ปรับตัวเองมาเป็นนักวิจัยผู้ที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ผ่านการเรียนรู้จากงานวิจัย และมีผู้ช่วยหนุนเสริมงานวิจัย ซึ่งคือ พี่เลี้ยง

สุริชัย หวันแก้ว และคณะ(2559) ได้ศึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในมิติของความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม ตามแนวคิดของ Goran Therborn นักสังคมวิทยาการเมืองชาวสวีเดน ซึ่งได้จัดแบ่งประเภทของความเหลื่อมล้ำออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ความเหลื่อมล้ำในชีวิต หมายถึง โอกาสในชีวิตที่มีความเหลื่อมล้ำกันจากบริบททางสังคม

ความเหลื่อมล้ำในการดำรงชีวิต หมายถึง การจัดสรรคุณค่าเกี่ยวกับบุคคลที่เหลื่อมล้ำ เช่น ความเป็นอิสระ ศักดิ์ศรี เสรีภาพ และสิทธิที่จะได้รับการเคารพและพัฒนาตนเอง

ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร หมายถึง การทำให้มนุษย์มีทรัพยากรที่เหลื่อมล้ำกันในการกระทำ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายรวมถึง ทรัพยากรที่ซื้อขายได้ และซื้อขายไม่ได้ เช่น โอกาส การเคลื่อนย้ายทางสังคม เป็นต้น

การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเน้นการวิจัยที่เป็นกระบวนการทางสังคม (social process) ซึ่งจะทำให้เกิดผลกระทบเป็น 5 ระดับได้แก่

1. การเปิดพื้นที่ให้คนในท้องถิ่นได้แสดงอัตลักษณ์ของตนเอง จากที่เคยถูกเก็บกด ปิดกั้น (inclusion)
2. การเสริมพลังกลุ่ม (Empowerment) เพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ
3. การสร้างอำนาจต่อรอง ซึ่งจะนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรใหม่ ๆ ให้ชุมชน (re – distribution)
4. การผลักดันไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเห็นในเรื่องอื่น ๆ
5. การสร้างนักวิจัย เพื่อเปิดพื้นที่การเมืองของความรู้ ผลักดันให้มีการยอมรับความรู้ของชาวบ้านในการตัดสินใจในเชิงนโยบายในระดับต่าง ๆ

ผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ความพยายามในการผลักดันให้คนในท้องถิ่นสร้างองค์ความรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง ทำให้เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคล และกลุ่มบุคคล ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน ความสัมพันธ์ และอาจส่งผลต่อนโยบายและโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรในชุมชน ดังนั้นจุดร่วมสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ความพยายามในการผลักดันให้คนในท้องถิ่นสร้างองค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหาดตนเอง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมีจุดเด่นในแง่ที่ทำให้เกิดการเสริมสมรรถนะในชุมชน เรียนรู้และใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาดของตนเอง

จากการทบทวนเอกสาร ทำให้ได้แนวคิดในการดำเนินงานหนุนเสริมงานวิจัยชุมชน ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนต้องมีความเข้าใจในการบริหารจัดการองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ซึ่งมีพื้นฐานธรรมชาติ วัฒนธรรมในระบบนิเวศมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านการจัดการ ที่มีความรับผิดชอบ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้านกิจกรรมและกระบวนการที่เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าพึงพอใจ และด้านองค์กร ที่มีส่วนร่วมขององค์กรในระดับต่าง ๆ ซึ่ง แนวคิดในการมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยหลักหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ต้องให้ชุมชนผู้เป็นเจ้าของ มีส่วนร่วม

ในการดำเนินงาน การตัดสินใจ ความรับผิดชอบ และการร่วมรับผิดชอบที่เป็นธรรม ด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และในการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา จึงเริ่มจากการเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว จากการหนุนเสริมให้สำรวจบริบทชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยว และพัฒนาเส้นทาง กิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน ที่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและวัฒนธรรม ตามแนวคิดการท่องเที่ยวสีเขียว และ การท่องเที่ยววัฒนธรรม ซึ่งต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้เป็นหลัก รวมถึงการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของชุมชนในการพัฒนา ทูทางวัฒนธรรมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้แก่ชุมชน ประกอบกับการหนุนเสริมแนวคิดในการจัดการทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวไปสู่นักท่องเที่ยวได้ตรงกับความต้องการ และสอดคล้องกับ แนวโน้มการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไทยยุค 4.0 ซึ่งภาครัฐได้กำหนด ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ที่มุ่งส่งเสริมสนับสนุน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายการท่องเที่ยวและการกระจายรายได้สู่ชุมชนโดยตรง และในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ซึ่งดำเนินการตามแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะทำให้เกิด การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในการพัฒนาท้องถิ่นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทั้งชุมชน ซึ่งกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา และผลผลิตจากโครงการ จะเปิดเวทีให้คนในชุมชน ได้แสดง อัตลักษณ์ ศักยภาพของตนเอง เป็นการเสริมพลังกลุ่มในการทำงาน สร้างสรรค์ความรู้ เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชน ซึ่งเป็นจุดเด่นในการเสริมสมรรถนะในชุมชน และเป็นแนวคิดใน มิติของความเหลื่อมล้ำและความเป็นวัฒนธรรมทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ร่วมกันทำงาน มีอำนาจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน มีความคิดเห็น และมีการยอมรับฟังความรู้ความคิดในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน

13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ และ คณะ (2544) ศึกษาเรื่องการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้านผู้ไทโคกโก่งได้รับการสนับสนุนจากทางจังหวัดร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดและจัดให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผู้ไท จึงมีการท่องเที่ยวเข้ามาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากการอยู่อย่างสงบเรียบง่าย เป็นความกระตือรือร้นในการรองรับการท่องเที่ยว มีการปรับวิถีความเป็นอยู่ในเรื่องความสะดวก การปรุงแต่งรสชาติอาหาร การรื้อฟื้นการแต่งกายและวัฒนธรรมแบบเดิม และมีกิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันสมดุลธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การใช้น้ำ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องจัดหาเพิ่ม อาหารจากธรรมชาติลดน้อยลงต้องซื้อจาก

ในเมืองมาเพิ่มเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และหมู่บ้านเริ่มได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการจัดการขยะและทรัพยากรน้ำ ในขณะที่เดียวกันการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้านน่าจะได้มีการศึกษาเพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้านอีกหลายอย่างที่น่าจะมีการศึกษาเพิ่มเพื่อที่จะนำมาเพิ่มศักยภาพในการท่องเที่ยว และหากพิจารณาลักษณะทางกายภาพของการตั้งชุมชนในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระดับองค์การบริหารส่วนตำบลและสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอื่นในระดับจังหวัดและภูมิภาค

สุนันทา จันทวรา (2545) ได้ทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเคื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ซึ่งประกอบด้วยการกระจายความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเคื่ออยู่ในระดับน้อย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือปัจจัยภายใน ได้แก่ ทัศนคติต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับ ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้าน ส่วนแนวทางที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ได้แก่ การให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน การมีผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างรัฐเจ้าของสถานที่และผู้ดำเนินการ ควรมีการชักชวนและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน

รามศรี พรหมชาติ (2545) ได้ทำการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนบ้านโป่งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการการท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในระดับน้อย ในทุกขั้นตอน การศึกษาความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ประชาชนที่มีอายุและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอาชีพ ระดับการศึกษา และความแตกต่างในภูมิลำเนา มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คารุณี บุญธรรม และคณะ (2546) ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำเค จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนม้งบ้านน้ำเค-สานก้วย มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ และ

สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ถ้ำ น้ำตก สวนสมุนไพรของเลาทำว องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว และมีกลุ่มคณะกรรมการที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีโครงสร้างของคณะกรรมการที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามแผนการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของชุมชน แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ และแผนการประชาสัมพันธ์ และที่สำคัญได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สร้างโอกาสให้กลุ่มคนในสังคมทุกกลุ่มตั้งแต่ ผู้อาวุโส กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มเยาวชนและเด็ก ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

สิริวัฒนา ไจมา และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวก่อนการพัฒนาทั้งในรูปของผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ และผู้ถูกท่องเที่ยวที่เป็นผู้เสียประโยชน์ ซึ่งสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมาได้เกิดปัญหาจากการจัดการ เนื่องจากการขาดความรู้และความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้อง ตลอดจนการขาดทักษะในการจัดการ และการมีทัศนคติในเชิงลบต่อการท่องเที่ยวที่ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ ส่วนผลของการดำเนินโครงการสามารถสรุปการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนได้ว่า ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ระบบนิเวศและความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ทั้งการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพ ซึ่งควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมมือกันจัดการในทุกขั้นตอน โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ และ คณะ (2548) ศึกษาเรื่องโครงการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัด จัดทำฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น เดือน กรกฎาคม - กันยายน 2548 พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาขอนแก่นตามคำเชิญชวนของญาติมิตร และเดินทางมาเองพร้อมครอบครัวและเพื่อน มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 1,144 บาท ในการซื้อสินค้าประเภทอาหารแปรรูป และผ้าไหม มีความประทับใจในความมีมิตรไมตรีของชาวขอนแก่น แต่ไม่ชอบการจราจรที่ติดขัดในตัวเมือง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และงานประเพณีของจังหวัด แหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักและเคยไป คือ เขื่อนอุบลรัตน์ ภูเวียง หมู่บ้านจุงอาจ บึงแก่นนคร โสภณมั่ง และมหาวิทยาลัยขอนแก่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจจะกลับมาเที่ยวอีก การจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นตามศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางความเจริญในด้านการค้า การลงทุน การคมนาคม การศึกษา และเทคโนโลยี ทำให้มีการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากและต่อเนื่อง ผู้วิจัยได้พิจารณากรอบยุทธศาสตร์การ

ท่องเที่ยวไว้ 5 ด้าน แผนการตลาด 10 แผน และข้อเสนอรายละเอียดโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว
จังหวัดขอนแก่นไว้ 10 โครงการ

กรณีการ สองเมือง (2552) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม :
กรณีศึกษา เทศบาลตำบลภูเก้าสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ศักยภาพในการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลตำบลภูเก้าสิงห์ และเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลตำบลภูเก้าสิงห์ พบว่า จุดเด่นของเทศบาลภูเก้าสิงห์ คือ มีแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่วนจุดอ่อนอยู่ที่โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอต่อการอำนวยความสะดวก
ความสะดวกของนักท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว จังหวัดร้อยเอ็ดมี
นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยประกาศให้ปี 2551- 2552 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวร้อยเอ็ด และ
ด้านอุปสรรค คือ เจตคติของประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะ คนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังอยู่ในระดับต่ำ จึงได้เสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลภูเก้าสิงห์ คือ การเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีกลยุทธ์
ดังนี้ 1) สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอต่อความ
ต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย 3) ระดมทรัพยากร ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุน
การท่องเที่ยว และ 4) ปลุกจิตสำนึกแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ในเทศบาลตำบลภูเก้าสิงห์ ให้มีการศึกษา
เรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่

เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว. (2553) ได้ศึกษา การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่สูง ตำบลทุ่ง
สมออำเภอเขาค้อจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า การให้ชาวบ้านได้ศึกษาทุนเดิมหรือทรัพยากรที่
มีอยู่ในพื้นที่เพื่อให้รู้ว่ามีศักยภาพการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใดและสามารถนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์
การท่องเที่ยวอย่างไรการทา โสมสเคย์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อาทิ
ตำบลทุ่งสมอมีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติสามารถจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

เพชร บุดสีทา. (2552) ได้ศึกษา การจัดการด้านการตลาดการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม จังหวัด
กำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนก็คือการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีการจัดการ
ท่องเที่ยวอยู่แล้วและหมู่บ้านก็จัดการท่องเที่ยวนั้นต้องมีการเตรียมการและวางแผนเพื่อสร้าง
กระบวนการเรียนรู้แก่นัก ท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยที่ชุมชนเป็นผู้ได้
ประโยชน์อย่างแท้จริงทางด้านการเศรษฐกิจการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นจะเน้น ให้ความสำคัญกับ
การมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ (2556) ได้ศึกษา การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเคยมาท่องเที่ยวเชิง
นิเวศแล้ว 2 – 3 ครั้ง มาท่องเที่ยวในช่วงเดือนตุลาคม – ธันวาคม โดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทาง
ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 2 – 3 วัน และมากับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความ

เข้าใจถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ไม่ครบถ้วนโดยเข้าใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จากการท่องเที่ยวร่วมกัน

ณัฐฐิณี ทองดี (2560) ได้ศึกษา ความพอเพียง : ฐานคิดการรักษามรดกทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นในทรัพยากรที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ประกอบกับมีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นจำนวนหลายชุมชนในหลายจังหวัดและได้นำมรดกทางวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว ดังนั้นในการจะสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวและการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของภาคอีสานไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้นั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดสำคัญแห่งความพอเพียงการเดินทางสายกลางตามหลักพุทธศาสนาตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่9 ได้ทรงมอบไว้เป็นหลักคิดกับประชาชนชาวไทย

ภูริต รัชตะภูวินทร์ และ พยอม ธรรมบุตร (2561) ได้ศึกษา แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของจังหวัดนครราชสีมา พบว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นของจังหวัดนครราชสีมาที่นึกถึงเป็นอันดับแรกทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ทรัพยากรมรดกโลก เทศกาล และงานประเพณี ได้แก่ มหกรรมกีฬาแข่งขันฟุตบอลและวอลเลย์บอล ทรัพยากรกิจกรรม ได้แก่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทรัพยากรบริการ ได้แก่ โรงแรมและรีสอร์ท 2) การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของจังหวัดนครราชสีมา พบว่าจุดแข็ง คือ ที่ตั้งของจังหวัดนครราชสีมาไม่ห่างจากกรุงเทพมหานคร อีกทั้งมีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จุดอ่อน คือ ขาดยุทธศาสตร์ด้านการตลาดที่ดี โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว โอกาส คือ การที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ของโครงการด้านระบบโลจิสติกส์ที่สำคัญของประเทศ อุปสรรค คือ งบประมาณจัดสรรสำหรับการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวไม่เพียงพอ 3) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครราชสีมา อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยมีการบูรณาการมิติทั้ง 4 ด้าน อันได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรมและจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครราชสีมา

สันติ สิงหาพรม และ อุมาวรรณ วาทกิจ (2562) ได้ศึกษา การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในมุมมองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน มี 5 องค์ประกอบ คือ ด้านผลิตภัณฑ์และการตลาด (Product

and Marketing) ด้านชุมชน (Community) ด้านการจัดองค์กร (Organization) ด้านความสัมพันธ์ (Relation) และด้านบุคคล (Personnel) สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ ร้อยละ 72.871 ส่วนในมุมมองของกลุ่มนักท่องเที่ยว มี 4 องค์ประกอบ คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ด้านการให้บริการ (Service) ด้านการตลาด (Marketing) และด้านเทคโนโลยี (Technology) สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 63.324

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยโครงการ การพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาควิชาออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 เป็นการดำเนินงานเพื่อหนุนเสริมชุมชนในภาควิชาออกเฉียงเหนือ ในการดำเนินงานวิจัยประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ที่ได้รับทุนสนับสนุนในปีงบประมาณ 2560 ซึ่งตามแผนการดำเนินงานควรปิดโครงการแล้ว แต่ชุมชนส่วนมากยังคงมีการดำเนินงานต่อเนื่องและยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกับชุมชนที่ได้รับทุนสนับสนุนในการดำเนินงานปีงบประมาณ 2561 ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงานและควรต้องปิดโครงการในระยะปลายปี พุทธศักราช 2562 แต่การดำเนินงานส่วนมากยังคงมีความพยายามในการดำเนินงานโครงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งชุมชนส่วนใหญ่ยังคงจำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริมการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน การดำเนินงานโครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา
2. เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน
3. เพื่อออกแบบเครื่องมือ และประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาควิชาออกเฉียงเหนือ
5. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

โดยมีวิธีการดำเนินงานดังนี้

การดำเนินงานหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยของชุมชนในภาพรวม

การดำเนินงานหนุนเสริมการดำเนินงานของชุมชน ทั้งชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานวิจัยในปี 2560 และปี 2561 เป็นการทบทวนการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานของแต่ละโครงการ โดยควรจะต้องสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมตามบริบทอาจแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ชุมชน

ในกระบวนการหนุนเสริม ได้ใช้หลักการสร้างเสริมศักยภาพ (Empowerment) และการประเมินศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) *Participatory Rural Appraisal* เป็นหลัก ซึ่งในกระบวนการหนุนเสริม ได้ดำเนินการตามขั้นตอน

การเตรียมการ คณะทำงานกลไก เดินทางเข้าสู่พื้นที่วิจัยทั้ง 10 โครงการ และจัดให้มีการประชุมร่วมกับ สกว. นักวิจัย ผู้สนใจ และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อร่วมกันประเมินการดำเนินงานโครงการปี 2560 และประเมินแนวโน้มการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา สำหรับโครงการที่จะขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2561 เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยให้เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน และร่วมกันร่างแนวคำถามในการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนต่อไป

การหนุนเสริม คณะทำงานกลไก เดินทางเข้าพื้นที่แต่ละชุมชนที่ได้ดำเนินงานโครงการ จัดการประชุมร่วมกันในชุมชน และให้ความรู้ และคำแนะนำ ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยเน้นย้ำในการจัดการอย่างมีส่วนร่วม โดยการสร้างความตระหนักแก่หัวหน้าโครงการให้เปิดโอกาสในการมีส่วนร่วม แก่ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างทั่วถึง

การประชุมร่วมกับชุมชน ในการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชน จากการรวบรวมบริบทชุมชน ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมและจัดเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนให้เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาศาสนาทางการท่องเที่ยว และการพัฒนาบริการทางการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน เช่น อาหาร และที่พักชุมชน

การจัดอบรมให้ความรู้ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องหลัก ทั้งความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดการ Homestay การตลาดทางการท่องเที่ยว ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจตามความต้องการของชุมชน เช่นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

การถอดบทเรียนและการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เป็นการรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ชุมชน ศักยภาพทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และบริการทางการท่องเที่ยว ที่เป็นผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการ และได้นำข้อความรู้ ตลอดจนปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานโครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาของแต่ละชุมชน มาจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการส่งเสริมการดำเนินงานการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ลำดับกิจกรรมในการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ดังนี้

1. การทบทวนผลการดำเนินโครงการที่ผ่านมาของแต่ละชุมชน และทบทวนความรู้ เพื่อเน้นย้ำและสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน การตรวจสอบข้อมูลวิถีวัฒนธรรมที่รวบรวมได้ของแต่ละชุมชน เพื่อนำเสนอวิถีวัฒนธรรม และวิถีชาวนาให้มีศักยภาพในการดึงดูดการท่องเที่ยว

2. การจัดการประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน เพื่อร่วมวิเคราะห์ข้อมูลวิถีชีวิตที่รวบรวมโดยชุมชนร่วมกัน ร่วมสำรวจแหล่งท่องเที่ยวแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวให้ถูกต้องเหมาะสม

3. ติดตามผลการดำเนินวิจัยในแต่ละชุมชน เพื่อให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาในการดำเนินงานของแต่ละชุมชน พร้อมกับการหนุนเสริมให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับเป้าหมายและแผนการดำเนินงานของแต่ละโครงการ ร่วมแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานของชุมชน ซึ่งแตกต่างกัน เพื่อให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ตามแผนงาน

4. จัดประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เพื่อจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวและคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการงานท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยความเห็นชอบร่วมกัน กำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในงานจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของชุมชน ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งกำหนดบุคคลรับผิดชอบงานตามความเหมาะสม และการยอมรับของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้จัดให้มีการกำหนดหลักการและแนวปฏิบัติอย่างมีความรับผิดชอบร่วมกัน

5. จัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเป็นผู้นำเที่ยว การเป็นนักสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดอาหาร บ้านพัก เป็นต้น

6. การจัดประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดรายการกิจกรรม แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต และเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิต โดยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดรายการนำเที่ยวที่สามารถเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพื้นที่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ สามารถสร้างความประทับใจและมีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่า รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวนาร่อง และการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยว

7. จัดประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน เพื่อร่วมกำหนดระเบียบกฎกติกา และแนวทางปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการธำรงรักษาสังคม วิถีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน

8. ออกแบบเครื่องมือ และจัดประชุมตรวจสอบเครื่องมือการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเมินผลการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต

9. จัดประชุมนำเสนอการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต เพื่อพัฒนาและสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งระดับชุมชนและระดับจังหวัด

10. จัดประชุมร่วมกับนักวิจัยชุมชน และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อร่วมวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตของแต่ละชุมชน และรวมค้นหาแนวทางในการปรับแก้ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตอย่างยั่งยืนในชุมชนต่อไป

11. การสังเคราะห์ข้อมูลการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต และการจัดการถอดบทเรียนความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

12. การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการท่องเที่ยววิถีชีวิต

ในการหนุนเสริมการดำเนินโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชีวิต แต่ละโครงการจะมีปัญหาในการดำเนินงานเล็กน้อยแตกต่างกัน ทั้งความแตกต่างในด้านศักยภาพพื้นฐานของพื้นที่ ความแตกต่างของระบบสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงการหนุนเสริมที่ต่างกัน

โครงการที่ได้รับการหนุนเสริมจาก node ในพื้นที่ ซึ่งค่อนข้างมีการะงาน และโครงการที่รับผิดชอบหลากหลาย ซึ่งส่วนมากไม่ได้ประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้การหนุนเสริมขาดความต่อเนื่อง และเป็นการรายงานผลการดำเนินงานตามแผนงาน ซึ่งจากการสังเกตการประชุมวางแผน การจัดการท่องเที่ยวโดย node เป็นผู้ดำเนินการประชุม และกำหนดแผนการดำเนินงาน และกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนไว้ล่วงหน้าแล้ว ผู้ร่วมโครงการและชุมชนไม่ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมมากเท่าที่ควร จึงได้เสริมการหนุนเสริมด้วยการเดินทางเข้าไปในพื้นที่โครงการมากขึ้น และใช้เวลาในการเดินสำรวจ สนทนากับชุมชนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อค้นหาศักยภาพ และบุคคลในชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และจัดการประชุมโดยสร้างบรรยากาศให้ที่ประชุมเสนอ กิจกรรม และเส้นทางท่องเที่ยว รวมถึงผู้รับผิดชอบในแต่ละงานให้เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของที่ประชุม เช่น ชุมชนนาโสก จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งพบว่าคนในชุมชนมีการรวมกลุ่มเข้มแข็ง ส่วนหนึ่งไม่มีบทบาทในการมีส่วนร่วม จึงได้ให้โอกาสในการเรียนรู้ และให้เข้าร่วมการอบรมที่จัดขึ้น เพื่อหนุนเสริมศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว เป็นต้น และในบางชุมชน ผู้ร่วมโครงการจะมีลักษณะในการให้ความเชื่อมั่นในผู้นำ ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ ด้วยบุคลิกลักษณะและการทำงานที่ผ่านมา เช่น บ้านดอนแรดจังหวัดสุรินทร์ บ้านศรีเจริญ - โกลหนองเหี้ยว จังหวัดเลย ทำให้ผู้ร่วมประชุม ซึ่งเป็นนักวิจัยชุมชนไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ดังนั้นในการเข้าร่วมประชุม กลไก จึงได้ขอให้หัวหน้าโครงการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้แสดงบทบาท ความคิดเห็น ซึ่งทำให้บรรยากาศในการประชุมผ่อนคลายลงได้ แผนงาน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากขึ้น เป็นต้น

ในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และบ้านพักชุมชน กลไกได้ใช้วิธีการเดินสำรวจทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอยู่ ตลอดจนที่พักอาศัย สิ่งแวดล้อม และบริเวณโดยรอบ และได้ให้การหนุนเสริม โดยการสอบถามเทคนิค วิธีการผลิต การนำวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นซึ่งยังไม่ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์ มาลองผลิต และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เช่นการใช้กาบไผ่มาเป็นภาชนะใส่ของ และการทบทวนการเรียนรู้คุณค่าของผักพื้นบ้าน ซึ่งนำมาบริการนักท่องเที่ยว แต่ยังไม่ได้มีการทบทวนคุณค่าประโยชน์อย่างเป็นวิชาการ เป็นเพียงการรับประทานตาม ๆ กันมา ทำให้ต้องศึกษาหาข้อมูล เพื่อบอกเล่าเรื่องราวอาหารจากธรรมชาติ ให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น บ้านศรีเจริญโคกหนองแห้ว จังหวัดเลย บ้านหนองหิน หนองคู จังหวัดมหาสารคาม บ้านดอนแรด จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ส่วนบ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้หนุนเสริมให้มีการจัด พิธีไหว้ตาแฮก ซึ่งเป็นผู้ดูแลนาของชุมชน ให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวได้ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

โครงการการพัฒนากลไกการหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 มีเป้าหมายในการติดตามผลการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน ประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมและถอดบทเรียนองค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน จากโครงการวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่นในปีงบประมาณ 2560 และปีงบประมาณ 2561 ซึ่งโครงการในปี 2560 เกือบจะทั้งหมดดำเนินโครงการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว แต่ยังคงมีความจำเป็นในการหนุนเสริมศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่วนโครงการปี 2561 ส่วนมากได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และอยู่ระหว่างการดำเนินงานโครงการในระยะที่ 2 จะมีบางโครงการเท่านั้นที่ยังคงดำเนินงานในระยะแรก ซึ่งต้องการการหนุนเสริมให้สามารถดำเนินงานตามแผนงานของโครงการเพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนงานและบริบทของแต่ละพื้นที่ด้วยความเข้าใจและสามารถจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

4.1 โครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนปี พ.ศ. 2560

4.1.1 โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัด จังหวัดอุบลราชธานี

การดำเนินงานภายใต้แนวคิด ข้าว ปลา นา น้ำ เป็นการดำเนินงานในหมู่บ้านในพื้นที่เกษตรกรรมลุ่มน้ำชีตอนปลายคือ บ้านชีทวน บ้านหัวดอน บ้านท่าศาลา และบ้านหนองบ่อ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 200 ปี ที่ยังคงมีวิถีวัฒนธรรมประเพณีที่เข้มแข็ง มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความโดดเด่น เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำชี ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นหลัก โครงการนี้มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงานวิจัย เพื่อค้นหาและร่วมวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาใน 4 หมู่บ้านอย่างมีส่วนร่วมโดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย การเลือกทีมวิจัยชุมชนและการปฏิบัติการตามแผนการดำเนินงานวิจัย ในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง

นักวิจัยชุมชน และนักวิชาการร่วม สังเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และคืนข้อมูลให้ชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันทำให้ได้ค้นพบศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนาของทั้ง 4 หมู่บ้าน ที่นำมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างมีความโดดเด่นเฉพาะตัวและสามารถสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

บ้านชีทวน ชวน้อยข้ามทุ่งนา ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ศูนย์พิพิธภัณฑ์ชุมชน วัดทุ่งศรีวิไล ธรรมาสถ์ลิงหัววัดศรีนวล ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ข้าวตอกกลี้ม ผ้าลายปลาอี๊ด และ ผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น

บ้านหัวดอน ปาดงใหญ่วังอ้อ ป่าชุมชนดงธาตุด่านเก่า ศูนย์เรียนรู้การทำข้าวเม่า ศูนย์พุทธธรรม พรหมจริยญาณ ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ข้าวหลาม มะพร้าวเผา ข้าวหอมทุ่ง เป็นต้น

บ้านท่าศาลา ท่าศาลาริมแม่น้ำชี ป่าท่าเล้ง หาดสบนก ศูนย์เรียนรู้เรือโบราณและเรือแข่ง ศูนย์เรียนรู้การทำขนมจีนโบราณ ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ขนมจีนโบราณ ข้าวโป่ง ปลาสาม ปลาแห้ง ผ้าลายปลาอี๊ด เป็นต้น

บ้านหนองบ่อ ป่าชุมชนดงใหญ่ แม่น้ำมูล แม่น้ำเซบาย แม่น้ำชี ศูนย์เรียนรู้หม่อนไหม ศูนย์เรียนรู้การทอผ้า ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น เสื้อไหมย้อมมะเกลือ ผ้าชีนลายปราสาทผึ้ง เครื่องจักสาน เป็นต้น

หลังจากการค้นหาศักยภาพการท่องเที่ยวของทั้ง 4 หมู่บ้าน คณะนักวิจัยได้ร่วมกันสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงทั้ง 4 หมู่บ้าน และกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละหมู่บ้านซึ่งสามารถท่องเที่ยวได้ใน 1 วัน ให้เชื่อมโยงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าด้วยกัน โดยการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในส่วนการบริหารจัดการโดยชุมชนนั้น พื้นที่วิจัยทั้ง 4 หมู่บ้านมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว ต่างกัน ในปีพ. ศ. 2561 รัฐบาลได้จัดให้มีการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยววิถีในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งหมู่บ้านในโครงการได้รับการสนับสนุนสองหมู่บ้านคือ บ้านชีทวน และบ้านหนองบ่อ จึงมีส่วนเสริมศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้บ้าง ลักษณะการจัดการท่องเที่ยว วิจัยในพื้นที่ทั้ง 4 หมู่บ้านแบ่งได้ 3 รูปแบบคือ

1. พื้นที่มีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและมีโครงการเสริมการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ชัดเจน คือ บ้านชีทวน ในการดำเนินงานวิจัย จึงได้เสริมความเข้มแข็งให้กลุ่มโครงสร้างเดิมซึ่งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนประวัติศาสตร์และการเกษตร

ตำบลชีทวนโดยการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการให้มีความชัดเจนในบริบทและหน้าที่การบริหารจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

2. พื้นที่ที่เคยดำเนินการท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีโครงสร้างบริหารการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ **บ้านท่าศาลา** จึงได้ดำเนินการ ทบทวนรูปแบบการดำเนินโครงการเดิมและปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวใหม่ โดยให้มีการแบ่งบทบาทที่เป็น 6 ด้าน คือ การอำนวยความสะดวกและต้อนรับ ฐานเรียนรู้เรือโบราณและเรือแข่ง ฐานเรียนรู้การทำขนมจีนโบราณ ฐานข้อมูลการทำข้าวโป่ง อาหารท้องถิ่นและของฝากของที่ระลึก

3. พื้นที่ที่เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยว คือ **บ้านหนองบ่อ** และ **บ้านหัวดอน** จึงได้ดำเนินการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารจัดการท่องเที่ยวขึ้น มีการตั้งกลุ่มผู้ประกอบการสมัยใหม่รองรับการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยววิถีชาวนา และ การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของชุมชน มีกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมทุ่งบ้านหัวดอน เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงาน ของบ้านหัวดอน ส่วน **บ้านหนองบ่อ** มีการตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวและโฮมสเตย์บ้านหนองบ่ออุบลราชธานี มาเป็นแกนนำและกลุ่มผู้ขับเคลื่อนหลักของชุมชน

การประเมินผลการดำเนินงานการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น ใน 4 หมู่บ้าน พบว่า คณะกรรมการการท่องเที่ยว **บ้านชีทวน** สามารถประสานงานกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ และกลุ่มนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วน **บ้านท่าศาลา** ซึ่งเคยมีการดำเนินงานโครงการวิจัยด้านการท่องเที่ยวมาก่อน และหลังจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ เช่น ปลาสาม ผ้าทอด จึงมีผลให้ทีมวิจัยชุมชนเดิมแยกตัวออกไปตั้งกลุ่มใหม่ แต่ในการดำเนินโครงการวิจัยท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนา ทำให้แกนนำกลุ่มท่องเที่ยวเดิม และคนกลุ่มใหม่เข้าร่วมดำเนินงานท่องเที่ยวได้เข้มแข็งขึ้น เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการทำขนมจีนโบราณ การทำข้าวโป่ง จนได้เป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จึงได้จัด “วันกินข้าวปุ้นโบราณบ้านท่าศาลา” ขึ้นในทุกวันอังคาร ซึ่งเป็นวันที่มีการจัดตลาดนัดชุมชนในหมู่บ้านอยู่แล้ว และสำหรับ **บ้านหัวดอน** ซึ่งมีโครงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขึ้นใหม่พบว่า แกนนำกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ในชุมชนมาก และสมาชิกส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วน **บ้านหนองบ่อ** มีคณะกรรมการดำเนินงานท่องเที่ยวเป็นคนรุ่นใหม่ ที่มีความตั้งใจมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และโครงการพัฒนาเข้ามาในพื้นที่ ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง สามารถต่อยอดได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การปรับปรุงบ้านเรือนให้สามารถเป็นโฮมสเตย์ การพัฒนาการฟ้อนกลองตุ้ม การพัฒนาสินค้าที่ระลึก และการสร้างเพจ ที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก

ผลการดำเนินโครงการวิจัยท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าว ปลา นา น้ำ ทำให้เกิดการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ทั้งใน ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สินค้าที่ระลึก อาหารพื้นบ้าน ซึ่งมีการพัฒนาและสามารถจัดจำหน่ายได้มูลค่าที่สูงขึ้น การเพิ่มมูลค่าด้านการบริการ ทำให้ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญในการบริหารบริการการท่องเที่ยวให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งทำให้เกิด การเพิ่มมูลค่าด้วยบุคลากร ที่การท่องเที่ยวส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนเกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว คนในชุมชนเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเพิ่ม คุณค่าด้านภาพลักษณ์ ที่ชุมชนจะมีการเตรียมความพร้อมสำหรับรองรับการท่องเที่ยว แต่ละชุมชนร่วมกันคัดเลือกจุดเด่นของตนเพื่อเสริมสร้างภาพจำให้นักท่องเที่ยวโดย บ้านชีทวน เน้น ในการแต่งกายตามเอกลักษณ์ชุมชน ด้วยการใส่เสื้อสีขาว ผู้ชายนุ่งโสร่ง ผู้หญิงนุ่งซิ่นและ บ้านท่าศาลา ดือนรับนักท่องเที่ยวด้วย ขนมหินโบราณ น้ำยาปลาหย่าง แม่น้ำชีและข้าวโป่งสูตรโบราณ บ้านหัวดอน นำวิธีการทำข้าวหอมทุ่งที่เป็นข้าวนาทาม ลำต้นยาว เม็ดใหญ่นึ่งแล้วจะมีกลิ่นหอมมาก มาเป็นฐานเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว และบ้านหนองบ่อ ร่วมกันแต่งชุดผ้าไหมลายโบราณ ที่ชุมชนทอใช้เอง และกล่าวต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยภาษาถิ่นสำเนียงลาวเวียงจันทร์(อุบล)

การดำเนินโครงการวิจัยการท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนา ข้าว ปลา นา น้ำ เป็นการดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนที่มีศักยภาพและมีการสืบทอดวัฒนธรรมมาค่อนข้างยาวนาน ประกอบกับการเสริมการดำเนินงานวิจัยจากคณะนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการ ซึ่งมีองค์ความรู้ทักษะด้านต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และศักยภาพในการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กร ที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพและความมุ่งมั่นของชุมชน ซึ่งเห็นประโยชน์ในการดำเนินงานวิจัย และพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานโครงการวิจัย มุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้เป็นอย่างดี ทั้งจากการหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอกและสื่อสาธารณะต่าง ๆ ที่มีส่วนอย่างมากในการประชาสัมพันธ์และสื่อสารข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้ง 4 หมู่บ้านโดยเฉพาะบ้านชีทวน ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ได้อย่างต่อเนื่องทั้ง จากนักท่องเที่ยวกลุ่มศึกษาดูงาน และนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่สนใจวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.1.2 โครงการภูมิปัญญาท่องเที่ยวชาวนาไท ตำบลไสหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร

การดำเนินงานโครงการภูมิปัญญาท่องเที่ยวชาวนาไท ตำบลไสหย่อง ดำเนินงานในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน คือ บ้านฝั่งแดง บ้านสงเปือย บ้านท่าลาด และ บ้านอุ่มเหมา มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นที่เล็งเห็นการดำเนินงานวิจัย แต่เป็นนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม กลไกการท่องเที่ยวจึงได้มีการหนุนเสริมนักวิชาการในองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิเคราะห์บริบทชุมชน วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา การดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน เพื่อค้นหาศักยภาพ

ชุมชนที่จะนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ต่อไป และจากการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนของแต่ละพื้นที่ ทำให้ชุมชนได้ทบทวนเรื่องวิถีวัฒนธรรมและจุดเด่นในพื้นที่ของตนดังนี้

บ้านฝั่งแดง ตั้งขึ้นมาในราวปี พ.ศ 2445 ส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านโพน เมืองมะทัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี และได้ัญเชิญเจ้าปู่จากบ้านเดิมมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวตามความเคารพศรัทธาแต่เดิม ประกอบอาชีพการทำการเกษตร การทำนา ซึ่งมีข้าวพันธุ์พื้นเมืองหลายพันธุ์ แต่ที่ยังคงมีการปลูกอยู่บ้าง เช่น ข้าวเจ้าเต็มใหญ่ ข้าวเจ้าเต็มน้อย ข้าวหอมนางนวล และข้าวเก่า นอกนั้นนิยมปลูกข้าวจากกรมวิชาการเกษตร เพื่อการจำหน่าย จากการรวบรวมข้อมูลทำให้ได้รวบรวมเครื่องมือในการทำนาโดยใช้แรงงาน วัว ควาย ในอดีต และทบทวนกระบวนการทำนาอย่างดั้งเดิม ซึ่งผูกพันอยู่กับฤดูกาล และภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ศาสนสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน วัดป่าเจดียนุสรณ์ ซึ่งมีพระธาตุหลวงปู่มั่นประดิษฐานอยู่ในบริเวณวัด และเป็นสถานปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั่วไปในพื้นที่ บ้านฝั่งแดง เป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ศพก. ซึ่งเป็นที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

บ้านสงเปือย เดิมเรียกว่าบ้านท่าบ่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านหนองช้างใหญ่ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานีในช่วงปี พ.ศ 2460 ถึง 2461 ได้มาพบพื้นที่ เป็นป่าโปร่งมีไม้เปือย ไม้เต็ง รัง หนาแน่น จึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่และได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ 2468 เรียกชื่อ บ้านสงเปือย เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่น แต่มีความสัมพันธ์ในเครือญาติที่ใกล้ชิดกัน และมีความเคารพในระบบอาวุโส ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยอาศัยน้ำฝน ทั้ง การทำนา การปลูกมะเขือเทศ แตงโมและมีการทอผ้ากันแทบทุกครัวเรือน ปัจจุบัน มีการค้าขาย และรับราชการ ในปี พ.ศ 2546 มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าคราม บ้านสงเปือย ขึ้นโดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิม ถ่ายทอดกันในกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นเริ่มจากการตั้งกลุ่มแปรรูปผ้าฝ้ายมัดย้อมบ้านสงเปือย ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงในมนุษย์ให้การอบรมการผลิตผ้าย้อมคราม ทำให้ผลิตภัณฑ์แปรรูปผ้าฝ้ายของกลุ่มได้รับความนิยมและเป็นความต้องการของตลาดอย่างกว้างขวางทั้ง ในและต่างประเทศ แต่รายได้ส่วนใหญ่อยู่เพียงภายในกลุ่มไม่ได้กระจายไปสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง

บ้านท่าลาด แต่เดิมชาวบ้านอพยพมาจาก บ้านพล เมืองหมากทัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี มีพ่อใหญ่ลาด พาคนมา อีกกลุ่มหนึ่งมาจากอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพ่อใหญ่ทา และคนอื่น ๆ พาคนมา เริ่มแรกมีการโยกย้ายไปอาศัยตามแหล่งต่าง ๆ จึงพากันตั้งหมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการทำไร่ทำนาและเรียกชื่อว่า บ้านท่าลาด ตามที่ผู้นำทั้งสองคน ซึ่งเพี้ยนมาเป็น บ้านท่าลาด ในปัจจุบัน ประกอบอาชีพส่วนใหญ่ในการทำการเกษตร

บ้านอู่หม้า ชาวบ้านดั้งเดิมเป็นคนเผ่าโซ้ย อพยพมาจากบ้านตะโพน เมืองนอก ผังซ้ายแม่น้ำโขง ด้วยเหตุของการสู้รบ ผ่านมาทางบ้านเคื่อศรีคันไชย อำเภอวานรนิวาส เข้าบ้านท่าลาด และบ้านอู่หม้าซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ลาดชัน บางส่วนมีหนองน้ำ ซึ่งมีต้นหมากเหมาขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม รอบ ๆ หนองน้ำนั้น จึงพากันเรียกชื่อ บ้านอู่หม้า ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้นามสกุลศรีสร้อย ตามชื่อเจ้าพระยาศรีสร้อยเจ้าเมืองพรรณานิคม ในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่กำหนดให้มีการใช้นามสกุล ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน จักสาน ค้าขาย และรับจ้าง มีวัดวิระธรรม เป็นศูนย์รวมการประกอบกิจกรรมทั้งทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ซึ่งจะมีการทำบุญตักบาตรทุกเช้าและทุกวันพระ 15 ค่ำ โดยนิยมแต่งกายตามประเพณี ชายใส่กางเกงขาก๊อม ขาวยาว ไม่ปิดข้อเท้า หญิงใส่ผ้าซิ่นไม่มีตีน เสื้อผ้าคราม แขนกระบอกพาดผ้าสไบ

จากการรวบรวมข้อมูลบริบทและวิถีวัฒนธรรมชุมชน ทำให้ได้ร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพความพร้อมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าทั้งหมดยังขาดประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้ที่บ้านฝั่งแดงซึ่งเป็นที่ตั้งของ ศพก. ที่มีหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานและอบรมการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในระหว่างการดำเนินงานโครงการวิจัย พบว่าบ้านสงเปือย ซึ่งมีโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปผ้าฝ้ายย้อมคราม และมีตลาดรองรับอย่างกว้างขวาง นักวิจัยชุมชนจากบ้านสงเปือย จึงมีการระดมในการผลิตสินค้าให้ทันกับความต้องการของตลาด ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาร่วมกัน เช่นเดียวกันกับนักวิจัยบ้านท่าลาดซึ่งมีการกิจในชุมชนค่อนข้างบ่งชี้ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน ดังนั้นการดำเนินงานโครงการวิจัยภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทดำบลไฮหย่อง จึงมีชุมชนบ้านอู่หม้าซึ่งมีวัฒนธรรมไทโซ้ยที่มีความโดดเด่น มีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวสูง และชุมชนมีความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชาวนาเป็นนักวิจัยหลัก โดยกำหนดให้ศูนย์ ศพก. บ้านฝั่งแดง เป็นจุดประสานการท่องเที่ยว เนื่องจาก ศพก. มีหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้และให้การอบรมด้านการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก เดินทางได้สะดวกเข้าถึงได้ง่ายและมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวจึงกำหนดให้เป็นจุดต้อนรับนักท่องเที่ยว เพื่อนำและส่งต่อไปยังบ้านอู่หม้าและเส้นทางท่องเที่ยวตามรายการท่องเที่ยวต่อไป

ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวกลไกสนับสนุนได้ลงพื้นที่และสำรวจหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาโครงสร้างที่อยู่อาศัยและสอบถามข้อมูลชุมชน พบว่า ชาวบ้านอู่หม้าเดิมเคยมีการย้อมครามและยังมีความทรงจำในการก่อหม้อคราม การทอผ้าลวดลายโบราณ ที่คนเฒ่าคนแก่เก็บรักษาไว้อยู่ไม่น้อย จึงได้ให้คำแนะนำในการรื้อฟื้นภูมิปัญญาการย้อมครามในหมู่บ้านอู่หม้า ต่อมาจึงได้รับการอบรมความรู้ในการก่อหม้อคราม การย้อมครามจากนักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร รวมทั้ง

สนับสนุนให้การเพาะปลูกคราม จนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายครามได้อย่างน่าพอใจ จึงได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งในการกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับความสนใจและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ชุมชนไฮหย่อง ได้ร่วมกันกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยว ณ ศพก. พังโคนและได้จัดการท่องเที่ยวทดลองเป็นรายการท่องเที่ยว 1 วัน โดยเริ่มจาก ศพก. เป็นจุดต้อนรับและได้เรียนรู้วิถีการเกษตรปลอดภัย และกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนาตามฤดูกาลจากนั้นเดินทางต่อไปบ้านอุ่มเหมาเพื่อร่วมกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญนักท่องเที่ยวและรับประทานอาหารกลางวัน แล้วเดินทางโดยรถสามล้อพ่วงข้าง ไปชมการทอผ้าฝ้าย และเยี่ยมชมบ้านสงเปือย ต่อไปชมสะดึงใหญ่ในการจับปลาของชาวบ้านเพื่อชมธรรมชาติและถ่ายภาพเป็นที่ระลึก แล้วเดินทางกลับ หลังจากการประเมินผลกิจกรรมท่องเที่ยวพบว่ากิจกรรมค่อนข้างมาก จึงไม่ได้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเวลาและการเยี่ยมชมค่อนข้างเป็นธุรกิจมากกว่าเป็นกิจกรรมในชุมชน จึงได้รับการปรับปรุงรายการนำเที่ยว พร้อม ๆ กับการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ทำให้ได้พบกับศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งได้ใช้บ้านอุ่มเหมาเป็นพื้นที่หลักในการจัดการท่องเที่ยว พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ๆ เช่นการเป็นนักร้องเรื่องซึ่งได้ให้เยาวชนเข้าร่วมรับการอบรมเพื่อสร้างนักร้องรุ่นเยาว์ การประกอบอาหารทั้งคาวและหวานสำหรับรับรองนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจไม่คุ้นเคยกับอาหารท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นต้นซึ่งในการอบรมนี้ได้รับงบประมาณจากงบบูรณาการจัดการจังหวัดสกลนครทำให้ชุมชนได้รับโอกาสในการพัฒนาได้มากขึ้นทั้งในเรื่องเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว กับบ้านนาโสก มุกดาหาร และบ้านสระใคร หนองคายเพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนได้ต่อไป

เมื่อมีความมั่นใจในการจัดการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมและบริการทางการท่องเที่ยวและมีผู้สนใจที่จะร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงได้ตั้งกลุ่มคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวขึ้น เพื่อการจัดการท่องเที่ยวตำบลไฮหย่อง และได้ร่วมกันกำหนดราคาสำหรับการท่องเที่ยว 1 วันและ 2 วัน พร้อมทั้งกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งที่เดินทางเข้ามาเอง และที่มาเป็นกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวต่อไป และการจัดกิจกรรม 2 วันทำให้มีความจำเป็นต้องจัดที่พักในชุมชนบ้านอุ่มเหมาไว้รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาและกำหนดบ้านพักโฮมสเตย์ที่เจ้าของบ้านยินยอมให้ใช้บ้านเป็นที่พักแต่ส่วนมากยังคงต้องได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐานที่พักมากขึ้นได้ในทุก ๆ ด้าน

4.1.3 โครงการแนวทางสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาของชนเผ่าผู้ไท บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

การดำเนินโครงการแนวทางฟื้นฟูการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาของชนเผ่าผู้ไท บ้านนาโสก ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนนาโสก 4 หมู่บ้านซึ่งล้วนเป็นชนเผ่าผู้ไท ที่ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองหนองสูง มาสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ลุ่มสลับดอน เวลาฝนตกหนักน้ำจะเซาะพื้นที่เป็นร่องเป็นโสก จึงพากันเรียกชื่อบ้านว่า บ้านนาโสก มีประเพณีสำคัญที่ปฏิบัติร่วมกันคือ งานบุญไซประดู่เล่า ประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำนา ซึ่งนิยมปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขา ต่อมามีการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และฝ้าย เป็นต้น จากการรวบรวมบริบทชุมชนและวิถีวัฒนธรรมประเพณีชาวบ้านนาโสกทำให้มีการทบทวนและรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่าง โดยเฉพาะการทำลองกั้ง และการตักลองกั้ง ซึ่งนิยมใช้ตีในงานรื่นเริงต่าง ๆ และมีการถ่ายทอดการแสดงการตักลองกั้ง ให้แก่เยาวชนเพื่อใช้ในการงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน และในงานประเพณี นั้นจะมีการแสดงฟ้อนผู้ไท ซึ่งมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และได้รับความชื่นชมจากผู้ชมในงานกาชาดมุกดาหารเสมอมา นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการรื้อฟื้นการลงช่วง ซึ่งในอดีตนิยมให้ผู้หญิงลงช่วง สาวฝ้าย และ ผู้ชายพากันเดินมาเกี่ยวพาราสี ในช่วงเวลาลงช่วง เป็นการเปิดโอกาสให้ได้รู้จักกันและกัน ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนนอกจากพืชผลทางการเกษตร แล้ว ยังมีการจักสาน การทอผ้า (จากฝ้ายที่ปลูกในพื้นที่ทั้งฝ้ายขาวและฝ้ายทะเลซึ่งมีสีน้ำตาลเทาเป็นที่นิยมของตลาดมาก) และศูนย์ข้าวชุมชนตำบลนาโสกซึ่งมีการคัดเลือกพันธุ์ข้าว กข 6 และ ข้าวพันธุ์ชัยสิริน ที่สามารถจำหน่ายได้ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนร่วมสองแสนบาท

ในพื้นที่ตำบลนาโสกเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มผลผลิตประสิทธิภาพการผลิตสินค้าการเกษตร (ศพก.) ซึ่งมีหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก และบางส่วนได้พักค้างคืนในพื้นที่ ชุมชนจึงมีแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน แต่ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ไม่มากนัก

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยชุดท่องเที่ยววิถีชาวนาบ้านนาโสก มีพี่เลี้ยงซึ่งเป็น node ในพื้นที่เข้ามาช่วยให้คำแนะนำ แต่ในกระบวนการดำเนินงานยังเป็นไปตามหลักการและข้อมูลทฤษฎีมากกว่าการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงกันในชุมชน จึงมีผลให้คนในชุมชนบางส่วนไม่ได้รับทราบข้อมูลหรือไม่ได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นมากเท่าที่ควร และไม่เข้าร่วมในการดำเนินงานในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาวบ้านที่เคยร่วมจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้ายังคงมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และเป็นกำลังในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้รับการพัฒนาศักยภาพในการอบรมประกอบอาหาร การเป็นนักร้องเดี่ยว โดยให้เยาวชนเข้าร่วมอบรมการเป็นนักร้องเดี่ยว โดยการพัฒนาโครงการต่อเนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ซึ่งกลไกได้ให้คำแนะนำใน

ระหว่างการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิด และสนับสนุนให้กลุ่มเยาวชนพัฒนาทักษะในการแสดงและการตีกลองกึ่งซึ่งได้มีโอกาสในการแสดงงานต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้กลุ่มชาวบ้านสามารถพัฒนาเป็นกลุ่มในการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ส่วนใหญ่สมาชิกในกลุ่มเป็นสตรีจึงมีบทบาทในการต้อนรับอาหาร ที่พัก การแสดง และผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะฝ้ายตะลุงและฝ้ายย้อมคราม ทั้งฝ้ายพื้น และการแปรรูปเป็นเสื้อ ฝ้ายคลุมไหล่ ฝ้ายพันคอซึ่งได้รับความนิยมมาก

อย่างไรก็ตามให้มีแต่การจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านนาโสก และร่วมกำหนดเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว 2 วัน ชมวิธีการทำนา จักสาน ฝ้ายทอ ดนตรีพื้นบ้าน การแสดงผู้ไท ชิมอาหารพื้นบ้าน เข้าใส่บาตร (แต่งชุดพื้นเมือง) ชมธรรมชาติภูหินสั้ว โดยมีการกำหนดราคาตามคำแนะนำจากฝ่ายตลาดของ สกว. โดยแยกคิดค่าใช้จ่ายออกตามกิจกรรมต่าง ๆ และคิดต่อหัวตามจำนวนคนตั้งแต่ 1 ถึง 5 คนโดยไม่พักค้างคืน ซึ่งคำนวณราคาไว้ค่อนข้างสูงมากคือ 3,000 บาทต่อคนต่อวันถึง 7,800 บาทต่อ 5 คนต่อวัน ไม่รวมค่ากิจกรรมบายศรีสู่ขวัญและการแสดงพื้นบ้านซึ่งแยกคิดในราคา 3,000 บาท

4.1.4 โครงการการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

การดำเนินโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ การดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุมชนโครงการซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลกู่กาสิงห์ โดยให้เยาวชนเป็นมัคคุเทศก์บอกเล่าเรื่องราวโบราณสถาน และวิถีชุมชนจนได้รับรางวัลจาก ททท. ในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ผ่านมาเป็นการนำชมโบราณสถานกู่กาสิงห์ และกู่โพนวิญ กู่โพนระฆัง เป็นหลัก การนำเสนอวิถีชุมชนชาวนายังไม่ได้มีการพัฒนา ไม่ได้มีการนำมาเสนอ นอกจากการที่นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ ที่จัดขึ้นสืบต่อกันมา รวมทั้งกิจกรรม กินข้าวทุ่งนุ่นผ้าไหม ซึ่งได้ถูกนำไปเป็นงานประเพณีของจังหวัด เพื่อนำเสนอข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ และผลิตภัณฑ์ผ้าไหมซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพของจังหวัด ดังนั้นในการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาจึงได้มีการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมและประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา การพัฒนาเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งข้าวหอมมะลิ ผ้าไหม และการแปรรูปปลา การสร้างและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีชีวิตซึ่งได้รับการส่งเสริมจากมูลนิธิ เล็กประไพ วิริยะพันธุ์ ในการแนะนำเกี่ยวกับการรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในอดีต ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างถูกทิ้งไว้ไม่ได้มีการนำมาใช้งาน เนื่องจากพัฒนาการของชุมชนและเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะในการทำนา ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย กิจกรรมการทำนาจึงมีการใช้เครื่องจักรตั้งแต่กระบวนการเริ่มปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยว และการ

ขนส่งเพื่อการจำหน่าย ในชุมชนบ้านกู่กาสิงห์จึงจะเห็นรถเกี่ยวข้าวเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดอาชีพรับจ้างเกี่ยวข้าวไปในหลายจังหวัด ซึ่งมีผลทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประดิษฐ์อุปกรณ์เครื่องมือตลอดจนกรรมวิธีในการทำนาของชาวนาท่งกูลา จากแนวคิดในการทำพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตทำให้ได้รวบรวมและพัฒนาเกวียน ซึ่งใช้ในการเดินทางขนส่งสินค้าแต่อดีตได้จำนวนหนึ่ง รื้อฟื้นภูมิปัญญาในการสร้างซ่อมเกวียนจนทำให้ได้เกวียนที่สามารถใช้งานได้มากกว่า 10 เล่ม พร้อมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีตมีจำนวนมาก ซึ่งได้จากการขอรับบริจาคและมีการบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องไว้อย่างเป็นระบบ และได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่อาคารในวัดเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งได้รับการบริจาคทุนทรัพย์จากชุมชนได้อีกเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามพิพิธภัณฑ์นี้ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาต่อเนื่องไปอีกพอสมควรซึ่งกลไกได้ให้คำแนะนำในการจัดวางวัตถุ การสื่อความหมายที่ไม่มีชีวิตและการอบรมนักสื่อความหมายพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่เหมาะสมโดยควรต้องได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญต่อไป

สำหรับการดำเนินงานในการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนนั้น ได้ให้คำแนะนำในการรวบรวมข้อมูล สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชาวนาท่งกูลา ซึ่งแม้จะเป็นพื้นที่ที่มีช่วงเวลา ฝน แล้งส่วนมากจึงมีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ เนื่องจากในอดีตชาวบ้านจะใช้ชีวิตในบริเวณนาของตน มากกว่าการใช้เวลาในบ้านที่อยู่อาศัย นาจึงเป็นแหล่งสำหรับหาอยู่หากิน ดังนั้นจากการสนทนาแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มนักวิชาการและชาวบ้านที่สนใจทำให้ได้ฟื้นฟูภูมิปัญญา ทักษะของพรานปลาซึ่งสามารถทราบชนิดและจำนวนปลาได้จากการพิจารณาผิวน้ำ และภูมิปัญญาในการหาอาหารจากนา ทั้งกุ้งฝอย ปลา และ หนูนาคือเป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสชีวิตในทุ่งนาได้ทั้งกลางวันและกลางคืนทำให้ได้เส้นทางท่องเที่ยว “นอนชุ่มในนา กินปลาวิถีคนทุ่งกุลาร้องไห้” กลางวันกินปลา กลางคืนล่าหนู (นา) สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชาวนาอย่างใกล้ชิดในทุ่งกุลาร้องไห้จริง นอกจากนั้นยังมีการสร้างเส้นทางกิจกรรมท่องเที่ยวตามเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชนทำให้ได้เส้นทางท่องเที่ยวรวม 10 รายการ ได้มีการรื้อฟื้นศาลตาแฮก ซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่และสนับสนุนให้สร้างขึ้นใหม่เพิ่มขึ้นอีก เพื่อฟื้นฟูความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮก ซึ่งเป็นผีประจำที่นาที่จะช่วยปกป้องรักษาให้ได้ผลผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการตัดกระดาดสำหรับใช้เฝือกไฟฟ้า (ตากแห้งไฟฟ้า) ให้กลุ่มเยาวชนจนสามารถได้รับรางวัลในงานประกวดแข่งขันต่าง ๆ และได้รับงานกระดาดเฝือกไฟฟ้าในงานต่าง ๆ บ่อยครั้งซึ่งนอกจากเยาวชนจะได้มีทักษะในการตัดกระดาดเฝือกไฟฟ้าแล้วยังได้รับชื่อเสียงและรายได้เพิ่มขึ้น

ในส่วนการทบทวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนนั้น ได้ค้นหาบุคลากรในชุมชนผู้มีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เข้าร่วมเป็นคณะทำงานท่องเที่ยวและกำหนดบทบาทหน้าที่และ

ขั้นตอนการทำงานรองรับการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เพื่อให้มีการทำงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้เป็นการทำงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยการประสานงานในทุกฝ่าย รวมถึงการติดตามความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวทำให้การจัดการท่องเที่ยวมีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น

ในการพัฒนาระดับคุณภาพสินค้าทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ผ้าไหมพื้นบ้าน และการแปรรูปปลา ได้มีการประสานงานกับผู้ผลิตและตระหนักถึงคุณภาพของสินค้า เช่นการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ ได้สร้างเครือข่ายในการจัดจำหน่ายสินค้าในบรรจุภัณฑ์สุญญากาศ เพื่อรักษาคุณภาพข้าว และใช้ถุงผ้าจากชุมชนใส่สินค้า สำหรับผ้าไหมสนับสนุนให้ผลิตผ้าไหมอย่างมีมาตรฐานมีการออกแบบตัดเย็บชุดสำเร็จรูปโดยช่างผู้ชำนาญ เพื่อการจำหน่ายโดยให้มีถุงบรรจุที่แสดงถึงความเป็น กูเกาส์หี ส่วนการแปรรูปปลาได้มีการสร้างนวัตกรรมให้แก่ปลาทุงกุลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ ส่งผลให้มีปลาที่มีคุณภาพ เนื้อนุ่ม ไม่คาว รสอร่อย ได้นำมาแปรรูป เป็นปลาแดดทอง และอาหารจากปลา สำหรับรับรองนักท่องเที่ยว ทั้งได้จัด หนองปลา ไว้สำหรับใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยว “นอนชุ่มในนา กินปลาวิถีคนทุงกุลาร้องไห้” เพื่อสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวด้วย ในส่วนสินค้าจากผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้ นอกจากการจำหน่ายในพื้นที่แล้วยังมีการจัดจำหน่ายผ่านทางออนไลน์ด้วยทำให้เป็นที่รู้จักกันในหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางมากขึ้น

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน มีการดำเนินงานมาก่อนแล้ว มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาชมกู่กาส์หีอย่างต่อเนื่อง ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง ประกอบกับการเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีความยึดมั่นในพุทธศาสนาและความเชื่อ เช่นเดียวกัน และค่อนข้างมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง มีการร่วมกันจัดงานเทศกาลประเพณีในชุมชน เช่น งานพิธีกรรมความเชื่อทางพุทธศาสนา และเทศกาลของชุมชนในรอบปีอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อร่วมงาน แต่ส่วนมากยังเป็นคนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง การจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาจึงมีส่วนทำให้ชุมชนได้ทบทวนการจัดการท่องเที่ยวและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในภาพรวมได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในกระบวนการทำงานยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เนื่องจากนักวิจัยหลักอยู่ในระบบราชการจึงทำให้มีโอกาสดำเนินงานวิจัยเฉพาะในช่วงวันหยุดราชการ และทีมวิจัยส่วนหนึ่งมีภาระกิจในการประกอบอาชีพ การร่วมกระบวนการวิจัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขาดความต่อเนื่อง กลุ่มวิจัยจึงได้มีการสื่อสารข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินงานวิจัยอย่างทั่วถึง ซึ่งนักวิจัยส่วนมากยอมรับมติข้อตกลงในการดำเนินงาน และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งหากนักวิจัยหลักได้มีการกระจายบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานให้ครอบคลุมทีมวิจัย น่าจะทำให้การดำเนินการวิจัยในส่วนองเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ ๆ สามารถจัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามเส้นทางวิถีชาวนาทุงกุลาร้องไห้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งใน

การหนุนเสริมของกลไกได้จัดให้มีการอบรมการตลาดท่องเที่ยวชุมชนและตัวแทนทีมวิจัย สามารถนำเสนอศักยภาพทางการท่องเที่ยวสู่กลไกได้อย่างน่าสนใจ

4.1.5 โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระใคร ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย

โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระใครผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน ดำเนินงานในพื้นที่ตำบลสระใครโดย node ในพื้นที่ สพก.และกลไกได้ร่วมกันในการพัฒนาโจทย์วิจัยเนื่องจากพื้นที่หลักเป็นที่ตั้งของ ศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร สพก. ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรและเกษตรอำเภอเป็นทีมวิจัยหลัก จึงมีความคุ้นชินกับการให้การอบรมและแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเกษตร และทีมวิจัยชุมชนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของ สพก. จึงจำเป็นต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา โดยไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านการเกษตรเท่านั้น และเนื่องจากขอบเขตของโครงการเป็นพื้นที่การทำนาแปลงใหญ่ ตามแนวนโยบายของกระทรวงเกษตร ทำให้พื้นที่วิจัยครอบคลุมถึงบ้านคอกช้าง บ้านปลายงาม และบ้านใหม่เอราวัณ ซึ่งในการสำรวจรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนในเบื้องต้นในเขตอำเภอสระใครได้พบข้อมูลพื้นฐานที่น่าสนใจ และผลิตภัณฑ์ในชุมชนหลายพื้นที่ เช่น วัดมฤคทายวัน (วัดคงแถม) บ้านน้ำสวย วัดไชยาประดิษฐ์บ้านไชยา บ้านปลายงาม การทอเสื่อ กก ผือ ไหล บ้านไชยา ป่าชุมชนบ้านไชยา ป่ายางพ่าคัน บ้านคงแสนแพ่ง สวนสามมะ (มะนาว มะพร้าว มะลิ) สวนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคงแสนแพ่ง ซึ่งในช่วงต้นของการดำเนินงานเพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวทีมวิจัยพยายามจัดเส้นทางที่เชื่อมโยงหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งหมดแต่จากการทดลองท่องเที่ยวโดยทีมวิจัย พบว่าความยากลำบากในการเดินทางและจุดท่องเที่ยวไม่มีแรงดึงดูดมากเท่าที่ควร จึงมีการปรับเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความเป็นไปได้จริงมากขึ้น ซึ่งได้ร่วมกันกำหนดให้บ้านไชยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของ สพก. เป็นจุดหลักในการรับนักท่องเที่ยว และร่วมการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จนสามารถสร้างกิจกรรมที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และอยู่ในเส้นทางที่สามารถเดินทางเชื่อมต่อกันได้อย่างสะดวก ทั้งนี้ได้ร่วมกันวิเคราะห์กระบวนการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน และด้วยการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิจนสามารถเข้าประกวดจนได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยตามคำประกาศสัมพันธ “ข้าวหอมมะลิสระใคร ใส่ใจขั้นตอนการผลิต เพื่อคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค ทุกเมล็ดล้ำค่า ผลิตจากข้าวคุณภาพดี โดยยึดเกษตรกรอินทรีย์ หุงดี นึ่งง่าย ข้าวสวยรสชาติดี อร่อยถูกลิ้น เพื่อความสุขในช่วงเวลาของครอบครัว” หลังจากการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชนทำให้ได้แนวทางการกำหนดเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืนโดยเริ่มจาก กราบพระศรีอารีย์ที่วัดมฤคทายวัน ชมการเจ้าน้ำมันย่างที่บ้านคงแสนแพ่ง เยี่ยมชมสวนสามมะ บ้านคงเหลือ ชมกลุ่มอาชีพ

บ้านไชยา (พักข้างแรมบ้านไชยา) เรียนรู้การทำงานบนพื้นบ้าน กิจกรรมนวดแผนไทย (ตามอรรถาธิบาย) บายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารเย็น ชมการแสดงพื้นบ้าน ในช่วงเช้าทำบุญใส่บาตร ร่วมกิจกรรมทำนาตามช่วงการผลิต ก่อนเดินทางกลับ อย่างไรก็ตามกำหนดการ เส้นทาง กิจกรรมการท่องเที่ยวยังมีรายการให้เลือกต่างกันไปการท่องเที่ยว 1 วันและ 2 วัน ซึ่งทุกรายการจะมีการกำหนดให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส กิจกรรมการทำนาอินทรีย์ ตามช่วงการผลิตได้ด้วย โดยคิดค่าใช้จ่ายเฉลี่ยวันละ 1,250 บาทต่อคนตามแนวคิดการตลาดจากทีมของ สกว. ซึ่งหลังจากได้ทดลองการท่องเที่ยวและการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ร่วมกันประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวของสระใครจึงได้จัดตั้งกลุ่ม “ท่องเที่ยววิถีชาวนาสระใคร” เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานและได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ทำให้ได้แนวทางในการดำเนินงานชัดเจนขึ้น แต่อย่างไรก็ตามจากการหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังคงต้องได้รับการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจให้เข้มแข็งมากขึ้นเนื่องจากมีนักวิจัยส่วนหนึ่งยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาดูงานในศูนย์ สพก. และยังคงต้องใช้ สพก. เป็นจุดรับนักท่องเที่ยว

4.2 โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี พ.ศ. 2561

4.2.1 โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโลกหนองแหว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

การดำเนินงานโครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชน บ้านโลกหนองแหว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ เป็นการดำเนินในพื้นที่ ที่ได้รับทุนวิจัยชุมชนมาก่อน ในประเด็นเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองจากธรรมชาติทำให้ได้เมนูอาหารพื้นเมืองที่หลากหลาย รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย จากฝ้ายทะเล ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้ใช้เป็นอย่างดี จึงได้ร่วมกันตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้าย เพื่อร่วมกันพัฒนาเทคนิคลดเวลาการทอ และการย้อมสีจากธรรมชาติ ทำให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าฝ้ายได้มากขึ้น การรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และทีมวิจัยชุมชนส่วนมากเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ร่วมกันดำเนินงานศูนย์กิจกรรมธรรมชาติภูหลวง บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปน้ำผลไม้หมักหมม หมากหลอด การทำกล้วยตากพลั่ง แสงอาทิตย์ การปลูกพืชสมุนไพร การปลูกข้าวแดงเมืองเลย (ที่มีแห่งเดียวในจังหวัด) การปลูกฝ้าย การแปรรูปผ้าฝ้าย และนำออกจำหน่ายในงานแสดงสินค้าและเทศกาลต่าง ๆ ในชื่อ “ขุนเลย” ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีทำให้มีผู้สนใจเดินทางเข้ามาในพื้นที่ เพื่อศึกษาเรียนรู้กระบวนการผลิต จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเสริมทั้งการชมวิถีการเกษตร และชมธรรมชาติที่งดงาม รอบ ๆ ชุมชน ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยววิถีชุมชน กลไกจึงได้ให้ความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทและวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ซึ่งส่วนมากมีอาชีพ

ในการทำการเกษตร พืชไร่ และ พืชเชิงเดี่ยว ทำให้ต้องใช้เวลาในพื้นที่การเกษตรซึ่งอยู่ในพื้นที่ซับซ้อนทางไกลหมู่บ้าน การสร้างการมีส่วนร่วมจึงมักเป็นสมาชิกที่เป็นแม่บ้านเป็นส่วนมาก แต่โดยวิถีวัฒนธรรมก็ยังไม่มีความมั่นใจในการร่วมคิดมากนัก ฝ่ายชายโดยเฉพาะนักวิจัยหลักจึงมีบทบาทในการกำหนด และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการพัฒนาเส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสมาชิกทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกัน และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความรับผิดชอบในการจัด อาหาร สถานที่ และการแนะนำเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนการนำเที่ยวและการสื่อความหมายจึงเป็นบทบาทหลักของฝ่ายชาย แต่อย่างไรก็ตาม จากการทดลองจัดการท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมการท่องเที่ยว เช่น เทศกาลอาหาร และการท่องเที่ยวในชุมชน พบว่าการสื่อความหมายเกือบทั้งหมดเป็นหน้าที่ของนักวิจัยหลัก ยังไม่มีการพัฒนานักสื่อความหมายในชุมชน แม้จะเห็นปัญหา และพยายามสนับสนุนให้นักสื่อความหมายมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงเป็นเรื่องที่ทีมวิจัยจำเป็นต้องพัฒนากันอย่างจริงจังต่อไป

จากการหนุนเสริมของกลไกในการสำรวจศักยภาพของพื้นที่และชุมชน รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการในการบริหารจัดการท่องเที่ยวตามความสามารถของแต่ละบุคคล ทำให้คณะกรรมการแต่ละคนมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนชัดเจนขึ้น แต่ส่วนมากยังคงมีความมั่นใจในบทบาทของการเป็นฝ่ายสนับสนุนมากกว่าจะเป็นผู้นำ นอกจากบทบาทของกลุ่มแม่บ้านในการประกอบอาหาร ซึ่งฝ่ายชายจะเป็นผู้หาวัตถุดิบจากธรรมชาติมาให้ จึงเป็นการทำงานประสานกันอย่างลงตัว ส่วนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย จะเป็นบทบาทของกลุ่มสตรี จากการพัฒนาแผนการวิจัยและการหนุนเสริมทำให้ชุมชนได้แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ทั้งการร่วมกันพัฒนาเส้นทางไปชมน้ำตกชั้นชีวิน การจัดกิจกรรมในพื้นที่สวนของสมาชิก การพัฒนาแปลงนาฮ่อมภู และการชมพระอาทิตย์ขึ้น 360 องศา ที่ภูแพงม้า เป็นต้น ซึ่งได้ร่วมกันจัดเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวแล้วจัดการทดลองท่องเที่ยว เริ่มจากการต้อนรับ ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติภูหลวง ชมสวนสมุนไพร สวนลูกเอ็ก สวนพ้อมมาว่า ชมน้ำตกชั้นชีวิน อาหารพื้นบ้าน เผาข้าวหลาม ในช่วงเช้าชมพระอาทิตย์ขึ้น ชมสวนฝ้าย และร่วมกันทำกิจกรรมทอผ้าฝ้าย มัดย้อมสีธรรมชาติ ฯลฯ ซึ่งจากการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยว พบว่าประเด็นที่ควรต้องพัฒนาอีกพอสมควร เช่น การสื่อความหมายทั้งทางธรรมชาติ และสำหรับอาหารซึ่งควรมีเมนูที่ทานได้ทั่วไป ไม่ใช่อาหารพื้นถิ่นที่มีรสเผ็ดทุกเมนู ที่พักห้องน้ำต้องสะอาด สะดวก และปลอดภัย ระบบการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวยังต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต้องพัฒนาขึ้น รวมถึงการจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยว และชุมชนซึ่งต้องมีความร่วมมือกับชุมชนให้มากขึ้น ในส่วนของคณะกรรมการการท่องเที่ยวควรต้องได้รับการพัฒนา

ศักยภาพในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว การได้ตอบ การบอกเล่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการฝึกฝนจะ
ช่วยเสริมศักยภาพในการบริหารการท่องเที่ยวได้มากขึ้น

4.2.2 โครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรมข้าวและไหม จังหวัด ขอนแก่น

การดำเนินงานโครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีข้าวและไหม เป็นการวิจัย
ในพื้นที่ บ้านดอนข่า บ้านหนองหญ้าปล้อง และบ้านห้วยหลึม จังหวัดขอนแก่น และทั้งสามหมู่บ้าน
ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบชุมชนอีสานทั่วไป คือ การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีการทำนาเป็น
หลักซึ่งจะใช้เวลาว่างจากงานประจำในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหม เพื่อใช้ในงานบุญ
ประเพณีและเป็นเครื่องสมมาญาติผู้ใหญ่ในงานแต่งงานตามขนบธรรมเนียมของคนอีสาน ด้วยแนวคิด
ของผู้เฒ่าผู้แก่ว่า “ในยามที่ทุกข์ผ้าไหมก็สามารถเปลี่ยนเป็นสิ่งของมีค่าได้” เช่น ในการแลกเปลี่ยนกับ
สิ่งของที่ต้องการ แต่ในปัจจุบันการทอผ้าไหมลดน้อยลง คนวัยแรงงานนิยมไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนที่
ยังคงทอผ้าไหม และมีฝีมือการทอที่สวยงาม ก็มักออกไปทำงานในร้านจำหน่ายผ้าไหม หรือเข้าไป
รับจ้างในโรงงานที่ตัวอำเภอชนบทซึ่งมีนายทุนเข้ามาลงทุนในกิจการ

ในช่วงปี พ.ศ. 2511 บ้านดอนข่า เกิดภัยแล้งติดต่อกันหลายปีชาวบ้านส่วนมากจะเดินทางไป
ทำงานที่กรุงเทพฯ การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า จึงขาดผู้สืบทอด ต่อมาจึงมีการรื้อฟื้นการทอผ้าไหม
จากการนำเส้นไหมจากนอกพื้นที่เข้ามาโดยตั้งกลุ่มหัตถกรรมคุ้มสุขโข และได้พัฒนาเทคนิควิธีการย้อม
เส้นไหมด้วย “วิธีย้อมเย็นสูตรน้ำหมักชีวภาพ” และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานวิชาการในการ
พัฒนาเส้นไหมด้วยนวัตกรรมปรับโครงสร้าง การดัดเกลียวให้เส้นไหมมีความคงทนต่อการใช้กับเครื่อง
ซักผ้าและสร้างสรรค์ลายผ้าที่ใหม่อีกมาก จนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐให้เป็นหมู่บ้านเพื่อการ
ท่องเที่ยวทำให้มีความพยายามในการพัฒนากระบวนการผลิตผ้าไหมให้ครบวงจรโดย การปลูกหม่อน
และเพาะพันธุ์ไหมขึ้น ส่วน บ้านห้วยหลึม และ บ้านหนองหญ้าปล้อง ยังคงมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
พันธุ์พื้นเมือง และทอผ้าไหมมาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ทั้งที่ย้อมด้วยสีเคมีและสี
ธรรมชาติที่มีคุณภาพ ปรานีต สวยงาม เป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะบ้านหนองหญ้าปล้องที่ได้รับ
รางวัลในการประกวดผ้าไหมอยู่เสมอ จึงได้รับการส่งเสริมจากนักวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นให้
ทดลองเลี้ยงไหมอีรี่ ซึ่งเป็นไหมสายพันธุ์ป่า ที่ใช้ใบมันสำปะหลังเป็นอาหาร ให้เส้นไหมยาว และมีความ
หนาแน่นจนได้นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายเป็นที่ต้องการของตลาด หม่อนไหมมีขนาดตัว
โต สามารถนำมาแปรรูปเป็นอาหารที่มีคุณค่าได้หลากหลาย เช่น ดักแด้ทอดกรอบ ทั้งสามหมู่บ้านจึง
เป็นบ้านที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการผลิตผ้าไหมที่มีคุณภาพในจังหวัดขอนแก่นเป็นที่ยอมรับของ
คนทั่วไป

ในวิธีการทำนํ้าทั้งสามหมู่บ้าน ยังคงมีการทำนาปลูกข้าว เพื่อการบริโภคเป็นหลัก เช่นบ้านดอนข่าที่อยู่ในพื้นที่ดอนซึ่งมีน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตรมากนัก จึงนิยมปลูกข้าวเหนียวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวระยะสั้นเพื่อการบริโภค และเมื่อมีภัยแล้งติดต่อกันบางปีชาวบ้านจะต้องใช้ “จีนแลกข้าว” คือ การเอาผ้าไหมไปแลกข้าว จากหมู่บ้านอื่นมาไว้บริโภค สำหรับ บ้านหนองหญ้าปล้อง และ บ้านห้วยหลึม ยังคงมีการทำนํ้ากันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบ้านห้วยหลึมซึ่งมีแหล่งน้ำเพียงพอในการเกษตร ทำให้ได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งมีการทำทั้ง นาหยอด นาหว่าน และนาค้า และยังคงสืบทอดวิธีการทำนํ้าตามขั้นตอนต่าง ๆ อย่างครบถ้วน รวมถึงการเก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งฉาง จึงเป็นแหล่งเรียนรู้วิธีการทำนาปลูกข้าวได้อย่างดีทั้ง สามหมู่บ้านจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในวิถีข้าวและไหมได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งยังคงมีการพัฒนาศักยภาพเกี่ยวกับไหมกันอย่างต่อเนื่อง

ส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน นั้น บ้านดอนข่า ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชน ให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว โดยมี กลุ่มหัตถกรรมคุ้มสุขโข เป็นหลักในการบริหารจัดการ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการชมกิจกรรมเกี่ยวกับไหม แต่ก็ได้มีความพยายามในการกระจายบทบาทให้สมาชิกกลุ่มร่วมในการให้บริการต้อนรับ จัดกิจกรรม อาหารและการแสดง รองรับนักท่องเที่ยว แต่สมาชิกส่วนมากยังไม่มีความมั่นใจในการดำเนินงานมากนัก ดังนั้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงสังเกตได้ว่าเป็นกิจกรรมที่กำหนดขึ้น โดยประธานเป็นหลัก ส่วนสมาชิกอื่น ๆ ร่วมกันดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจึงไม่มั่นใจในการตัดสินใจใด ๆ และในการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงสามหมู่บ้าน พบว่ากิจกรรม บ้านบ้านดอนข่าส่วนมากเป็นกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ แม้แต่เมนูอาหาร ต่างจากบ้านห้วยหลึม และบ้านหนองหญ้าปล้อง ซึ่งยังคงพยายามนำเสนออาหารพื้นเมือง และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งแหล่งธรรมชาติ โบราณสถาน วิถีชีวิต ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีความหลากหลายกระจายกันในบ้าน แต่อย่างไรก็ตามในการจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่องต่อไป เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเข้มแข็งและเป็นธรรมในทุกด้าน

สำหรับการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวข้าวและไหมนั้น ทั้งสามหมู่บ้านมีระยะทางห่างกันประมาณ 30 กิโลเมตร ซึ่งใช้เวลาในการเดินทางไม่นานนัก จึงมีความเป็นไปได้ในการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยง ซึ่งทั้งสามชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว โดยนักวิชาการจากสถาบันวิจัยและพัฒนาสังคม (RSDI) มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงานวิจัย ทั้งในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม สนับสนุนการรวบรวมข้อมูลชุมชน โดยมีนักศึกษาร่วมในกระบวนการ การศึกษาฐาน ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรม ดังนั้นการหนุนเสริมจากคนไกลจึงเป็นการให้ข้อคิดเห็นผ่านกิจกรรมทดลองท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยทำให้ได้

เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงของรูปแบบซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน ที่โฮมสเตย์บ้านคอนขา เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านยังไม่มีการพัฒนาที่พักแรมอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนการคำนวณค่าใช้จ่ายนั้น ยังคงมีการคำนวณตามรายการกิจกรรมซึ่งควรต้องมีการพัฒนาต่อไป

4.2.3 โครงการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

การดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า อยู่ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน 2 อำเภอ คือ บ้านซีกก้อ บ้านเมืองเพีย บ้านหนองนางขวัญ บ้านธาตุ ตำบลเมืองเพีย บ้านหนองร้านหญ้า ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ และบ้านโคกสำราญ ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ชุมชนโดยรอบแก่งละว้าส่วนมากมีอาชีพในการเกษตร ทำนา ทำไร่ และปลูกผัก และการประมง เพราะมีแหล่งน้ำใช้ตลอดทั้งปี ซึ่งแม้ความเจริญทางสังคมจากก้าวเข้าไปในพื้นที่ และมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าไปมากมาย ชาวนาส่วนหนึ่งก็ยังคงดำเนินชีวิตการทำนาตามวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ตั้งแต่การนำปุ๋ย มูลวัว มูลควาย (เลี้ยงไว้แบบควายทาม) มาใส่หน้าก่อนทำนา การเลี้ยงตาแฮก และพิธีกรรม งานบุญต่าง ๆ ตามช่วงเวลาของการทำนา จนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ขึ้นใส่เล้า ชุมชนรอบ ๆ แก่งละว้าอาศัยอยู่กันมาช้านาน และแก่งละว้ายังคงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของประเทศ แม้จะมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชนเข้าไปในพื้นที่หลายโครงการทำให้เกิดปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่บางแห่ง แต่ชาวบ้านก็ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบเดิม พร้อม ๆ กับการเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่งละว้าอาจเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า กับความคงอยู่ของวิถีวัฒนธรรมชาวนาของชุมชนรอบแก่งละว้า ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่และวิถีวัฒนธรรมในพื้นที่ จากการดำเนินงานวิจัย โดยมีนักวิชาการจาก RSDI และนักวิชาการในพื้นที่ ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการร่วมให้คำแนะนำ ทำให้ได้ค้นพบศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรมชาวนา การปลูกผักปลอดสารพิษรอบแก่งละว้า การเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และงานหัตถกรรม จักสาน ทอเสื่อ นอกจากการดำเนินชีวิตที่น่าสนใจแล้ว ธรรมชาติแวดล้อม ทั้งป่าชุมชน เกาะแก่งต่าง ๆ และศาสนสถานที่ร่วมศรัทธาของชุมชน ล้วนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และสามารถสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้

ในการดำเนินการวิจัยหลังจากร่วมกันสำรวจรวบรวมทรัพยากรท่องเที่ยวโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จึงได้ร่วมกันพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อทดลองจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ทำให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบวันเดียวและ 2 วัน 1 คืน ซึ่งได้จัดทดลองเที่ยวแบบ 1 วัน โดยเริ่มจากการนำนักท่องเที่ยวจากตัวจังหวัดขอนแก่นมาจนถึงวัดสว่างสำราญ บ้านโคกสำราญ ชาวบ้านครูและนักเรียนร่วมให้การต้อนรับ ฟังบรรยายสรุป และชมการแสดงนักเรียน แล้วลงเรือล่องชมธรรมชาติ และวิถี

ชุมชนแก่งละว้า การทำนาทาม การหาปลา เก็บบัว อาหารกลางวัน เมนูพื้นบ้านจากธรรมชาติ ฟังเรื่องเล่าตำนานแก่งละว้า ร่วมกิจกรรมทำปลาสาม ทอเสื่อ เดินทางต่อไปบ้านโคกสำราญ ชมแปลงผักปลอดภัย ช่วงเย็นเที่ยวแก่งตะวันรอน ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน พักผ่อนชมทัศนียภาพรอบ ๆ ชมพระอาทิตย์ตกดิน และรับประทานอาหารพื้นบ้านของบ้านธาตุ แล้วเดินทางกลับขอนแก่นในช่วงค่ำ ซึ่งจากการประเมินการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทำให้ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมการฟังบรรยาย ซึ่งมีลักษณะของศึกษาดูงานมากกว่าการท่องเที่ยว รวมทั้งความสะดวก ความสะดวก ของห้องน้ำ และการปรับปรุงคุณภาพของอาหารให้เหมาะสมขึ้นได้อีก ในส่วนการบริหารจัดการนั้นยังต้องปรับปรุงในเรื่องของระยะเวลาแต่ละจุด การสื่อความหมาย ป้ายและนักสื่อความหมาย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการดำเนินงานวิจัย นักวิจัยชุมชนได้รับคำแนะนำในการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดจากนักวิชาการในทุก ๆ กระบวนการ จึงส่งผลให้เกิดความไม่มั่นใจในการตัดสินใจในบางเรื่อง และเนื่องจากมีนักวิจัยจากหมู่บ้านหลายแห่ง ทำให้การให้ความร่วมมือไม่มีความต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบประโยชน์ในส่วนค่าตอบแทนที่ชุมชนเคยได้รับจากโครงการพัฒนาอื่น ๆ จากภาครัฐทำให้โครงการวิจัยไม่ได้รับความสนใจมากเท่าที่ควร ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดความเข้าใจในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเกิดเป็นความขัดแย้งทางความคิดในกลุ่มนักวิจัยชุมชนบางพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข โดยการสร้างความเข้าใจในกระบวนการซึ่งมีที่เล็งและนักวิจัยหลัก จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมในทีมวิจัยชุมชนให้เข้มแข็ง ประกอบกับการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ชัดเจน ตั้งแต่เริ่มดำเนินงานซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวการหนุนเสริมกลไกไม่ได้มีโอกาสในการหนุนเสริมมากเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาในการประสานงานจึงเป็นการให้ข้อเสนอแนะผ่านนักวิชาการและสนทนาแลกเปลี่ยนกับนักวิจัยชุมชนบางคนเท่านั้น ในการจัดการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จึงยังคงต้องได้รับการพัฒนากระบวนการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องต่อไป

4.2.4 โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงวิถีนาทาม เยี่ยมชมแม่ น้ำมูน ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

การดำเนินโครงการท่องเที่ยววิถีนาทาม เยี่ยมชมแม่ น้ำมูน ในพื้นที่ตำบลดอนแรด ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ป่ารก ในพื้นที่ดอน มีป่าไผ่ และไม้นานาชนิด และมีสัตว์ป่าชุกชุม ทั้ง เสือ หมี ลิง แรด และงูชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะแรดอาศัยอยู่ตามหนองน้ำที่มีอยู่ทั่วไป ต่อมาเมื่อผู้คนอพยพโยกย้ายหนีภัยจากโรคระบาดในเขตบ้านเปาะ มาอยู่ในบริเวณที่ดอนเกิดเป็นชุมชนหนาแน่นขึ้นตั้งเป็นหมู่บ้านซึ่งเรียกว่าบ้านดอนแรด ประกอบอาชีพในการทำเกษตร ทำนา และหาผลผลิตจากป่าทาม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก ต่อมาเมื่อมีการสร้างเขื่อนราษีไศลส่งผลกระทบให้พื้นที่ทามถูกน้ำท่วมขัง

เป็นเวลา 7 ปี ทำให้พืชและสัตว์ในพื้นที่ทามหายไปและลดน้อยลง จนเมื่อมีการเปิดเขื่อน ชาวบ้านดอนแรดจึงได้ร่วมกันฟื้นฟูป่าทามขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับหาอยู่หากินของคนในชุมชน ตำบลดอนแรด ตำบลหนองแค อำเภอรามิไสล ตำบลบึงบุรพ์ ตำบลเปาะ อำเภอบึงบุรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลยางคำ อำเภอพนมทวาย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งต่างได้รับผลกระทบจากเขื่อนรามิไสล โดยพื้นที่หลักในการดำเนินงานคือ ตำบลดอนแรด ซึ่งมีทีมวิจัยชุมชนทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ที่ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (CBR) มาก่อนแล้ว จึงมีความเข้าใจในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี แต่ยังไม่เคยดำเนินงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริมจากกลไกซึ่งได้ร่วมให้คำแนะนำในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การทำความเข้าใจ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การจัดการชุมชน การประเมินผลการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ศึกษาเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้เป็นประจำทุกปี เพื่อนำมาเป็นข้อมูล และแนวทางพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไป

จากการศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยววิถีชาวนาทามโดยกำหนดให้พื้นที่ทามบริเวณโรงเรียนนายฮ้อย และวังปลา เป็นจุดรองรับการท่องเที่ยว นักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันทบทวนวิเคราะห์วิถีชาวนาทาม พบว่า มีการทำนา ทั้งนาหยอดข้าวไร่ นาหนอง นาปี และการทำนาแซง ลักษณะพื้นที่นาซึ่งต่างกันและยังคงปฏิบัติตามประเพณีความเชื่อแต่ละช่วงของการทำนา ตามแบบเดิมตั้งแต่การบอกกล่าวแม่ธรณี แม่โพสพ บอกกล่าวพระ บิดามารดา และครูอาจารย์ เทพดาต่าง ๆ ก่อนการทำไร่ทำนา พิธีกรรมเอามือ ก่อนการเก็บเกี่ยว พิธีกรรมทำลานนวดข้าว พิธีกรรมหลังการนวดข้าว และ พิธีกรรมการทำโศกหรือโถก สำหรับอุปกรณ์ในการทำไร่ทำนา เพื่อความเป็นสิริมงคลในการเพาะปลูก พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ มีเรื่องราวเรื่องเล่าที่น่าสนใจ ทั้งองค์ประกอบของพิธีกรรม และท่วงทำนอง คำร้อง คำกล่าวประกอบพิธีกรรมนั้น ซึ่งสามารถสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้อย่างดี นอกจากนี้การหาอยู่หากินในพื้นที่ทามยังเป็นกิจกรรมสำหรับการเรียนรู้และการสัมผัสโลกใหม่ให้แก่นักท่องเที่ยวจากเมืองใหญ่ได้อย่างน่าสนใจ เช่น การหามันแซง การหาเก็บหน่อไม้ เก็บผัก ล่องเรือหาปลา เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสและเรียนรู้ในสถานการณ์จริง จึงเป็นประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับรู้ทั้งเหมือนและอาจจะแตกต่างกันตามความสามารถเฉพาะตัว

เนื่องจากชุมชนบ้านดอนแรด ยังคงมีวิถีความเป็นอยู่อย่างดั้งเดิมอยู่มากและชุมชนได้ผ่านประสบการณ์ของความยากลำบากในการ หาอยู่หากิน จนหลายคนต้องออกไปทำงานในเมืองใหญ่ และอีกส่วนได้ร่วมการทวงคืนพื้นที่ทาม และรอคอยการกลับมาของพื้นที่ทามจนเมื่อได้พื้นที่ทามคืน จึงได้ร่วมการฟื้นฟูชีวิตป่าทาม และวังปลาโดยรอบจนได้ทรัพยากรธรรมชาติคืนมาอย่างสมบูรณ์มากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และคนในชุมชนกลับคืนมาอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งจาก

การร่วมกันพัฒนาป่าทามทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง มีการสร้าง โรงเรียนเตรียมนายฮ้อย เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนทาม ควายทาม ให้แก่คนรุ่นใหม่ของชุมชน เกิดข้อตกลงร่วมกันกับชุมชนต่าง ๆ โดยรอบที่ดำเนินชีวิตอยู่กับวังปลาและป่าทาม ในการร่วมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าทาม ซึ่งการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาที่ผ่านมาทำให้การดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกิดความร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง และได้เครือข่ายการท่องเที่ยวกว้างมากขึ้น จึงได้ร่วมกันศึกษา เส้นทางท่องเที่ยวจากทามสู่แม่น้ำมูน เป็นเส้นทางตามสายน้ำ เส้นทางจากโรงเรียนเตรียมนายฮ้อยทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นฐานการเรียนรู้วิถีคนทาม จากครูบา วัว - ควาย ครูบาปลา ครูบาหน่อไม้ ครูบาขันแซง ครูบาทาม สัมผัสสายน้ำจากวังปลาคุดโค้ง ชมทัศนียภาพและวิถีการหาปลา และสามารถชมหิ่งห้อยได้ในเวลากลางคืน และเส้นทางพนักกันน้ำ เป็นเส้นทางบกผ่านแหล่งสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชนในอดีต ซึ่งมีเรื่องเล่าที่น่าสนใจ รวมทั้งเส้นทางรถยนต์จากคอนแรดไปตลาดสดบึงบุรพ์เพื่อซื้อสินค้าที่ระลึกจากชุมชน

จากการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนคอนแรด ทีมวิจัยได้จัดโปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน โดยเริ่มจากจุดนัดพบที่ศาลเจ้าพ่อขุนราช เพื่อแนะนำให้นักท่องเที่ยวรู้จักกับพ่อฮักแม่ฮักเจ้าของบ้านพัก และแยกย้ายไปเก็บสัมภาระที่บ้านพัก ก่อนออกมารับประทานอาหารพื้นถิ่นทาม แล้วไปชมวังปลาคุดโค้ง ขุดมันแซง การทำนาทาม ชมวิถีควายทาม เย็นเข้าที่พัก เช้านั่งรถไถเดินตามลัดเลาะชมทาม ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ (เย็นขวัญกลับบ้าน) และจากการทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชนทำให้ได้แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้มีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวอีกพอสมควรทั้งในการจัดการความสะดวก ความปลอดภัย ความสะอาดของสถานที่ มาตรฐานบ้านพัก การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว กลุ่มจัดอาหาร พาหนะในการนำเที่ยว เจ้าของบ้านพัก ทักษะในการต้อนรับ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรต้องพัฒนาต่อไป

4.2.5 โครงการวิจัย การจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม

การดำเนินงานโครงการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชน บ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดมหาสารคาม โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นที่เล็งในการวิจัย หมู่บ้านทั้งสามแห่งเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัด ซึ่งได้รับการรับรองในการผลิตพืชผลทางการเกษตรปลอดเข้าสู่ตลาดในเมือง จึงเป็นชุมชนที่มีความคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว แต่ทำเลที่ตั้งและวิถีการดำเนินชีวิตยังมีความแตกต่างกัน ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านหัวขัว เป็นชุมชนเก่าอยู่ใกล้เส้นทางหลัก และเป็นหมู่บ้านพัฒนาที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการ

จัดระเบียบที่อยู่อาศัย เป็นระเบียบเรียบร้อยทำให้การเดินทางภายในหมู่บ้านมีความสะดวก มีสะพานไม้เก๋งดำ ข้ามทางหนองหัวลิงเชื่อมไปวัดบูรพาราม หรือวัดบูรพาหัวขัว บ้านโพธิ์ศรี เพื่อการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและงานบุญต่าง ๆ ร่วมกันสองหมู่บ้าน อาชีพส่วนใหญ่ในชุมชนคือการเกษตรกรรม ทำนา และปลูกพืชผักต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่โดยรอบหนองหัวลิง ที่มีการจัดแบ่งเป็นแปลงให้ชาวบ้านได้ดูแลเพาะปลูกผักซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมชลประทาน ในการทำระบบน้ำสำหรับแปลงผัก และกรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดสรรพื้นที่การเพาะปลูกจำนวน 20 ไร่ให้แก่ชาวบ้านครอบครัวละ 1 งาน เพื่อปลูกผักตามฤดูกาลซึ่งในชุมชนได้มีการตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านหัวขัวเป็นสถานที่ฝึกอบรมด้านการเกษตร และภายในชุมชนยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติทั้งในการประกอบอาหาร การผลิตผลงานหัตถกรรม จักสาน ทอผ้า การละเล่นตามเทศกาล แม้จะลดน้อยลงเพราะชาวบ้านส่วนหนึ่งเดินทางออกไปทำงานต่างพื้นที่ แต่ชุมชนยังคงสามารถสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดิมไว้อย่างดี ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ศักยภาพวิถีวัฒนธรรมทำให้ได้ رؤีพื้นที่การเชิงกระโจมซึ่งมีลีลาการแสดงและการแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะชุมชนและใช้ในการแสดงในงานเทศกาลของชุมชนอยู่แล้ว จึงได้นำมาเป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวต่อไปชุมชน

ชุมชน บ้านหนองหิน เป็นชุมชนเก่าแก่มากกว่า 200 ปี จากการขุดค้นภายในหมู่บ้านได้พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงไม่ได้มีการศึกษาค้นคว้าหลักฐานทางโบราณคดีอย่างเป็นรูปธรรม หมู่บ้านตั้งอยู่บนเส้นทางหลัก สามารถเดินทางได้สะดวกในการเดินทางติดต่อกับพื้นที่อื่นรอบ ๆ หมู่บ้านยังมีป่าโคกหินขาว และป่าโนนมี ซึ่งยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ และป่าดอนปู่ตา ที่มีการจัดพิธีบวงสรวงเป็นประจำทุกปี จากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ชาวบ้านยังคงมีอาชีพหลักในการทำเกษตร ทำนา ปลูกผัก แปรรูปปลา การทอผ้า จักสาน และยังคงมีการจัดงานบุญประเพณีตามเทศกาลอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะงานประเพณีบุญข้าวสาก ประเพณีบุญตักบาตรเทโว บุญข้าวประดับดิน ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีสำคัญของชุมชนส่วนมากจะเป็นงานบุญที่เนื่องมาจากผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าว

ชุมชน บ้านหนองคูและบ้านศรีวิไล เป็นชุมชนที่ขยายออกมาจากบ้านศรีวิไลเดิม จึงยังคงมีความพันรกันอย่างใกล้ชิดกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม พื้นที่โดยรอบหมู่บ้านยังคงมีพื้นที่ป่าโคกอยู่หลายแห่ง จึงเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เช่นป่าโคกหินลาด ป่าเหล่าหินแดง โลกจำปา โลกอีนา โลกป่ากุง เป็นต้น นอกจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูกผักตามฤดูกาลแล้ว ยังมีการทอผ้าทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมไว้สำหรับใช้ในครัวเรือน ประเพณีสำคัญของชุมชนคือ บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน และบุญสงกรานต์ ในส่วนความเชื่อที่คนในชุมชนยังคง

ยึดถือกันมากคือความเคารพศรัทธาใน “หลวงปู่ชม” ซึ่งในอดีตท่านเคยมาปิดป่าโรกข์ให้คนในชุมชนได้อยู่เย็นเป็นสุขกันสืบมา จึงมีการทำบุญเบิกบ้านที่บริเวณศาลหลวงปู่ชมเป็นประจำทุกปี และจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน และการตั้งบ้านเรือนห่างจากถนนหลัก จึงมีการตั้งตลาดซื้อขายเห็ดและผลผลิตทางการเกษตรที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน โดยเฉพาะในช่วงเดือนมิถุนายนถึงตุลาคมเป็นช่วงเวลาที่มียอดผลิตจากป่าอุดมสมบูรณ์ การซื้อขายจึงเป็นช่วงเวลาที่มียู้อ่านไปผ่านมาแะมาซื้อ

จากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนทั้งสามพบว่าการจัดท่องเที่ยวควรเป็นการจัดเส้นทางเชื่อมโยงชุมชนทั้งสามแห่ง โดยอาจให้บ้านห้วยข้าวซึ่งมีความสะดวกในการเข้าถึง และมีความพร้อมของสถานที่ในการรับรองนักท่องเที่ยว และบุคลากรมีทักษะในการต้อนรับเนื่องจากเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการเกษตร และมีสะพานไม้แกดำ ซึ่งทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่บ่อยครั้ง และบ้านหนองหิน มีการตั้งกลุ่ม และจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปจาก ผ้าฝ้าย และข้าว ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการออกงานแสดงสินค้าต่าง ๆ อยู่เสมอ ทำให้การดำเนินงานวิจัยขาดช่วงไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามได้มีการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างจริงจัง ซึ่งได้มีแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวบ้านหนองหินเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น ส่วน บ้านหนองคูศรีวิไล เป็นหมู่บ้านที่พึ่งพิงอยู่กับป่าชุมชนอยู่มากและเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ จึงเหมาะสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวในการร่วมกิจกรรมตามวิถีชาวนา และการหาอาหารจากป่าชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงของทั้งสามหมู่บ้าน จึงยังคงอยู่ระหว่างการพัฒนาโดยการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่อื่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้สำหรับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่อไป

4.2.6 โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าว ผู้การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในอีสาน

โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางเข้าสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมมีเป้าหมายในการสืบทอดองค์ความรู้วิถีข้าว วิถีชาวนาตามภูมิโนเวศเกษตรอีสาน เป็นคลังข้อมูลสารสนเทศเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาข้าว ผัก ปลา นาอีสาน เป็นฐานต่อขอดในการพัฒนาวิถีการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเส้นทางข้าว เส้นทางชาวนาอีสาน โดยการสำรวจรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารงานวิจัย ผลการบันทึกของชุมชน และข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตสภาพจริงในพื้นที่ การสัมภาษณ์สอบถามจากชุมชน ในพื้นที่เป้าหมายแอ่งสกลนคร คือ บ้านแป้น อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร บ้านคำพอก อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร บ้านนาหว้า อำเภอสว่างนคร จังหวัดนครพนม และพื้นที่แอ่งโคราช บ้านอู่แสง อำเภอรามิไศล จังหวัดศรีสะเกษ บ้านโดนแดงใต้ บ้านทัพไทย อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ บ้านทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และ บ้านคำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์

ความทรงจำร่วม ภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการซึ่งดำเนินการวิจัยโดยคณะนักวิชาการ ด้านคติชนวิทยา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นักวิชาการในชุมชนเป้าหมาย ด้วยระเบียบวิธีวิจัยประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า โดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้นักวิชาการแต่ละกลุ่มสำรวจข้อมูลจากแต่ละพื้นที่เป้าหมาย ข้อมูลที่รวบรวมได้ส่วนมากจึงเป็นข้อมูลทุติยภูมิที่รอการวิเคราะห์ในประเด็นที่ศึกษาอย่างครอบคลุมร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งยังคงต้องการการวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อให้เป็น ฐานข้อมูลสารสนเทศที่สมบูรณ์ สำหรับการนำไปใช้ในการพัฒนาเส้นทางเข้าสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมต่อไป

ในการหนุนเสริมของกลไกจึงเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานในช่วงของการรายงานผลการรวบรวมข้อมูลของแต่ละพื้นที่ และการสำรวจภาคสนามในบางพื้นที่ซึ่งไม่สามารถร่วมลงสนามได้ทั้งหมด เนื่องจากการแบ่งภาระกิจในการลงภาคสนาม ให้แก่ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ แล้วจึงมาร่วมประชุมรายงาน ผลการศึกษารวบรวมข้อมูลเป็นระยะกับทีมวิจัยกลาง เพื่อร่วมการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วน

การหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาที่ได้รับทุนสนับสนุนในปีงบประมาณ 2560 เป็นช่วงเวลาที่จำเป็นต้องปิดโครงการในราวเดือนกันยายน 2561 แต่ยังคงมีบางชุมชนที่ยังไม่สามารถปิดโครงการได้ นอกจากโครงการการท่องเที่ยววัฒนธรรม ข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งชุมชนบ้านชีทวน เป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพและได้รับการส่งเสริมจากหลายองค์กรทั้งจากภาครัฐและเอกชนในการจัดการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ข้างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามหมู่บ้านเครือข่ายอีก สามหมู่บ้านยังคงต้องได้รับการสนับสนุนให้มีการจัดการการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพิ่มขึ้น ซึ่งกลไกได้ให้คำแนะนำในการดำเนินงานต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องได้รับการส่งเสริมงบประมาณในการศึกษาวิจัยต่อ เช่น บ้านท่าศาลา

สำหรับโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาพื้นที่ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร พื้นที่บ้านนาโสก อำเภอเมืองจันทุมุมุดหาร และ บ้านสระใคร อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ 3 ชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงจากโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในงบประมาณการจังหวัด ซึ่งกลไกได้มีบทบาทในการหนุนเสริมด้านการดำเนินงานโครงการ และติดตามให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเสริมศักยภาพชุมชน เช่นการอบรมการประกอบอาหารคาว หวาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นเมืองการอบมนักเลาเรือ และการทดลองจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย ซึ่งในโครงการได้ใช้

งบประมาณในการวิจัยจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดต่างประเทศ ซึ่งเป็นเครือข่ายของ สกว. มาให้ความรู้ และร่วมกันคำนวณค่าใช้จ่ายในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ สำหรับเสนอขายชาวต่างประเทศ จึงทำให้ได้ราคาประมาณการที่ค่อนข้างสูงสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของทั้ง 3 ชุมชน สำหรับการเผยแพร่ทั่วไป ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการต่อเนื่องนั้น และการหนุนเสริมจากกลไกทำให้ชุมชนนาโสภ ได้กลุ่มท่องเที่ยวซึ่งส่วนมากเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าเป็นกำลังหลักในการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากสมาชิกในโครงการวิจัยเดิม เช่นเดียวกับชุมชนสระใคร ที่ได้กลุ่มท่องเที่ยวจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวเสริมจากทีมวิจัยเดิม ซึ่งมีภาระ ด้านการอบรมของ สพท. ค่อนข้างมาก แต่ยังคงมีการทำงานประสานร่วมกัน ส่วนชุมชนไฮห้อย พบว่าศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวควรเป็นชุมชนบ้านอุมเหมาซึ่งมีความโดดเด่นของวัฒนธรรมไทโย้ย และเป็นชุมชนเข้มแข็งเหมาะสำหรับเป็นชุมชนหลักในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจากการทบทวนศักยภาพชุมชนทำให้ได้ฟื้นฟูภูมิปัญญาในการย้อมคราม ประกอบกับการอบรมเพิ่มเติมในการก่อหม้อคราม จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ทำให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมการย้อมครามเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย และการจัดกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างดี ทำให้ชุมชนอุมเหมาเกิดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มเติมได้อย่างน่าสนใจโดยใช้ สพท. เป็นจุดต้อนรับนักท่องเที่ยว และเรียนรู้ด้านเกษตรปลอดภัยก่อนจะเดินทางไปร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ ต่อไป

ส่วนโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีโบราณสถานคือ กู่กาสิงห์ กู่โพนวิจ และกู่โพนระฆัง เป็นแหล่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว และเป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ยังไม่มีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างชัดเจนนัก จากการดำเนินโครงการวิจัย ซึ่งได้รับการหนุนเสริมในการรวบรวมข้อมูลวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวนา ทำให้ได้ข้อมูลภูมิปัญญาชุมชนในการดำเนินชีวิตตามทุ่งนา เช่น การหาปลา หากุ้ง หาหนุนา และการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การรื้อฟื้นความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับตาแฮก วัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งในการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ คือ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชาวนา ทำให้ได้รับการบริจาคและมีช่างพื้นบ้านร่วมกันบูรณะเกวียนซึ่งเคยใช้ในการเดินทางขนส่งได้กว่า 10 เล่ม พร้อมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอีกจำนวนมากสำหรับการจัดการแสดงในพิพิธภัณฑ์ซึ่งยังคงต้องได้รับการพัฒนาอีกพอสมควร อย่างไรก็ตามจากการดำเนินงานวิจัยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น จากเดิมหัวหน้าโครงการจะมีบทบาทหลักในการดำเนินงาน

สำหรับการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาที่ได้รับบววิจัยในปีงบประมาณ 2561 ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงานนั้น ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนและการ

วิเคราะห์ศักยภาพ ซึ่งกลไกได้หนุนเสริม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเลือกพัฒนากิจกรรม วิถีวัฒนธรรมให้เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวโดยไม่กระทบกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งหลาย กิจกรรมจำเป็นต้องรื้อฟื้นวิถีดั้งเดิม เช่น กระบวนการทำนา ซึ่งปัจจุบันนิยมใช้เครื่องจักรใน กระบวนการต่าง ๆ เกือบทุกขั้นตอนจึงได้ร่วมกันนำเครื่องมือ ในการทำนามาใช้หรือบางอย่าง จำเป็นต้องสร้างขึ้นใหม่จากวัสดุและเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น การทำครกกระเดื่อง เพื่อใช้ในกิจกรรมดำ ข้าวหลัง จากการเก็บเกี่ยว และนวดข้าวแล้ว เป็นการเสริมประสบการณ์วิถีชาวนาให้แก่นักท่องเที่ยวได้ สมบูรณ์มากขึ้น ก่อนการหุงข้าว และรับประทานข้าวใหม่ กับอาหารพื้นบ้าน ร่วมกันในชุมชนคอนแรด และชุมชนศรีเจริญ โกลหนองแหว นอกจากนั้นยังได้ให้การหนุนเสริมในการตั้งกลุ่มท่องเที่ยวให้มี ความชัดเจนขึ้น โดยกรรมการไม่จำเป็นต้อง เป็นเฉพาะสมาชิกจากทีมวิจัยชุมชนเท่านั้น แต่ให้พิจารณา ถึงศักยภาพและความเชี่ยวชาญของบุคลากรในชุมชนที่สามารถรับภาระหน้าที่ต่าง ๆ ในกระบวนการ จัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การเป็นนักสื่อความหมายทาง วัฒนธรรม เทคโนโลยีพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้านการแสดงพื้นบ้าน ในการนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยว การ เป็นนักประชาสัมพันธ์ที่มีทักษะด้านเทคโนโลยี เป็นผู้มีความสามารถในการประสานงาน การเป็นนัก บัญชี การเป็นนักการตลาด เป็นต้น ซึ่งจะได้มีการพัฒนาคนรุ่นใหม่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรทั้งภายนอกและภายในชุมชนให้กว้าง มากขึ้น ซึ่งชุมชนส่วนมากเห็นความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร และสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งความต้องการในการอบรมเพิ่มเติมในด้านการตลาด และการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การจัดการโฮมสเตย์ เช่น ชุมชนคอนแรดและชุมชนศรีเจริญโกลหนองแหว ซึ่งกลไกได้จัดอบรม เรื่องการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนและการตลาดท่องเที่ยว

การจัดอบรมหนุนเสริมการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ในการดำเนินงานโครงการการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 ได้จัดการอบรม 2 ครั้ง ในช่วงระหว่างวันที่ 13 – 15 กันยายน 2562 เกี่ยวกับ เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชนคนไทย ณ. โรงแรมเมย์ฟลาวเวอร์แกล รนด์โคราช จังหวัดนครราชสีมา และศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านธารปราสาท ตำบลธาร ปราสาท อำเภอโนนสูงจังหวัดนครราชสีมา ให้แก่ทุกโครงการ มีเพียงชุมชนในโครงการท่องเที่ยว ชาวนา ข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี เท่านั้นที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรม ผู้เข้าร่วมอบรมทั้งหมด เห็นว่าเป็นการอบรมที่ได้รับประโยชน์เพราะการอบรมโดยการยกตัวอย่างการจัดการตลาดชุมชนที่มี ลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่วิจัย ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย และเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนของตน

สามารถเห็นโอกาส และแนวทางในการพัฒนากิจกรรม และผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้
อย่างดี อย่างไรก็ตามโครงการวิจัยในชุมชน คอนซา หนองหญ้าปล้อง และ หวายหล่ม และชุมชนพื้นที่
ชุ่มน้ำแก่งละว้าเป็น 2 โครงการที่ดำเนินงานวิจัยเสร็จสิ้น และปิดโครงการตั้งแต่ช่วงเดือนกันยายน จึง
ไม่ได้เข้าร่วมในการได้รับการหนุนเสริมจาก การอบรมเนื่องจากการวิชาการซึ่งเป็นพี่เลี้ยงได้ให้การ
แนะนำในการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด แต่จากการสนทนากับนักวิจัยในชุมชนทั้งสองชุมชนอย่างไม่เป็น
ทางการ พบว่าชุมชนยังต้องการการหนุนเสริมความรู้ เกี่ยวกับจัดการการท่องเที่ยว และการพัฒนา
บุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพิ่มเติม รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ให้เป็น
รูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น แต่สำหรับโครงการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรจังหวัด
มหาสารคาม ซึ่งเป็นเครือข่ายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ และเป็นแหล่งผลิตผักอินทรีย์ให้แก่อำเภอ มี
นักวิชาการเป็นพี่เลี้ยงโครงการ แต่ความเป็นนักวิชาการที่ยังมีภาระงานประจำค่อนข้างมาก ส่งผลให้
การดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ซึ่งมี 3 ชุมชนเกิดความล่าช้าไปบ้าง การเสริมของกลไกจึงได้ใช้การประสาน
กับชุมชนโดยตรง เพื่อเข้าไปให้การหนุนเสริมในการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรม
ท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว ทำให้เกิดความตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากชุมชน
ทั้ง 3 มีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน โดยให้ชุมชนหัวขัวเป็นหลักหรืออาจจะจัดการ
ท่องเที่ยวในชุมชนหนองหิน ซึ่งมีการรวมตัวของบุคลากรหลักในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเข้มแข็ง
ส่วนชุมชนหนองคู ศรีวิไลเป็นบ้านเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเรียนรู้เรื่องพันธุ์ข้าว และ
กิจกรรมเดินป่า โดยให้มีการตั้งกลุ่มท่องเที่ยวร่วมกัน

ในระหว่างวันที่ 12 – 13 มีนาคม 2563 เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจัดการรองรับการ
ท่องเที่ยววิถีชาวนา ซึ่งได้เชิญนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว และผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมา
เป็นวิทยากร โดยการบรรยายให้ความรู้ความเข้าใจ การถามตอบ และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นใน
การท่องเที่ยวชุมชน ตลอดจนการยกตัวอย่างสถานการณ์จริง และการเสนอแนวทางการท่องเที่ยวชุมชน

การอบรมเชิงปฏิบัติการ การรองรับการท่องเที่ยววิถีชาวนา ในระหว่างวันที่ 12 -13 มีนาคม 2563
ณ ห้องอัมพาวรรณ ชั้น 1 โรงแรมขอนแก่นโฮเทล จังหวัดขอนแก่น มีการบรรยายให้ความรู้ความเข้าใจใน
หัวข้อหลัก 3 เรื่องคือ

การจัดการบ้านพักชุมชน (Homestay)

โดย คุณวิกานดา แสนหาญ

นักจัดการงานทั่วไป การท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดขอนแก่น

การเป็นเจ้าบ้านที่ดี

โดย คุณศิริวรรณ สีหาราช

ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น
การสื่อความหมายของการท่องเที่ยว

โดย อาจารย์ ดร. ชลลดา ผาติโน

สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในการอบรมครั้งนี้ จัดขึ้นในช่วงที่เริ่มมีการระบาดของโรค โควิด - 19 จึงได้แนะนำให้ชุมชนที่มีกลุ่มทอผ้า เย็บผ้า ช่วยกันเย็บหน้ากากอนามัยไว้ใช้และนำมาจำหน่าย เพราะทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัยกันตลอดเวลาในการอบรม ซึ่งได้เตรียมไว้ให้ แต่ในวันอบรมทุกคนได้เตรียมหน้ากากอนามัยของตัวเองมาด้วย โดยพร้อมเพรียง และยังได้สนับสนุนชุมชนที่ได้นำมาจำหน่ายจนหมด เนื่องจากได้ให้โอกาสชุมชนนำผลิตภัณฑ์ของตนมาจำหน่ายในงานด้วยได้ จึงได้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์กันอย่างทั่วถึง ทั้งได้เป็นโอกาสในการประสานเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไปอีกทางหนึ่งด้วย

ในส่วนของกิจกรรมมีผู้เข้าร่วมอบรมมาจาก 6 โครงการ คือ โครงการเบิ่งทามยามแม่น้ำมูล โครงการการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านหนองแ้ว บ้านศรีเจริญ โครงการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชาวนา ในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศวัฒนธรรม ชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น โครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนวิถีวัฒนธรรมข้าว และไหม จังหวัดขอนแก่น โครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา ต.ไสยฮ่อง อ.พังโคน จังหวัดสกลนคร และโครงการรูปแบบการพัฒนาวิถีชีวิตชาวนา สระใครสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน ภูมิศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย และโครงการเบิ่งวิถีทามเย็บหมอนแม่น้ำมูล ส่วนโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนาภูเก้าสิงห์ ตำบลภูเก้าสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนที่ตั้งใจว่าจะเข้าร่วมอบรม แต่เกิดปัญหาความเจ็บป่วยของคนในชุมชน จึงไม่ได้มีผู้เข้าร่วมอบรม เนื่องจากความไม่มั่นใจ เช่นเดียวกับอีก 3 โครงการที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรม เนื่องจากความไม่มั่นใจในสถานการณ์ของโรคระบาด อย่างไรก็ตามมีผู้เข้าร่วมการอบรมประมาณ 40 คน ซึ่งทั้งผู้จัด โรงแรม และสาธารณสุขจังหวัดได้ร่วมมือกันในการตรวจคัดกรองผู้เข้าร่วมอบรม และจัดเจลแอลกอฮอล์ไว้ให้ใช้ตลอดเวลาการอบรม ซึ่งทำให้สามารถจัดการอบรมให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

จากการอบรมครั้งนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการจัดการรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ

สถาบันการศึกษา ทำให้ชุมชนได้เห็นแนวทางในการประสานงานกับหน่วยงานท่องเที่ยวได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น ส่วนรายละเอียดจากเนื้อหาการอบรมในหัวข้อ **การจัดการบ้านพักชุมชน** เป็นประเด็นที่ส่วนมากต้องการได้รับรองมาตรฐาน Homestay ซึ่งได้รับข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐาน Homestay ใน 10 ด้าน คือ ที่พัก อาหาร ความปลอดภัย ทัศนียภาพของหมู่บ้านและสมาชิก รายการนำเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การสร้างคุณค่าและมูลค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน การบริหารจัดการของกลุ่มโฮมสเตย์ และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งในแต่ละด้านจะมีรายละเอียดในการประเมินเฉพาะด้านต่างกันไป โดยมีเงื่อนไขในการขอรับการประเมินที่ต้องกรอกใบสมัคร และให้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างของคณะกรรมการโฮมสเตย์ของชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะกิจกรรมในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว จุดเด่นของชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน อัตราค่าบริการ สถิตินักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน และอื่น ๆ ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในหัวข้อของ **การเป็นเจ้าบ้านที่ดี** ซึ่งผู้เข้าอบรมได้รับความรู้ จากผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดท่องเที่ยวของประเทศไทย จึงให้ความสำคัญและมีความพยายามในการสร้างความตระหนักให้แก่คนไทยในการเป็นเจ้าบ้านที่ดีมาโดยตลอด ซึ่งนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมาก รู้สึกชื่นชมกับทัศนียภาพและความมีน้ำใจของคนในภาพรวมมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการแสดงความเป็นไทย (Thai ness) ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงเป็นเสน่ห์ที่ช่วยสร้างความประทับใจ และความผูกพันที่ทำให้การท่องเที่ยวซ้ำได้เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะของการเป็นเจ้าบ้านที่ดีนี้มีอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนไทยมาอย่างยาวนาน จึงเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้ และแสดงออกแก่นักท่องเที่ยวชุมชนซึ่งจะเป็นสิ่งที่ดึงดูดและสร้างความประทับใจเป็นภาพจำทางการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนต่อไป

และในหัวข้อ **การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว** เป็นการแนะนำให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงลักษณะและความสำคัญของการสื่อความหมาย ซึ่งบุคลากรในชุมชนส่วนมากมีความสามารถในการสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องราวแวดล้อมในชุมชนอยู่แล้ว แต่อาจจะมีบางคนเท่านั้นที่สามารถเป็นนักสื่อความหมาย ให้กับนักท่องเที่ยวได้ และมักจะเป็นผู้ที่ต้องคอยรับหน้าที่ในการนำเที่ยวอยู่เป็นประจำ ดังนั้นในชุมชนจึงจำเป็นต้องสร้างและพัฒนาการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว เพื่อให้คนในชุมชนและโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชน ได้มีโอกาสเรียนรู้และรับถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนพร้อม ๆ กับฝึกทักษะในการถ่ายทอดเรื่องราวแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งนอกจากจะได้บุคลากรมาช่วยแบ่งภาระงานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแล้ว ยังจะเป็นการสร้างความรักความ

ผูกพันและความภาคภูมิใจในชุมชนให้แก่คนรุ่นใหม่ที่จะได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาและความโดดเด่น
ดั้งเดิมของชุมชนตนได้เป็นอย่างดี

จากการอบรมครั้งนี้ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสทบทวนเรื่องราว ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจน
ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่จะนำเสนอในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อจะได้นำไปเพิ่มเติม
เรื่องราวต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์ โดดเด่นและดึงดูดนักท่องเที่ยว และได้แนวคิดในการพัฒนานักสื่อ
ความหมาย ที่มีคุณภาพมาตรฐานของชุมชนต่อไป

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

การออกแบบการประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา พัฒนามาจาก **เกณฑ์ชี้วัดการท่องเที่ยว
วิถีชาวนา** ในงานวิจัย โครงการพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มุ่งประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ใน 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรับปรุงจาก **หลักเกณฑ์ตัวชี้วัดด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน** ที่เป็นฝ่าย
วิจัยท้องถิ่น สกว. (สกว.) คัดแปลงจาก **เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โลก (Global Sustainable
Tourism Council's Sustainability Criterion : GSTC Criterion)** ขององค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ
ประกอบด้วย **เกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน** ของสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน
องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) และ **มาตรฐาน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน** ของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่ง **เกณฑ์ชี้วัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา**
แบ่งเป็น 4 ด้าน เพื่อการวัดประเมินผลการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ในด้าน สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
และสิ่งแวดล้อม ของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เป็นการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่ง
ตัวชี้วัดไว้ 20 ตัวชี้วัด
2. การกระจายผลประโยชน์ด้านสังคม และเศรษฐกิจแก่ท้องถิ่น แบ่งตัวชี้วัดไว้ 10 ตัวชี้วัด
3. การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ให้ความสำคัญกับการธำรงรักษามรดกวัฒนธรรม
ชุมชน ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เน้นการจัดทำฐานข้อมูล
ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการกำหนดระเบียบการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากร
สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน รวม 15 ตัวชี้วัด

จากเกณฑ์ชี้วัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดรวม 54 ตัวชี้วัด ร่วมกับการพิจารณาผลการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้น ส่วนมากยังไม่มีจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์อย่างแท้จริง จึงได้พัฒนาแบบประเมินการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ให้เหมาะสมกับชุมชนที่ดำเนินโครงการวิจัยแบ่งการประเมินใน 4 ด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทำให้ได้ตัวชี้วัดรวม 37 ตัวชี้วัด ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ	8	ตัวชี้วัด
ด้านสังคม	9	ตัวชี้วัด
ด้านวัฒนธรรม	8	ตัวชี้วัด
ด้านสิ่งแวดล้อม	12	ตัวชี้วัด

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ปรับปรุงจาก เกณฑ์ชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ในงานวิจัย โครงการพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการดำเนินงาน ประเด็นการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ที่มุ่งประเมินการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์โดยชุมชน ใน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ปรับใช้สำหรับตัวแทนชุมชนได้ประเมินการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยว โดยให้แสดงความคิดเห็น เป็น 5 ระดับ พร้อมให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังนี้

ระดับความพึงพอใจ 1 มากที่สุด 2 มาก 3 ปานกลาง 4 น้อย 5 น้อยที่สุด

การประเมินการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์

การประเมินการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการจาก สกว. (สกว.) ในปีงบประมาณ 2560 และ 2561 รวม 10 โครงการ ประเมินตามแบบประเมินการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ ที่มุ่งประเมินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้การสุ่มตัวแทนจากชุมชนที่เข้าร่วมการอบรมประเมิน การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ร่วมกับการประชุม การสังเกต สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในแต่ละชุมชนในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์ในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งในสถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนต่าง ๆ ยังไม่เกิดการท่องเที่ยวยุทธศาสตร์อย่างแท้จริง ผลการประเมินส่วนมากจึงพบว่า เป็นความคาดหวังว่าจะเป็นไปในทางที่น่าพึงพอใจ ซึ่งหลายประเด็นไม่สอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์และสังเกตของผู้ประเมิน ที่พบว่าชุมชนยังไม่ได้มีความเข้าใจถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างแท้จริง

การดำเนินการประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา จากชุมชนได้ดำเนินการ โดยในขั้นแรกได้นำแบบประเมินที่พัฒนาจาก เกณฑ์ชี้วัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาไปให้ตัวแทนชุมชนแต่ละโครงการพิจารณา ทำความเข้าใจแต่ละประเด็นของการประเมิน และให้ข้อเสนอแนะในประเด็นที่ชุมชนเห็นว่าน่าสนใจ ซึ่งผลในการพิจารณาให้ข้อเสนอแนะพบว่า ตัวแทนพิจารณาแบบประเมิน มีความเข้าใจ และเห็นประเด็นการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองเพิ่มขึ้นจากแบบประเมิน จึงได้นำแบบประเมินมาปรับปรุงสำนวนภาษา และใช้ในการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชน ในการประชุมภายในชุมชน ซึ่งส่วนมากจะเป็นการรวมกลุ่มกัน 2-3 คน ในการประเมินผลแบบประเมินแต่ละชุด ซึ่งในแต่ละชุมชนจึงได้ผลการประเมินเพียง 5-6 ชุด เช่นเดียวกับการนำแบบประเมินมาให้ตัวแทนชุมชนผู้เข้าร่วมการอบรมที่จัดขึ้นทั้ง 2 ครั้ง เป็นผู้ประเมินซ้ำ มีตัวแทนแต่ละชุดเข้าร่วมอบรมครั้งละ 2-4 คน และในการประเมิน แต่ละชุมชนจะรวมกันกรอกแบบประเมิน ทำให้ผลการประเมินออกมาในลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งบางประเด็นไม่สอดคล้องกับการสังเกตจากการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวจริงในชุมชน เช่น ในการบริหารจัดการที่ผลการประเมินออกมาค่อนข้างพึงพอใจ แต่ในความเป็นจริงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ยังไม่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจริง จึงยังไม่มีผลการแบ่งผลประโยชน์ หรือรายได้จากการท่องเที่ยว ทำให้เห็นได้ว่าแนวโน้มในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาเป็นสิ่งที่คนในชุมชนมีความพึงพอใจและต้องการให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วม และรายได้จากการท่องเที่ยวต่อไป ดังผลการประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาในภาพรวมดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนมีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยว มีความพึงพอใจในระดับสูง ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดอัตราค่าใช้จ่าย การแบ่งปันผลประโยชน์ การเปิดโอกาสให้ชุมชนจำหน่ายผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยว เช่น ชุมชนดอนแรด บ้านหนองคูศรีวิไล บ้านหนองหิน บ้านดอนข่า เป็นต้น แม้ว่าในความเป็นจริง ชุมชนจะยังไม่มีรายได้เข้ามาสู่ระบบในชุมชนมากนัก แต่บ้านห้วยหลิม บ้านอุ่มเหมา ยังมีความเห็นว่า ด้านเศรษฐกิจของชุมชนยังมีการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงกัน อย่างไรก็ตามจากการสำรวจในพื้นที่ทำให้พบว่า การประเมินจากกลุ่มผู้นำในการจัดการท่องเที่ยวจะทำให้ความเห็นในด้านเศรษฐกิจที่ให้ความพึงพอใจสูง มีการแบ่งปันทั่วถึง แต่ผู้ร่วมกิจกรรมในชุมชนส่วนมากจะให้ความคิดเห็นในการประเมิน

ด้านสังคม ผู้ตอบแบบประเมินส่วนมากแสดงความพึงพอใจในการจัดตั้งกลุ่มคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดเตรียมอาหารท้องถิ่น มีความคิดเห็นว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และกับนักท่องเที่ยว แต่โอกาสในการพัฒนาศักยภาพทางการ

ท่องเที่ยวยังไม่ทั่วถึงเพียงพอซึ่งสังเกตได้ว่า ในแต่ละชุมชนมีกลุ่มผู้นำ ซึ่งเป็นนักวิจัยหลักไม่กี่คนที่ได้เข้าร่วมในการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือกับบุคลากรทั้งชุมชน จึงควรต้องมีการกระจายโอกาสทางสังคมให้มากขึ้น ส่วนการจัดที่พักส่วนมากยังไม่มีส่วนในการจัดที่พักนักท่องเที่ยว และยังไม่มีการพัฒนามากนัก ซึ่งส่วนหนึ่งเห็นว่าควรต้องมีการลงทุน และในวิธีการดำเนินชีวิตประจำวัน บ้านพักยังไม่ได้มีส่วนในการอำนวยความสะดวกสบายอย่างเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวมากนัก และในส่วนของความร่วมมือสนับสนุนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ยังไม่ได้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดมากนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่ายังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจน แต่จากการสังเกตพบว่า เมื่อมีการเดินทางของกลุ่มนักท่องเที่ยว (ทดลอง) มักจะมีหน่วยงาน เช่น อบต. อพปร. เข้ามาร่วมอำนวยความสะดวกและดึงดูดความปลอดภัยอยู่ด้วยในหลาย ๆ ชุมชน

ด้านวัฒนธรรม ความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านวัฒนธรรมเป็นการตอบตามความเข้าใจ จากการดำเนินงานโครงการเป็นหลัก เนื่องจากทุกโครงการจะมีขั้นตอนในการทบทวนและสืบหาวิถีวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนที่ปฏิบัติกันอยู่ และที่เคยปฏิบัติในอดีตแต่ละเลย หรือหลงลืมไป ซึ่งในขั้นตอนนี้พบว่า ผู้ร่วมการวิจัยและคนในชุมชนส่วนมากมีความกระตือรือร้น และช่วยกันนำเสนอวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีความสุขกับภาพจำในอดีต แต่ในการเก็บบันทึกข้อมูลเหล่านี้ พบว่ายังมีอยู่ไม่มากนัก ยกเว้นในชุมชนกู่กาสิงห์ซึ่งมีการจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจและเกิดความร่วมมือกันทางสังคมอย่างเข้มแข็ง และชุมชนคอนแรด ที่ทำให้พบตัวตนของคนในชุมชน ทำให้เกิดความใกล้ชิดกันระหว่างชุมชนใกล้เคียง และเป็นกลุ่มคนที่วิถีวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาแต่อดีต ซึ่งในแต่ละชุมชนได้นำวิถีวัฒนธรรมมาพัฒนากิจกรรมทางการท่องเที่ยว ทำให้ผลการประเมินส่วนมากมีความพึงพอใจ ยกเว้นในส่วนของการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งในความเป็นจริงชุมชนมีการบันทึกข้อมูลเหล่านี้ไว้ในความทรงจำ และการปฏิบัติมากกว่าการบันทึกสารสนเทศ ในส่วนของการส่งเสริมให้เกิด นักสื่อความหมาย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกันภายในชุมชน มีความคิดเห็นในความพึงพอใจสูง แต่การพัฒนาบุคลากร ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลในการแสดงออก จึงควรต้องมีการพัฒนาให้ต่อเนื่องต่อไป อย่างไรก็ตามการนำวิถีวัฒนธรรมมาเสริมในการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่า และให้ความสนใจในการถ่ายทอดแก่นรู้ใหม่ในชุมชนมากขึ้น เช่น ชุมชนบ้านหนองหิน บ้านเมืองเพี้ย บ้านกู่กาสิงห์ บ้านนาโสก และบ้านศรีเจริญ เป็นต้น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบประเมินในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการร่วมจัดทำฐานข้อมูลยังไม่มากนัก และไม่เป็นรูปธรรมเป็นเพียงการสอบถามคนในชุมชน ซึ่งส่วนมากสามารถให้ข้อมูลได้ แต่ยังไม่มีการบันทึกซึ่งจะสังเกตได้ว่า

ชุมชนที่อยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติ ป่าเขา จะแสดงความพึงพอใจในระดับสูงเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อม เช่นบ้านหนองคู ศรีวิไล บ้านอุ่มเหมา บ้านนาโสก บ้านหนองหิน บ้านศรีเจริญ ซึ่งมีอาหารจากป่าธรรมชาติหลากหลายเมนู บ้านคอนแรดซึ่งมีกติกาการใช้ลำน้ำมูล และป่าทามร่วมกันกับชุมชนใกล้เคียงอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้มีความพยายามในการพัฒนานักสื่อความหมายธรรมชาติ โดยการถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ในชุมชน เช่นการตั้งโรงเรียนนายร้อยของบ้านคอนแรด และส่วนมากจะมีการออกแบบกิจกรรมชมธรรมชาติโดยรอบชุมชน โดยไม่รบกวนธรรมชาติ เช่น การล่องแพแก่งละว้า การพายเรือชมลำน้ำมูล ลำน้ำชี การเดินป่าชมน้ำตก การขึ้นเขาชมพระอาทิตย์ขึ้น ชมวิว 360 องศา การเดินเดินป่าหาอาหารตามธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งผู้นำเที่ยวจะเป็นผู้แนะนำและดูแลนักท่องเที่ยวอย่างมีสำนึกอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวชุมชนได้ช่วยเสริมสร้างความตระหนักในสำคัญของธรรมชาติแวดล้อมให้แก่ชุมชนมากขึ้น แม้จะยังไม่มี การจัดระเบียบปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในชุมชน

การประเมินผลการจัดการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาในชุมชนต่าง ๆ ยังไม่สามารถเห็นผลการประเมินอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เนื่องจากชุมชน ในโครงการยังไม่มี การท่องเที่ยวอย่างแท้จริง จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการตลาด การประชาสัมพันธ์ข้อมูล ผู้นำท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวชุมชนอย่างทั่วถึง และสามารถสืบค้นข้อมูลได้อย่างสะดวกและมีความชัดเจน ในขณะเดียวกันชุมชนยังควรต้องได้รับการหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในชุมชนสำหรับการจัดการท่องเที่ยวให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าการมีส่วนร่วมของนักวิจัยและเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง และโดยเฉพาะในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การให้โอกาสในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว และควรมีการจัดการประสานเชื่อมร้อยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการนำเสนอข้อมูลของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสนำพัฒนาทักษะ การรองรับการท่องเที่ยว และได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของการกระจายรายได้ และความร่วมมือของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผล กระทบถึงสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้ต่อไป

การถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โครงการวิจัยชุมชนประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุน จาก สกสว. (สกสว.) ในปี 2560 มี 5 โครงการ คือ

โครงการวิจัยท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนา ข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไท ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัด

สกลนคร

โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนา พังงา

ร้องไห้ บ้านคูสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

โครงการแนวทางการฟื้นฟูการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาของชนเผ่าผู้ไท

บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

โครงการรูปแบบการพัฒนาวิถีชาวนาสระใครสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน ภูมิศึกษา

อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย

โครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนปีงบประมาณ 2561 รวม 5 โครงการ

โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์

อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

โครงการศึกษาจัดการท่องเที่ยวเชิงวิถีตามเข็มนาฬิกาแม่น้ำมูล ตำบลคอนแวนต์ อำเภอ

รัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

โครงการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัด

มหาสารคาม

โครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบนวิถีวัฒนธรรมข้าวและไหม จังหวัด

ขอนแก่น

โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า

จังหวัดขอนแก่น

การถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

กระบวนการถอดบทเรียน

เนื่องจากโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาทุกโครงการ เป็นโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนที่ได้รับการหนุนเสริมจากกลไกมาโดยต่อเนื่อง ซึ่งได้ร่วมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ มาโดยตลอด ทำให้ได้ข้อมูลบริบทชุมชนในด้านของสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็น

ข้อมูลที่ได้นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน ดังนั้นกระบวนการถอดบทเรียนจึงเป็น การจัดประชุม และการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างจากตัวแทนชุมชน โครงการตั้งประเด็นคำถามไว้เป็นกรอบในการถอดบทเรียนการดำเนินงาน โครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา คือ

- การนิยามเพื่อความเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยววิถีชาวนา ซึ่งเป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ความเป็นมาในการดำเนินโครงการการวิจัยวิถีชาวนา
- บริบทชุมชน ศักยภาพทางการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนา
- ผลการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา
- บทเรียนจากการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

เป็นการจัดการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับนักวิจัยในแต่ละชุมชนอย่างน้อยชุมชนละ 5 คน และในการประชุมร่วมกันในการจัดอบรมความรู้ครั้งที่ 2 ซึ่งแต่ละชุมชนได้นำเสนอศักยภาพและรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชาวนา ประกอบกับการสังเคราะห์ชุมชนจากประสบการณ์ในการหนุนเสริม การดำเนินโครงการวิจัยวิถีชาวนาของชุมชน และสนทนากลุ่มกับตัวแทนชุมชน เพื่อให้สะท้อนความคิดเห็นถึงการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และแนวทางในการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

ผลการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ความเข้าใจเกี่ยวกับท่องเที่ยวชุมชน หรือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสอบถามความเข้าใจจากชุมชน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนค้นหาตัวเอง และร่วมกันหาทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเอง ตั้งแต่การคิด วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติการท่องเที่ยว และรับผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เช่น

บุญมี ไสภังค์ โครงการท่องเที่ยวเบิ่งวิถีนาทาม เยี่ยมยามแม่น้ำมูน ตำบลคอนแรด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ ได้อธิบายว่า “...การท่องเที่ยวโดยการกำหนดร่วมกันของชุมชน...ถ้าจะไปเที่ยวก็คือ “การเยี่ยมยาม เบิ่งแยง ฮักแพง แบ่งปัน คืดฮอดกันตลอดกาล...”

จินตนา คาปะ โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ต.เลขวังไสย อ.ภูหลวง จ.เลย อธิบายว่า “คือ การมาเที่ยวในชุมชน เที่ยววิถีของบ้านเรา ศึกษาและทำ

กิจกรรมบ้านเรา ที่ยวบแบบบ้าน ๆ กินแบบบ้าน ๆ อยู่แบบบ้าน ๆ โดยที่ชุมชนเป็นการจัดการและรับประโยชน์ร่วมกัน”

อจธรา นามไชสง พี่เลี้ยงโครงการภูมิปัญญาวิถีชาวนาไทย ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร อธิบายว่า “คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นคนบริหารจัดการด้วยตนเอง”

จากการสรุปผลความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้เห็นได้ว่าการดำเนินโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาในชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สกว. (สกว.) มีส่วนทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่ง สันธุ์ สโลบล และคณะ (2547) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่า “ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้ง ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน ที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ”

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นการจัดการที่เน้นรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำนาเป็นหลัก ประกอบกับการนำวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชนมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยแนวคิดที่ว่า วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนตามบริบทธรรมชาติแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกัน เป็นสิ่งที่ทำให้กิจกรรมการดำเนินชีวิตของแต่ละชุมชน มีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ สำหรับการนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน จากการสัมผัสด้วยตนเอง ซึ่งทุกชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม แต่ตั้งอยู่ในภูมิโนทัศน์ต่างกันไปบ้าง แต่ทุกชุมชนล้วนอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นชุมชนเกษตรกรรม และมีวิถีการทำงานตามธรรมชาติเช่นเดียวกัน แม้ว่าต่างชาติพันธุ์กันไปบ้าง แต่คงถือยึดครองในลักษณะเดียวกัน ซึ่งมีอัตลักษณ์เป็นกิจกรรมประเพณีในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจจะมีกิจกรรมตามอัตลักษณ์ต่าง ๆ แตกต่างกันไป ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยว

ต่างกันไป ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เลือกเรียนรู้ได้หลากหลายมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามสิ่งดึงดูดสำคัญของการท่องเที่ยวคือการสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว และประสิทธิภาพในการจัดการของชุมชน ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การนำเที่ยว การจัดการอาหาร ที่พัก กิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละโครงการมีการจัดรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวสำหรับรองรับการท่องเที่ยวตามลักษณะเฉพาะของชุมชน ดังนี้

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี 2560

โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนา วิถีข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี
ดำเนินการในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน ในพื้นที่เกษตรกรรมลุ่มน้ำชีตอนกลาง คือ บ้านชีทวน บ้านหัวดอน บ้านท่าศาลา และบ้านหนองบ่อ เป็นชุมชนที่ผ่านกระบวนการวิจัยค้นหาศักยภาพและลักษณะเด่นของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ตลาดข้าวหอมทุ่ง มีสถาปัตยกรรมธรรมชาติสิ่งทอพื้นบ้านที่งามแปลกตา มีภาษาพูดถิ่นอุบล และมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการทำงานนิตินิโราณ การทำข้าวโป่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน ทั้งการชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ธรรมชาติสิ่งทอพื้นบ้าน ประเพณีตักบาตรเทโว การพ้อนกลองดุ่ม การล่องแพหาปลาในลำน้ำชี การแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา การร่วมทำขนมจีนน้ำยาปลาอย่าง และการทำข้าวโป่ง การทอดผ้าลายปราสาทผึ้ง และการเรียนรู้ภาษาสำเนียงถิ่นอุบล

โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทย ตำบลไสยห้อย อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร ดำเนินการในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน คือ บ้านฝั่งแดง บ้านอุมเหมา บ้านสงเปือย และบ้านท่าลาด โดยมีศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ตำบลไสยห้อย เป็นศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนชาวนา พื้นที่ทุ่ง การค้นหาศักยภาพและลักษณะเด่นของแต่ละชุมชน ได้การปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง เป็นที่ตั้งศูนย์ ศพก. ที่บ้านฝั่งแดง มีการทอดผ้า ที่บ้านสงเปือย จนได้มีการตั้งกลุ่มทอดผ้าคราม กลุ่มแปรรูปผ้าฝ้ายมัดย้อม ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดอย่างกว้างขวาง ส่วน บ้านท่าลาด เป็นบ้านทำการเกษตรทั่วไป และที่บ้านอุมเหมา เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย ซึ่งอพยพโยกย้ายมาจากบ้านตะโพน ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เป็นชุมชนที่มีความพยายามในการรื้อฟื้นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทโย้ย ทั้งในด้านภาษา การแต่งกาย อาหาร และวัฒนธรรมประเพณี ดนตรีและการแสดง มีการรวมกลุ่มกันรื้อฟื้นการย้อมผ้าคราม และเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการนวัตวิถี ทำให้เป็นหมู่บ้านหลักในการจัดการ

ท่องเที่ยวชุมชน เริ่มจาก ศูนย์ ศพก. ชมการเกษตรและผลิตภัณฑ์การเกษตรแล้วเดินทางต่อไปชมการ
เยี่ยมชมที่บ้านอู่หมื่น ชมการแสดงวัฒนธรรม อาหารไทย การยกสะอึก (ขอใหญ่) ชมธรรมชาติ มี
ความพยายามในการพัฒนานักเล่าเรื่องหรือนักสื่อความหมายทั้งชาวบ้านผู้สนใจและเยาวชน ตลอดจน
การจัดทำโฮมสเตย์ และการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวขึ้น เพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชน
ให้มีมาตรฐานต่อไป

โครงการแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาของชนเผ่าภูไท บ้านนา
โสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ดำเนินการในพื้นที่บ้านนาโสกทั้ง 4 หมู่ เป็นกลุ่มชาติ
พันธุ์ผู้ไท ที่อพยพมาจากเมืองหนองสูง มุกดาหาร ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่โคก มีงานบุญประเพณีสำคัญ
ร่วมกันคือ งานบุญไข้ประตู่เล่า มีอาชีพของการเกษตร การปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขา อ้อย มันสำปะหลัง
ยางพารา ฝ้าย และหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการดักลองกิ่ง และถ่ายทอดให้แก่กลุ่มเยาวชน
จนสามารถออกไปแสดงในงานประเพณีต่าง ๆ อยู่เสมอ ชุมชนยังคงรักษาสืบทอดวิถีวัฒนธรรมทั้ง
ภาษา การแต่งกาย อาหาร วัฒนธรรมประเพณี และการดำเนินชีวิตแบบผู้ไท มีการทอผ้าฝ้าย ฝ้ายย้อม
คราม และการแปรรูปผ้าฝ้ายคราม ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า กลุ่มการแสดง
ดักลองกิ่ง เป็นหมู่บ้านที่มีความพยายามในการจัดการท่องเที่ยว มาก่อน มีบ้านพักโฮมสเตย์ และมีความ
พยายามในการสืบต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน มีการพัฒนาเยาวชนนักเล่าเรื่องเพิ่มเติม มีการจัดตั้ง
คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยว และจัดเส้นทางท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน ชมวิถีการทำนาข้าวไร่ จักสาน ทอ
ผ้า คนตรีพื้นบ้าน การแสดงผู้ไท อาหารพื้นบ้าน ใสบาตร ชมธรรมชาติภูหินสั้ว เป็นต้น โดยมีกลุ่มสตรี
เป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว

โครงการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้
บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินการในพื้นที่บ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งมีโบราณสถานที่
รู้จักกันดี คือ กู่กาสิงห์ กู่โพนวิจ และกู่โพนระฆัง ทำให้มีนักท่องเที่ยวแวะเวียนมาเที่ยวอยู่เสมอ จึงมีการ
จัดการท่องเที่ยวชุมชนมานาน แต่ยังคงเป็นเพียงการนำชมโบราณสถานและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น
ผ้าไหม ไม่ได้มีการนำเที่ยวกิจกรรมชุมชนในด้านการเกษตรและวิถีชาวนา ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นแหล่ง
ปลูกข้าวหอมมะลิ ที่มีชื่อเสียงของประเทศ จึงได้มีการรื้อฟื้นวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมชุมชน โดย
คณะกรรมการท่องเที่ยวที่ดำเนินการอยู่แล้ว จึงได้มีการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยขอรับบริจาควัสดุ
อุปกรณ์ในการดำเนินชีวิตแต่เดิมมาไว้ โดยมีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำให้ได้เกวียนที่นำมา
พัฒนาให้ใช้ได้จริงกว่า 10 เล่ม พร้อมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันดั้งเดิมอีกหลายรายการ

นอกจากนี้ยังไม่ได้พัฒนากลุ่มวรรณกรรมในการเรียงร้อยเรื่องราวของทุ่งกุลารั้วสำหรับถ่ายทอดแก่นักท่องเที่ยว กลุ่มเยาวชนคัดกระดาษเอี๊ยบไฟซึ่งสามารถทำรายได้ให้แก่กลุ่มเยาวชนได้อย่างต่อเนื่อง และชนะการประกวดในงานบั้งไฟอยู่เสมอ มีการจัดกิจกรรม กินข้าวทุ่งนุ่นผ้าไหม และจากการทบทวน รื้อฟื้นวิถีการดำเนินชีวิตชาวนาทุ่งกุลารั้ว ทำให้ได้กิจกรรมท่องเที่ยวสำหรับการนำเที่ยวมากมาย ทั้งการ ฟื้นฟูประเพณีตาแฮก การตั้งศาลตาแฮก เส้นทางท่องเที่ยว “นอนซมในนา กินปลาวิถีคนทุ่งกุลารั้วให้” นำเสนอภูมิปัญญาในการหาอาหารจากนา ทั้งกุ้งฝอย ปลา และหนูนาค การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งข้าวหอมมะลิ ผ้าไหม การแปรรูปปลา และการพัฒนามาตรฐานที่พักโฮมสเตย์ โดยมีคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ที่จัดตั้งอยู่แล้วดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ในกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ

โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระใครสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย ดำเนินการในพื้นที่ตำบลสระใคร ซึ่งมีหลายหมู่บ้านกระจายตัวกันมาก ครอบคลุมพื้นที่บ้านคอกช้าง บ้านพลายงาม และบ้านใหม่เอราวัณ ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ ในการสนับสนุนของศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร (ศพก.) สระใคร เป็นพื้นที่ทุ่งที่ค่อนข้างแห้งแล้ง จากการสำรวจข้อมูลศักยภาพทางการท่องเที่ยวได้ข้อมูลที่น่าสนใจ เช่น วัดคงเขม (วัดมฤคทายวัน) ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของชาวบ้าน ป้ายางพันดั้น ที่ยังคงมีการเจ้าน้ำยางไว้ใช้ การทอเสื่ออก ผือ ไหล และสวนเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนกิจกรรมทำนา ซึ่งสามารถจัดให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมได้ตามฤดูกาลผลิต โดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ ซึ่งได้รับรางวัลความหอมระดับประเทศ จนได้รับการประชาสัมพันธ์ “ข้าวหอมมะลิสระใคร” ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ไทย จึงได้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน เริ่มจากการน้อมสการพระศรีอารียะที่วัดมฤคทายวัน ชมการเจ้าน้ำมัน จากต้นยาง ชมกลุ่มอาชีพบ้านไชยา การทำอาหาร ขนมพื้นบ้าน ชมการแสดง ร่วมกิจกรรมการทำนาตามช่วงการผลิต อย่างไรก็ตามการจัดบ้านพักโฮมสเตย์ยังไม่มีความพร้อมมากนัก และยังต้องการพัฒนาอีกพอสมควร ตลอดจนการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวที่ยังไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอ

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี 2561

โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลวังไสย อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ดำเนินการในพื้นที่บ้านโคกหนองแห้ว และบ้านศรีเจริญ ซึ่งเดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อชุมชนขยายตัวเพิ่มขึ้นจึงแยกออกเป็นสองหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขา จึงมีการทำการเกษตร

ในพื้นที่สูง การทำนาในพื้นที่ราบเชิงเขาเป็นส่วนใหญ่ เป็นแหล่งปลูกข้าวแดงเมืองเลยแห่งเดียวของ จังหวัด มีการทำการเกษตร พืชไร่ในเขตภูเขาสลับซับซ้อน เป็นชุมชนที่ได้รับสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับ อาหารพื้นบ้านจากธรรมชาติ ทำให้ได้รายการอาหารที่หลากหลาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย โดยเฉพาะฝ้ายตะหลุง ซึ่งได้ราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด และได้มีการจัดตั้งศูนย์กิจกรรม ธรรมชาติภูหลวง บ้านศรีเจริญ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ แปรรูปน้ำหมากเม่า น้ำหมากหลอด การทำ กกล้วยตากพลังแสงอาทิตย์ การปลูกพืชสมุนไพร และอื่น ๆ โดยใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ “ขุนเลย” ในการ จำหน่าย ซึ่งได้รับความนิยมและมีผู้เดินทางเข้ามาชมการผลิตในพื้นที่ จนทำให้เกิดการท่องเที่ยวใน ชุมชน จากการได้พบทบทวนศักยภาพในการดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวและ กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวซึ่งเป็นเส้นทางธรรมชาติที่สวยงาม ล้อมรอบด้วยทิวเขา ทำให้อากาศเย็น สบายตลอดปี ทำให้ได้กิจกรรมท่องเที่ยวในการชมชิมอาหารท้องถิ่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งน้ำ ผลไม้ สมุนไพร การทอผ้า ย้อมผ้าฝ้าย ชมน้ำตก และธรรมชาติบนภูผงมัว ชมวิว 360 องศา ชมรวม เกษตรอินทรีย์ของชาวบ้าน และมีการจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์เพิ่มขึ้นจากเดิมที่ใช้อาคารที่พักของศูนย์ กิจกรรมธรรมชาติภูหลวงเป็นที่พักแรม และกำลังอยู่ระหว่างการพัฒนามาตรฐานโฮมสเตย์ มีการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยวโดยมีแนวคิดในการดำเนินงานเช่นเดียวกันกับการทำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

โครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนวิถีวัฒนธรรมข้าวและไหม จังหวัด

ขอนแก่น ดำเนินการในพื้นที่ 3 ชุมชน ซึ่งอยู่ห่างกันแต่ละประมาณ 20 กิโลเมตร แต่ทุกหมู่บ้านมีการ ทอผ้าไหม ได้แก่ บ้านคอนข่า บ้านหนองหญ้าปล้อง และบ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นพื้นที่ทุ่งที่ทำการเกษตร ทำนา ทำไร่ เช่นชุมชนชนบทอีสานทั่วไป แต่พื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ทำให้คนวัยแรงงานของชุมชนนิยม เดินทางไปทำงานนอกพื้นที่ ทำให้คนรุ่นใหม่ของชุมชนขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะในการทอผ้า จึง ได้มีการรื้อฟื้นและสืบทอดทักษะในการทอผ้า ซึ่งหลายคนมีความสามารถในการทอผ้าที่งดงามเป็นที่ ต้องการของตลาด ซึ่งมีร้านจำหน่ายผ้าไหมที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่นในตัวอำเภอชนบท ช่วงฝีมือทอ ผ้าหลายคนจึงออกไปทำงานที่ร้านผ้าไหมในตัวอำเภอ แต่ทั้งในบ้านหนองหญ้าปล้อง และบ้าน ห้วยหลิมยังคงมีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมพันธุ์พื้นเมือง และทอผ้าไหมมัดหมี่ได้อย่างงดงาม มีชื่อเสียง และได้รางวัลในการประกวดอยู่เสมอ มีการย้อมสีธรรมชาติ และได้รับการสนับสนุนทางวิชาการใน หลายด้าน โดยเฉพาะบ้านหนองหญ้าปล้อง ได้มีการทดลองเลี้ยงไหมอิตาลี ซึ่งเป็นไหมพันธุ์ป่าที่กินใบมัน ลำปะหลังเป็นอาหาร ให้เส้นใยมาก มีลักษณะหนานุ่ม สามารถนำมาทอเพื่อตัดเย็บเสื้อผ้าและอื่น ๆ ได้ อย่างงดงาม ทั้งได้มีการแปรรูปดักแด้ไหมอิตาลีเป็นอาหารได้หลากหลาย ส่วนบ้านคอนข่าซึ่งค่อนข้างมี

ความแข็งแรง และได้มีการพัฒนาเทคนิคการซ่อมใหม่ในลักษณะการซ่อมเย็บ และการสร้างสรรค์ ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ได้พื้นผ้าทั้งดงามแปลกตา ทำให้ได้รับรางวัล และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ประกอบกับความสามารถในการด้านการตลาดของผู้นำกลุ่มทอผ้า อย่างไรก็ตามทั้งสามหมู่บ้านยังคง ดำเนินวิถีชีวิตแบบเกษตรอีสาน ที่มีการทำนาสำหรับบริโภคในครัวเรือน และยังคงมีการปฏิบัติตาม วัฒนธรรมประเพณีในการทำนาโดยตลอด แม้ว่าจะมีการใช้เทคโนโลยีในการเกษตร และก็ยังคงมี การเลี้ยงควายสำหรับการทำนาปรากฏให้เห็นได้อยู่บ้าง ทั้งสามหมู่บ้านจึงมีแนวคิดในการเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยวข้าว ไหม โดยมีบ้านคอนข่าเป็นศูนย์กลาง แต่ทุกหมู่บ้านยังคงจัดกิจกรรมการ ท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และมีความพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังมีงานที่ ไม่ต่อเนื่องนัก ส่วนหนึ่งเนื่องจากยังไม่มีเส้นทางเข้าไปท่องเที่ยวมากนัก สำหรับบ้านคอนข่าได้จัด กิจกรรมในการชมกลุ่มอาชีพ และการร่วมกิจกรรมทำลูกประคบจากผ้าฝ้ายมัดหมี่ การชมการแสดง ชม อาหารพื้นบ้าน และพักโฮมสเตย์ ซึ่งยังคงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาต่อไป

โครงการการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนรอบแก่งละว้า ซึ่งมีความกว้างกินพื้นที่ 6 หมู่บ้าน 2 อำเภอ คือ บ้านซีกก้อ บ้านเมืองเพี้ย บ้านหนองนางขวัญ บ้านธาตุ ตำบลเมืองเพี้ย บ้านหนองร้านหญ้า ตำบล ห้วยหนอง อำเภอบ้านไผ่ และบ้านโคกสำราญ ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด ซึ่งส่วนมากมีอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก และทำการประมงในแก่งละว้า ซึ่งแม้จะมีความเจริญทางสังคมจาก ภายนอก และมีโครงการขนาดใหญ่เข้าไปในพื้นที่มากขึ้น แต่ชุมชนส่วนมากยังคงดำเนินวิถีชีวิต แบบเดิม ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งในการพัฒนาพื้นที่ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความพยายามในการรักษา พื้นที่ดั้งเดิม จึงมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมประเพณี ทำให้ได้พบศักยภาพทางการท่องเที่ยว ในการนำมาจัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น การชมธรรมชาติแก่งละว้า การประมง การปลูกผัก งานหัตถกรรม จักสาน ทอเสื่อ และการร่วมงานประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน และได้ร่วมกันจัด เส้นทางท่องเที่ยวจากจังหวัดขอนแก่น โดยเริ่มจากวัดสว่างสำราญ บ้านโคกสำราญ เพื่อรับการต้อนรับ และชมการแสดงของนักเรียน ลงเรือชมธรรมชาติ ชมวิถีการทำนาตาม การหาปลา เก็บบัว ชิมอาหาร พื้นบ้านจากธรรมชาติ ร่วมกิจกรรมการแปรรูปอาหารจากปลา ชมแปลงผักปลอดสารพิษ ชมและเลือก ซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน แต่ในการดำเนินงานยังไม่มีกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนรอบแก่งละว้า ยังไม่มีการ ดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมนัก เนื่องจากมีชุมชนหลายแห่ง กระจายกันค่อนข้างมาก การจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยวไม่มีความชัดเจน ยังไม่มีการทำบ้านพักโฮมสเตย์ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวยัง

ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐาน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางน้ำ อย่างไรก็ตามชุมชนยังมีแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยว เช่น ชุมชนบ้านหนองนางขวัญ และบ้านเมืองเพี้ย ซึ่งเป็นชุมชนที่เก่าแก่ มีเรื่องราวและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในการตั้งบ้านกระจายอยู่ทั่วไป และมีบุคลากรที่มีความคิดในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมุ่งมั่น เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นพลังต่อต้านกับกระแสการพัฒนาของระบบทุนนิยมที่กำลังคืบเข้าสู่ในพื้นที่โดยรอบ จึงยังคงมีความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยวพื้นที่แก่งละว้าต่อไป

โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยว เบิงวิธินาทาม เยี่ยมยามแม่น้ำมูน ตำบลคอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการในพื้นที่บ้านคอนแรด ตำบลคอนแรด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับตำบลหนองแก อำเภอราศีไศล ตำบลบึงบูรพ์ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้รับผลกระทบจากการทำเขื่อนราษีไศล จนพื้นที่ทามซึ่งเป็นแหล่งหาอยู่หากินเสื่อมสภาพ จนเมื่อมีการเปิดเขื่อนราษีไศลจึงได้พื้นที่ทามกลับคืนมา และชุมชนได้ร่วมกับพื้นที่พื้นที่ทามให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหาอยู่หากินจนได้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตบ้านคอนแรดที่ได้จัดทำโรงเรียนนายฮ้อย ท่าวังปลา เป็นแหล่งอนุรักษ์ห้ามจับสัตว์น้ำ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชุมชนโดยรอบในการร่วมกันดูแล และกำหนดระเบียบกติกาในการใช้พื้นที่ทามร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และในการจัดการท่องเที่ยวจึงได้มีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาวิธีการทำนาทาม การเลี้ยงควายทาม เพื่อจัดให้เป็นกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยว การล่องเรือหาปลาในลำน้ำมูน การหาหน่อไม้ การขุดมันแขง และการประกอบอาหารแบบคนทาม ซึ่งจากการทดลองจัดการท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี แต่ยังคงต้องได้มีการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และการจัดบ้านพักโฮมสเตย์เพื่อให้ได้มาตรฐานมากขึ้น ซึ่งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวไว้ด้วยแล้ว ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้กำหนดให้เริ่มจากการต้อนรับที่ศาลเจ้าพ่อขุนราชซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อแนะนำพื้นที่และแม่ฮักพ่อฮักเจ้าของบ้านพัก การชิมอาหารจากการประกอบอาหารตามวิถีคนทาม และร่วมกิจกรรมตามรายการ การชมและเลือกซื้อสินค้าจากตลาดนัดคนทาม สุดท้ายได้จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเ็นขวัญกลับบ้าน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญที่เป็นการต้อนรับเข้าสู่หมู่บ้านเหมือนกันทุกแห่ง และจากความพยายามในการพัฒนาพื้นที่ทามและการจัดการท่องเที่ยว ส่งผลทางสังคมของชุมชนในการได้รับความร่วมมือจากองค์กร หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง และคนในหมู่บ้านที่ออกไปทำงานที่อื่น กลับเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น

โครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์
จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการในพื้นที่เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ บ้านหัวขัว ตำบลแกลดำ บ้านหนองหิน
ตำบลโคกก่อ และบ้านหนองคูศรีวิไล ตำบลหนองปลิง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ทุ่ง เป็นชุมชน
เกษตร ทำนา ปลูกผักอินทรีย์เป็นหลัก ได้รับการรับรองในการผลิตพืชผลการเกษตรอินทรีย์ปลอด
ในจังหวัด แต่ละหมู่บ้านมีลักษณะต่างกันตามที่ตั้ง โดยที่บ้านหัวขัวตั้งอยู่ใกล้ถนนหลัก และมีสะพาน
ไม้แกลดำ เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวที่รู้จักกันดี จึงมีการจัดการท่องเที่ยวอยู่แล้ว และมีการจัดบ้านพัก
โฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานอยู่หลายหลัง จึงเป็นหมู่บ้านที่ได้มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมและ
การจัดการภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว สามารถจัดการท่องเที่ยวได้
เป็นอย่างดี แต่ยังคงต้องการการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มเติม ส่วนบ้านหนองหินซึ่งเป็น
ชุมชนเก่าแก่มากกว่า 200 ปี มีการขุดพบเศษกระเบื้องดินเผาเนื้อแกร่งเป็นจำนวนมาก กระจายตัวอยู่ใน
พื้นที่ แต่ยังไม่มีการศึกษาทางโบราณคดีอย่างเป็นทางการ การเดินทางเข้าหมู่บ้านมีความสะดวก รอบ ๆ
หมู่บ้านยังคงมีป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าดอนปู่ตาที่มีการจัดพิธีบวงสรวงทุกปี นอกจากการทำนา
ปลูกผักอินทรีย์แล้ว ยังมีการแปรรูปปลา ทอผ้า จักสาน และเริ่มมีการเลี้ยงแพะ ปลูกองุ่น การทำไร่นา
สวนผสม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีนอกจากการร่วมงานประเพณี
ของชุมชน จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป และ
สำหรับบ้านหนองคูศรีวิไลเป็นชุมชนที่ขยายออกจากบ้านศรีวิไลเดิม แต่ยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด
และจัดกิจกรรมทางประเพณีร่วมกัน รอบ ๆ หมู่บ้านยังคงเป็นพื้นที่ป่าโคก ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่อุดม
สมบูรณ์ จึงเป็นชุมชนที่สามารถจัดกิจกรรมการหาอาหารจากป่าได้อย่างน่าสนใจ นอกจากการประกอบ
อาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน และปลูกผักตามฤดูกาลแล้ว ยังมีการทอผ้า จักสาน และเป็นแหล่งรวบรวม
พันธุ์ข้าวหลากหลายสายพันธุ์ ในการจัดการท่องเที่ยวในระยะต้นเป็นการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยง
ทั้ง 3 ชุมชน โดยเริ่มจากบ้านหนองหิน จัดกิจกรรมขี่จักรยาน ชมฟาร์มเลี้ยงแพะ สวนองุ่น การผลิตข้าว
หอมมะลิสำหรับการจำหน่าย การจักสาน สวนผสมผสาน การทอผ้า ชิมอาหารพื้นเมือง บ้านพักโฮมส
เตย์ ต่อไปที่บ้านหนองคูศรีวิไลร่วมพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ชมและเลือกซื้อเครื่องจักสาน ข้าว ผัก และ
ผลผลิตทางการเกษตร ต่อไปชมสวนเกษตรอินทรีย์บ้านหัวขัว ชมแปลงผัก จักสาน ชิมอาหารพื้นบ้าน
และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์พริกแห้งปลอดสารพิษ และผักต่าง ๆ อย่างไรก็ตามมีความพยายามในการจัดตั้ง
คณะกรรมการการท่องเที่ยวร่วมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อเชื่อมโยงบ้านหนองคูศรีวิไลซึ่งต้องได้รับการ

พัฒนาอีกพอสมควร มาตรฐานบ้านพักโฮมสเตย์และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยว
อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

จากผลการถอดบทเรียนโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา ทำให้ได้เรียนรู้ว่า การจัดการท่องเที่ยว
เป็นเรื่องที่ทุกชุมชนต้องการจัดการท่องเที่ยวชุมชน แต่ยังขาดทักษะในการจัดการอย่างมีส่วนร่วม
เนื่องจากความคุ้นชินตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ให้ความไว้วางใจในผู้นำ จึงทำให้ไม่มั่นใจในการ
แสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องให้การเรียนรู้ และสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิก
ในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนให้เป็น วัฒนธรรมใหม่ ในการ
พัฒนาชุมชน ซึ่งเมื่อสิ้นสุดโครงการ สมาชิกในชุมชนเกิดความมั่นใจในกระบวนการจัดการอย่างมีส่วน
ร่วมมากขึ้นอย่างชัดเจน และเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ทั้งในด้าน
การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การจัดทำ Homestay การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยวชุมชน
การเป็นผู้นำเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาพรวม รวมถึง การประชาสัมพันธ์เผยแพร่
ข้อมูลท่องเที่ยวชุมชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้ และจัดทำ
ซึ่งในช่วงเวลาของการดำเนินงาน โครงการ กลไกจึงได้จัดอบรมในเรื่องหลัก ๆ เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี
การจัดทำ Homestay การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยวให้ทุกโครงการ โดย
จัดวิทยากรที่เกี่ยวข้องโดยตรง เป็นผู้ให้ความรู้ ซึ่งนอกจากจะได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจน
แล้วชุมชนยังจะได้มีเครือข่าย กับบุคคลในองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้โดยตรง แต่
อย่างไรก็ตามในความเป็นจริง ยังคงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะทักษะในการ
รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งต้องมีการพัฒนาความเชื่อมั่น รวมถึงการจัดกิจกรรมที่จะเสริมการเรียนรู้
ประสบการณ์ อย่างมีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชนซึ่งจะส่งผลให้เกิด
การพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคมให้มีคุณภาพ

**ตารางการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา
บริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว**

ตารางการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา
บริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
ปีงบประมาณ 2560 - โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนา วิถีข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี	ชุมชนไทอีสานในพื้นที่เกษตรกรรมลุ่มน้ำชีตอนปลาย 4 ชุมชน บ้าน ชีทวน บ้านหัวดอน บ้านท่าศาลาและบ้านหนองบ่อ เป็นชุมชนเก่าแก่ มีวิถีวัฒนธรรมประเพณีการดักบาตรเทโว การหาปลา การทอผ้าลายปราสาทผึ้ง การจักสาน และมีสถาปัตยกรรมกรรมศาสนาสิ่งหินบุษบกทั้งดงามแปลกตา - เป็นชุมชนเข้มแข็งที่มีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองและมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากในตัวเมือง เนื่องจากระยะทางไม่ไกลจากตัวเมืองนักและยังคมี	- พื้นที่ปลูกข้าวหอมทุ่งที่มีชื่อเสียงของจังหวัด - ธรรมชาติสิ่งทอพื้นบ้านที่มีมือช่างชาวเวียดนามทั้งดงามแปลกตา มีภาพประดับเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ และวิถีชีวิตของชุมชน แสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน - การล่องแพหาปลา และชมธรรมชาติลำน้ำชี - การทอผ้าลายปราสาทผึ้ง การจักสาน การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา การทำขนมจีนอย่างดั้งเดิม การทำข้าวโป่ง - ชุมชนบ้านชีทวนเป็นชุมชนดั้งเดิม ที่มีบุคลากรที่ศักยภาพ	- การจัดเส้นทางเชื่อมโยงทั้ง 4 หมู่บ้าน เริ่มจากบ้านชีทวน ชมธรรมชาติสิ่งทอพื้นบ้าน ชมเรือโบราณ อาหารพื้นบ้าน การแสดงฟ้อนกลองดุ่ม ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน เดินชมและถ่ายภาพกับสะพานไม้ท่ามกลางทุ่งนา ร่วมกิจกรรมการทำข้าวโป่ง (ข้าวเกรียบว่าว) การทำขนมจีนน้ำยาปลาข่าง ชมการทอผ้า จักสาน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา ร่วมงานประเพณีดักบาตรเทโวตามเทศกาล ล่องแพธรรมชาติ และวิถีชีวิตใน ลำน้ำชี ชมบ้านพักโฮมสเตย์	มีการตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน และมีการทำงานประสานกันในแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะในบ้าน ชีทวน และที่บ้านท่าศาลายังคงมีกลุ่มท่องเที่ยวแต่การบริหารจัดการยังไม่มีความเข้มแข็งนัก ส่วนหนึ่งเนื่องจากยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่มากเท่าที่ควร และส่วนมากจะเที่ยวชมอยู่เฉพาะที่บ้านชีทวน ส่วนบ้านหัวดอนและบ้านหนองบ่อเป็นหมู่บ้านที่เสริมการท่องเที่ยวเป็นหลัก และมีการทำงานประสานกับบ้านชีทวนเมื่อมีการท่องเที่ยว หน่วยงานสนับสนุน - มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ไม่ไกลจากตัวเมืองนัก และยังคงมีความเป็นชนบทอยู่มาก ทั้งมีจุด check in ที่นิยมคือสะพานไม้	- ชุมชนบ้านชีทวนเป็นชุมชนดั้งเดิม ที่มีบุคลากรที่ศักยภาพหลากหลาย และเป็นชุมชนเข้มแข็ง		หน่วยงานสนับสนุน - มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี - มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี - สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด - องค์การบริหารส่วนจังหวัด - การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด - ททท. จังหวัด
- โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทย ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร	ดำเนินการใน 4 หมู่บ้าน พื้นที่ทุ่งชุมชนไทอีสานในบ้านฝั่งแดง บ้านสงเปือย บ้านท่าลาด และชุมชนไทโซ้ยที่บ้านอุมเหมา มีศูนย์ศพก. ที่บ้านฝั่งแดงเป็นศูนย์ประสานงาน มีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่บ้านท่าลาด และมีการตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมคราม เป็นลักษณะธุรกิจเอกชนที่บ้านสงเปือย ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ค่อนข้างห่างกัน จึงทำให้ความ	- วัฒนธรรมไทโซ้ย บ้านอุมเหมา - การจับปลาด้วยตะคั้งใหญ่ - การทอผ้าฝ้าย การย้อมคราม - แปลงนาอินทรีย์ สวนเกษตรอินทรีย์ ณ ศูนย์ศพก. - การแสดงศิลปวัฒนธรรมไทโซ้ย - การรำกระโทปไม้ดนตรีพื้นบ้าน - อาหารพื้นบ้าน น้ำวัฒนธรรม (สาโท) - สวนมะเขือเทศ (หลังฤดูการทำนา) พืชไร่ แตงโม แตงไทย	การเดินเส้นทางท่องเที่ยวโดยความพยายามให้มีการเชื่อมโยงทั้ง 4 หมู่บ้าน ซึ่งมีศูนย์ศพก. บ้านฝั่งแดง เป็นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากเข้าถึงได้สะดวก และมีอาคารสถานที่รองรับอย่างเหมาะสม ชมและร่วมกิจกรรมสวนเกษตรอินทรีย์ เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น ผลไม้ เดินทางโดยรถสามล้อพ่วงไปชมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านสงเปือย	มีความพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน การบริหารจัดการ บทบาทหน้าที่ในการรองรับการท่องเที่ยว โดยมีบ้านอุมเหมาเป็นแกนหลัก และให้มีการประสานงานกันทุกหมู่บ้าน เมื่อมีการท่องเที่ยวขึ้น และได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการรองรับการท่องเที่ยวและการรองรับการท่องเที่ยวและอยู่ในระยะการพัฒนา

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยว ชาวนาไทย ตำบลไฮหย่อง อำเภอ พังโคน จังหวัดสกลนคร	สัมพันธ์เหนียวแน่นเฉพาะในกลุ่ม ชุมชนนั้น ๆ โดยเฉพาะชุมชน อุ่มเหมา ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท โย้ย ซึ่งอพยพมาจากเมืองตะโพน ฝ่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงมีความ พยายามรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรม ดั้งเดิม ทั้งในเรื่องการแต่งกาย ภาษา และอาหาร และประเพณี การดักบาตรทุกเช้า จากการรื้อฟื้น ภูมิปัญญาทำให้ได้ฟื้นฟู การซ่อม ผ้าครามมีการก่อหม้อครามขึ้น ใหม่ และเริ่มมีการ เข้ามาศึกษาดู งาน จนได้มีการพัฒนาการมัดย้อม ทำให้เป็นชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น	- ชมธรรมชาติ ณ นากะแดง ชม แสงอาทิตย์ที่ทุ่งนา - ชมการย้อมคราม และการทำผ้า มัดย้อม	ชมแปลงนาบ้านท่าลาด และร่วม กิจกรรมวัฒนธรรมที่บ้านอุ่มเหมา ชิมอาหารพื้นบ้าน น้ำหมัก วัฒนธรรม ชมการแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน และร่วมรำกระบ ไม้ บ้านพักโฮมสเตย์ ร่วมการดัก บาตรกลางหมู่บ้าน ชมและร่วมชก	ทั้งในแนวทางการดำเนินงานและ การพัฒนาบุคลากร โดยมีความ มุ่งมั่นที่จะจัดการการท่องเที่ยว ชุมชนให้มีความยั่งยืน หน่วยงานสนับสนุน - มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร - พัฒนาชุมชนจังหวัด - องค์การบริหารส่วนตำบล
- โครงการแนวทางสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนา ชนเผ่าภูไท บ้านนาโสก ตำบลนา ชนเผ่าภูไท บ้านนาโสก ตำบลนา โสก อำเภอเมือง จังหวัด มุกดาหาร	ดำเนินการในพื้นที่โคก บ้านนา โสกทั้ง 4 หมู่ ซึ่งเป็นชุมชนผู้ไทที่ อพยพมาจากเมืองหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร มีงานบุญ ประเพณีร่วมกันคือ	- การเรียนรู้วิถีผู้ไท ทั้งบ้านเรือนที่ อยู่อาศัย การร่วมงานบุญประเพณี ตามเทศกาลต่าง ๆ บุญไขประดู่ เล่า - การแสดงรำภูไท การตีกลองกิ่ง และ	- การจัดเส้นทางและรายการนำ เที่ยว เป็นการต้อนรับ ณ วัด ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลาง ของหมู่บ้าน เพื่อชมการแสดง ฟ้อนผู้ไท และการตีกลองกิ่ง	บ้านนาโสกเคยมีการจัดการ ท่องเที่ยวมาก่อน แล้วมีบ้านพัก โฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองจาก การท่องเที่ยวและกีฬา แต่ไม่มีการ ท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	งานบุญไข้ประตูลำ ประกอบอาชีพ การเกษตร ทำนา ปลุกข้าวไร่ตามเชิง เขา ทำไร่ อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และฝ้าย เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีกลุ่มสตรีทอผ้าที่ผลิตผ้าทอข้อม ครามและมัดย้อมเสื้อผ้า เสื้อเชิ้ตมือ ปักกลดลายแบบเสื้อผู้ไทซึ่งเป็นที่ ต้องการของตลาด จากการจัดการ ท่องเที่ยวทำให้ได้ รื้อฟื้นภูมิ ปัญญาในการทำกลองกิ่งแก่กลุ่ม เยาวชน จนสามารถแสดงในงานต่าง ๆ ได้ การแสดงฟ้อนผู้ไท และม ีความพยายามหรือฟื้นฟูประเพณีการ ลงช่วง เพื่อเป็นกิจกรรมการ ท่องเที่ยว และอาหารพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีทั้งการทอผ้า จัก สาน ซึ่งจำหน่ายได้ตลอดเวลา วิถี การหาอาหารจากป่าโคกธรรมชาติ ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในชีวิตประจำวัน	เครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ พิณ แคน ซอ ปี่ - เดินป่าภูหินสั้ว หาเก็บอาหาร จากป่า เห็ด หน่อไม้ ผักป่า แมลง และอื่น ๆ พร้อมกับการชม ธรรมชาติ การประกอบอาหาร และชิมอาหารพื้นบ้านแบบ วัฒนธรรมผู้ไท - มีการพัฒนาบุคลากรทางการ ท่องเที่ยว การเป็นเจ้าของบ้านที่ดี การเป็นผู้นำเที่ยว การเป็น นักแสดงชุมชน	- การเดินป่าภูหินสั้วเพื่อชม ธรรมชาติ และหาอาหารจากป่า ทั้งเห็ด หน่อไม้ ไข่แมงคาง ผักหวาน ฯลฯ ตามวิถีผู้ไท - ร่วมกิจกรรมการทอผ้าข้อมคราม จักสาน การเรียนรู้การตีกลองกิ่ง - การชมธรรมชาติยามพระอาทิตย์ ตกกลางทุ่งนา ณ จุด check in - บ้านพักโฮมสเตย์	กรรมการท่องเที่ยวที่เคยมีอยู่ขาด การประสานงานและไม่ต่อเนื่อง จึงมีความพยายามในการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยวขึ้นใหม่ โดยมีกลุ่มทอผ้าซึ่งเป็นกลุ่มหลัก ในการรองรับการท่องเที่ยวเข้า มาร่วมด้วย โดยเฉพาะในด้านการ ต้อนรับ อาหาร และบ้านพัก แต่ยัง ไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก การ ส่งต่อข้อมูลด้านการพัฒนาการ ท่องเที่ยว ยัง ไม่ทั่วถึงกัน จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่องต่อไป หน่วยงานสนับสนุน - มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร - สำนักงานพัฒนาชุมชน - สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ - สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ทั้งเห็ด หน่อไม้ ผักต่าง ๆ และ แมลงบางชนิด จากภูหินสั้ว			
- โครงการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอกะชังวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	ดำเนินการในพื้นที่บ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพธิ์วิจิ และกู่โพธิ์ระฆัง ที่มีชื่อเสียง เป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยว ทำให้มีการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อยู่เสมอ และอยู่ในเส้นทางที่สะดวก มีป้ายบอกทางตลอดเส้นทางทุกด้าน เป็นชุมชนไทยอีสานที่อยู่กันมาอย่างยาวนาน มีความเข้มแข็งสามัคคีกันอย่างดี ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้มีการทำนาข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพดี พื้นที่โดยทั่วไปค่อนข้างแห้งแล้ง จึงมักมีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ในนาแต่ละแปลง ซึ่งเป็นแหล่งหาผัก หาปลาของชุมชน	- มีโบราณสถานทั้งกู่กาสิงห์ กู่โพธิ์วิจิ และกู่โพธิ์ระฆัง ซึ่งมีข้อมูลและหลักฐานในการศึกษาอย่างพร้อมมูล สำหรับการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อยในการนำชม - โบราณสถานอยู่ในเส้นทางหลัก ผ่านไปยังจังหวัดต่าง ๆ สะดวกในการเดินทางเข้าชมและสามารถเข้าชมได้ตลอดเวลา - ชุมชนมีการจัดกิจกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ อยู่เสมอ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ - มีการอบรมเยาวชนในการตัดกระดาษเอ็งไฟ	- การจัดเส้นทางท่องเที่ยวและ กิจกรรมท่องเที่ยว นอกจากการนำชม โบราณสถาน ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมอย่างต่อเนื่อง และในช่วงวันหยุดจะมีมัคคุเทศก์น้อยเป็นผู้นำชมได้อย่างคล่องแคล่ว - การเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีของชุมชนที่มีการจัดงานตามรอบปีอย่างต่อเนื่อง - การจัดเทศกาลของชุมชน เช่น การกินข้าวทุ่งนุ่นผ้าไหม การประกวดผ้าไหม งานพาดแลง	- มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน และมีการจัดการท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่อง สามารถจัดตั้งกองทุนการท่องเที่ยวในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งการสนับสนุนวัด และหมู่บ้าน - มีการจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์หลายหลัง - มีการจัดทำระเบียบกติกาในการดำเนินงานอย่างชัดเจน เป็นแนวปฏิบัติของคณะกรรมการและผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงานสนับสนุน - สถาบันการศึกษาต่าง ๆ - สำนักงานจังหวัด

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	เวลาออกไปนา มีพื้นที่ปลูกข้าว ค่อนข้างมาก ในหมู่บ้านจึงมีรถ ไถเป็นจำนวนมาก และรับจ้างเก็บ เกี่ยวข้าวไปทั่ว ทุกภาคมีการรื้อ ฟื้นวัฒนธรรมในการจัดกิจกรรม กินข้าวทุ่งนึ่งผ้าไหม การจัดทำ ศาลปู่ตา และการจัดทำพิธีภักดิ์ ท้องถิ่น จากการร่วมบริจาค เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต และ จัดทำข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ มี เกวียนที่ได้รับการซ่อมแซมจนใช้ งานได้กว่า 10 เล่ม มีการพัฒนา เยาวชนในการตัดกระดาดในการ เอ้าบั้งไฟ และการทบทวนวิถีอดีต	และจัดตั้งเป็นกลุ่มตัดกระดาด ออกแสดงในงานบั้งไฟจนได้รับ รางวัลอยู่เสมอ ทั้งมีการตั้งกลุ่ม วรรณกรรม และอื่น ๆ เพื่อรองรับ การท่องเที่ยว - มีการรื้อฟื้นวิถีการดำเนินชีวิต ชาวนาในอดีต ทั้งการทำพิธีบูชา ตาแฮก มีการจัดตั้งศาลตาแฮก เพิ่มขึ้น เพื่อใช้ในการทำพิธี กรรมกรทำนา - วิถีการทำนาทุ่งกุลาร และการหา อาหาร ปลา หนู กุ้งจากท้องถิ่น - ผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้าวหอมมะลิ ทุ่งกุลาร ผ้าไหม การแปรรูปปลา	- การจัดกิจกรรม “นอนชุ่มในนา กินปลาวิถีคนทุ่งกุลาร้องไห้” กิจกรรมตามเส้นทางวิถีชาวนาทุ่ง กุลาร้องไห้	- องค์การบริหารส่วนจังหวัด / องค์การบริหารส่วนตำบล - ททท. / สำนักงานท่องเที่ยวและ กีฬาจังหวัด - สำนักงานพัฒนาชุมชน - ฯลฯ
- โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระ ใคร่สู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัด หนองคาย	- ดำเนินการในตำบลสระใคร ซึ่ง เป็นพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ อินทรีย์ ในลักษณะนาแปลงใหญ่ ครอบคลุมบ้านไชยา บ้านคอกช้าง บ้านพลาขาม และบ้านใหม่ เอราวัณ	- จากการทบทวนศักยภาพ ทางการท่องเที่ยวเพื่อนำมาจัด กิจกรรมท่องเที่ยว พบว่า ให้ใช้ ศูนย์ สพก. บ้านไชยาเป็นพื้นที่ ต้อนรับนักท่องเที่ยว	- การจัดเส้นทางท่องเที่ยว หลังจากการทดลองเที่ยวหมู่บ้าน ต่าง ๆ พบว่า ไม่สามารถทำได้ อย่างสะดวก จึงได้จัดเส้นทาง เริ่ม จากการต้อนรับที่ศูนย์ สพก. บ้าน ไชยา	- มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ท่องเที่ยวชุมชน แต่ยังไม่สามารถ ดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งนัก เนื่องจากคณะกรรมการอยู่ต่าง หมู่บ้านกัน

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	เป็นพื้นที่ศูนย์ศปก. สระใคร ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอ ชุมชนจึงอยู่กันค่อนข้างกระเจา และมีความห่างไกลกัน ทำให้เป็นอุปสรรคในการเดินทางท่องเที่ยว ลักษณะพื้นที่เป็นทุ่งกว้างซึ่งค่อนข้างแห้งแล้ง ขาดน้ำ และมีลักษณะน้ำกร่อย เป็นชุมชนไทอีสาน ซึ่งมีการปลูกข้าวหอมมะลิที่ได้รับรางวัลความหอมของข้าวมากที่สุดในการประกวดระดับประเทศ - ในพื้นที่มีเรื่องราวของการเดินทัพสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งมาแวะพักทัพและผูกช้าง เลี้ยงช้างไว้ตามบ้านต่าง ๆ ทำให้ได้ชื่อบ้านเกี่ยวข้องกับช้างหลายแห่ง	- กราบนมัสการขอพรพระวัดป่าดงแขม และชมโบราณวัตถุ - ชมวิถีชีวิตเกษตรบ้านดงแสนแพ่ง การเจ้าน้ำมันยางจากต้นยาง ชมสวนเศรษฐกิจพอเพียง และชมอาหารจากผลิตผลพื้นบ้าน- ชมและร่วมกิจกรรมงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การทอผ้า ทอเสื่อจากกก ผือ ไหล ณ บ้านไชยา - การทำนาข้าวหอมมะลินทรีย์ ซึ่งมีชื่อเสียงในเรื่องความหอม และได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยตามคำประชาสัมพันธที่ว่า"ข้าวหอมมะลิสระใคร ใส่ใจขั้นตอนการผลิตเพื่อคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค ทุกเมล็ดล้ำค่า ผลิตจากข้าวคุณภาพดี	ชมกระบวนการทำนาอินทรีย์ตามช่วงฤดูกาล หรือเริ่มจากการกราบขอพรพระศรีอารีย์ วัดป่ามฤคทายวัน ซึ่งอยู่ริมถนนสายหลักเข้าสู่ตัวจังหวัดหนองคาย ชมการเจ้าน้ำมันยาง เชื่อมสวนสามมะ บ้านดงหลี ชมและร่วมกิจกรรมกลุ่มอาชีพชุมชนบ้านไชยา การทอผ้า ทอเสื่อ พักแรมโฮมสเตย์บ้านไชยา เรียนรู้การทำขนมพื้นบ้าน การนวดแผนไทย ร่วมกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ ชิมอาหารพื้นบ้านแบบพัฒนา ชมและร่วมการแสดงพื้นบ้าน ทำบุญใส่บาตร และร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมตามช่วงเวลา เลือกซื้อผลิตภัณฑ์พื้นบ้านก่อนเดินทางกลับ	ในเวลาที่มีการเดินทางท่องเที่ยว หรือการดูงานเข้ามาในพื้นที่ - การจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์ยังไม่มีความชัดเจน และยังต้องมีการพัฒนาอีกพอสมควร แต่มีบ้านพักลักษณะรีสอร์ทของเอกชนอยู่ในพื้นที่ ซึ่งสามารถรองรับได้ - มีความต้องการและจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวในหลายบทบาท ทั้งผู้นำเที่ยว นักสื่อความหมาย และการเป็นเจ้าบ้านที่ดี หน่วยงานสนับสนุน - สำนักงานเกษตร - สำนักงานพัฒนาชุมชน - องค์การบริหารส่วนจังหวัด / องค์การบริหารส่วนตำบล - ททท.

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	มีวัดคงแถม (วัดมฤคทายวัน) ซึ่งมีเรื่องราวความเชื่อของคนในพื้นที่เป็นที่เคารพศรัทธา และยังคงเป็นวัดป่า - ผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งการทอผ้า จักสาน การเจียน้ำมันยาง การทำสวนเศรษฐกิจพอเพียง	โดยยึดเกษตรอินทรีย์ หุงคี่ นึ่งง่าย ข้าวสวยรสชาติดี อร่อยถูกลิ้น เพื่อความสุขในช่วงเวลาของครอบครัว”		
ปีงบประมาณ 2561 - โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแ้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลวังไสย์ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย	- ดำเนินการในพื้นที่บ้านโคกหนองแ้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลวังไสย์ อำเภอกุหลอง ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อน และเป็นชุมชนที่เคยได้รับทุนวิจัยด้านอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งสามารถนำมาเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวได้ รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดชุมชนที่อาศัยอยู่เป็นกลุ่มไทอีสาน ซึ่งพูดภาษาสำเนียงไทเลย และเป็นชุมชนเข้มแข็งมีการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ร่วมกัน	- จากการทบทวนศักยภาพทางการท่องเที่ยว ทำให้ได้พบโอกาสของที่ตั้งที่อยู่กลางภูเขา ที่มีอากาศเย็นสบายตลอดปี มีบรรยากาศ ทัศนียภาพของธรรมชาติ ท่ามกลางขุนเขาที่งดงาม ซึ่งสามารถเดินทางเข้าไปได้โดยรถทางการเกษตร ซึ่งจะให้บรรยากาศของการผจญภัย - มีศูนย์กลางกิจกรรมธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ การแปรรูปน้ำผลไม้กล้วยตาก และชมสวนสมุนไพร	- การจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้เริ่มจากการต้อนรับที่ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ ชมกิจกรรมการย้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ การทอผ้ามัดย้อมชิมอาหารพื้นบ้านจากธรรมชาติ ชมสวนสมุนไพร สวนเกษตรอินทรีย์ลู่เอก สวนพืชมามา ชม น้ำตก ชื่นชื่น การเผาข้าวหลาม การพักแรมบ้านพักที่ศูนย์และบ้านพักโฮมสเตย์ การนั่งรถอีแต๊กขึ้นเขาภูแฝงม้า เพื่อชมพระอาทิตย์ขึ้น วิว 360 องศา และชมสวนฝ้ายทะเล	จากการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้ดำเนินการมาก่อนหน้านั้นเป็นการรับนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ และการเดินทางเข้ามาโดยการจัดการของหน่วยงานต่าง ๆ จึงยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว แต่เมื่อชุมชนเริ่มเห็นศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นระบบ จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว โดยเริ่มจากกลุ่มการวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ดำเนินงาน ศูนย์กิจกรรม ธรรมชาติภูหลวง บ้านศรีเจริญ ใน การแปรรูปน้ำหมากเม่า หมาก หลอด กล้วยตากพลังแสงอาทิตย์ จำหน่ายในชื่อ “ขุนเลย” ซึ่ง จำหน่ายได้มาก มีผู้สนใจเข้ามา ชมการผลิตอย่างต่อเนื่อง ทำให้ เป็นโอกาสในการจัดท่องเที่ยว ชมวิถีชีวิตชุมชนเกษตรธรรมชาติ พื้นที่ไร่เชิงเขา และพืชไร่บนภูเขา ที่สลับซับซ้อน ซึ่งสามารถจัดเป็น เส้นทางท่องเที่ยวได้ อาภาศเห็น สบายตลอดปี เป็นแหล่งผลิตข้าว แดงเมืองเลยแห่งเดียวของจังหวัด	ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มทอผ้าฝ้าย แปรรูป ผ้าฝ้าย การย้อมสีธรรมชาติ มี ฝ้ายตะลุงซึ่งมีสีธรรมชาติที่ สวยงาม กลุ่มแม่บ้านสามารถแปรรูป อาหาร จากพืชผักตาม ธรรมชาติอย่างหลากหลาย (จาก การหาเก็บมาโดยกลุ่มผู้ชายใน ชุมชน) จึงได้อาหารธรรมชาติที่มี คุณค่า - มีสวนเกษตรพอเพียงของชุมชน หลายแห่ง ซึ่งพร้อมรองรับการ ท่องเที่ยว ทำให้มีอาหาร ผัก ผลไม้ ปลาจากธรรมชาติได้อย่างอุดม สมบูรณ์ตลอดปี - มีผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งข้าวแดง เมืองเลย ผ้าฝ้ายตะลุงแปรรูป ผ้า ฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ น้ำผลไม้แปรรูป ทั้งน้ำหมากหลอด น้ำหมาก เม่า และกล้วยตาก	นอกจากนั้นยังอาจแวะเที่ยวชม สวนผลไม้บนเชิงเขา มะม่วง มะไฟ ลำไย ลิ้นจี่ แก้วมังกร มะละกอ มะนาว และอื่น ๆ ตาม ฤดูกาลทั้งนี้ยังคงมีความพยายาม ในการพัฒนาพื้นที่ราบหุบเขาให้ มีทัศนียภาพงดงามเป็นจุด check in สำหรับถ่ายภาพ เพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น	และสามารถประสานการทำงาน กันได้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว และได้มี การพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่เพิ่มขึ้น เพื่อให้เป็นผู้นำเที่ยว ทั้งในการ เป็นนักสื่อความหมาย และการ ต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่การจัดทำ ระเบียบปฏิบัติ แต่การจัดทำ ระเบียบปฏิบัติ การกำหนด บทบาทหน้าที่ยังไม่มีความชัดเจน นัก และบ้านพักโฮมสเตย์ยังคง ต้องมีการพัฒนาต่อไป หน่วยงานสนับสนุน - สถาบันการศึกษาในพื้นที่ - อพท. - สำนักงานพัฒนาชุมชน - กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ - สำนักงานเกษตร - องค์การบริหารส่วนตำบล

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
		- มีวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงปฏิบัติร่วมกันอยู่ และการพูดภาษาสำเนียงเมืองเดียวกันในชุมชน		
- โครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรมข้าวและไหม จังหวัดขอนแก่น	ดำเนินการในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนข่า บ้านห้วยหลึม และบ้านหนองหญ้าปล้อง ซึ่งเป็นหมู่บ้านไทอีสานที่ยังคงมีการทอผ้าไหมมัดหมี่มาอย่างต่อเนื่อง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทุ่ง ซึ่งค่อนข้างแห้งแล้ง มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ทั้งการทำนาทำไร่ ปลูกผัก ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม แต่ส่วนมากคนวัยแรงงานมักเข้าไปทำงานในเมือง หรือต่างถิ่น โดยเฉพาะบ้านดอนข่า ส่วนบ้านห้วยหลึมและหนองหญ้าปล้องยังมีช่างฝีมือการทอผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้รับรางวัลอยู่เสมอ จึงได้มีการส่งเสริมให้เลี้ยงไหมอีรี่	จากการทบทวนศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชน จึงมีความพยายามเชื่อมโยงเส้นทางข้าวและไหม เนื่องจากความโดดเด่นในเรื่องของผ้าไหมมัดหมี่ไหม รวมทั้งวิถีชาวนา ซึ่งยังคงมีการทำอย่างดั้งเดิมในบ้านห้วยหลึม และหนองหญ้าปล้อง ซึ่งมีช่างฝีมืออยู่หลายคน และมีการทอผ้าไหมอีรี่ซึ่งเป็นเส้นไหมแบบใหม่ จึงน่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังมีศาสนสถานซึ่งมีสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่งดงามเป็นที่ยอมรับในระดับโลก และอยู่ในเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ	- การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเป็นความพยายามในการจัดท่องเที่ยวเชื่อมโยงหมู่บ้านทอผ้าไหมมัดหมี่ไหม ซึ่งมีการทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน และเป็นการทำนาในวิถีดั้งเดิมที่จะร่วมกิจกรรมได้ตามฤดูกาลผลิต โดยกำหนดให้บ้านดอนข่าเป็นศูนย์การต้อนรับที่คุ้ม สุโข ชม กิจกรรมการเยี่ยมชมสูตรน้ำหมักชีวภาพ ชม และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ ทั้งฝ้ายและไหม การนำชมวิถีชีวิตชุมชน ทั้งการเลี้ยงไหม มัดหมี่ ทอผ้า การทำลูกประคบสมุนไพร ชมการแสดงพื้นบ้าน	- มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีการกระจายตัวของกรรมการอย่างทั่วถึง ยังคงอยู่เฉพาะบุคลากรหลัก ยังไม่มีการตั้งกรรมการร่วมทั้งสามหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรม คงใช้วิธีการประสานงานกันเป็นครั้งคราวเมื่อจะมีการท่องเที่ยว - ยังคงจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มเติมอีกในทั้งสามหมู่บ้าน - สำนักงานพัฒนาชุมชน - สำนักงานจังหวัดขอนแก่น - กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ที่บ้านหนองหญ้าปล้องนำมาทอแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความหนาแน่น นุ่ม เหมาะสำหรับชาวต่างชาติบ้านคอนข่ามีการพัฒนาการย้อมเป็นสูตรน้ำหมักชีวภาพ และพัฒนาลวดลายผ้ามัดหมี่ขึ้นใหม่ ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับกันกว้างขึ้น แต่การทอผ้ายังคงจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มคุ้มสุโข และได้รับการสนับสนุนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว	เช่น หมู่บ้านเต่า และกล้วยไม้ช้าง กระที่วัดป่ามัญจาคีรี และถนนสายไหมในตัวอำเภอชนบท	อาหารพื้นบ้าน และการพักแรมในชุมชน บ้านพักโฮมสเตย์ เข้าทำนุญตักบาตร เดินทางไปบ้านห้วยหล่มและและบ้านหนองหญ้าปล้อง ชมวิถีการมัดหมี่ ทอผ้า และเลี้ยงไหมอีรี่ การร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมตามเทศกาล	- มหาวิทยาลัยขอนแก่น - องค์การบริหารส่วนตำบล - ททท.
- โครงการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น	ดำเนินการในพื้นที่ชุ่มน้ำและทามรองบ่งละว้า ซึ่งมีขนาดประมาณ 7,000 ไร่ มีความหลากหลายของระบบนิเวศที่น่าสนใจ และเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนโดยรอบ 6 หมู่บ้าน	- จากการทบทวนหรือฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบแก่งละว้า ทำให้ได้เกิดความรู้เห็นถึงความหลากหลายของระบบนิเวศ ซึ่งเชื่อมโยงมรดกจากผลของโครงการพัฒนา	การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวหลักๆ เป็นการจัดกิจกรรมที่ใช้พื้นที่แก่งละว้าเป็นจุดดึงดูด โดยในการทดลองจัดการท่องเที่ยวจากตัวจังหวัดมาถึงจุดต้อนรับที่วัดสว่างสำราญ บ้านโคกสำราญ โดยมีครู	มีความพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน แต่ยังไม่มีความชัดเจนนัก เนื่องจาก การดำเนินงานในพื้นที่หลายหมู่บ้านที่มีระยะทางค่อนข้างไกลกัน ต่างมีการะงานค่อนข้างมากจึงขาดการประสานกันไป

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	คือ บ้านซีกกคือ บ้านเมืองเพ็ช บ้านหนองนางขวัญ บ้านธาตุ บ้านหนองร้านหญ้า และบ้านโคกสำราญ ในอำเภอบ้านไผ่ และบ้านแฮด เป็นชุมชนไทอีสานที่มีอาชีพทางการเกษตร ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก และการประมง ซึ่งยังคงมีการทอผ้า จักสานอยู่บ้าง และบ้านเมืองเพ็ชเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีการขุดค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ แต่ปัจจุบันมีโครงการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและเอกชน เข้าไปในพื้นที่เป็นจำนวนมากทำให้ระบบนิเวศน์ของพื้นที่เปลี่ยนแปลงเกิดความแห้งแล้งขึ้นหลายพื้นที่ จึงมีความพยายามในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเป็นเครื่องต่อรองกับโครงการต่าง ๆ	ที่เข้าสู่พื้นที่อย่างมาก แต่ปัจจุบันธรรมชาติและทัศนียภาพโดยรอบแก่งละว้า ยังคงมีความงดงามและมีวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ทั้งในการหาปลา และการจำหน่าย เช่น กุ้งฝอย ปลาหลากหลายชนิด การเก็บผักบัว ดอกบัว ไหลบัว และพื้นน้ำอื่น ๆ สำหรับการบริโภคและการจำหน่าย การปลูกผักอินทรีย์ในพื้นที่ริมแก่งละว้า โดยการจัดสรรแปลงปลูกและการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และมีการเลี้ยงควายตามเป็นจำนวนมากในเขตบ้านเมืองเพ็ชมีการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่เป็นจำนวนมากจากการเดินทัพผ่านมาบริเวณนี้ จนได้ตั้งเป็นชุมชน มีท้าวเพ็ชเป็น	และนักเรียน โรงเรียนบ้านโคกสำราญร่วมต้อนรับและจัดการแสดงของนักเรียน แล้วเดินทางล่องเรือชมธรรมชาติและวิถีชุมชนคนแก่งละว้า เช่น การทำนาทาม การเลี้ยงควายทาม การหาปลา จับสัตว์น้ำ เก็บบัว ชิมอาหารพื้นบ้านจากธรรมชาติ เช่น ตำไหลบัว ฟังเรื่องราวของแก่งละว้า ปลาส้ม การแปรรูปปลา ทอเสื่อ ขมแปลงผักปลอดสารพิษ ชมพระอาทิตย์ตกริมแก่งละว้า ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนก่อนเดินทางกลับ	อย่างไรก็ตามในส่วน ของบ้านเมืองเพ็ช บ้านหนองนางขวัญ ยังคงมีความพยายามในการจัดการท่องเที่ยว และการสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจกับคนในชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว ประกอบกับการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงไม่มีการจัดทำโฮมสเตย์ หน่วยงานสนับสนุน - มหาวิทยาลัยขอนแก่น

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ที่เข้ามาสู่พื้นที่ และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ให้แก่คนในชุมชน ตลอดจนเยาวชน ทำให้เกิดการรื้อฟื้นเรื่องราวและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นใหม่ และเพื่อการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว	ผู้ประกอบการ ซึ่งมีความพยายามในการสืบค้นและถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน		- กรมวิชาการเกษตร - กรมหม่อนไหม - กรมชลประทาน - กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา - สำนักงานพัฒนาชุมชน
- โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงวิถีนาทาม เชื่อมโยงแม่น้ำมูล ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์	- ดำเนินการในพื้นที่ตำบลดอนแรด ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าทาม เดิมเป็นป่ารก มีป่าไผ่ และไม้นานาชนิด สัตว์ป่าชุกชุม โดยเฉพาะแรดที่อาศัยอยู่ตามหนองน้ำ ชุมชนที่อาศัยเป็นทั้ง กลุ่มไทอีสานและคนกูย ซึ่งอยู่ร่วมกันมานานจนมีวัฒนธรรมที่กลมกลืนกัน ทำอาชีพเกษตรในการทำนา ทั้งนาทามและนาปี หาดอาหารจากป่าทาม	- จากการทบทวนวิถีการดำเนินชีวิตและการฟื้นฟูระบบนิเวศของป่าทาม ทำให้เกิดความพยายามในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการหาอาหารจากป่าทาม ทั้งการขุดมันแกว การหาหน่อไม้ หาผักพื้นบ้าน การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือแบบพื้นบ้าน ซึ่งสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาใช้ได้ โดยคนในชุมชน และความสามัคคีกันในการให้ความร่วมมือรักษาระบบนิเวศของป่าทาม	- ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนคนทามที่มีการผจญภัยในระบบนิเวศตามธรรมชาติที่ยังไม่ได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก บางช่วงเวลาอาจมีความสะดวก แต่บางช่วงที่มีน้ำท่วมขังจำเป็นต้องเดินทางเข้าไปป่าทามโดยเรือ ซึ่งมีการดูแลความปลอดภัยโดยการใส่เสื้อชูชีพทุกคน	- มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนและลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชน ในการเชื้อและเคารพในผู้นำมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดจึงยังไม่ชัดเจนนัก แต่สามารถดำเนินการจัดการรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเรียบร้อยตามสภาพของชุมชน ซึ่งยังคงต้องมีการพัฒนามาตรฐานในการรองรับต่อไปในส่วนของการจัดบ้านพักโฮมสเตย์ส่วนมากยังคงต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพ

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	จนเมื่อมีการสร้างเขื่อนราษีไศล ทำให้เกิดความแห้งแล้ง จนต้องมีการใช้เวลาการเปิดเขื่อนให้มีน้ำใช้ และร่วมกันฟื้นฟูทำให้ความสมบูรณ์ของป่าทามกลับคืนมา มีผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคี และเข้มแข็งขึ้น เชื่อมโยงถึงชุมชนที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งตำบลคอนแอนด์ หนองแค บึงนุรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ ถึงยางคำ จังหวัดร้อยเอ็ดการพัฒนาป่าทาม ทำให้ได้ความอุดมสมบูรณ์ ทั้งอาหารจากป่าและปลาในลำน้ำมูล จนได้ร่วมกันสร้างวังปลา เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยร่วมกันกำหนดกฎกติกาในการใช้พื้นที่ และร่วมกันรักษาระบบนิเวศ มีการตั้งโรงเรียนนายฮ้อย	โดยเฉพาะบริเวณวังปลาซึ่งใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศของวังปลาและป่าทามได้อย่างดี- การรื้อฟื้นวิธีการประกอบอาหารตามแบบของคนทาม โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้จากป่าทามชุมชนและความสามัคคีกันในการให้ความร่วมมือรักษาระบบนิเวศน์ของป่าทาม โดยเฉพาะบริเวณวังปลาซึ่งใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศของวังปลาและป่าทามได้อย่างดี - การรื้อฟื้นวิธีการประกอบอาหารตามแบบของคนทามโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้จากป่าทาม เช่น การใช้ก้อนหินตั้งแทนเตา	- การต้อนรับด้วยการหาอาหารจากป่า ทั้งมันแขง หน่อไม้ ผักหวาน และอื่น ๆ รวมทั้งการหาปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ด้วยวิธีการแบบพื้นบ้านดั้งเดิม- ชมและร่วมประกอบอาหารจากอุปกรณ์ที่หาได้ในป่าทาม- การลองเรือชมวิถีการหาสัตว์น้ำ และการชมธรรมชาติในช่วงเวลาทั้งเช้า สาย บ่าย เย็น ซึ่งมีลักษณะความงามต่างกัน การเรียนรู้เรื่องราวของคนทามจากการถ่ายทอดของครูบา คือผู้มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งควายทาม มันแขง สัตว์น้ำ ปลาต่าง ๆ เป็นต้น	มาตรฐานอีกพอสมควร แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่ได้รับรับการเข้าค่ายเรียนรู้วิถีชาวชนบทของโรงเรียนรุ่งอรุณ จากกรุงเทพฯ มาอย่างต่อเนื่อง แต่ในการรับนักท่องเที่ยวยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทั้งในสภาพที่พัก ความสะอาดของพื้นที่บ้านพัก อาหารการเป็นเจ้าบ้านที่ดี รวมถึงการพัฒนาสื่อความหมายชุมชนให้มากขึ้น

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตแก่เยาวชน การเลี้ยงควายทาม ทำให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และแหล่งดูงานที่รู้จักกันทั่วไป	การใช้ไม้ไผ่ในการเสียบย่างปลา การหุงข้าวด้วยหม้อดิน โดยเสริมมันแขงไว้กับข้าว เพื่อเพิ่มปริมาณและคุณค่าอาหาร การหาวัตถุดิบจากป่ามาเป็นส่วนประกอบและเครื่องปรุงรสอาหาร เรียนรู้วิถีการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ การสังเกตธรรมชาติแวดล้อม และอื่น ๆ - การเดินทางในพื้นที่ทามที่มีช่วงเวลาของน้ำขึ้นน้ำลงในรอบปี ทำให้การเดินทางเป็นการท้าทายของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเดินทางถึงป่าทามได้โดยตรง แต่บางช่วงอาจต้องใช้เรือหรือใช้พาหนะต่าง ๆ กันไป		
- โครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชนบทในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม	ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านหัวขัว อำเภอกะลาสิริโวล์ อำเภอมือเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ผลิตพืชผลทางการเกษตร	จากการทบทวนศักยภาพและการรื้อฟื้นวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ได้กิจกรรมดึงดูดทางการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน	การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนเกษตรอินทรีย์ทั้ง 3 แห่ง อาจเริ่มจากบ้านหัวขัวหรือบ้านหนองหิน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก หลังจากการต้อนรับ	มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านหัวขัว และบ้านหนองหิน ซึ่งอยู่ในระยะของการพัฒนา และร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่และระเบียบกติกา

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	เข้าสู่ตลาดในเมือง จึงมีความคุ้นเคยและช่วยเหลือกันมาตลอด บ้านห้วยข้าวเป็นชุมชนเก่าแก่ มีสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวคือสะพานไม้ แกดำ และอยู่ใกล้เส้นทางหลัก เป็นหมู่บ้านพัฒนา มีการจัดการท่องเที่ยวและบ้านพักโฮมสเตย์มีกลุ่มจักสาน ทอผ้า และมีการแสดงฟ้อนกระโจมที่แปลกตาสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นชุมชนเข้มแข็ง บ้านหนองหินเป็นชุมชนเก่าแก่กว่า 200 ปี มีการขุดค้นพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจำนวนมาก แต่ยังมีกลิ่นคาวคั่วต่อเนื่อง รอบ ๆ บ้านยังคงมีป่าโลกหินขาว และป่าโนนมี ที่อุดมสมบูรณ์ มีการจัดพิธีบูชาดอนปู่ตา	ซึ่งได้นำมาพัฒนาให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งการชมและถ่ายภาพกับสะพานไม้ แกดำ ต่อมาได้จัดกิจกรรมแต่งงานและจดทะเบียนสมรสกลางสะพานไม้ ซึ่งได้รับความสนใจจากคู่รักมาอย่างต่อเนื่อง การฟ้อนกระโจมทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ระลึกจากรูปลักษณ์และเทคนิคการทำกระโจม ซึ่งเป็นเครื่องประดับศีรษะในการรำ ทั้ง 3 หมู่บ้านสามารถเที่ยวชมสวนเกษตรอินทรีย์ ทั้งแปลงผัก แปลงพริก สวนเกษตรผสมผสาน การร่วมกิจกรรมทำนาตามฤดูกาล การหาอาหารพืชผักจากป่าโลกในชุมชนหนองคูศรีวิไล และการเลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งงานจักสาน ผ้าทอ และพืชผล	จากศูนย์กลางชุมชนแล้ว ได้มีการนำชมการทำแปลงเกษตรต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเดินชมผ่านหมู่บ้านหรือขี่จักรยานไปตามแหล่งต่าง ๆ และชมงานทอเสื้อ ทอผ้า จักสาน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีอยู่ตามกลุ่มอาชีพในชุมชน ร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้าน (หรืออาจร่วมการประกอบอาหารพื้นบ้าน) ชมฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เช่น แพะ วัว ที่มีในหมู่บ้าน ทั้งในบ้านหนองคูศรีวิไลสามารถร่วมกิจกรรมการหาอาหารจากป่าโลก เช่น การเก็บเห็ด หาหน่อไม้ และการประกอบอาหาร ชมและร่วมการแสดงพื้นบ้าน ฟักบ้านพักโฮมสเตย์ในบ้านห้วยข้าวหรือบ้านหนองหิน	ในการดำเนินงาน แต่สำหรับบ้านห้วยข้าวซึ่งมีการดำเนินการท่องเที่ยวมาระยะหนึ่งแล้ว จึงมีแนวทางการจัดการที่เป็นระบบชัดเจน ส่วนบ้านหนองคูศรีวิไลซึ่งค่อนข้างอยู่ใกล้ชิดกับป่าโลก ตั้งบ้านอยู่กระจายกัน จึงมีเพียงความพยายามในการตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว เพื่อประสานงานกับชุมชนอื่น ๆ และเพื่อการจัดการตามโอกาสที่จะเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยยังไม่มีแนวคิดในการจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	ทุกปี มีอาชีพการเกษตร จักสาน ทอผ้า และเป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการจำหน่ายได้มาก บ้านหนองคูศรีวิไลเป็นพื้นที่ที่คงเป็นป่าโคกอยู่หลายแห่ง จึงมีอาหารธรรมชาติอยู่มาก ชุมชนมีการทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูกผัก ทอผ้า จักสาน และยังคงมีการทำงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ อยู่เสมอ มีการจัดทำตลาดซื้อขายเห็ด และผลิตผลทางการเกษตรที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน	การเกษตร ตลอดจนอาหารพืชผักจากป่าชุมชน โดยเฉพาะเห็ดและหน่อไม้ พร้อมทั้งอาหารแปรรูปต่าง ๆ - กิจกรรมร่วมงานประเพณีตามเทศกาลของชุมชนต่าง ๆ ตลอดปี - โดยเฉพาะการชิมและซื้อข้าวหอมมะลินิพันธ์ ร่วมกับอาหารพื้นบ้าน เช่น แจ่ว หมก ขนมเรืออีโป่ง ขนมหอกจอก นางเล็ด เป็นต้น		

จากการถอดบทเรียนการท่องเที่ยววิถีชาวนาที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยจาก สกว. (สทสว.) ทำให้ได้ข้อค้นพบว่าในทุกชุมชนล้วนมีศักยภาพในด้านวิถีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ สำหรับการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งในหลายชุมชนยังคงมีเรื่องราวหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และอรรถาธิบายไม่ตรีทิ้งดงาม รอคอยการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะได้สัมผัสความงดงามง่าย ๆ ของคนไทยและการเรียนรู้เรื่องราว ความเป็นไทย ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง ศักยภาพเหล่านี้ หากได้รับการแนะนำในการธำรงรักษาและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการรับการท่องเที่ยว จะสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งจำเป็นต้องมีที่เลี้ยงหรือกลไกหนุนเสริมที่มีความรู้ความเข้าใจ ทั้งในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม ซึ่งหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากในการหนุนเสริมชุมชนมีศักยภาพเฉพาะต่างกัน จะมีการจัดการที่ต่างกันเพื่อให้เกิดแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว เพราะชุมชนมักมีความคุ้นชินกับสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ จึงควรต้องชี้ให้เห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ นั้น และให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของสิ่งแวดล้อม ทั้งวัฒนธรรมและธรรมชาติของพื้นที่ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราว(story)ต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวและคนรุ่นใหม่ของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเสน่ห์ดึงดูดที่สามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาแต่ละพื้นที่ ได้รับการหนุนเสริมจาก พี่เลี้ยงโครงการที่เป็น node วิจัยของ สกว. พี่เลี้ยงโครงการที่เป็นนักวิชาการในพื้นที่ และกลไกหนุนเสริม ซึ่งโครงการวิจัยที่มีนักวิชาการในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยง มีการดำเนินงานที่มีความก้าวหน้า มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว และการเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวเป็นรูปธรรมชัดเจนมากกว่าซึ่งอาจแบ่งตามการหนุนเสริมดังนี้

โครงการที่มี node วิจัยของ สกว. เป็นพี่เลี้ยงซึ่งอาจจะเป็นเพราะ node แต่ละคนมีภาระและพื้นที่รับผิดชอบค่อนข้างมาก และอาจจะมี ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่คาดเคลื่อน จึงทำให้เห็นการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแต่ยังขาดการตั้งกลุ่มบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีการแบ่งภาระหน้าที่ที่ชัดเจน เช่น ชุมชนนาโสก ชุมชนบ้านศรีเจริญโคกหนองแห้ว ในระยะแรกซึ่งกลไกได้เข้าไปหนุนเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และออกแบบระเบียบการบริหารจัดการท่องเที่ยวขึ้น

โครงการวิจัยที่มีนักวิชาการเป็นที่เลื่อง ชุมชนบ้านชีทวน มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นผู้เลื่อง มีการจัดการท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการ และมีการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จากความร่วมมือของเครือข่ายในจังหวัด และชุมชนไฮย่อง จังหวัดสกลนคร มีนักวิชาการจากราชภัฏสกลนคร ซึ่งเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่สนใจการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กลไกจึงได้ให้การเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน และติดตามหนุนเสริมทั้งที่เลื่องและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว จนสามารถดึงศักยภาพที่เด่นของชุมชน ในการนำเสนอวัฒนธรรมไทโซ้ย ซึ่งผู้ร่วมวิจัยโครงการมีความเห็นสอดคล้องกัน และชุมชนอุ่มเหมาเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนอวิถีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทโซ้ย ทำให้ได้นวัตกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การชมการยกยอใหญ่ การชมวิวที่นากะเตง การชมแปลงมะเขือเทศ และการแสดงไทโซ้ย ทั้งได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาในการข้อมคราม ให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตามชุมชนที่มีนักวิชาการจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งยังขาดประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นที่เลื่องยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรมนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะการเร่งดำเนินงานให้เสร็จตามแผนงาน โดยชุมชนยังไม่มี ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง จึงเป็นเพียงการจัดการท่องเที่ยวตามแผนงาน ซึ่งแม้จะมีหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการหลายหมู่บ้าน แต่บทบาทหลักยังคงอยู่ในหมู่บ้านเดียว ในโครงการเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีข้าวและไหม และโครงการกสรจัดการท่องเที่ยวบนนิเวศวัฒนธรรมพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ซึ่งจากการติดตามชุมชนภายหลังการปิดโครงการพบว่า ชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวต่อไปได้ แต่ยังคงมีความสนใจ และต้องการการสนับสนุนในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งกลไกได้เข้าไปร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการตามศักยภาพของชุมชนต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เรื่องราวของชุมชนในคนรุ่นใหม่ เช่นชุมชนบ้านเมืองเพย จังหวัดขอนแก่น และโครงการการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคามซึ่งมีที่เลื่องเป็นนักวิชาการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงได้เสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการรวบรวมการวิเคราะห์บริบทชุมชน เพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งแก่ที่เลื่องและชุมชน ทำให้สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนใกล้ชิดกันมากขึ้น และได้ค้นพบนักวิจัยรุ่นใหม่ของชุมชนในการเป็นผู้นำการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน ทำให้สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วม และการจัด

กิจกรรมท่องเที่ยวตลอดจนการพัฒนาที่พักชุมชน จนได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในการเข้าไปท่องเที่ยวกิจกรรม และเตรียมรับการประเมินที่พักชุมชน หมู่บ้านหนองหิน ต่อไป

โครงการจัดการท่องเที่ยว บ้านภูเกาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด หัวหน้าโครงการเป็นนักวิชาการในชุมชน ที่สนใจและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ในโครงการที่นอกจากการเน้นย้ำ การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม แล้วยังมีการจัดทำพินิจภัณฑ์ท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ กลไกจึงได้ให้คำแนะนำในการจัดการพินิจภัณฑ์ การบันทึกการรวบรวมข้อมูล และการจัดระเบียบพื้นที่ การนำเสนอข้อมูล ประเภทวัสดุ ฯลฯ ซึ่งมีการดำเนินงานทำให้ได้ค้นพบการรื้อฟื้นการจัดทำศาลาแฮก และการบูชาแฮกที่อาจจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวต่อไป อย่างไรก็ตามหัวหน้าโครงการวิจัยเป็นผู้มีความตั้งใจ และมีเครือข่ายการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ทำให้สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนโครงการบ้านคอนแรด จังหวัดสุรินทร์ ใช้พื้นที่ทางลุ่มน้ำมูลเป็นจุดท่องเที่ยววิถีคนทาม มีหัวหน้าโครงการซึ่งอดีตเป็นผู้นำชุมชนในการประท้วงภาครัฐให้คืนพื้นที่ทำกิน ซึ่งถูกน้ำจากการสร้างเขื่อนราษีไศลท่วมขัง ทำให้เป็นพื้นที่เสื่อมโทรม แต่หลังจากได้พื้นที่ทามคืนมา จึงได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่คืนพื้นที่ทามให้อุดมสมบูรณ์ พื้นที่นี้จึงเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน ที่ได้ร่วมกันพลิกฟื้นความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอยู่อาศัยกินของชุมชน ความเป็นธรรมชาติที่ยังไม่มีการพัฒนา ความสะดวกสบายทางการท่องเที่ยว จึงเป็นความท้าทายของชุมชน กลไกจึงได้ให้การหนุนเสริมในการสืบค้นเรื่องราวของชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาในการอยู่อาศัยกินในพื้นที่ทาม และการทำนาทามซึ่งต่างจากการทำนาในพื้นที่ลุ่มทั่ว ๆ ไป และเนื่องจากบ้านคอนแรดเป็นพื้นที่เรียนรู้วิถีชุมชนของโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งเป็นโรงเรียนทางเลือก ทำให้ชุมชนมีความคุ้นชินกับการรองรับการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง แต่ยังจำเป็นต้องพัฒนาในด้านการบริการทางการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านความสะดวก ปลอดภัย และความสะดวก ซึ่งยังคงต้องได้รับการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ตามจากการดำเนินโครงการวิจัยทำให้เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญา และวัฒนธรรมการผลิตข้าว เพื่อเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีคนทาม และเกิดการจัดตลาดนัดคนทามขึ้นซึ่งได้รับความสนใจจากคนในชุมชน และนักเดินทางที่ผ่านมาได้เป็นอย่างมาก

ดังนั้นจากการถอดบทเรียน ทำให้ได้พบว่า พี่เลี้ยงโครงการวิจัยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมการดำเนินงาน โครงการให้สำเร็จได้ผลตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ

ในประเด็นหลักต่าง ๆ ทางด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนถูกต้อง และมีความรอบรู้เกี่ยวกับคุณค่าวิถีวัฒนธรรมชุมชน ทั้งด้านความเข้าใจในเรื่องของตลาดท่องเที่ยวชุมชน เพื่อจะได้สามารถให้การหนุนเสริมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทวิถีวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่ต่างกัน

การท่องเที่ยวชุมชนกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด -19

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส 2019 (COVID-19) ไปทั่วโลกส่งผลให้หลายประเทศต้องปิดประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ปิดการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งการติดต่อกันระหว่างบุคคลในสังคมด้วยตนเอง มีการประกาศเคอร์ฟิว ห้ามการเดินทางข้ามจังหวัด ปิดสถานบริการต่าง ๆ โดยเฉพาะที่สาธารณะและสถานที่ทำงาน ปรากฏการณ์การทำงานที่บ้าน(WFH)และการติดต่อกันผ่านทางออนไลน์ เพื่อป้องกันการแพร่ระบาด ประชาชนทุก ๆ คนถูกขอให้อยู่ภายในบ้านที่พักอาศัยและในชุมชนของตนเองให้มากที่สุด โดยติดต่อกับนอกพื้นที่ให้น้อยที่สุด หรือไม่ติดต่อเลยมาตรการนี้ครอบคลุมทุกชนชั้น ในช่วงต้นจึงจะเห็นได้ว่า คนในสังคมเมือง มีความวุ่นวาย สับสน และเกิดการกักตุนอาหาร และเครื่องใช้ต่าง ๆ กันอย่างกว้างขวาง ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ต้องเร่งนำสินค้ามาวางจำหน่ายให้เพียงพอกับความต้องการสินค้า หลายชนิดจึงเกิดความขาดแคลน แต่ในชุมชนชนบทต่าง ๆ กลับสามารถอยู่กันได้อย่างเป็นปกติ และในขณะเดียวกันที่ถูกหลอนด้วยแรงงานต้องถูกหยุดงาน เพราะสถานที่ทำงาน โรงงาน ร้านค้า ปิดกิจการ หลายคนเดินทางกลับบ้านในต่างจังหวัด กลับไปอยู่กับครอบครัวในชนบท จึงทำให้เกิดความอบอุ่นขึ้นในสังคมชนบท ซึ่งสามารถหาอยู่หากินในพื้นที่โดยรอบที่พักอาศัย ในธรรมชาติแวดล้อม ได้อย่างสะดวกสบายโดยไม่ต้องมีการใช้จ่ายมากนัก และไม่จำเป็นต้องกักตุนสินค้าอาหาร ขณะเดียวกันระยะเวลากว่า 3 เดือน ในช่วงมีการระบาดค่อนข้างรุนแรง แต่ในหลายพื้นที่กลับมีการสร้างงานรูปแบบใหม่โดยเฉพาะ งานด้านการเกษตร คนในสังคมเมืองหลายคนครอบครัวหันมาปลูกผักกินกันเองในครอบครัว และมีเหลือแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน การใช้เวลาว่างในการจัดระเบียบภายในบ้านให้อยู่ได้อย่างมีความสุข เกิดความอบอุ่นใกล้ชิดกัน ครอบครัว โดยเฉพาะสังคมชนบท ซึ่งในขณะที่สังคมเมืองชะลอการเคลื่อนไหว ธรรมชาติจึงได้ฟื้นตัว มีความอุดมสมบูรณ์คืนกลับมา ทำให้คนมองเห็นความงดงามได้อย่างชัดเจน เช่น ภาพในสังคมชนบท ซึ่งมีการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายกับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งเป็นโอกาสในการทบทวนวิถีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตที่สงบ เรียบง่าย และงดงาม ซึ่งในช่วงเวลาที่สังคมเมืองเว้นระยะห่างทางสังคม ทำให้หลาย ๆ คนได้พบว่า การอยู่อย่างสงบ เรียบง่าย นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตงดงามได้เช่นกัน และหลายคนมองเห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตอย่างที่เป็นอยู่ในสังคมชนบท การท่องเที่ยวชุมชน

จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการเดินทางท่องเที่ยวของคนวัยทำงานและคนในสังคมเมือง ด้วยเหตุนี้ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว จึงควรให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพทั้งในด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว สินค้าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและธรรมชาติแวดล้อม อย่างเคารพและรับผิดชอบ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพ และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรและชุมชนที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด ย่อมจะส่งผลให้ การท่องเที่ยวชุมชน เป็นทางเลือกต้น ๆ ที่อยู่ในกระแสความสนใจของนักท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจากการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย การสืบค้น รวบรวมองค์ความรู้จากพื้นฐานความจริงในท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของโครงการ ที่ต้องได้รับความร่วมมือจากนักวิจัยชุมชนทุกคน รวมถึงสมาชิกของชุมชน ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และร่วมกันวิเคราะห์ จัดระบบองค์ความรู้ สำหรับการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาโจทย์วิจัย ในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาให้สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร และการพัฒนาพื้นที่ ให้มีศักยภาพเหมาะสมกับการรองรับการท่องเที่ยว จึงเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับคำกล่าวของ กาญจนา แก้วเทพ (2553) ว่า “งานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่มีเป้าหมายในการสร้างคน สร้างความรู้ และสร้างพื้นที่ปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น...” ซึ่งเป็นการสร้างปัญญาให้คนในชุมชน เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ ในการนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์กิจกรรมที่ดึงดูด และแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่เป็น วัฒนธรรมสร้างสรรค์ (Creative culture) แล้วยังเป็นการถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ตระหนักในคุณค่าของวิถีวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจเพื่อจะได้ร่วมกันธำรงรักษาอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของชุมชนสืบต่อไป ซึ่งการมีความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตนเองร่วมกัน จะเป็นการเสริมสร้างพลังร่วมของกลุ่ม (Empowerment) ที่จะทำให้เกิด อำนาจต่อรอง ในการจัดการเรื่องต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับต่าง ๆ ต่อไป

ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การดำเนินงานโครงการวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ของชุมชนต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปีงบประมาณ 2560 -2561 รวม 10 ชุมชน ซึ่งส่วนมากจะมีพี่เลี้ยงโครงการ (node) เป็นผู้ให้คำแนะนำ และต่อมา สกว. ฝ่ายท้องถิ่นได้จัดให้มีกลไก เป็นผู้ติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนาในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ ให้คำปรึกษา แนะนำ ให้การดำเนินงานวิจัยของชุมชนดำเนินการไปได้ตามแผนการดำเนินงาน ทั้งช่วยเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง ร่วมค้นหาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชน เอกสิทธิ์ วัฒนธรรม และสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องเหมาะสมกับรายการนำเที่ยวของแต่ละชุมชน ตลอดจนการหนุนเสริมความรู้เชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดท่องเที่ยว และการสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และองค์กรหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แต่ละชุมชนมีโอกาสและได้แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม จากการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนในปีงบประมาณ 2560 -2561 รวม 10 โครงการ ทำให้ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)

1. ให้คงการสนับสนุนชุมชนในการดำเนินงานโครงการวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขยายเวลาในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างน้อย 18 เดือน หรือ 2 ปี เพื่อให้เวลาแก่ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ประเมินผลและพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2. จัดให้มีพี่เลี้ยง (node) และหรือ กลไก ที่มีทักษะในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และมีความรู้ความเข้าใจ ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีวิสัยทัศน์ที่เหมาะสม

3. สนับสนุนการวิจัยท่องเที่ยวชุมชน และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับชุมชนกับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับภูมิภาค เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทั้งในด้าน นักท่องเที่ยว และสินค้าทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการบริการการท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐานที่สูงขึ้นต่อไป

4. ในการสนับสนุนชุมชนทำวิจัยประเด็นการท่องเที่ยว ควรพิจารณาศักยภาพของพื้นที่ ที่ขอรับการสนับสนุนว่ามีความพร้อม และหรือความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด เช่น ควรเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีน้ำใจ และมีความพร้อมร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งถ้าหากเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์โดดเด่น สำหรับการสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวก็จะทำให้มีโอกาสในการจัดการท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น การพิจารณาศักยภาพในเบื้องต้นนี้ จะเป็นแนวทางในการหนุนเสริมการดำเนินการวิจัยให้ชุมชนสามารถพัฒนา เสริมศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างชัดเจน เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ๆ ได้ประสบความสำเร็จมากขึ้น ทั้งจะช่วยให้พัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ของคนในชุมชนได้อย่างมีสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

5. การพัฒนาพี่เลี้ยงและกลไก ที่มาช่วยหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้มีองค์ความรู้และความเข้าใจอย่างถูกต้อง ชัดเจน และมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ และแนวโน้มทางการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยว เพื่อนำเสนอแก่ชุมชน และแนะนำแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนที่รับผิดชอบได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน และแนวโน้มความต้องการในการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับวิถีวัฒนธรรม และสามารถสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง

6. ควรมีส่วนเสริมในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงานราชการ ทั้งระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงในมนุษย์ องค์กรบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน(อพท.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงกระทรวงศึกษาธิการ ในการประสานความร่วมมือการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเสริมพลังในทิศทางเดียวกันสำหรับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7. ควรจัดทำศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการสืบค้นเกี่ยวกับ ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวชุมชน และเปิดเป็นสาธารณะ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจาก การท่องเที่ยวชุมชนเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐบาลในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลายหน่วยงาน จัดทำโครงการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งหากหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ประสานความร่วมมือกันในการดำเนินงานโครงการเหล่านั้น โดยการเตรียมการจัดวางแผนการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ร่วมกันในพื้นที่ชุมชนเดียวกันหรือเชื่อมโยงกัน น่าจะช่วยให้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นซึ่งการจัดวางแผนการดำเนินงานนี้อาจกำหนดโดยรัฐบาล ซึ่งควรให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนนั้น ๆ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- จัดทำโครงการพัฒนาอาชีพให้แก่บุคลากรในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอาชีพด้านหัตถกรรม ทอผ้า จักสาน งานจักทอ เพื่อเป็นสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยว การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัสดุในชุมชน ซึ่งควรศึกษาถึงภูมิปัญญาในการผลิตของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ วัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น ไม่ควรขัดแย้งกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน แต่เพิ่มนวัตกรรมเพื่อให้ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ มีคุณค่า มีประโยชน์ เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการและการบริโภคในวิถีสมัยใหม่ สำหรับการจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในชุมชน เช่น โครงการนวัตกรรม โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP เป็นต้น

- จัดการฝึกอบรมในการเรียนรู้แก่บุคลากรในชุมชน ในด้านการประกอบอาหาร เครื่องดื่ม โดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านสามารถประกอบอาหาร เครื่องดื่ม ที่มีมาตรฐานความปลอดภัย และบอกเล่าถึงคุณประโยชน์ของอาหารต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น สมุนไพรต่าง ๆ ผักพื้นบ้าน เป็นต้น ตลอดจนการจัดสำหรับอาหาร ภาชนะในการรับประทาน การประดับตกแต่งให้เหมาะสม ตลอดจนการต้อนรับ กิริยามารยาท และอัธยาศัยไมตรีในการรับรองนักท่องเที่ยว รวมถึงการแต่งกายที่สะอาดเรียบร้อย สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

- การส่งเสริมการเกษตร แนวคิดการสนับสนุน Smart Farmer การเกษตรอินทรีย์ การเกษตรผสมผสานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดเกษตรกรรายใหม่ ๆ ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและความใส่ใจกับสุขภาพอย่างกว้างขวาง ซึ่งส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้นมากมายกระจาย

กันไปทั่วประเทศ กระแสความสนใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตตามแบบ
ธรรมชาติที่ปลอดสารพิษของคนในชุมชนเช่นกัน ดังนั้นเมื่อมีการศึกษาดูงานด้านการเกษตรในพื้นที่
ใกล้เคียงกับชุมชนจึงควรให้โอกาสชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมต้อนรับคณะศึกษาดูงาน และให้นำชมวิถี
การเกษตรในชุมชนควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้ได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวผู้ศึกษาดูงาน
และเกษตรกรในชุมชน เป็นการทำการเกษตรตามแนวคิดที่เป็นมิตรกับธรรมชาติทั้งชุมชนก็จะได้รับ
โอกาสในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างต่อเนื่องมากขึ้น

กระทรวงวัฒนธรรม

- ควรจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกแห่ง นอกจากการนำเสนอวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนแล้ว
กิจกรรมที่ดึงดูดและประทับใจนักท่องเที่ยวอย่างมาก คือ วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจจะเหมือน
หรือแตกต่างกัน รวมถึงทักษะความสามารถในการนำเสนอ วิถีวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นกิจกรรมที่โดดเด่น
น่าสนใจ ดังนั้นในส่วนของ กระทรวงวัฒนธรรมผ่านทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรให้การ
สนับสนุนการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง เพื่อให้ดึงดูดการท่องเที่ยว
ขณะเดียวกันควรให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชนในการนำเสนอวิถีวัฒนธรรม กิจกรรม
ประเพณี เทศกาล ทางวัฒนธรรม แก่นักท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ และไม่ทำลายแก่นแท้ของ
วัฒนธรรมนั้น ๆ

- จัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของชาติ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจน
ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ เพื่อการสืบค้นและการเสนอต่อการท่องเที่ยว ตลอดจนการติดตาม
ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะที่ถูกต้อง เหมาะสม แก่ชุมชนต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม
เพื่อการท่องเที่ยว

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

- ส่งเสริมการจัดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความต่อเนื่อง ทั้งในระดับ
กลุ่มจังหวัด ระดับท้องถิ่น ระดับภาค ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ

- สนับสนุนการสร้างภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งการเชื่อมโยงตามรูปแบบ
กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น และการเชื่อมโยงในระดับภาค การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์
ในภูมิภาคอาเซียน เป็นต้น

- สนับสนุนการผลิตและการเผยแพร่ สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบ
ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในระบบออนไลน์ และออฟไลน์

- ส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และโดยเฉพาะการจัดการบ้านพัก สัมผัสวิถีชีวิตชนบท (Homestay) เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดทำ Homestay ได้อย่างมีมาตรฐานตามเกณฑ์ ของกระทรวงอย่างสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม

- ในส่วนของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรต้องให้การสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ และการทำการตลาด การท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจอย่างถูกต้องและ กว้างขวางทั้งในระดับประเทศและระดับชาติ โดยการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมการตลาด และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชน ด้านการท่องเที่ยวในการสนับสนุนและส่งเสริม การท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่นในการจัดประชุม การจัดการตลาดท่องเที่ยว และอื่น ๆ

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

- หนุนเสริมการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุมชน มีแนวคิดหรือมีการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ก่อนแล้ว เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วน ร่วมของชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับวิถีวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐานสากล

- สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการดึงดูดการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน ด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นธรรม

กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และการศึกษาธิการ

- สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยประเด็น การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการ สืบค้นหา องค์ความรู้ใหม่จากชุมชน และจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ สำหรับการให้ ข้อเสนอแนะ และให้การเรียนรู้แก่ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้สอดคล้องกับวิถี วัฒนธรรม และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างมีความเคารพต่อวัฒนธรรมและชุมชน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน

- ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้อยู่ในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ในหลักสูตรการ เรียนการสอน ซึ่งนักศึกษาจะต้องมีรายวิชาในการเรียนรู้ชุมชนด้วยการสัมผัสสภาพจริงภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจเข้าถึงการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมชนบทไทย และเกิดการแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายในชุมชน กับการดำเนินชีวิตในสังคมเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การ อนุรักษ์ และการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป

- ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับ จำเป็นต้องจัดให้มีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับ ท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของวิถีวัฒนธรรม เกิดความภาคภูมิใจ

และต้องการนำเสนอแก่สังคม อันจะนำไปสู่ การจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้ในโอกาสต่อไป ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะสามารถเป็น **นักสื่อความหมาย** เกี่ยวกับชุมชนของตนเองได้อย่างมีคุณภาพ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- บทบาทหนึ่งของ อปท. คือการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งจะเชื่อมโยงทั้งในการดูแลวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล และกิจกรรมของชุมชน ทั้งในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว และการจับจ่ายซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนขึ้นในพื้นที่เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน

- จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานให้แก่ชุมชนท่องเที่ยว เพื่อให้มีความสะดวกขึ้นพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น ส่งเสริมการอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้านและวัสดุในท้องถิ่น ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว

สำนักงานจังหวัด

- ในส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับการทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด และกลุ่มจังหวัดควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ของชุมชนต่าง ๆ ในความรับผิดชอบของจังหวัด เช่น การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

- ประสานความร่วมมือกับภาคเอกชน เช่น หอการค้า สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในการให้ความร่วมมือประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง

การอภิปรายผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชีวิต ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560 ทุกโครงการได้ดำเนินการเสร็จสิ้นตามแผนงานของแต่ละโครงการ แต่ความสำเร็จในการจัดการให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ ยังคงต้องพึ่งพิงหน่วยงานต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวอีกมาก ดังนั้นโครงการที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และมีจุดดึงดูดในพื้นที่จึงมีโอกาสดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าพื้นที่พัฒนาใหม่ เช่น **พื้นที่บ้านชีทวน จังหวัดอุบลราชธานี** ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก การเดินทางสะดวก เครือข่ายบุคลากรในพื้นที่กับชุมชนเมืองมีความใกล้ชิด และมีสิ่งดึงดูดโดดเด่น เช่น ธรรมชาติสิ่งมีชีวิตในบึงที่งามแปลกตา สะพานไม้ เป็นต้น รวมถึงความร่วมมือของจังหวัดในการประชาสัมพันธ์ จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับ

บ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีโบราณสถานที่น่าสนใจ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีการจัดกิจกรรมดึงดูดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การเดินทางสะดวก จึงทำให้มีการท่องเที่ยว และมีความร่วมมือของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวและการทำโฮมสเตย์มาก่อนแล้ว ในการดำเนินงานโครงการ จึงได้เสริมกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชาวนา และกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพิ่มเติมทำให้ได้ พืชภัณฑ์ชุมชนเกิดขึ้น สำหรับการท่องเที่ยวต่อไป ส่วนบ้านนาโสก จังหวัดมุกดาหาร เป็นชุมชนผู้ไท ซึ่งมีความพยายามในการจัดการท่องเที่ยว และการทำโฮมสเตย์มาก่อน แต่ยังไม่เกิดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมนัก จึงได้มีการทบทวนวิถีวัฒนธรรม ซึ่งมีความโดดเด่น เพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนขึ้น การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้มีความเข้มแข็ง เกิดกลุ่มท่องเที่ยวใหม่ในชุมชน แต่ยังคงไม่มีความชัดเจน ซึ่งหากพี่เลี้ยงวิจัยหลักจะได้กระจายบทบาทความรับผิดชอบให้สมาชิกในชุมชนอย่างกว้างขวางขึ้น จะทำให้บุคลากรที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้อีกมาก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวได้อย่างดี เช่นเดียวกับ บ้านสระใคร จังหวัดหนองคาย ซึ่งใช้ศูนย์ ศพก. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินโครงการวิจัย และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานที่สำหรับการอบรม ศึกษาดูงาน การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร และเป็นศูนย์รวมของการทำนาแปลงใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่กว้างในหมู่บ้านที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน สำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงต้องมีการปรับกิจกรรมและเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมขึ้น และจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวจากสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมตลอดการดำเนินโครงการวิจัย แต่อย่างไรก็ตามการที่กรรมการอยู่ต่างหมู่บ้านกัน จึงมีส่วนทำให้การจัดการท่องเที่ยวยังไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร ซึ่งต่างจากบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ซึ่งใช้ศูนย์ ศพก. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินโครงการวิจัยเช่นกัน แต่เมื่อมีการศึกษาวิเคราะห์บริบทชุมชน และวิถีวัฒนธรรมในพื้นที่ดำเนินการแล้ว พบว่า บ้านอุ่มเหมา ซึ่งเป็นชุมชนไทยโซ้ย มีวิถีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และเป็นชุมชนเข้มแข็ง ร่วมกันรื้อฟื้นวิถีไทยโซ้ยในหลาย ๆ ด้าน ทั้งยังคงมีการทำนา การเกษตร อย่างหลากหลาย จึงได้กำหนดให้ บ้านอุ่มเหมา เป็นหลักในการจัดการท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ความพยายามในการพัฒนาบุคลากร และสินค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างเครือข่ายตลาดการท่องเที่ยว โดยยังคงเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทุกหมู่บ้านในโครงการ

ส่วนโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา ที่ได้รับงบประมาณประจำปี 2561 ทุกโครงการได้ดำเนินการวิจัยตามแผนการดำเนินงาน แต่ส่วนมากยังคงไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อย่างจริงจังนัก ประกอบกับช่วงเวลาสิ้นสุดโครงการ และการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชน ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นปีถึงกลางปี เกิดการระบาดของโรคติดเชื้อโควิด -19 ซึ่งรัฐกำหนดมาตรการปิดกั้นทางการเดินทาง ส่งผลให้ไม่เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในระยะนี้ อย่างไรก็ตามโครงการวิจัยที่ดำเนินการใน

พื้นที่ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่ยังคงความดั้งเดิม ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ป่าเขา เช่น บ้าน
โคกหนองแห้วศรีเจริญ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สูง ทำให้อากาศเย็น
สบาย ทัศนียภาพทั้งดงาม แต่มีการเดินทางเข้าถึงได้สะดวก ชุมชนมีวิถีการเกษตรที่พึ่งพิงธรรมชาติ
ได้รับการสนับสนุนในการรวมกลุ่มกันจัดตั้ง ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ มีผลิตภัณฑ์น้ำผลไม้ และสินค้า
ต่าง ๆ ในชื่อ ชุนเลย และเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวแดงเมืองเลย แหล่งเดียวของจังหวัด ผลิตภัณฑ์ฝ้าย
ตะลุงและฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว
สูง ทั้งมีรายการโทรทัศน์หลายรายการ เข้าไปถ่ายทำและออกอากาศ ซึ่งทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว
ได้ต่อไป อย่างไรก็ตามมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวจากสมาชิกในชุมชนเพิ่มเติม และกระจาย
บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการท่องเที่ยวให้กว้างมากขึ้น จะทำให้มีผู้มีส่วนร่วมในการจัดการ
ท่องเที่ยวของชุมชนได้เข้มแข็งขึ้น ส่วนพื้นที่บ้านดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่
ดอน และวิธีการหาอยู่หากินในบริเวณป่าทาม ซึ่งเกิดจากส่วนของแม่น้ำมูลตอนกลาง ซึ่งเมื่อเกิดการ
สร้างเขื่อนราษีไศล ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ส่งผลให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือฟื้นฟู
พื้นที่ทาม จนมีความอุดมสมบูรณ์ และมีศักยภาพทางการท่องเที่ยว สำหรับการเรียนรู้ป่าทาม ซึ่งเป็น
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับการทำนาทาม ซึ่งได้รื้อฟื้นวิธีการทำนาทามแบบดั้งเดิม
ทั้งในด้านพิธีกรรม และกระบวนการผลิตข้าว ตลอดจนการประกอบอาหารตามวิถีคนทาม ซึ่งเป็น
กิจกรรมที่สามารถสร้างแรงดึงดูดได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งหากมีการพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีทักษะ
ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการให้มีส่วนร่วมใน
การดำเนินงานเพิ่มขึ้น น่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่น่าสนใจได้ สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวข้าว ใหม
บ้านดอนข่า บ้านห้วยหลิม และบ้านหนองหญ้าปล้อง จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่มีทักษะ
ความสามารถในการทอผ้าไหมมัดหมี่สืบทอดกันมานาน และยังคงมีช่างฝีมือในการทอผ้า เข้าประกวด
จนได้รับรางวัลโดยตลอด มีการผลิตเส้นไหมออร์แกนิกที่ บ้านห้วยหลิม และมีเทคนิคการย้อมเส้น
สูตรน้ำหมักชีวภาพที่บ้านดอนข่า จึงทำให้เกิดการศึกษาดูงานจากหลาย ๆ องค์กร แต่ในการจัดการ
ท่องเที่ยวยังจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมทั้งบุคลากรในแต่ละหมู่บ้าน ให้มีการกระจายบทบาทหน้าที่
และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เช่นเดียวกันกับ การท่องเที่ยวบนระบบนิเวศวัฒนธรรม
พื้นที่ชุมชนน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นการดำเนินการในพื้นที่ 6 ชุมชน โดยรอบแก่งละว้า ซึ่งมี
โครงการพัฒนาจากภาครัฐและเอกชน เข้าไปหลายโครงการ ส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมกับพื้นที่เป็น
อย่างมาก แต่ความกว้างขวางของพื้นที่ทำให้ การดำเนินการของแต่ละชุมชนมีปัญหาในการเชื่อมโยงกัน
ส่งผลต่อการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการได้อย่างครอบคลุม ส่วนมากจึงเป็นการจัด
กิจกรรมเกี่ยวกับพื้นที่แก่ง เช่น การชมวิว การชมวิถีการดำเนินชีวิต การจับสัตว์น้ำ การปลูกผัก เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม สำหรับบ้านเมืองเพี้ย บ้านหนองนางขวัญ เขตอำเภอบ้านไผ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีการพบร่องรอยประวัติศาสตร์แต่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังนัก เป็นหมู่บ้านที่มีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพลังในการต่อต้านกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้ามาด้วยระบบทุนนิยม พื้นที่นี้จึงคงมีการรวมกลุ่มกันในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งยังคงต้องได้รับการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง ส่วนการท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการในบ้านหัวขัว ซึ่งมีสะพานไม้เก่า เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยว บ้านหนองหิน และบ้านหนองคูศรีวิไล ทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นแหล่งผลิตผักอินทรีย์ป้อนเข้าสู่ตลาดสีเขียวในจังหวัด และเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ร่วมกัน สำหรับบ้านหัวขัว ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน มีบ้านพักโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน แต่ยังคงต้องได้รับการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่ม เพื่อมาช่วยเสริมการดำเนินงานให้มีคุณภาพมากขึ้น บ้านหนองหิน เป็นบ้านเก่าแก่ และมีบุคลากรรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยว จนสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มท่องเที่ยว ที่มีความคิดในการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ ทั้งยังมีเครือข่ายนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งหากได้รับการพัฒนาศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว และยังคงมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จะเป็นชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างน่าสนใจ โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับชุมชนเกษตรอินทรีย์อื่น ๆ เช่น บ้านหนองคูศรีวิไล ซึ่งยังคงมีวิถีการดำเนินชีวิตกับธรรมชาติแวดล้อมที่เป็นป่าชุมชนอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น มีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง การปลูกข้าวเพื่อจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ด้วยการจัดการอย่างเป็นระบบ และยังคงรักษาประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาไว้ได้ดี ทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และมีความกระตือรือร้นในการจัดการท่องเที่ยว จึงควรให้มีการหนุนเสริมให้ต่อเนื่อง จนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป และสำหรับ โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสาน ซึ่งรวบรวมข้อมูล เพื่อสืบทอดองค์ความรู้วิถีชาวนา เป็นข้อมูลสารสนเทศในพื้นที่แอ่งสกลนครและแอ่งโคราช ซึ่งนอกจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิแล้ว ยังได้มีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิในพื้นที่หลายแห่ง โดยนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งนักวิจัยส่วนมากเป็นนักวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งจะได้อธิบายข้อมูลที่รวบรวมได้ตามหลักวิชาการในศาสตร์เฉพาะของนักวิชาการเป็นหลัก การหนุนเสริมจึงเป็นเพียงการให้ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลสารสนเทศตามเป้าหมายสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 5

สรุป และ อภิปรายผล

โครงการการพัฒนากลไกหนุนเสริมงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือปีที่ 2 มีเป้าหมายในการติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยววิถีชนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยการวิจัยท้องถิ่นได้ให้การสนับสนุนในการดำเนินโครงการวิจัย ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชนา ในปีงบประมาณ 2560 และงบประมาณ 2561 ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม 10 พื้นที่ รวมทั้งโครงการความรู้วิถีชนาเพื่อพัฒนาเส้นทางเข้าสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคอีสานเพื่อจัดทำข้อมูลสารสนเทศวิถีชนาไว้สำหรับการสืบค้นต่อไปโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบวิจัย ปี 2560 ส่วนหนึ่งเสร็จสิ้นและปิดโครงการแล้ว แต่ส่วนมากยังอยู่ในช่วงทดลองเส้นทางและจัดการท่องเที่ยว ส่วนโครงการปี 2561 อยู่ระหว่างการดำเนินโครงการ ซึ่งได้รับการหนุนเสริมให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนงานของแต่ละโครงการ ซึ่งปัจจุบันการดำเนินโครงการประเด็นการท่องเที่ยววิถีชนา ส่วนมากดำเนินงานตามแผนการวิจัยของแต่ละโครงการจนถึงช่วงปิดโครงการเกือบทั้งหมด แต่จากการหนุนเสริมของกลไก พบว่าหลายโครงการยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และหลายพื้นที่ยังคงมีความมุ่งมั่นที่จะจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่อไป แม้ว่าจะปิดโครงการวิจัยแล้ว ซึ่งยังคงต้องการการหนุนเสริมโดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในพื้นที่ ให้สามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเหมาะสมเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

5.1 โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการวิจัย ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชนา ปีงบประมาณ 2560 มี 5 โครงการ กระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 พื้นที่ ซึ่งส่วนมากจะมี node ของ สกว. ในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยง ในการให้คำแนะนำแก่ชุมชน และบางโครงการจะมีนักวิชาการ จากสถาบันการศึกษา เป็นพี่เลี้ยงและเป็นผู้ร่วมวิจัยกับนักวิจัยชุมชน ซึ่งในการดำเนินโครงการได้เข้าร่วมเป็นนักวิจัยที่เลี้ยงกับนักวิจัยชุมชนอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนการ และมีเครือข่ายการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ได้ตามศักยภาพในความเป็นนักวิชาการ ซึ่งในกรณีนี้จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว จึงเป็นการจัดกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวเสริมแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น คือ โครงการวิจัย

ท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวนา ข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งดำเนินการในพื้นที่บ้านชีทวน บ้านท่าศาลา บ้านหัวดอน และ บ้านหนองบ่อ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ยังคงกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บ้านชีทวนมากกว่าบ้านอื่น ๆ ซึ่งยังคงต้องได้รับการพัฒนาเชื่อมโยงให้เข้มแข็งมากขึ้น ส่วนโครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไท คำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร เป็นโครงการที่มีนักวิชาการเป็นนักวิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชนดำเนินงานในพื้นที่ บ้านฝั่งแดง บ้านสงเปือย บ้านท่าลาด และบ้านอุ่มเหมา จากการศึกษารวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชาวนาทั้ง 4 หมู่บ้าน ทำให้ได้พบศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ้ย บ้านอุ่มเหมา ซึ่งยังคงมีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างดั้งเดิม และมีภาษาพูดที่มีสำเนียงต่างจากหมู่บ้านอื่น การหนุนเสริมให้นักวิชาการพี่เลี้ยง ได้เข้าใจในลักษณะการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการพัฒนาเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้คำแนะนำแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านร่วมกันจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกิจกรรมวิถีชาวนาในทุกพื้นที่เชื่อมต่อกันเป็นเส้นทาง และได้สัมผัสวัฒนธรรมไทโซ้ยที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากพื้นที่อื่น และโครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนา หุ่นกลาร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นโครงการที่มีนักวิชาการทางการศึกษาในพื้นที่เป็นนักวิจัยหลัก ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดในการทำงานกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนอยู่แล้ว และเป็นพื้นที่ที่มีโบราณสถาน กู่กาสิงห์ กู่โพนวิจ กู่โพนระฆัง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อยู่เสมอ ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี อยู่หลายกิจกรรม จึงได้มีการจัดการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งการจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ มาก่อนแล้ว การหนุนเสริมจึงเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสืบค้นเรื่องราวการดำเนินวิถีชาวนาในอดีต และที่ยังคงสามารถรู้พื้นภูมิปัญญาต่าง ๆ จากคนในชุมชนได้ ทำให้ได้กิจกรรมวิถีชาวนาเพื่อเป็นกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวได้หลากหลาย ซึ่งจะใช้เวลาในชุมชนได้นานขึ้น และเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ในการจัดกิจกรรมวิถีชาวนาให้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น โครงการแนวทางการฟื้นฟูการพัฒนาแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาของชุมชนเผ่าผู้ไท บ้านนาโสก คำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นโครงการที่มี node สกว. เป็นพี่เลี้ยงนักวิจัยชุมชน และใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ สพก. เป็นหลักในการพัฒนาโครงการ นักวิจัยส่วนมาเป็นสมาชิก สพก. ทำให้กลุ่มในหมู่บ้านบางกลุ่ม ไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น แต่กลับเป็นกำลังสำคัญในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มทอผ้า ซึ่งมีบทบาทในการรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในการต้อนรับ การจัดอาหาร การนำเสนอกิจกรรมทอผ้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ซึ่งมีวัฒนธรรมในการแบ่งบทบาทหน้าที่ ชาย หญิง ค่อนข้างชัดเจน จึงไม่ปรากฏความขัดแย้งในการดำเนินงานมากนัก การหนุนเสริมจึงเป็นการให้แนวทางในการรวบรวม

ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรม และการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งหาก node มีเวลาให้กับชุมชนมากขึ้น น่าจะได้เรียนรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้ชัดเจนขึ้นอีกมาก และสำหรับ *โครงการรูปแบบการพัฒนาวิถีชาวนาสระใคร ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย* เป็นโครงการที่มี node ในพื้นที่หนองคายเป็นพี่เลี้ยงให้แก่กวิจยชุมชนซึ่งมีนักวิชาการการเกษตรในพื้นที่เป็นที่ปรึกษาและนักกวิจยร่วม และดำเนินงานโดยมีสมาชิกศพก. เป็นนักกวิจยชุมชน ทำให้การดำเนินงานระยะต้นเป็นการประเมินกิจกรรมทางการเกษตรโดยทั่วไปเพื่อนำมาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวและเนื่องจากพื้นที่กวิจยครอบคลุมพื้นที่นาแปลงใหญ่ของอำเภอทำให้เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงค่อนข้างห่างไกล สำหรับการท่องเที่ยวในวันเดียว การหนุนเสริมทำให้นักกวิจยร่วมกันพิจารณาความเป็นไปได้และกิจกรรมที่มีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้จากการสัมผัสกิจกรรมวิถีชาวนา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะการไถไถพระ และชมสวน ทำให้ได้เส้นทางและกิจกรรมที่น่าสนใจมากขึ้น และได้กลุ่มผลิตภัณฑ์เข้าร่วมเป็นกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพขึ้น แต่อย่างไรก็ตามคงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นต่อไป

5.2 โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ.2561

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ.2561 ส่วนมากเป็นโครงการในพื้นที่ที่เคยมีการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งจาก สกว. และงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ มาก่อนแล้ว ซึ่งแต่ละชุมชนมีความคุ้นเคยกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (CBR) มากน้อยต่างกัน *โครงการการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชน บ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย* ดำเนินการในพื้นที่ได้รับทุน สกว. มาต่อเนื่อง 2-3 ปี ในด้านการพัฒนาอาหารธรรมชาติ และการสนับสนุนจากกองทุนด้านการท่องเที่ยว เช่น อพท. ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเส้นทางชมธรรมชาติในพื้นที่ที่เป็น ป่า เขา ที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งมี node ในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยงมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงานในระยะแรก เป็นการจัดเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย มากกว่าการสัมผัสวิถีชีวิต การหนุนเสริม ให้นักกวิจยรวบรวมวิถีวัฒนธรรมชุมชน และวิเคราะห์กิจกรรมในวิถีชุมชน โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้กระจายกันมากขึ้นทำให้ได้เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ในการเก็บฝ้าย ทอผ้า ย้อมสีธรรมชาติ การปลูกข้าวแดงเมืองเลย และการชมชิมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลไม้ในพื้นที่ ได้เป็นรูปธรรมขึ้นแต่อย่างไรก็ตามโครงการนี้ยังคงต้องได้รับการพัฒนาอีกพอสมควร โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมากขึ้น *โครงการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรม ข้าวและไหม จังหวัดขอนแก่น* เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ในการเชื่อมโยงชุมชน บ้านดอนข่า บ้านหนองหญ้า

ปล้อง และบ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีผลผลิตผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น ด้วยความ
ประณีตในการทอ และการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะบ้านดอนข่า ที่ได้รับการสนับสนุน
ด้านเทคโนโลยีในการผลิตผ้าไหมที่ทันสมัย บ้านหนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมออร์แกนิกที่มีคุณภาพ
จากผลงานวิจัยของนักวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งทั้งบ้านหนองหญ้าปล้องและบ้านห้วยหลิม
ยังคงมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและมีวิธีการทำนาตามแบบดั้งเดิมอยู่มากกว่าบ้านดอนข่า ซึ่งมีสภาพ
แห้งแล้งมากกว่า แต่เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนในการจัดหมู่บ้านท่องเที่ยว
OTOP ทำให้มีความพยายามต่อเนื่อง ในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีข้าว และไหม โดยมีนักวิชาการ
พัฒนาชุมชนจาก RSDI เป็นพี่เลี้ยง ซึ่งทำให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปตามระยะเวลา และขั้นตอน
ของแผนงาน แต่พบว่า ในการจัดการทดลองท่องเที่ยว ยังคงเป็นบทบาทของนักวิจัยหลักเท่านั้น การ
หนุนเสริมจึงเป็นการให้คำแนะนำกับพี่เลี้ยง และนักวิจัยชุมชนบางคนที่ยังมองเห็นปัญหา และมีความ
มุ่งมั่นที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น ทั้งในการกระจายบทบาทความรับผิดชอบ และ
การตัดสินใจ โดยการตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และให้เวลากับการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยว ในการ
บริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการแบ่งภาระรับผิดชอบของประธานกลุ่มแล้ว ยังจะ
เป็นการพัฒนาศักยภาพชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนนิเวศ
วัฒนธรรมชาวนา พื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่มีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุม 6
หมู่บ้าน ใน 2 อำเภอ ของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีพื้นที่กว้างมาก ตามความกว้างของแก่งละว้า จึงมีนักวิจัย
จากพื้นที่ที่หลากหลาย โดยมีนักวิจัยพัฒนาชุมชน RSDI มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นพี่เลี้ยง และมี
นักวิชาการเกียรตินิยม ในพื้นที่เป็นนักวิจัยหลักของชุมชน จากการรวบรวมข้อมูลพื้นที่ ทำให้ได้วิถี
วัฒนธรรมชาวนา ซึ่งนอกจากการทำนาในพื้นที่ตาม การเลี้ยงควายตาม การปลูกผักปลอดสารพิษ
โดยรอบพื้นที่แก่งละว้า และการจักสาน ทอผ้า ทอเสื่อ แล้วยังได้พบศักยภาพของพื้นที่ในการเที่ยวชม
ทัศนียภาพและวิถีชาวประมง ในแก่งละว้า ซึ่งเป็นบรรยากาศที่งดงาม และชมธรรมชาติแวดล้อมป่า
ชุมชน และเกาะแก่งต่าง ๆ ในพื้นที่แก่งละว้า ซึ่งสามารถสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้ดี แต่
อย่างไรก็ตามพื้นที่แก่งละว้า เป็นพื้นที่ที่มีโครงการพัฒนา ต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปใน
พื้นที่หลายโครงการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวิถี
การดำเนินชีวิตโดยรอบของแก่งละว้า ซึ่งการดำเนินงานตามระยะเวลาและกิจกรรมของแผนงานโดย
การแนะนำอย่างใกล้ชิดของทีมพี่เลี้ยง ทำให้สามารถปิดโครงการได้ตามกำหนดเวลา แต่การสร้างการ
เรียนรู้และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
ให้แก่ชุมชนในพื้นที่ยังไม่มีความชัดเจนนัก จากการหนุนเสริมและการสอบถามนักวิจัยชุมชนหลายคน
พบว่ายังคงมีความไม่มั่นใจว่าจะสามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้หลังจากปิดโครงการ จึงควรได้มีการ

หนุนเสริมในการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการการท่องเที่ยววิถีชาวนาอย่างมีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องต่อไป โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงวิถีนาทาม เยี่ยมยามแม่น้ำมูล ตำบลคอนแตร อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นการดำเนินงานในพื้นที่ที่เคยได้รับผลกระทบจากการทำเขื่อนราศีไศล และชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณวิจัยจาก สกว. ในการวิจัยเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำมา และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าทาม และแหล่งน้ำ จนมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง ในการฟื้นฟูและรักษาสืบสานวัฒนธรรมร่วมกัน ในการดำเนินงานโครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีนาทาม เป็นการดำเนินงานโดยนักวิจัยชุมชนทั้งหมด ที่เห็นศักยภาพของพื้นที่ทำมาและต้องการนำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยว ในการจัดการท่องเที่ยว เบิ่งทาม ยามแม่น้ำมูล กลไกจึงได้ให้การหนุนเสริม ในการให้การเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การรวบรวมบริบทชุมชน ซึ่งจากการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรม ประวัติพัฒนาการของชุมชน ทำให้ได้พบตัวตนของชุมชน เกิดความภาคภูมิใจ ทั้งได้รื้อฟื้นวิถีการทำมาตามกระบวนการดั้งเดิม มีการสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมา จากวัสดุและภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยว สำหรับจัดกิจกรรมท่องเที่ยวต่อไป แต่จากการทดลองจัดการท่องเที่ยวทำให้พบแนวทางที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม เช่น ความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งในด้าน สถานที่ บ้านพัก การประกอบอาหาร ซึ่งจำเป็นต้องจัดการให้มีมาตรฐานสากลมากขึ้น และโดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นกลุ่มสตรีที่มักจะเป็นผู้ตาม ซึ่งสามารถจัดการงานในหน้ารับผิดชอบที่ดีได้ดี แต่ยังคงขาดทักษะในการได้ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยว และโอกาสในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจากวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่ผู้ชายมีความเป็นผู้นำมากกว่าการขอรับความคิดเห็นจากกลุ่มสตรี จึงควรมีการพัฒนาสร้างการมีส่วนร่วมให้ความเท่าเทียมกันมากขึ้น และให้ชุมชนมีความมั่นใจในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพมาตรฐานมากขึ้น โครงการวิจัย การจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นการดำเนินงานในพื้นที่เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวขัว บ้านหนองหิน และบ้านหนองคูศรีวิไล ที่มีผลผลิตเกษตรอินทรีย์ให้แก่อำเภอ แต่ละหมู่บ้านมีระยะห่างกันประมาณ 20 กิโลเมตร มีนักวิจัยจากชุมชนบ้านหนองหินเป็นนักวิจัยหลัก และมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นนักวิจัยพี่เลี้ยง ซึ่งยังคงมีภาระงานค่อนข้างมาก ทำให้การให้คำแนะนำในการดำเนินวิจัยชุมชนขาดความต่อเนื่อง ชุมชนขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน ส่งผลให้การดำเนินงานล่าช้ากว่าแผนงาน กลไกได้ให้การหนุนเสริมในการพัฒนาการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ตั้งแต่พี่เลี้ยงและนักวิจัยชุมชน รวมถึงเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพวิถีวัฒนธรรม และบริบทชุมชน รวมถึงศักยภาพของพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้านในการสร้างเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว พร้อมทั้งการให้คำแนะนำ

กับนักวิจัยรุ่นใหม่ของชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินงาน เพื่อให้ได้แนวคิดและเครือข่ายนักทอที่เกี่ยวข้องจากคนรุ่นใหม่ของชุมชนหนองหิน ในการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว จากแนวคิดที่ได้จากการร่วมศึกษาดูงานการท่องเที่ยวชุมชน และการทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชน มาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ ในการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมเพื่อทดลองการท่องเที่ยวต่อไป อย่างไรก็ตามการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ ยังคงจำเป็นต้องพัฒนาการมีส่วนร่วม และศักยภาพของบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีความมั่นใจมากขึ้นเพื่อให้สามารถเป็นนักสื่อความหมายการท่องเที่ยวได้อย่างมั่นใจมากขึ้น โครงการความรู้วิถีชาวนาเพื่อพัฒนาเส้นทางข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม ในอีสาน เป็นโครงการที่ดำเนินงานโดยคณะนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนักวิชาการพื้นที่แอ่งสกลนคร 3 หมู่บ้านและพื้นที่แอ่งโคราช 4 หมู่บ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิในเอกสาร และฐานข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ และข้อมูลปฐมภูมิจากคำบอกเล่าที่รวบรวมจากภาคสนาม โดยการมอบหมายภาระรับผิดชอบให้นักวิชาการในคณะวิจัยดำเนินการและจัดทำรายงานข้อมูลเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ในการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศ เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา ข้าว ผัก ปลา นาอีสาน การหนุนเสริมของกลไก จึงเป็นการเข้าร่วมในการดำเนินงานภาคสนามในบางพื้นที่ และร่วมให้ข้อเสนอแนะในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในโครงการยังเป็นการรวบรวมข้อมูลที่พบว่าเป็นข้อมูลทุติยภูมิค่อนข้างมาก ซึ่งยังไม่ได้มีการวิเคราะห์เรียบเรียงอย่างเป็นระบบเดียวกันมากนัก

การหนุนเสริมและการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

การหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ในภาพรวมเป็นการเข้าไปติดตามการดำเนินงานของชุมชนในพื้นที่โครงการ โดยการนัดหมายนักวิจัย เพื่อให้ได้เห็นสถานการณ์การดำเนินงานในสภาพที่แท้จริง และข้อเสนอแนะหรือข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงาน เช่น เทคนิควิธีการรวบรวมข้อมูลชุมชน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยววิถีชาวนา การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ที่เหมาะสมสำหรับการนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวจากแนวคิด วัฒนธรรมสร้างสรรค์ซึ่งบางกิจกรรมจำเป็นต้องเป็นกิจกรรมที่รื้อสร้างใหม่ให้เหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ แต่พบว่าในหลายกิจกรรม เป็นการรื้อฟื้นขึ้นให้คนรุ่นใหม่ของชุมชนได้สัมผัส และคนรุ่นเก่าได้โอกาสในการย้อนรำลึกความหลังของชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ ไม่เพียงกิจกรรมเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย อย่างไรก็ตามการดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนาในทุกพื้นที่ยังจำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริมให้เกิดการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ

ที่ดำเนินงานโครงการวิจัย เริ่มตระหนักในคุณค่าวิถีวัฒนธรรม และเห็นโอกาสในการนำเสนอเส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชาวนาของพื้นที่ เพียงแต่กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ส่วนมากไม่มีความมั่นใจ และบุคลากรส่วนมากยังต้องการการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้สามารถรองรับ และจัดการการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

การอบรมการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ในการดำเนินงานโครงการการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 ได้มีการจัดอบรมให้แก่ทุกโครงการรวม 2 ครั้ง ซึ่งเนื้อหาในการอบรม เป็นเนื้อหาที่ได้จากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และเป็นเนื้อหาที่เห็นว่าแต่ละชุมชน จำเป็นต้องได้รับความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน จากนักวิชาการและผู้ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ทั้งจะได้เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยน ชักถามในประเด็นต่าง ๆ และเป็นการเสริมโอกาสในการประสานกับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนและการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชนคนไทย ในระหว่างวันที่ 13-15 กันยายน 2562 ณ โรงแรม เมย์ฟลาวเวอร์ นครราชสีมา และการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ณ บ้านธารปราสาท วิทยาการเป็นนักวิชาการคณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น และครั้งที่ 2 ในระหว่างวันที่ 12 - 13 มีนาคม 2563 เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการรองรับการท่องเที่ยววิถีชาวนา ณ ห้องอัมพทาวน์ โรงแรมขอนแก่นโฮเทล จังหวัดขอนแก่น มีการบรรยายในหัวข้อ

การจัดการบ้านพักชุมชน (Homestay) โดย นักจัดการทั่วไป การท่องเที่ยวและกีฬา

การท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดขอนแก่น

การเป็นเจ้าบ้านที่ดี โดย ผู้อำนวยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น

การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว โดย อาจารย์สาขาการจัดการอุตสาหกรรม

ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในการอบรมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้ในการจัดการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ชัดเจน และได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน และกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ทำให้เกิดแนวทางและโอกาสในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างมั่นใจขึ้น

แบบประเมินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชาวนา

แบบประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นแบบประเมินที่ปรับปรุงจากเกณฑ์ชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ให้มีการประเมินผลใน 4 ด้าน คือ การประเมินผลด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา ประเมินผลการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาในพื้นที่ของตนเองเป็นหลัก โดยการแบ่งการประเมินความคิดเห็น เป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ซึ่งในแต่ละด้าน มีรายการประเมินแตกต่างกันตามรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 1	ด้าน เศรษฐกิจ	มี	8	รายการ
ด้านที่ 2	ด้าน สังคม	มี	9	รายการ
ด้านที่ 3	ด้าน วัฒนธรรม	มี	8	รายการ
ด้านที่ 4	ด้าน สิ่งแวดล้อม	มี	12	รายการ

และได้นำไปทดลองใช้ เพื่อนำมาปรับปรุงให้เป็นแบบประเมินที่จะใช้ประเมินผลการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาได้อย่างเหมาะสมต่อไป

การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

การประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยการสุ่มตัวแทนที่เข้าร่วมการอบรม ซึ่งเป็นการประเมินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตนเอง ประกอบกับการสังเกต และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับสมาชิกในแต่ละชุมชนนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละสถานการณ์ของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนยังไม่ได้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ผลการประเมินจึงเป็นความคาดหวังของผู้ตอบแบบประเมินว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจซึ่งรายละเอียดจึงไม่สอดคล้องกับผลที่เกิดจากพื้นที่นัก

ด้านเศรษฐกิจ การประเมินด้านเศรษฐกิจหลายชุมชนแสดงถึงความพึงพอใจทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราค่าใช้จ่าย การแบ่งปันผลประโยชน์ และเปิดโอกาสให้มีการจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว แต่บางคนยังเห็นว่าการกระจายผลประโยชน์ยังไม่ทั่วถึง ซึ่งอาจเป็นเพราะการจัดการส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มของนักวิจัยชุมชน ดังนั้นผู้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งไม่ใช่ นักวิจัยจึงเลียงที่จะประเมินในด้านนี้

ด้านสังคม ผลการประเมินส่วนใหญ่แสดงความพึงพอใจค่อนข้างสูง ในการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดการรวมตัวกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และนักท่องเที่ยว มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น แต่โอกาสในการพัฒนาบุคลากรในชุมชนยังไม่ทั่ว ถึง รวมถึงการจัดการที่พัก ซึ่งยังไม่ได้มีการพัฒนามากนัก และการประสานงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ใน

พื้นที่เกิดขึ้นเฉพาะช่วงที่มีการเดินทางของนักท่องเที่ยว (ทดลอง) เข้าไปชุมชน จึงยังไม่มีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมาก นักแต่ยังคงสามารถประสานความช่วยเหลือได้ในโอกาสต่าง ๆ

ด้านวัฒนธรรม ความคิดเห็นส่วนมากมีความพึงพอใจในการสืบค้นวิถีวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันเพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังคงไม่ได้มีการบันทึกเป็นข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ นอกจากชุมชน กู่กาสิงห์ ซึ่งมีการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือเครื่องใช้ในวิถีวัฒนธรรม และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น นอกนั้นเป็นการรื้อฟื้นความทรงจำให้ชัดเจน และนำมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ของชุมชน เช่น การตีกลองกิ่ง ของชุมชนนาโสก เป็นต้น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นของชุมชนที่อยู่ใกล้ขีดธรรมชาติแวดล้อมที่ห่างไกลสังคมเมือง มีความพึงพอใจในการอนุรักษ์และตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เช่น ชุมชนหนองคูศรีวิไล บ้านศรีเจริญ บ้านหนองเหี้ยว เพราะมีการพึงพิงธรรมชาติในชีวิตประจำวันค่อนข้างมาก แต่ยังคงไม่ได้มีการบันทึกข้อมูลสารสนเทศ อย่างไรก็ตามทุกชุมชนล้วนตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และได้นำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติและ การหาอาหารจากป่า การล่องแพ ล่องเรือ เป็นต้น ขณะเดียวกันหลายชุมชนมีความพยายามในการพัฒนานักสื่อความหมายธรรมชาติ ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ของชุมชน มีการจัดทำแนวปฏิบัติในการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมร่วมกันขึ้น

ตารางการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา
บริบทพื้นที่ ศักยภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
ปีงบประมาณ 2560 - โครงการวิจัยการท่องเที่ยววิถีชาวนา วิถีข้าว ปลา นา น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี	ชุมชนไทอีสาน ลุ่มน้ำชีตอนปลาย บ้านชีทวน บ้านท่าศาลา บ้านหัวดอน บ้านหนองบ่อ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง วิถีการเกษตร ทำนา หาลา ทอผ้า จักสาน มีธรรมชาติสิ่งทึน นุชบกทั้งดงาม แปลกตา มีสะพานไม้ เป็นจุดดึงดูด	พื้นที่ปลูกข้าวหอมทุ่ง ธรรมชาติ สิ่งทึน นุชบก สะพานไม้ การล่องแพหาปลาลำน้ำชี การทำขนมจีนโบราณ ทำข้าวโป่ง เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีความร่วมมือ	เส้นทางเชื่อมโยง 4 หมู่บ้าน ชมธรรมชาติสิ่งทึน นุชบก เรือโบราณ อาหารพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชน ถ่ายภาพสะพานไม้ ร่วมกิจกรรมทำขนมจีนโบราณ ข้าวโป่ง หาลา แปรรูปปลา ทอผ้า จักสาน ร่วมกิจกรรมตามประเพณี บ้านพักโฮมสเตย์	มีคณะกรรมการท่องเที่ยวที่ชีทวน และมีการประสานงานกับชุมชน แต่ส่วนมากจะเที่ยวที่ชีทวน บ้านท่าศาลา มีการตั้งกลุ่มท่องเที่ยว แต่ไม่เข้มแข็งนัก เพราะไม่ค่อยได้ มีนักท่องเที่ยว
- โครงการภูมิปัญญาวิถีท่องเที่ยวชาวนาไทย ตำบลไฮหย่อง อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร	ดำเนินการในบ้านฝั่งแดง สงเปือย ท่าลาด และอุมเหมา ส่วนใหญ่เป็นชุมชนไทอีสาน ยกเว้นบ้านอุมเหมาซึ่งเป็นไทโซ้ย ที่มีความเชื่อและพยายามรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมไทโซ้ย ทั้งในด้านภาษา อาหาร การแต่งกาย และการแสดงต่าง ๆ รวมถึงการข้อมคราม ซึ่งมี	-วัฒนธรรมไทโซ้ย ที่อุมเหมา -การจับปลาด้วยตะคั้งใหญ่ -การทอผ้าฝ้ายการข้อมคราม -แปลงนาอินทรีย์ สวนเกษตรอินทรีย์ ที่ศูนย์ สวก. -สวนมะเจือเทศ พืชไร่ -ชมธรรมชาติที่นากะเตง	เส้นทางท่องเที่ยวเริ่มจาก สวก. ชมสวนเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการทำนา เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ การเกษตร นั่งสามล้อพ่วง ไปชมผ้าครามบ้านสงเปือย ชมแปลงนาที่บ้านท่าลาด ร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมบ้านอุมเหมา	มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว โดยมีบ้านอุมเหมาเป็นบ้านหลักในการดำเนินงาน แต่ยัง ไม่มีความชัดเจนนัก มีความพยายามในการกำหนดแนวปฏิบัติกร

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	การก่อหม้อครามขึ้นมาใหม่ มีศูนย์ ศพก. ที่บ้านฝั่งแดง มีกลุ่มวิสาหกิจผ้าคราม ที่บ้านสงเปือย แต่เป็นการทำธุรกิจ มากกว่าการกระจายรายได้สู่ชุมชน		บ้านอุ่มเหม้า ยกสะดุ้งใหญ่ ชมธรรมชาติที่นากะเตง ชมการแสดง และร่วมการแสดงรำกระทบไม้ที่อุ่มเหม้า	ดำเนินงาน ซึ่งยังอยู่ในระยะของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- โครงการแนวทางสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาชนเผ่ากูไท บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	ชุมชนผู้ไทบ้านนาโสก ซึ่งอพยพมาจาก อ.หนองสูง มิ่งงานบุญไช ประตุเล้า เป็นประจำทุกปี ทำอาชีพการเกษตร ปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขา ทำไร่อ้อย มันสำปะหลัง ฝ้ายและสวนยางพารา มีกลุ่มทอผ้า ย้อมครามตัดเสื้อผู้ไทเข็บมือ การแสดงดนตรีกลองกิ่ง รือพื้น ประเพณีลงช่วง การฟ้อนผู้ไท การจักสาน ห่ออาหารจากปาภูหินสั่ว เป็นชุมชนเข้มแข็ง	-การเรียนรู้วิถีผู้ไท ร่วมงานประเพณีการแสดงผู้ไท การตีกลองกิ่ง และดนตรีพื้นเมือง -การเดินทางหินสั่ว ชมธรรมชาติ เก็บเห็ด หนองไม้ ผักปลา แมลง -ห่ออาหารพื้นบ้านผู้ไท -มีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อนมีบ้านพักที่ได้มาตรฐาน Homestay	การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเริ่มจากวัดประจำบ้าน ชมการแสดงฟ้อนผู้ไท การตีกลองกิ่ง ดนตรีพื้นบ้าน ชมวิถีผู้ไท การทอผ้า ย้อมคราม จักสาน -ชมธรรมชาติภูหินสั่ว ห่ออาหารจากป่า เห็ด หนองไม้ การประกอบอาหาร -บ้านพักโฮมเสย์	มีการตั้งกลุ่มท่องเที่ยว แต่การประสานงานยังไม่เข้มแข็งนัก มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นใหม่ โดยกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาทหลักในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดอาหาร บ้านพัก ซึ่งยังต้องพัฒนาต่อไป

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีชาวนาท่งกุลำร้องไห้ บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งมีโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ และกู่โพนระฆัง มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าชมต่อเนื่องมีกลุ่มมักคุเทศก์น้อยนำชมในวันหยุดเป็นชุมชนไทอีสานที่เก่าแก่ อาชีพการเกษตรทำนาเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพ พื้นที่แห้งแล้ง จึงมีการขุดบ่อไว้ในนาโดยทั่วไปมีรถไถนาจำนวนมากรับจ้างไถนาทั่วไปเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีการทอผ้าไหมร่วมกันหรือพื้นวิถีวัฒนธรรม และรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นปรับปรุงเกวียนให้ใช้ได้กว่า 10 เล่ม หรือพื้นการจัดตั้งศาลาตาแฮกส่งเสริมเยาวชนในการตัดกระดาษเอี๊ยะไฟ	มีโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ และกู่โพนระฆัง มีการศึกษาและบันทึกข้อมูลทางโบราณคดีไว้อย่างเป็นระบบ มีการอบรมชมมักคุเทศก์เส้นทางหลักผ่านโบราณสถาน เข้าถึงสะดวก -ชุมชนมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวสม่ำเสมอ -มีการอบรมเยาวชนในด้านงานศิลปวัฒนธรรม การตัดกระดาษเอี๊ยะไฟ -หรือพื้นวิถีวัฒนธรรมในการบูชาตาแฮก จัดตั้งศาลาตาแฮกในนา -การหาอาหารจากนา -ผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ -การทอผ้าไหม การจักสาน	-การจัดเส้นทางท่องเที่ยว ในการชมโบราณสถาน -การร่วมกิจกรรมประเพณีและเทศกาลของชุมชนซึ่งมีอย่างต่อเนื่อง -การเข้าร่วมกิจกรรมกินข้าวทุ่งนุ่งผ้าไหม -การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวออนเซ็นในนา กินปลาวิถีคนทุ่งกุลาร้องไห้	มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวและมีการจัดการการท่องเที่ยวมาช้านาน มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติ การกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน -มีการจัดทำบ้านพัก โฮมสเตย์ที่ได้รับมาตรฐานหลายหลัง -มีการจัดตั้งกองทุนการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนและวัด

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการรูปแบบวิถีชาวนาสระ ใคร่ผู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสระใคร จังหวัด หนองคาย	ดำเนินการในพื้นที่ตำบลสระใคร ซึ่งมีการปลูกข้าวหอมมะลินิธิ์ เป็นแบบนาแปลงใหญ่ ครอบคลุม หลายหมู่บ้าน ในพื้นที่ ศพก. สระ ใครจึงมีความกระจ่ายกันมาก เป็น พื้นที่ทุ่งกว้าง แห้งแล้งและน้ำ กร่อย ทำให้ผลผลิตข้าวมีคุณภาพ ค่อนข้างดี ได้รางวัลความหอม ระดับประเทศ ในพื้นที่มีเรื่องเล่าถึงการเดินทัพ สมัยคันทรินโกสินทร์ มีวัดเก่าแก่ มีการเจาะน้ำมันจากต้นยาง มีสวน เศรษฐกิจพอเพียง การทอผ้า จัก สาน	ศูนย์ ศพก. มีศักยภาพในการ รองรับการท่องเที่ยว ชุมวิธ ิการเกษตร การทำนา ปลูกผัก มีวัด ป่าดงแขม เป็นวัดเก่าแก่ ที่เคารพ ศรัทธาของชุมชน และมี โบราณวัตถุอยู่หลายชิ้น มีวิถี เกษตรแบบพอเพียง ยังมีการเจาะ น้ำมันยาง มีหัตถกรรมพื้นบ้าน ทอผ้า จัก สาน ทอเสื่อจากผือ ไหล่ กก มีข้าว หอมมะลินิธิ์ ที่มีระดับความ หอมเป็นที่หนึ่งของประเทศ	เส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจากศูนย์ ศพก. ชมกระบวนการทำนาและ การเกษตรอินทรีย์ตามฤดูกาล กราบพระศรีอาริย์ ที่วัดป่าดงแขม ชมการเจาะน้ำมันยาง ชมสวน 3 มะร่วมกิจกรรมทอเสื่อ ทอผ้า จักสาน พักโฮมสเตย์บ้านไชยา ชิมอาหารพื้นบ้าน ร่วมชมการ แสดงกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ ไล่ บาตร และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ ชุมชน	-มีความพยายามในการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ มีความชัดเจนนัก และยังไม่มีการ กระจายบทบาท ความรับผิดชอบ หน้าที่มากเท่าที่ควร เนื่องจาก กรรมการอยู่ต่างหมู่บ้าน ซึ่ง ค่อนข้างห่างกัน -บ้านพักยังไม่ได้มาตรฐาน จำเป็นต้องพัฒนาอีกมาก -มีความต้องการในการพัฒนา บุคลากรทางการท่องเที่ยวในการ เป็นผู้นำเที่ยวในการเป็นผู้นำเที่ยว และอื่น ๆ

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
ปีงบประมาณ 2561 - โครงการจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านโคกหนองแห้ว บ้านศรีเจริญ ตำบลวังไสย์ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย	ดำเนินในพื้นที่โคกหนองแห้ว ศรีเจริญ ซึ่งอยู่ในพื้นที่สูง เป็นเขาสลับซับซ้อน เคยมีการวิจัยเรื่องอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งมาเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น มีการปลูกฝ้ายตะลุง และนำมาแปรรูปเป็นเครื่องแต่งกาย ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้บริโภค มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำหมากเม่า น้ำหมากหลอด กล้วยตาก และข้าวแดงเมืองเลย จำหน่ายในชื่อ “ขุนเลย” ทำให้มีการเดินทางเข้าไปชมการผลิต จึงเกิดแนวคิดคิดในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถชมธรรมชาติ ที่ปลูกสมุนไพร การซื้อผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ รวมถึงซื้อช้าง และมีที่พักสำหรับผู้เข้าร่วมอบรม	- การตั้งอยู่ในเขตภูเขาสูง ทำให้มีอากาศเย็นสบายตลอดปี มีอาหารจากป่าธรรมชาติหลากหลาย มีวิถีธรรมชาติที่สวยงาม สามารถชมวิวดูได้ 360 องศา บนยอดภูผาม้า และชมพีชไร่ พีชสวน ตามแนวเขา - ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การแปรรูปน้ำผลไม้ การปลูกพืชสมุนไพร การทอผ้า ช้อมผ้าสีธรรมชาติ รวมถึงฝ้ายย้อมสีช้าง - ชมอาหารพื้นบ้านจากป่าธรรมชาติ ผัก ปลา และผลไม้ตามฤดูกาล - การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากฝ้าย เสื้อ ยาม ผ้าคลุมไหล่ ผ้าห่ม - ผลิตภัณฑ์ข้าวแดงเมืองเลย - ชมน้ำตกชั้นชีวิน และสวนเกษตรพอเพียงในชุมชน	- เส้นทางท่องเที่ยวศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ และร่วมกิจกรรมการช้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ การประกอบอาหารพื้นบ้านชมผลิตภัณฑ์ชุมชน ชม น้ำตกชั้นชีวิน กิจกรรมการแสดงและอาหารพื้นบ้าน บ้านพักโฮมสเตย์ เดินทางด้วยรถอีแต๋น ชมวิวดู 360 องศา บนภูผาม้า และชมไร่ สวนผลไม้ตามแนวเขาเก็บชิมได้ตามฤดูกาล เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน น้ำผลไม้ ฝ้ายฝ้าย ตะลุง ข้าวแดงเมืองเลย - เรียนรู้ภาษาถิ่นสำเนียงเมืองเลย	- มีความพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว ในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันก่อนอยู่แล้ว ทำให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด แต่ในการออกแบบระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจน และมีการกระจายบทบาทหน้าที่แก่คนในชุมชนแต่ ยังไม่มีความชัดเจน - มีการจัดเตรียมบ้านพักโฮมสเตย์ขึ้นหลายหลัง และกำลังพัฒนาให้มีคุณภาพมาตรฐานมากขึ้นเพื่อรองรับมาตรฐานโฮมสเตย์

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชน บนวิถีวัฒนธรรมข้าว และไหม จังหวัดขอนแก่น	มีการดำเนินการเชื่อมโยงกัน 3 หมู่บ้าน ที่มีการทอผ้าไหมมัดหมี่ ของจังหวัด คือ บ้านดอนข่า ห้วยหลึม และหนองหญ้าปล้อง เป็นชุมชนไทยอีสาน ที่ยังคงมีการ ทำการเกษตร ทำนา แต่เป็นพื้นที่ แห้งแล้ง ส่วนมากจึงเข้าไปทำงาน ในเมือง และในต่างถิ่น แต่ผู้ที่อยู่ ในชุมชนยังคงมีฝีมือในการทอผ้า มัดหมี่ได้อย่างสวยงาม และได้รับ รางวัลอยู่เสมอ บ้านหนองหญ้า ปล้อง ได้รับการส่งเสริมให้เลี้ยง ไหม อีรี ซึ่งได้ผลดีให้เส้นใยหนา นุ่มแน่นเป็นมัน เหมาะสำหรับ การจำหน่ายแก่ชาวต่างชาติ บ้าน ดอนข่า มีการทอผ้าแบบข้อมเย็น สูตรน้ำหมักชีวภาพ และพัฒนา	- ทั้ง 3 หมู่บ้านมีความโดดเด่นใน เรื่องผ้าไหมมัดหมี่ ที่มีการ จำหน่ายกันมากในถนนสายไหม อ.ชนบท มีการทอผ้าไหมจาก ไหมอีรี ที่มีเส้นหนานุ่ม เหมาะ สำหรับใช้ในเมืองหนาว ในพื้นที่ ยังคงมีการทำนาตามแบบดั้งเดิม มีการใช้แรงงานจากควายในการ ไถนา และในเส้นทางเชื่อมโยง หมู่บ้านทั้งสาม สามารถแวะชม แหล่งท่องเที่ยว เช่น หมู่บ้านเต่า วัดป่ามัญจาคีรี ชมกล้วยไม้ช้าง กระ ชมสิมโบราณ วัดสระทอง ซึ่งได้รับรางวัลสถาปัตยกรรม ดีเด่นจากองค์การยูเนสโก	การจัดเส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจาก บ้าน ดอนข่า ชมกิจกรรมการข้อม เย็นสูตรน้ำหมักชีวภาพ การทอผ้า การทำลูกประคบ การเลี้ยงไหม มัดหมี่ ชมการแสดงพื้นบ้าน พัก โฮมสเตย์ ชมการเลี้ยงไหมอีรี และร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ตามเทศกาล	มีความพยายามในการจัดตั้ง คณะกรรมการท่องเที่ยว แต่มุ่ง การจัดตั้งในแต่ละบ้าน ซึ่งบ้าน ดอนข่าได้ตั้งกลุ่มท่องเที่ยวขึ้นแต่ เป็นการรวมกลุ่มจากนักวิจัยหลัก ในการดำเนินงาน จึงยังไม่มีกรณี ส่วนร่วมในการคิดวางแผนอย่าง ชัดเจนนัก ส่วนบ้านห้วยหลึม และบ้านหนองหญ้าปล้องยังมีการ จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวที่ไม่ชัดเจน

	ลวดลายผ้าได้งดงามทำให้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก			
โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนนิเวศวัฒนธรรมชาวนาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น	ดำเนินการในพื้นที่รอบแก่งละว้ารวม 6 หมู่บ้าน ซึ่งค่อนข้างอยู่ใกล้กัน กินพื้นที่ อ. บ้านไผ่ และบ้านแฮด ทุกชุมชน เป็นกลุ่มไทอีสาน อาชีพเกษตร ทำนา ปลุกผัก จับสัตว์น้ำ แปรรูปอาหารปลา บ้านเมืองเพ็ญเป็นชุมชนเก่าแก่ พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ปัจจุบันมีโครงการพัฒนาเข้าไปในพื้นที่มากทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง และที่ทำกินของชุมชนลดน้อยลง ซึ่งจะทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา ชุมชนจึงพยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่	พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ เพราะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ มีทัศนียภาพงดงาม ชุมชนยังคงดำรงชีวิตกับแก่งละว้าทั้งในการจับสัตว์น้ำ ปลุกผัก ซึ่งเป็นภาพวิถีชีวิตตามธรรมชาติแต่โครงการพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่เริ่มมีส่วนในการทำลายระบบนิเวศมากขึ้น แต่ก็ยังมีภาพวิถีชีวิตในธรรมชาติที่งดงามอยู่ทั่วไป มีการเลี้ยงควายทาม เก็บผักบัว ไหลบัว มาประกอบอาหาร ชมการทอดผ้า ศึกษาประวัติศาสตร์บ้านเมืองเพ็ญ	- เส้นทางท่องเที่ยวเริ่มจากบ้านโคกสำราญ ซึ่งครูและนักเรียนร่วมในการต้อนรับ และชมการแสดง ล่องเรือชมธรรมชาติ และวิถีชุมชนแก่งละว้า การทำนา การเลี้ยงควายทาม หาปลา จับสัตว์น้ำ กุ้งฝอย เก็บผักบัว ไหลบัว ชิมอาหารจากแก่งละว้า ชมการทำปลาสาม ทอเสื่อ ชมแปลงผักอินทรีย์ ชมพระอาทิตย์ตก ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน	มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และกำหนดระเบียบปฏิบัติ แต่ยังไม่มีความชัดเจน เนื่องจากเป็น การดำเนินงานในหลายหมู่บ้านมาก แต่ในส่วนของบ้านเมืองเพ็ญ บ้านหนองนางขวัญ ซึ่งอยู่ใกล้กัน ยังคงมีความมุ่งมั่นในการจัดการท่องเที่ยว และการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในระหว่างการค้าเนินงานต่อไป - ยังไม่มีการจัดตั้งบ้านพักโฮมสเตย์

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยว เชิงวิถีนาทาม เชื่อมขามแม่น้ำมูน ตำบลคอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์	ดำเนินการในพื้นที่ตำบลคอนแรด ซึ่งเป็นป่าทามลุ่มน้ำมูน เป็นที่อยู่ ของกลุ่มไทอีสานและกวย ร่วมกัน มาชยาวนาน จนมีวัฒนธรรม ร่วมกัน พุทธศาสนาไทอีสาน ทำ อาชีพเกษตรกรรม ทำนาทาม และ นาปี ทำอาหารจากป่าทาม ซึ่งเคย ได้รับผลกระทบจากการสร้าง เขื่อนราศีไศล แต่ได้ร่วมกัน พัฒนาจนได้พื้นที่ป่าทามที่อุดม สมบูรณ์ดั้งเดิม ทำให้เป็นชุมชน เข้มแข็งมีการจับสัตว์น้ำ จากการ ทำวังปลา เกิดคิดการร่วมกันในการ รักษาสิ่งแวดล้อม ของป่าทามและ วังปลา มีการตั้งโรงเรียนนายฮ้อย เพื่อให้การเรียนรู้วิถีคนทาม และ มีการจัดตลาดนัดคนทามทุกวัน บุญ	- ความพยายามในการถ่ายทอดวิถี คนทาม ผ่านโรงเรียนนายฮ้อย ใน การจับสัตว์น้ำ ขุดหนองไม้หามัน แขง เก็บผักพื้นบ้าน มีการรื้อฟื้น วิถีการทำนาแบบดั้งเดิม ในการลง ปลูก ถึง การเก็บเกี่ยว และดำข้าว หุงข้าวอย่างคนทามจากวัสดุ อุปกรณ์ที่หาได้จากป่าทาม - การเดินทางเข้าสู่ป่าทาม เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของ กระแสน้ำจึงอาจเดินทางเข้าได้ทั้ง รถยนต์ แต่ในบางช่วงเวลา ต้อง นั่งสามล้อพ่วงข้าง รถไถนา และ เรือ จึงเป็นความท้าทายและให้ อารมณ์ที่แตกต่างกันในการเที่ยว ทาม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเป็น การเรียนรู้วิถีคนทาม เส้นทาง ท่องเที่ยว จึงมีการเริ่มจากการ ต้อนรับที่ศาลเจ้าพ่อขุนราช ชม ผลิตภัณฑ์ชุมชน เดินทางไปยังป่า ทามด้วยพาหนะตามฤดูกาลของ น้ำ ซึ่งอาจจะเป็นรถหรือเรือ รับประทานอาหารจากทาม ด้วย กรรมวิธีการประกอบอาหารแบบ คนทาม เช่น ก้อนเส้าแทนเตา การ ปิ้งปลาจากกองฟืน การร่วม กิจกรรมทำนา การเกี่ยวข้าว ฟาด ข้าว ดำข้าว การล่องเรือชมวิว การ หาปลา เรียนรู้เรื่องราวของคน ทาม	มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ท่องเที่ยวจากกลุ่มผู้นำและนักวิจัย และสมาชิกในชุมชนมีทักษะ ความสามารถต่าง ๆ เช่น การ ทำอาหาร การต้อนรับ การนำเที่ยว การสื่อความหมาย และอื่น ๆ รวมถึงการจัดที่พักทำให้มีความ เข้มแข็งขึ้น แต่ยังจำเป็นต้องได้รับ การพัฒนาศักยภาพอีกพอสมควร แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่เป็นค่าย ศึกษาเรียนรู้ของโรงเรียนรุ่งอรุณ มาต่อเนื่องหลายปี แต่การ ท่องเที่ยวต่างจากการเข้าค่ายจึง ยังคงต้องพัฒนาบ้านพักโฮมสเตย์ ให้มีมาตรฐาน

โครงการ	บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
- โครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชนบทในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม	ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเครือข่ายกันในบ้านหัวขัว หนองหิน และหนองคูศรีวิไล มีสะพานไม้แกดำ เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวมาสู่บ้านหัวขัว จึงมีการจัดการท่องเที่ยวมาก่อนหน้านี้แล้ว มีการพ่อนกระโจม ทำขนมเรืออีโปงต้อนรับนักท่องเที่ยว บ้านหนองหิน เป็นชุมชนเก่าแก่มีการขุดพบภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งแต่ยังไม่มีการศึกษา มีป่าโคกหินขาว ป่าโนนมีที่ยังอุดมสมบูรณ์ มีการทำนาข้าวอินทรีย์ ได้ผลผลิตดีมาก บ้านหนองคูศรีวิไล เป็นบ้านอยู่ร่วมกับป่าโคก ซึ่งมีอาหารธรรมชาติอยู่มาก มีการทำไร่ ทำนา ทำสวน และทุกหมู่บ้านมีการทอผ้า จักสาน ปลูกผักอินทรีย์ เช่นเผือกกัน	จากการรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรม เพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ได้แนวคิด ในการจัดงานจดทะเบียนสมรสกลางสะพานไม้แกดำ ซึ่งได้รับความนิยมของคู่รักมาร่วมทุกปี การพ่อนกระโจมของบ้านหัวขัว และการชมสวนผักอินทรีย์ในทั้ง 3 บ้าน สวนเกษตรผสมผสาน แปลงพริกอินทรีย์ และการร่วมกิจกรรมทำนาตามฤดูกาล การหาอาหารจากป่าโคกที่บ้านหนองคูศรีวิไล การจักระยานชมแปลงผัก ชมฟาร์มแพะ สวนองุ่น และสวนผสมผสาน ในชุมชนบ้านหนองหิน	การจัดเส้นทางท่องเที่ยว เริ่มจากการต้อนรับที่บ้านหนองหิน จักระยานชมฟาร์มแพะ สวนองุ่น ศูนย์ข้าวอินทรีย์ สวนเกษตรผสมผสาน บ้านหนองหินชมการแสดง ชิมอาหารพื้นบ้าน และพักโฮมสเตย์บ้านหนองหิน ไล่บาตรแล้วเดินทางไปเที่ยวบ้านหนองคูศรีวิไล ร่วมพิธีคู่ขวัญข้าว ชมสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ร่วมจักสาน อาหารจากข้าวอินทรีย์ ชมแปลงผัก ค่อยไปชมสวนเกษตรพอเพียงบ้านหัวขัว ชมสะพานไม้หมองบัว แปลงผักแปลงพริกอินทรีย์ ชมการพ่อนกระโจม ชิมอาหารพื้นบ้าน เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน งานจักสาน ผ้าทอ	บ้านหัวขัวมีการจัดการท่องเที่ยวมาช้านาน มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว การจัดบ้านพักโฮมสเตย์และมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน บ้านพักได้มาตรฐานโฮมสเตย์หลายหลัง บ้านหนองหินมีการรวมตัวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวและพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเพิ่มเติม มีความพยายามในการสร้างคนรุ่นใหม่ ของชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะทำงานการท่องเที่ยวมากขึ้น บ้านหนองคูศรีวิไล ยังมีความไม่พร้อมในการรวมกลุ่มจึงจะเป็นการประสานงานและเชื่อมโยงการท่องเที่ยวร่วมกัน

		การชมกิจกรรมทอเสื่อ ทอผ้า จัก สาน ชิมอาหารท้องถิ่น ในทั้ง 3 หมู่บ้าน		
--	--	--	--	--

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม

การดำเนินงานโครงการวิจัยท่องเที่ยววิถีชาวนา เป็นการจัดการท่องเที่ยวชุมชนใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของผู้ได้เสียในชุมชน ด้วยการให้การเรียนรู้ในการสืบค้นวิถีวัฒนธรรมในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ สำหรับการจัดกิจกรรม และจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับวิถีวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้พื้นที่วิจัย และสมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ และภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนเอง ร่วมกัน ในการ สร้างสรรค์วัฒนธรรม (Creative culture) เป็นการเสริมสร้าง เป็นการพลังร่วมของกลุ่ม (Empowerment) ที่จะทำให้เกิด อำนาจต่อรอง ในการจัดการเรื่องต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลสู่การตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับต่าง ๆ ต่อไป

ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การดำเนินงานโครงการการหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. (สทสว.) ในปี พ.ศ. 2560 – 2561 รวม 10 โครงการ ซึ่งดำเนินการเสร็จสิ้นตามแผนการดำเนินงานของแต่ละโครงการแล้ว แต่ส่วนมากยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตามคาดหวัง เนื่องจากยังไม่เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชนต่าง ๆ อย่างแท้จริงทำให้ได้แนวคิดในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการหนุนเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สทสว.)

1. ให้งบประมาณสนับสนุนชุมชนในการดำเนินการวิจัยเป็นระยะเวลา 18 -24 เดือน
2. จัดพี่เลี้ยง(node) และหรือกลไก หนุนเสริมที่มีทักษะและองค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และให้คำแนะนำได้อย่างเหมาะสมชัดเจน
3. สนับสนุนการวิจัยท่องเที่ยวชุมชน และสร้างเครือข่ายในระดับต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐาน
4. การสนับสนุนชุมชนในการทำวิจัยการท่องเที่ยว ควรพิจารณาศักยภาพของชุมชน และพื้นที่ให้เหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ควรมีการพัฒนา พี่เลี้ยง และกลไก ที่มาช่วยหนุนเสริมการให้ความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และแนวโน้มการท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำ
6. ควรมีการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวกับองค์กร หน่วยงาน สนับสนุนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศของชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1. จัดทำโครงการพัฒนาอาชีพแก่บุคลากรในชุมชน เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการสร้างอาชีพ เสริมรายได้แก่ชุมชน
2. จัดการฝึกอบรมทักษะความสามารถต่าง ๆ สำหรับการรองรับการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเป็นนักสื่อความหมาย การประกอบอาหาร การจัดการบ้านพัก ให้มีคุณภาพมาตรฐานที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

- การส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ควรแทรกแนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ด้วย และหากเป็นการส่งเสริมในพื้นที่ใกล้ชุมชน ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรองรับการท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และการรับบุคลากรในชุมชนเข้าร่วมในการต้อนรับ การจัดอาหาร และ การจัดการแสดง ตลอดถึงการเข้าพักในบ้านพักชุมชน

กระทรวงวัฒนธรรม

- เสน่ห์ของการท่องเที่ยวชุมชน คือ วิถีวัฒนธรรม โดยเฉพาะ การแสดงออกทางวัฒนธรรม ทั้งการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี การแต่งกาย ภาษา อาหาร การแสดง และศิลปหัตถกรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญและร่วมกันรักษาสืบต่อ ตลอดจนการนำมาจัดกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน

- จัดข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้สามารถสืบค้น สืบต่อ สำหรับการศึกษาค้นคว้า และจัดให้มีการนำเสนอในกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

- ส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนอย่างกว้างขวาง

- สนับสนุนการสร้างภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน
- สนับสนุนการผลิตและเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบต่าง ๆ
- สนับสนุนการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ได้มาตรฐาน
- ในส่วนของ ททท. ควรให้การประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ตลาดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง
- ให้มีการประสานความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเสริมและประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุม เป็นต้น

องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (อพท.)

- หนุนเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ที่มีความพร้อม ให้สามารถดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม

กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงศึกษาธิการ

- สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัย และพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน และจัดทำฐานข้อมูลชุมชนไว้อย่างเป็นระบบเพื่อการพัฒนาต่อไป
- ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชุมชนในชุมชนนั้น ๆ เป็นการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาท้องถิ่นของเรา เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และตระหนักในคุณค่า สามารถถ่ายทอดเรื่องราวจากการเป็นนักร้องสื่อความหมายการท่องเที่ยวได้ต่อไป

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

- ให้การสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ เช่น ในการสนับสนุนงบประมาณ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ เพื่อให้มีความสะดวกในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

สำนักงานจังหวัด

- ในส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับการทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด และกลุ่มจังหวัดควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ของชุมชนต่าง ๆ ในความรับผิดชอบของจังหวัด เช่น การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน
- ประสานความร่วมมือกับภาคเอกชน เช่น หอการค้า สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในการให้ความร่วมมือประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2554). **7 Green** ท่องเที่ยวสุดใส่ใจสิ่งแวดล้อม. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2560, จาก [https:// 7 green. Tourism Thailand. Org/inolex.php](https://7green.TourismThailand.Org/inolex.php).
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว. ฉบับที่ 1 กรกฎาคม – กันยายน 2558. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กรรณิกา สองเมือง. (2553). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). คุณลักษณะและวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.)ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่: วนิศาการพิมพ์.
- โครงการวิถีทรรศน์. (2540). **วิถีไทย:การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ. อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- จริน สิริ. (2550). การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนกับการใช้วัฒนธรรมชุมชนพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- จามะสัน, วอลเตอร์. (2525). แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ. ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (ACTPPR) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารีรัตน์ ปรงแก้ว และคณะ. (2540). “ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตท้องถิ่นบุรีรัมย์” วารสารทางวิชาการราชภัฏบุรีรัมย์ฉบับปฐมฤกษ์.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2550). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ณัฐฐิณี ทองดี. (2560). ความพอเพียง: ฐานคิดการรักษามรดกทางวัฒนธรรมในภาคอีสานสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. **Journal of Management Science Chiangrai Rajabhat University**, 12(1), 35-58.
- ดำรง สังคมศิลป์. (2515). ประวัติบ้านกู่กาสิงห์. หนังสืออนุสรณ์ในงานากฐินเมื่อวันที่ 15 - 16 เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช 2515.

- คารณิ บุญธรรม และคณะ. (2546). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้ง
บ้านน้ำเค จังหวัดพะเยา. เชียงใหม่:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เถลิงศักดิ์, ชัยชาญ. (2556). รายงานการวิจัยการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. นครราชสีมา : คลังปัญญา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- นิธิ สืบพงษ์สังข์. (2560) การตลาดการท่องเที่ยว วิถีชาวนา. วารสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีที่ 18 ฉบับที่
16 ประจำเดือนสิงหาคม - กันยายน.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ
: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนา สวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community – Based Tourism
Handbook. โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ. มายด์กราฟฟิค จำกัด.
- เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว. (2553). การพัฒนากลยุทธ์การตลาดสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ
ตอนล่าง : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์:เพชรบูรณ์
ภูริตรชตะ ภูรินทร์. (2560). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของจังหวัดนครราชสีมา. *Sisaket
Rajabhat University Journal*, 12(2), 10-19.
- รัชเขต วิสเพ็ญ. (2547). การตลาดและการประชาสัมพันธ์สำหรับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.
สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2561, จาก<http://www2.tat.or.th/tat/e-journal>.
- รามศรี พรหมชาติ . (2545) .การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร :
กรณีศึกษาบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิราพร ณ.กลาง. (2559). คติชนสร้างสรรค์ บทวิเคราะห์และทฤษฎี. กรุงเทพฯ. ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร(องค์การมหาชน).
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). คำแถลงเชิงนโยบายคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องโดยตรง
กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นจาก <https://www.resdb.go.th> >ewt dl link. เมื่อ 20 ตุลาคม
2562.
- สันติ สิงหาพรหม และ อุมาวรรณ วาทกิจ. (2562). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคตะวันออก
เฉียงเหนือของประเทศไทย. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(2), 484-496.

- สินธุ์ สโรบล. (2547). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. จดหมายข่าวประชาคมวิจัย 15 157: 15 -17 .
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ. 2552 เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการรื้อระเบียบ งานวิจัย วันที่ 19 -21 พฤศจิกายน 2552. เชียงใหม่.
- สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ และคณะ . (2544). การพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวบ้าน
โคกโก่ง ตำบลลุดหัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. ทูลสนับสนุนการวิจัยสำนักงาน
กองทุน สนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2548). โครงการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยว
ของ จังหวัดขอนแก่น. ทูลสนับสนุนการวิจัย ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคน้ำโจ่ง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สิริวัฒนา ไจมา และคณะ.(2546). โครงการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง
ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ : รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานเทศบาลตำบลนาโสก. (2543). ประวัติความเป็นมาของชุมชนในเทศบาลตำบลนาโสก.ค้นเมื่อ
10 กันยายน 2561จาก <http://www.nasoke.go.th>.
- ลีลาภรณ์ นาคทรพ. (2539). การศึกษากับการวิจัยเพื่อนาคของประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงาน กศน.อำเภอกุหลาบจังหวัดเลย. (2559). ประวัติศาสตร์หมู่บ้านและชุมชนในจังหวัดเลย
อำเภอกุหลาบ. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก <https://loei.nfe.go.th/portal/phl>.
- สุนันทา จันทวารา. (2545). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ อำเภอ
เมือง จังหวัดอุบลราชธานี. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรเดช สุเมธาวิวัฒน์. (2559). การสื่อสารการตลาดในยุคไทยแลนด์ 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
(The Marketing Communications in the Age of Thailand 4.0 for Sustainable Development).
วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ , 2 (2), 110-117.
- อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ. (2553). **Thailand Creative Economy**. การประชุมเรื่อง ปรับกระบวนการพัฒนา
ของประเทศสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์. จัดทำโดยกระทรวงการต่างประเทศร่วมกับ ศูนย์
สร้างสรรค์งาน ออกแบบ. วันที่ 26 มีนาคม 2553.

- Edward, I. (1991). **Tourism Planning: an integrated and sustainable development approach**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Greenwood, D. (1982). Cultural Authenticity. **Cultural Survival Quarterly**. New York: Mc Graw Hill.
- Howell, David. W. (1993). **Passport: An introduction to the travel and tourism industry**. (2nd ed.). South Western Publishing Co.
- Mc Intosh, Robert W. and Charles R Goeldner. (1989). **Tourism Principles, Practices, Philosophies**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Smith, V. (1989). **Host and Guests: The Anthropology of Tourism**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Walter Jamieson. (2525). **แนวทางการพัฒนาการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ. ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (ACTPPR) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก ก

โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและตลาดท่องเที่ยว ภายใต้โครงการ
การพัฒนากลไกหนุนเสริมการวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 วันที่ 13 – 15 กันยายน 2562 ณ โรงแรมเมย์ฟลาวเวอร์ แกรนด์โคราช

โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและตลาดท่องเที่ยว ภายใต้โครงการ การพัฒนา
กลไกหนุนเสริมการวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 วันที่ 13 – 15
กันยายน 2562 ณ โรงแรมเมย์ฟลาวเวอร์ แกรนด์โคราช

บรรยายเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บรรยายโดย ผศ. ดร. ทองรวี ศิลาน้อย

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และ
วัฒนธรรม ซึ่งการท่องเที่ยววิถีชาวนา หรือวิถีชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตแบบช้า ๆ ไม่เร่งรีบในการ
ท่องเที่ยว ก็คำนึงถึงความยั่งยืนความคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมไปในตัวด้วยการกำหนดทิศทางโดยชุมชน
จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการกำกับการดูแลเพื่อเข้าสู่การจัดการ

เรียนรู้แก่ผู้มาเยือน การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน มีหลักการใดเป็นเจ้าของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมการกำหนดทิศทาง และตัดสินใจส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ยกย่องคุณภาพชีวิตมีความมั่นคงทางทางด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นก่อให้เกิดการเรียนรู้ ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น มีการจัดการภายใต้ข้อดีของชุมชน องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมองค์กรชุมชนการจัดการการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนมีมาตรฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีการพึ่งพา และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกันดีว่า หรือ ผู้มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้านการจัดการ มีกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวมีองค์กร หรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวการพัฒนาชุมชน โดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม กองทุนที่เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ด้านการเรียนรู้ทักษะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ระหว่างทางด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมไทยในสวนของชาวบ้าน และผู้มาเยือนด้านการเรียนรู้ทักษะของจัดการการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่างมีระบบการจัด การเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน ร่วมด้วยช่วยพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชน การร่วมคิดร่วมปฏิบัติร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ในการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นไทยและ นักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพมากกว่าปริมาณท่องเที่ยวโดยมุ่งการสร้างคุณค่า และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า และบริการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการที่สมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวกับคุณประโยชน์ของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวหลัก ความสมดุลเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีการสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในช่วงนอกให้การท่องเที่ยวโดยต้องเป็นกิจกรรมใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ เน้นการบูรณาการ ชุมชนท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มุ่งเป้าหมายในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีการรับฟังความคิดเห็นระหว่างกันทั้งชุมชน ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและทางออกเมื่อ ถ้าเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายกล่อมเครื่องมือ 9 + 1 พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยากมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง 9 เครื่องมือคือการหาเพื่อ

ร่วมทางสร้างกิจกรรมที่ทำให้ดีทำให้ดีทำให้ดีขึ้น และผูกสัมพันธ์ เขาและเธอคือใครที่จับที่ใจตรงกันฉันให้เธอไปฉันจึงได้โถมมา และสารอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นครั้งแรกของ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนองค์กร ใดที่จะมาทำงานร่วมกับเราได้บ้าง การสร้างเครือข่ายจะช่วยให้เราได้มา ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมทางที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการสร้างประสบการณ์ กิจกรรมที่นำเสนอต้องการสร้างสรรค์ให้เกิดความทรงจำที่ประทับใจ นำเสนอสิ่งที่ดี คือการที่สร้างสรรค์ต้องมาจากการค้นหาของที่ดีที่มีอยู่ในชุมชน ค้นหาของดี และของแท้ทำให้ดีทำให้ถึงทำให้ดังของแท้ ของดีต้องถูกคัดสรรอย่างดีเนนี่ยว่าใครมี แบบนี้อีกคนหาความต่างที่จะทำให้ของดีของตน และเป็นของดังตามความผูกพันทำให้เรารักกันนาน ๆ ด้วย เทียวกันให้เจอช่องทางช่องทางที่ส่งสารให้ถึงว่าเรามี ของดี ของเด่น จะได้ทำให้ดังได้ เขาและเธอคือใครที่ใจตรงกันใคร คือ คนที่จะอยากมาช่วยบ้านเราชอบในสิ่งที่เรามี เพื่อนผมในวัฒนธรรมความจริงเราเข้าใจความต้องการของเธอทำให้เธอต้องเสียค่าอะไรบางอย่างในการให้เธอมาบ้านเรา ต้นทุนทั้งหลายทั้งที่เป็นตัวเงินเวลาการเปลี่ยนแปลงฉันจึงได้โถมมา ให้เขาและเธอมาบ้านเราอย่างต่อเนื่องการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกับทุกคนล้วนได้ส่วนที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสม่ำเสมอ

บรรยายแนวคิดการตลาด

โดย ผศ.ประเมศวร์ จรัสเมธากุล

การตลาด คือ อะไรความคิดของการตลาด ของทุกคนจะมีความคล้าย ๆ กันทุกคนจากที่ว่ามัน คือ การขายค้ะมัน คือ การขายของ แต่งบ้านขายของ ก็ถูกสอนสมัครการตลาดจริง ๆ แล้วแต่สำหรับการตลาดจีนแล้วซึ่งบางตลาดจริง ๆ ไม่ใช่แค่คิดที่จะขายของ แต่ความคิดนั้นเกิดจากตัวเรา และผู้ที่ซื้อของก็คือลูกค้าการที่เราอยากขายของมันออกจะเป็นส่วนแรกที่เราคิดว่าเราอยากขายอะไร แล้วเมื่อไหร่จะทำอะไรออกมาอย่างไร

ออกมาขาย จึงมีแนวคิดเกี่ยวกับการตลาด ซึ่งวิธีการคิดคอกตามตลาดไม่ใช่เรื่องของตัวสินค้าเท่านั้น แต่แนวคิดเรื่องการตลาด ยังเป็นเครื่องมือ ที่ทำให้ประสบความสำเร็จเหมือนกับการใช้ยาสิฟันจะใช้ยี่ห้อที่มีความแตกต่างกันออกไป โดยที่ลูกค้าแต่ละกลุ่มจะมีความต้องการ ที่แตกต่างกันออกไปที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าลูกค้าชอบอะไร ไม่ชอบอะไร และความเหมือนกันของยาสิฟัน คือ ความเป็นยาสิฟันเหมือนกัน แต่ว่าทำสูตรในการใช้ยาสิฟันไม่เหมือนกัน เพราะเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การขายน้ำดื่มมีทั้งสิ่งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน การที่จะซื้อน้ำขวดเล็กหรือขวดใหญ่ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความพึงพอใจของลูกค้า และก็จะขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าลูกค้า บางคนดื่มมาก บางคนดื่มน้อย ซึ่งจะมีการเชื่อมโยงไปถึงขนาดของการบรรจุภัณฑ์ ที่มีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของเรา และการทำการท่องเที่ยวชุมชนก็เช่นกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องค้นหาตัวเองให้เจอ แล้วนำเสนอความเป็นตัวตนของชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็น และสามารถที่จะเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้ตามความต้องการ สิ่งสำคัญก็คือต้องมีความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มลูกค้าว่ามีความต้องการท่องเที่ยวในแบบใด หากนักท่องเที่ยวของการให้บริการ หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่จัดขึ้นจะมีการซื้อการท่องเที่ยว นั้น นอกจากทำให้ชุมชนสามารถขายการท่องเที่ยวได้แล้ว ยังเป็นการนำเสนอการขายการท่องเที่ยวไปในตัวอีกด้วย และยังเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน โดยการบอกต่อของนักท่องเที่ยว มีวิธีการคิดแบบง่าย ๆ คือให้คิดถึงตัวเราว่าเมื่อเราชอบอะไร หรือมีความพึงพอใจอะไร เราก็จะมีการชอบอะไรแล้ว เราซื้อถ้าเราชอบแล้วเราก็บอกต่อกับเพื่อน ๆ เป็นการประชาสัมพันธ์แบบง่าย ๆ แต่การจะทำให้ลูกค้าพอใจเป็นสิ่งที่ยาก และมีความสำคัญในการทำการตลาดการทำให้ลูกค้าพอใจ การที่จะทำให้ลูกค้าพอใจได้ต้องรู้จักเขาดี หมายถึงเราจำเป็นต้องทราบถึงความต้องการของกลุ่มลูกค้า เนื่องจากลูกค้าแต่ละกลุ่มก็มีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เช่น นักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเรียนรู้วัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่อยากมาเรียนรู้วิถีชีวิต นักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางมาเพื่อพักผ่อน เป็นต้น ฉะนั้นการที่ชุมชนท่องเที่ยวจะต้องรู้คือ “เขาเป็นใคร อยู่ที่ไหนจะไปหาได้ที่ไหน นิสัยใจคออย่างไร” ซึ่งโดยปกติแล้วคนขายของก็ต้องการของลูกค้า อย่างเช่นการขายส้มตำซึ่งเราจะถามลูกค้าว่าเอารสชาติแบบเผ็ดมากไหมเอรสด้มมาก หรือเปล่า เป็นการสอบถาม หรือหาความต้องการความพึงพอใจของลูกค้า การทำเช่นนี้เหมือนกับการสร้างข้อตกลงระหว่างผู้ค้ากับลูกค้าจะทำให้เกิดความพึงพอใจของลูกค้าต่อการบริการของเราซึ่งเป็นหลักการการตลาดที่ง่าย ๆ เครื่องมือทางการตลาดนั้นสามารถสร้างขึ้น เพื่อความต้องการของลูกค้าซึ่งลูกค้าบางคนก็ต้องการความสะดวกสบายเพราะการเดินทางเพื่อเที่ยวนั้น เป็นการพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว สำหรับการการท่องเที่ยววิถีชาวนาเราก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของเรา ส่วนของอาหารก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนเรานำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประกอบเป็นอาหารสำหรับการให้บริการ

นักท่องเที่ยว เนื่องจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนนั้น มีความต้องการที่จะสัมผัสถึงวิถีชีวิตของชุมชนโดยตรง ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความชอบเฉพาะอยู่แล้ว ในส่วนของดีของชุมชนยังไม่ต้องนำเสนอต่อกลุ่มลูกค้าทั้งหมด ในช่วงที่เสนอการขายกิจกรรมการท่องเที่ยวควรมีไว้บางส่วนที่ไม่ได้ให้รายละเอียดทั้งหมด จะมีรายละเอียดก็ต่อเมื่อกลุ่มนักท่องเที่ยวนั้นเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน และในส่วนของการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวชุมชน ควรทราบความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อให้การบริการนั้นตรงตามความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว และชุมชนเองก็ควรที่จะจัดการเกี่ยวกับการให้บริการอย่างระบบในชุมชนเพื่อความเป็นระบบระเบียบในการบริการลูกค้า และสินค้าในชุมชนควรมีการทดลองใช้ก่อนภายในชุมชนก่อนนำไปขายให้กับลูกค้าใน เมื่อทราบถึงความต้องการของลูกค้าแล้วจึงค่อยมาดูเรื่องของสินค้าและบริการว่าลูกค้าชอบเกี่ยวกับกิจกรรม หรือสิ่งที่ชุมชนนำเสนอไปหรือไม่ เช่น เราอยากขายวิถีวัฒนธรรมของชุมชนภายใน 1 วันเราจะนำเสนอกิจกรรมอะไรบ้าง เราจะเอาอะไรไปนำเสนอลูกค้า ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้า เราจำเป็นต้องหาความต้องการของลูกค้าให้เจอ เพื่อดึงดูดลูกค้าแล้วก็เข้าถึงลูกค้าจากนั้นจึงมาที่การเสนอราคาว่ากิจกรรมนี้ราคาเท่าไร ซึ่งหากลูกค้าพอใจแล้วลูกค้าก็จะยอมจ่ายในราคาที่ตกลงกันได้ ฐานที่จ่ายก็ คือ สถานที่จำหน่ายหมายถึงการติดต่อสื่อสาร ไม่ใช่เพียงแค่เป็นร้านค้าเท่านั้นแต่ว่ามันยังรวมไปถึงการติดต่อสื่อสารด้วยช่องทางการขายคนที่ขายได้ต้องมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ อย่าง เช่น Facebook เราสามารถขายของผ่าน Facebook ได้ง่าย ๆ แล้วก็เรื่องของ การสื่อสารการตลาดก็อาจจะเป็นการโฆษณาติดต่อผ่านรายการทีวีให้มาถ่ายทำ ช่องทางการนำเสนอสินค้าหาสินค้าลงบ้าง เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาให้ความสนใจเกี่ยวกับสื่อที่ชุมชนมีการนำเสนอไว้ เพื่อให้มีลูกค้าเข้ามาซื้อของต่อไปก็คือความพึงพอใจของลูกค้าการสร้าง ความพึงพอใจตลอดเวลา ต้องต้องรีบแก้ไขโดยเร็วที่สุด หากมีความขัดข้องต้องรีบแก้ไขให้เร็วที่สุด สิ่งที่ทำให้ลูกค้าพอใจจะบอกต่อ แต่ถ้าลูกค้าไม่พอใจก็จะบอกต่อกัน หากแต่ไม่พอใจก็จะบอกต่อมากกว่าความพึงพอใจของลูกค้าได้ดีขึ้น หมายถึงว่าถ้าหากเราทำให้ลูกค้าไม่พอใจก็จะมี การบอกต่ออย่างรวดเร็ว แล้วก็บอกต่อด้วยความไม่พอใจการตลาดของเรานั้นไม่ดีไปด้วย ส่วนเป้าหมายทางการตลาดของลูกค้าคือการรักษาลูกค้าทำให้ลูกค้ากลับมาซื้อของเราซ้ำๆอีกแล้วก็ความซื่อสัตย์ต่อราคาสินค้ากำไรความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน และการเจริญเติบโตของธุรกิจกระบวนการทางการตลาดก็ คือ เราเข้าใจลูกค้าได้ดีเท่าไรก็จะทำให้เราประสบความสำเร็จมากขึ้น ก็คือมีการวิเคราะห์ตัวเองอย่าทำอะไรที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจของลูกค้าที่ส่งผลกระทบต่อด้วย ข้อเสนอขอควรปรับปรุง ซึ่งมีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยว และกลุ่มท่องเที่ยวไม่ซื้อทัวร์ก็มีปัญหา หรือ ข้อจำกัดด้านเวลารูปแบบกิจกรรมของลูกค้าเปลี่ยนไปความต้องการของเขาก็เปลี่ยนไปการตลาดสิ่งที่สำคัญคือลูกค้า ในปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกลุ่มการท่องเที่ยวรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็น

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยบอกว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีประมาณ 8 ล้าน 9 ล้าน คนการท่องเที่ยวต่อเดือน 8-9 ครั้งต่อเดือนซึ่งเราก็ต้องคิดว่าเรามีนักท่องเที่ยวตั้ง 8 ล้าน ถึง 9 ล้าน คนต่อเดือน แล้วมีนักท่องเที่ยวก็คนที่มาของเรากลุ่มลูกค้าเป้าหมายของเรา และในอนาคตกลุ่มนักท่องเที่ยวของเราคือใคร กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มไหน เป็นกลุ่มที่มีความหลงใหลการท่องเที่ยววิถีชุมชน ที่จะเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวของท้องถิ่น คือใช้เงินไปกับการท่องเที่ยวมากกว่าการใช้เกี่ยวกับสินค้าแบรนด์เนมสิ่งของที่เป็เอกลักษณ์ของท้องถิ่นนักท่องเที่ยวจำนวน 8 ล้าน 9 คนเราหาเขาเจอหรือเปล่า และการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการศาสนา และการทำบุญบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมือง และต้องการออกมาท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนแต่การท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวต้องมี ความสะอาดด้วย สำหรับที่พักทางการท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องสร้างใหม่แต่ให้นักท่องเที่ยวกับเรา ซึ่งต้องคำนึงถึงความสะอาด ซึ่งจะชอบสถานที่ที่มีเสน่ห์ในตัวเอง ทางด้านพื้นที่ และอาหาร ซึ่งกลุ่มคนกลุ่มนี้จะเป็นลูกค้าของการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ชอบความสบาย ซึ่งนักท่องเที่ยวบางคนอาจจะมีรูปแบบชีวิต หรือ รูปแบบการท่องเที่ยวเป็นของตนเอง ซึ่งกลุ่มคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของเราในอนาคตคนกลุ่มนี้ อาจจะอยากได้จากรูปแบบการใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่น ซึ่งเราไม่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของเรา ส่วนของอาหารการกินไม่ต้องปรับเปลี่ยนใหม่เพียงแต่ทำให้อาหารมันสะอาดก็เพียงพอเราจะทำในสิ่งที่เรามีให้เขาทาน ท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีประมาณ 8 ล้าน 9 ล้านคน ซึ่งเราจะไม่พูดถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คือ เราจำกัดอยู่เพียงแค่นักท่องเที่ยวที่อยู่ในประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งจะเห็นว่าการท่องเที่ยวแบบชุมชนอย่างมีศักยภาพอยู่ยังมีความเป็นไปได้อยู่ และยังพบมากท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวในแบบของชุมชน ซึ่งจะยกตัวอย่างชุมชนท่องเที่ยวบ้านหนองซำนจังหวัดสกลนคร การตลาดไม่ใช่เพียงแค่สินค้าแต่จำเป็นต้องคิดถึงโลโก้ซึ่งในส่วนของการขายสินค้าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย

การนำเสนอของดีของชุมชนที่เข้าร่วมการอบรม “ชุมชนการท่องเที่ยววิถีชาวนา”

บ้านไชยา อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย โดยคุณกุหลาบ คำผาสุก ของดีจังหวัดหนองคาย เราเริ่มจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม เป็นแหล่งข้าวหอมมะลิคุณภาพดี เนื่องจากคุณภาพของดินมีความเค็มทำให้ผลิตข้าวหอมมะลิที่มีความหอม ทำนาแบบอินทรีย์ เกษตรแบบแผนใหม่กับแผนเก่าผสมผสานกัน “ประเพณีผูกเสี่ยวปู่” เพื่อไม่ให้ปู่ไม่มาทำลายต้นข้าว อาหารอร่อย ไก่ย่างไข่มดแดง อาหารตามธรรมชาติ เห็ด ปลา เป็นต้น กิจกรรมการท่องเที่ยวการท่องเที่ยววิถีชาวนา กิจกรรมการทำนา ทอผ้า ทอเสื่อ กก ทอเสื่อจิด แล้วนำมาแปรรูปเป็นกระเป๋า ที่มีความหลากหลาย พืชผักสวนครัว ป่าชุมชน น้ำยาง ไข้วพระ กิจกรรมบุขารวงข้าว “พระธาตุรวงข้าว”

มหาสารคามชุมชนเกษตรอินทรีย์ สามชุมชน การท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ นำเสนอความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนอีสาน ชุมชนแรก คือชุมชนหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอแกดำ มีแหล่งท่องเที่ยวคือสะพานไม้แกดำ ประเพณีการแข่งกระโจมซึ่ง เป็นการจ่ายกาบแข่งเพื่อขอฝน และแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมพื้นที่ภูมิปัญญาของคนอีสาน กิจกรรมการปลูกผัก การผลิตข้าวอินทรีย์ ที่จะเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยววิถีชาวนา ไร่เคียงดาวจังหวัดมหาสารคาม บ้านหนองคู ศรีวิไล เป็นหมู่บ้านที่มีป่า และทุ่งนา การทำข้าว และผักอินทรีย์ มีการเปิดตลาดผักสี

เจียว นำวิถีวัฒนธรรมมานำเสนอ และจะเชื่อมโยงกับบ้านหนองหิน ที่มีแหล่งท่องเที่ยว ป่าโคกหินลาด และการผลิตพริกแบบเกษตรอินทรีย์ ด้วยจังหวัดมหาสารคามไม่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเช่นภูเขา ทะเล น้ำตก ด้วยจังหวัดมหาสารคามมีลักษณะเป็นทุ่งและโคกจึงได้นำวิถีชีวิต และวัฒนธรรม มาเป็นจุดขายให้กับการท่องเที่ยว

บ้านนาโสก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร วัฒนธรรมผู้ไท เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม สวนยาง อาชีพเสริมมีกลุ่มทอผ้าฝ้าย มีการทอผ้าฝ้ายและทำเป็นเสื้อ กระเป๋า และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ภายในชุมชน บุญเดือนสาม “ไขประตูล้ำ” แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิต อาหารประจำเผ่า แกงไก่ไสหวาย เป็นต้น

บ้านศรีเจริญ ตำบลเลิงวังไผ่ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม มีภูหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นจุดชมวิวกว้าง 360 องศา น้ำตกตาดบักม่วง อากาศดี ข้าวแดงเมืองเลย วัฒนธรรมฝ้าย มีการปลูกฝ้ายตามภูเขาปัจจุบันมีการพัฒนาฝ้ายมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ น้ำหมากเม่าที่ได้เครื่องหมายการค้าจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา “ตราขุนเลย” โรงงานแปรรูปสินค้ามากมาย

สมุนไพรไทยเลย ผักพื้นบ้าน เช่น ผักจั่นาค ซึ่งขึ้นอยู่ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มาปลูกไว้ที่บ้าน อาหาร หอยดง เป็นการเก็บหอยจากดงมาเป็นอาหาร

บ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด (นำเสนอด้วยการเล่า) ของคิวัฒนธรรม การทอผ้าไหมลายพื้นบ้าน เช่นลายหมากจับ ลายเต่าทอง และพิพิธภัณฑ์จัดแสดงประวัติศาสตร์การทำนา อุปกรณ์การทำนา และวิถีชีวิตของคนบ้านกู่กาสิงห์จากอดีต แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกู่กาสิงห์ และยังเป็น แหล่งผลิตข้าวหอมมะลิ วรรณกรรมพื้นบ้าน กิจกรรม กินข้าวนอนนาสะปลาน้ำกัน ช่วงเกี่ยวข้าวเสร็จ กิจกรรม การสะปลา

บ้านคอนแวนต์ ตำบลคอนแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทาม มีความแตกต่างจาก หมู่บ้านอื่นเพราะหมู่บ้านอื่นเริ่มต้นด้วยความสุข ในอดีต “พ่อแม่มีข้าวเต็มเล้า จั่วควายเต็มคอก เงินเต็มถุง” พอ แล่งพองาย การพัฒนาโขงชิมูล ทำให้น้ำท่วมป่าทาม ทำให้เกิดความเดือดร้อน ซึ่งเป็นยุคแห่ง “ข้าวหนินา ปลา หนิน้ำ คนทามพลัดถิ่น แผ่นดินร้องไห้ หัวใจคนก็เปิดเปิง” ต่อมาเราก็มีการฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา ในยุค “คนขึ้น ภู หมูเข้าถ้ำ บักหาคำลิมิคำ” พื้นที่ทามมีการหยอดข้าวไร่ วันออกใหม่สามคำ ฟ้าเปิดปอง เริ่มหยอดข้าวไฮ่ นา

หนอง นาปี นาแซง ที่กำลังฟื้นฟู ทางวัฒนธรรมมีของดีในทาม เช่น ปลา ดอกกระเจียว อีลอก เศรษฐกิจ มันแซง หมกปลาแดกใส่ใบข่า มีการหาอยู่อาหากินในทามทั้งสามฤดู มีการแบ่งข้าวข้าวให้ผีตาแฮก “ซ้อยเอาหลาย เจ้าเอาหน่อย” และมีโรงเรียนนายสอย

บ้านอุ่มเหมา อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร ของดีของชุมชนไทโย้ย แหล่งท่องเที่ยวคือ หนองบักดอน ประเพณีวัฒนธรรมการตักบาตรเช้า ฟื้นฟูการย้อมคราม งานประจำปีของไทโย้ย มีกลุ่มทอผ้า จักสาน ดนตรีพื้นเมือง การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์

รูปภาพ โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและตลาดท่องเที่ยว ภายใต้โครงการ การพัฒนากลไกหนุนเสริมการวิจัยท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยววิถีชาวนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 2 วันที่ 13 – 15 กันยายน 2562

1. พูดคุยก่อนการเริ่มอบรม

2. ผู้เข้าร่วมประชุมเตรียมความพร้อม

3. วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการตลาด

4. ชุมชนบ้านศรีเจริญระดมความคิด

5. ชุมชนจากสารคามระดมความคิด

6. ชุมชนจากบ้านกู่กาสิงห์ระดมความคิด

7. การรับนักท่องเที่ยวที่บ้านธารปราสาท

8. นักท่องเที่ยวรอแยกไปยังบ้านพัก

9. ร่วมรำหลังจากทานอาหารเย็นเสร็จ

ภาคผนวก ข

**การจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีชาวนาระหว่างวันที่ 12-13 มีนาคม 2563
ณ ห้องอัฟทาวน์ ชั้น 1 โรงแรมขอนแก่นโฮเทล จังหวัดขอนแก่น**

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
วันที่ 12-13 มีนาคม 2563

วันที่ 12 มีนาคม 2563

การจัดการบ้านพักชุมชน (Homestay) โดยคุณวิกานดา แสนหาญ การท่องเที่ยวและกีฬา (นำเสนอ PW)
สรุปเนื้อหา

- สถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากการเข้ามาประชุมสัมมนา โดย

จะจัดในลักษณะประชุมเที่ยวเรื่องเดียวกัน

- การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเครื่องมือในการพัฒนา 10 หลักการ
 - 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ
 - 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
 - 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
 - 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต
 - 5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
 - 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์
 - 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
 - 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
 - 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
 - 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน
- คุณสมบัติโฮมสเตย์ไทยเบื้องต้น และเกณฑ์การประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ซึ่งจะมีอายุ

คราวละ 3 ปี หากหมดอายุต้องยื่นขอรับการประเมินใหม่ โดยสามารถส่งประเมินได้ที่กรมการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดในช่วงต้นปี และทางการท่องเที่ยวและกีฬาจะจัดคณะกรรมการเข้าตรวจประเมินประมาณกลางปี

ประเด็นการแลกเปลี่ยน

1. ปัญหาเรื่องผู้นำชุมชนไม่เห็นด้วย

- บ้านคอนขาม อ.ชนบท แลกเปลี่ยนเรื่องกรณีปัญหาผู้นำไม่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยวชุมชนจะแบ่ง

โซนการท่องเที่ยวชุมชนและโซนที่เราไม่ยุ่งเกี่ยวกับชุมชน โดยคนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในกลุ่มก็ต้องได้รับประโยชน์ด้วย โดยทางกลุ่มท่องเที่ยวบ้านคอนขาม จะทำให้อาชีพของจัดตั้งกองทุนให้ประโยชน์

กับทุกคนในชุมชน ตอบแทนให้คนในชุมชน 5% โดยการให้กู้ยืม สร้างโอกาสให้กับการท่องเที่ยวในชุมชน

2. การจัดการระบบของหมู่บ้านท่องเที่ยวมีหน่วยงานไหนสามารถเข้ามาช่วยเหลือบ้างอย่างไร
 - สามารถขอรับการสนับสนุน โครงการ โดยเขียนรายละเอียดไปที่กองทุนส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย

<https://www.thailandtourismfund.go.th/> โดยชุมชนเสนอผ่านหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล ส่งไม่เกินวันที่ 31 มีนาคม 2563 นี้ นอกจากนี้ยังสามารถติดต่อไปที่การท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดในเขตพื้นที่ ซึ่งจะทำให้หน้าที่ส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการโฮมสเตย์ กิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยว

3. การเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนจำเป็นต้องมีใบอนุญาตหรือไม่
 - มัคคุเทศก์จะต้องได้รับการผ่านการอบรมและออกบัตรมัคคุเทศก์ โดยปัจจุบันผู้สนใจเป็นมัคคุเทศก์

อาชีพจะไปออกบัตรที่จังหวัดนครราชสีมา ในกรณีของไกด์ท้องถิ่นที่ไม่มีบัตรมัคคุเทศก์สามารถใช้คำว่า “อาสาผู้นำเที่ยวท้องถิ่น”

วันที่ 13 มีนาคม 2563

ช่วงเช้า การเป็นเจ้าบ้านที่ดี โดย คุณศิริวรรณ ศรีทาสาด ผอ.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สนง.

ขอนแก่น

สรุปเนื้อหา

- การพูดถึงบทบาทหน้าที่ของททท. จะรับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านการตลาด ส่งเสริมการตลาด

เช่น สร้างการรับรู้โดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ทุกชนิด นอกจากนี้ยังทำแคมเปญกับสายการบิน บริษัททัวร์ และบริษัทรถเช่า โดยนโยบายหลักทุกกิจกรรมของ ททท. ต้องตอบให้ได้ว่ากิจกรรมนั้นกินอะไรให้ชุมชนบ้าง ซึ่งททท. ไม่สามารถขายพร้อมกันทั้งชุมชนได้ หากชุมชนไหนพร้อมก่อนก็ขายก่อน

- การทำให้คนจำภาพชุมชนของท่าน เมื่อพูดถึงชุมชนของท่านแล้วนึกถึงอะไร มีเสน่ห์ตรงไหน ทำ

อย่างไรชุมชนของท่านจะทำให้คนจำวันที่แรกเมื่อนึกถึง เช่น อำเภอเขาสวนกวานนึกถึงไก่ย่าง

- ทิศทางการท่องเที่ยวภาคอีสาน ปี 2563 ใช้อาหารเป็นตัวนำ ทำเรื่องวิถีการกินแต่ละแห่งทำให้เกิด

การเชื่อมโยงกับแหล่งวัตถุดิบ เช่น เสนอเมนูสุขภาพ ทำให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ในการทานข้าวร่วมกับชุมชน และที่สำคัญคืออาหารเป็นรายการขายมากที่สุดของการท่องเที่ยว รองลงมาคือที่พัก

- การขยายกลุ่มนักท่องเที่ยววิถีชุมชน จะมีกลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น และยุโรปที่ชื่นชอบการท่องเที่ยว

แบบสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน

ประเด็นการแลกเปลี่ยน

1. การท่องเที่ยวชุมชนมีอันไหนที่ทำให้ไม่สำเร็จ

- การทำประชาสัมพันธ์ เพราะชุมชนมีอาชีพประจำหลายครั้งที่นักท่องเที่ยวไม่ได้ทำแบบที่ประชาสัมพันธ์ตามโปรแกรม และบางครั้งนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในชุมชนแล้วไม่ได้มีเหมือนในสื่อที่ประชาสัมพันธ์ออกไป ซึ่งสามารถจัดทำเป็นปฏิทินทรัพยากรในแต่ละเดือนได้
- ความไม่สม่ำเสมอของชุมชน มีปัจจัยอื่นมากระทบเยอะ คือ ความเป็นเอกภาพของชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับ

กับการบริหารจัดการของชุมชน เช่น นักท่องเที่ยวเข้าไปแล้วตัวหลักไม่อยู่ต้องเป็นใคร ดังนั้นควรมีการบริหารจัดการและผลประโยชน์จัดสรรให้เท่าเทียมกันทุกพื้นที่

2. ตัวชี้วัดความพร้อมของชุมชนที่จะได้รับการสนับสนุนคืออะไร แล้วสาเหตุที่องค์กรภาครัฐหรือ

หน่วยงานส่วนใหญ่จะสนับสนุนงบประมาณให้กับหมู่บ้านมีความซ้ำซ้อนกัน

- วิธีการคือททท.จะเชิญสื่อไปร่วมทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยว ทำคอนเทนต์แล้วมีคนสนใจนัก

ท่องเที่ยวจะเป็นคนบอกว่าควรทำแบบไหน เป็นคนการันตี ทางททท.จะรับคอมเม้นต์แล้วมาคุยกับชุมชนหรือททท.อาจจะส่งคนเข้าไปเขียนคอนเทนต์ลงนิตยสารกลุ่มลูกค้า

- หน่วยงานต่าง ๆ หรือททท.จะไปคอยช่วยเหลือในเรื่องการประชาสัมพันธ์ หากกลุ่มลูกค้า

ช่วงบ่าย การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว โดย อ.ดร.ชลลดา ภาลิโน สาขาการจัดการอุตสาหกรรม

ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น (PW)

สรุปเนื้อหา

- ทำไมการสื่อสารจึงสำคัญ เพราะการสื่อสารจะทำให้เข้าใจวัตถุประสงค์และเกิดการพฤติกรรมได้

ตรงกัน

- สื่อสารอย่างไรให้โดนใจนักท่องเที่ยว วิเคราะห์นักท่องเที่ยว เก็บข้อมูลที่มีรอบตัว บอกเล่าเรื่องราว

จัดวางองค์ประกอบให้พร้อมเรียนรู้ จัดยังงัยให้ถ่ายรูปสวย

- กิจกรรม ให้จับกลุ่มคนในชุมชนเดียวกันและให้เขียนของดีประจำหมู่บ้าน เรื่องเล่า/ตำนาน/

ประเพณี/ของใช้/อาหาร/หรืออื่น ๆ ลงในกระดาษ แล้วนำไปแปะลงในผนังที่แปะไว้ให้

กลุ่มคอนขา จ.ขอนแก่น : ภูมิปัญญาการฟอกย้อมผ้าไหมด้วยน้ำชีวภาพแบบเย็น, มะค่าโมง

อายุ 200 ปี, โรงเรียน OTOP ภาคอีสาน, สามแยกพระไต่บาตรข้าวเหนียว, โฮมสเตย์ไม้ฟอกอากาศ (ได้มาตรฐาน) ผ้าไหมลายนพเก้าเฉลิมพระเกียรติ, ปราสาทบ้านบุคลล UNESCO ด้านสิ่งทอ, ป่าชุมชนไม้ย้อมสี/อาหารป่า(เดินป่า), ชุปหน่อไม้ล้านโคตร, ศาลาไหมไทย(ถนนสายไหม), นางฟ้า 5 นาที, หมู่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหมครบวงจร, เสมาคิน, นกมวยถ้วยพระราชทาน, อาหารนางน้อยคลุกสมุนไพร

กลุ่มชุมชนหนองหิน จ.มหาสารคาม : กลุ่มสวนเกษตร ได้แก่ สวนพริกอินทรี, สวนองุ่นจินดา, สวนกล้วยพันธุ์ปลี, ไร้แสนแก้ว, บ้านแพะ, ไร่อิสระชน, สวนหนองหินมัลเบอร์รี่ กลุ่มวัฒนธรรมความเชื่อ ได้แก่ ประวัติการตั้งหมู่บ้าน, ทำน้ำปู่ม้า, สตูปลาทูประเพณี, คอนปุดา, ตักบาตรบนสวรรค์ กลุ่มหัตถกรรม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝ้าย, กลุ่มไหมมัดหมี่และทอผ้าไหม, กลุ่มงานจักรสาน อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ ส้มตำอินทรี, ไข่เจียวราชินี, กบยัดไส้, ต้มไก่ใบเค็ง, แกงหัวปลีใส่ส้มมะปี้

กลุ่มชุมชนดอนแรด จ.สุรินทร์ : แคนโบราณ, วังปลา, อ่อมหน่อหนู, ปลาห้าอับขา, ทรัพยากรป่าทาม, เรือใบ, สามเหลี่ยมคอน ด่าน คำ, ข้าวมันแซง, โรงเรียนเตรียมนายอ้อย

กลุ่มบ้านอู่หม้า จ.สกลนคร : กิจกรรมตักบาตรเช้าตำนานหนองบักค้อน, อาหารแกงขาอ่อนสาวโง้ง, อาหารบ่างโง้งอาบแดด, การแสดงรำมวยโบราณ และ โข้ยกระทบสากของนักเรียน, มีกลุ่มสันตนาการดนตรีจากไม้ไผ่(ซอ) มีซุงเป็นดนตรีทำเองจากฝีมือคนในชุมชน

เฉพาะวันศุกร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๓

ช่วงเช้า

เวลา ๐๘.๐๕- ๑๒.๐๐ น. บรรยายและให้ความรู้ ในประเด็น "การเป็นเจ้าบ้านที่ดี"

โดย ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น

"อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่วนที่สำคัญที่สุดคือ "เจ้าของพื้นที่" ซึ่งมีทั้งวิถีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่เป็เฉพาะพื้นที่" ซึ่งความสำคัญของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

ด้านสังคม เพื่อสร้างความสุข ความสัมพันธ์ของคน สร้างความเข้มแข็ง ส่งเสริมฟื้นฟูวัฒนธรรม การศึกษา ลดปัญหาการย้ายถิ่นของชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ เพื่อสร้างรายได้ สร้างอาชีพ และการกระจายรายได้

ดังนั้น การบริการและสินค้าต่าง ๆ จะต้องมีความน่าสนใจมากพอที่จะให้นักท่องเที่ยวสัมผัสและจับ ต้องได้มากขนาดใดที่เป็นที่พึงพอใจสำหรับนักท่องเที่ยว

หลักของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี คือ กลุ่มเจ้าของบ้านและผู้ที่อยู่ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการผลักดันการท่องเที่ยวด้วยความเป็นมิตร มีความรู้รอบในเรื่องของพื้นที่ท่องเที่ยวสามารถให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ น่าสนใจ ประทับใจและอบอุ่น

การต้อนรับนักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือ การสร้างความเป็นมิตร ความสะดวกสบาย มีข้อมูลข่าวสาร และประเทศไทยคือ สิ่งที่คนไทยมีเฉพาะ เช่น นิสัย รอยยิ้ม มิตรภาพ ความจริงใจ...

คุณสมบัติของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ต้องมีทักษะ มีความรู้ มีบุคลิกภาพที่น่าสนใจ และมีทัศนคติที่ดี และสิ่งสำคัญคือ การท่องเที่ยวไม่ใช่วิทยาศาสตร์แต่คือ ศิลปะศาสตร์ซึ่งไม่มีข้อกำหนดตายตัว มีการปรับตัว มีความลื่นไหล

การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ต้องมีรอยยิ้มที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จริงใจ ไม่เอาเปรียบ เชื่อสัจจะ กระตือรือร้น เต็มใจให้บริการ ไม่เลือกปฏิบัติ เต็มใจช่วยเหลือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติในการท่องเที่ยว และการต้อนรับที่ทุกที่จะต้องมี

ในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวที่สนใจเที่ยววิถีชุมชนและพร้อมที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน เพียงแต่เจ้าบ้านจะต้องแจ้งข้อห้าม หรือข้อปฏิบัติของชุมชนให้นักท่องเที่ยวทราบ เช่น การไม่นั่งบนข้าววัด เป็นต้น

กิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องมีประเด็นที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ และการดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น ลดขยะ กิจกรรมปลูกต้นไม้ หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น การล่องแพ ไม่สร้างสิ่งแปลกปลอมที่แปลกแยกจากความเป็นชุมชน แต่จะต้องมีการพัฒนาสิ่งที่เชื่อมโยงกับชุมชนเกี่ยวข้องและสื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น สินค้าอาจจะมีความเฉพาะ ไม่ซ้ำ ต้องไม่สามารถหาได้ตามทั่วไปแต่จะต้องมีเฉพาะในพื้นที่นั้น ๆ และกระแสนการท่องเที่ยวในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ที่มีการตัดสินใจเรื่องการท่องเที่ยวค่อนข้างรวดเร็ว และสามารถประชาสัมพันธ์ไปได้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้นก็ถือเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ “ต้องสร้างภาพจำของพื้นที่ที่เป็นความเฉพาะ” ให้กับนักท่องเที่ยวให้ได้ เช่น ปาย คือ ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็ง สภาพพื้นที่ หรือบางชุมชนเด่นเรื่องข้าว เรื่องผู้ ซึ่งจะต้องทำให้คนจำพื้นที่ได้จากความเฉพาะ ไม่เลียนแบบ และมีความเข้มแข็งเฉพาะพื้นที่

การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ต้องดูแลเรื่องความปลอดภัย สร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวได้ และมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินขึ้น ทั้งจากชุมชน มีมาตรการที่คิดขึ้นมาโดยชุมชน เช่น การจัดเวรยามดูแลความปลอดภัย หรือจากหน่วยงานภาครัฐที่

เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในพื้นที่ กรณีเรือล่มที่จังหวัดภูเก็ต ที่มาตรการการจัดการของไทยยังไม่ชัดเจนหรือครอบคลุมนักส่งผลให้นักท่องเที่ยวจีนที่เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบและแก่นักท่องเที่ยวหลักเริ่มไม่มั่นใจในความปลอดภัยและยกเลิกการท่องเที่ยวในประเทศไทยไปสักพัก ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในระดับนโยบายที่ผู้บริหารประเทศต้องแก้ไขและจัดการ เป็นต้น

....คู่มือโอ การท่องเที่ยว...

กลยุทธ์การตลาดท่องเที่ยว ในปี ๒๕๖๓

ภาคอีสาน:ใช้เรื่อง "อาหาร" เชื่อมโยงกับวิถีชุมชนและเรื่องเล่า เชื่อมโยงกับ ฮิต ๑๒ กอง ๑๔ เช่นไก่ย่างเขาสวนกวาง ข้าวทับทิมชุมแพ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวแปลกใหม่ไม่รู้จัก เป็นจุดขาย เน้นการรับประทานอาหารในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน และในปัจจุบัน ร้านอาหารที่ต่างประเทศที่ขายอาหารไทย สามารถจำแนกอาหารเฉพาะภูมิภาคได้แล้วเพราะได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยวและการสื่อสาร

...คู่มือโอ "เมืองรอง..ต้องลอง" คือ จังหวัดหนองคาย การท่องเที่ยว...วิถีชุมชน การเดินทางและอาหารพื้นถิ่น...ซึ่งต้องหาเอกลักษณ์ ความเข้มแข็งและศักยภาพที่จะต่อยอดและพัฒนา ...

เช่น เมืองขอนแก่น มีจุดขายคือ Mice City ที่มีห้องประชุมกว่า ๖๐ ห้อง รองรับได้มากกว่า ๓,๐๐๐ คน เป็น Smart City เป็นกลุ่มที่ภาคเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาเมืองร่วมกับภาครัฐที่เข้ามาหนุนเสริม

...คู่มือโอ....การพัฒนาและการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น... “ทำงานครึ่ง...เที่ยวครึ่ง...” ซึ่งส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวกับการเป็นเมืองที่สามารถทำงานได้ ใช้ความทันสมัยของเมืองขอนแก่นผนวกกับความเป็นชุมชนขอนแก่นที่ยังมีเอกลักษณ์อยู่ โดยใช้หลักมีเวลาน้อยแต่สามารถเที่ยวได้...แต่ในขณะเดียวกันหากจะไปเที่ยวเมืองรองคือ มหาสารคาม จะต้องวางแผนตั้งแต่เรื่องการเดินทาง...และสถานที่ท่องเที่ยวที่จะไป

ตัวอย่าง การจัดการการท่องเที่ยวของคนรุ่นใหม่ คือ การทำสวนเกษตรและพื้นที่ร้านค้าแฟลที่พัฒนาเรื่องอาหารท้องถิ่น อาหารพื้นบ้านของอีสาน เช่น ข้าวเหนียว น้ำพริก หมูทอด ที่นำเสนอผ่านการจัดวาง การตกแต่ง และองค์ประกอบที่สวยงามและมีความเป็นท้องถิ่นผสมกับความทันสมัย เช่น ใต้ภาชนะด้วยสังกะสีแต่จัดวางแบบสมัยใหม่ และนำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่เช่นเดียวกัน หรือร้านไอศกรีมเจลาโต้ ที่ใช้ผลไม้จากท้องถิ่นคือ เสาวรส ที่ปลูกโดยเกษตรกรในชุมชนแสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมผลิตภัณฑ์และเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

เสน่ห์และวิถีชุมชน เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ชื่นชอบ ให้ความสนใจ และเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ยกตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวญี่ปุ่น ซึ่งให้ความสนใจกับความเป็นวิถีชุมชนเป็นอย่างมาก

เช่น การทอผ้าโดยชุมชน ผ้าพื้นถิ่น หรือการต้อนรับแบบชุมชน เป็นต้น ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงความชื่นชอบของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ด้วย

ตัวอย่าง ศิลาโฮมสเตย์ ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น : เติบโตจาก "รุ่ง" ที่มีลวดลายสวยงาม และค่อยๆ ไปได้ยังความเป็นมา และเรื่องราวของ "รุ่ง" ให้เป็นที่รับรู้มากขึ้น และค่อยๆ พัฒนาชุมชน ศักยภาพต่อไป ในมุมมองและแบบเฉพาะที่ชุมชนเป็นอยู่

ประเด็นที่วิทยากรฝากไว้ คือ ภาคอีสานมีโอกาสในการที่จะพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวในอนาคตได้เพราะความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ที่โดดเด่น และเรื่องสำคัญคือ การเตรียมความพร้อมเรื่องความปลอดภัยเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญมากที่สุด

ประเด็นแลกเปลี่ยนจากผู้เข้าร่วมอบรม

ผู้เข้าร่วมอบรม..... “จากที่ดู ททท ให้ความสนใจในเรื่องอะไรในปัจจุบัน และอีก ๒- ๓ ปีข้างหน้าจะสนใจเรื่องอะไร”

วิทยากร “ภาคกลาง ให้ความสนใจเรื่องวิถีริมน้ำริมน้ำ อยู่บนแพ More Legacy

ภาคเหนือ เล่นเรื่องความดั้งเดิม ชาติพันธุ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม More Authentic

ภาคใต้ More Inspired เน้นเรื่องการสร้างแรงบันดาลใจที่เกี่ยวกับการเที่ยวทะเล การทำกิจกรรมทางทะเล และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ภาคตะวันออก Moe Fun เน้นเรื่องการกินแบบสนุกสนาน การกินผลไม้ สวนผลไม้ ชมเที่ยว และกิน

ภาคอีสาน More Gastronomy เรื่องอาหารการกิน การพัฒนา วิถีชุมชน วัฒนธรรมอีสาน ส่วนในอีก ๒ - ๓ ปี จะต้องนำประเด็นการทำงานจากแผนที่ผ่านมายุกันถึงสิ่งที่จะทำต่อหรือมีการปรับแผนทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเด็นใหม่ตามกระแส ตามการเปลี่ยนแปลง”

ผู้เข้าร่วมอบรม.....“การท่องเที่ยวชุมชนไม่สำเร็จคืออะไร

วิทยากร “แต่ละคนมีหน้าที่หลัก มีงานหลักที่ต้องทำอยู่แล้ว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมในพื้นที่ความคาดหวังในสิ่งที่ได้รับชมจากสื่ออาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่เป็นจริงที่พบเจอ เพราะต่างมีภาระหน้าที่ที่ต้องทำประจำ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดข้อขัด หรือถือว่าเป็นข้อจำกัดของการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการ และวิถีชีวิตของชุมชน ความสม่ำเสมอ และสิ่งสำคัญคือ ความเป็นเอกภาพของชุมชน ที่ยังขาดความเป็นหนึ่งเดียว ความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน ที่ยังตกลงหรือหาจุดร่วมกันยังไม่ได้ถึงทิศทาง หรือ แนวทางที่จะร่วมกัน”

ผู้เข้าร่วมอบรม..... “เป้าหมายยุทธศาสตร์ของภาคอีสานนั้นเป็นเป้าหมายที่จังหวัดเสนอไปหรือ

ส่วนกลางจัดการ เพราะจากที่ดู ประเด็นของภาคอีสาน มองว่าเป็นประเด็นที่เล็กน้อยมาก ซึ่งอีสาน อาจจะมีปฏิทินอาหารในแต่ละรอบปี แล้วหากเปลี่ยนไปจะต้องทำอะไร"

วิทยากร "ที่นำเสนอนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เน้นการประชาสัมพันธ์ให้ทราบ "แบบหน้าบ้าน" แต่จะมีงานเบื้องหลังที่ทำงานร่วมกันผู้ผลิต เจ้าของกิจการ หรือผู้ประกอบการ ที่จะวางแผนการทำงาน ร่วมกันอยู่ "แบบงานหลังบ้าน" เช่น การติดต่อเรื่องรถท่องเที่ยว เรื่องอาหาร เรื่องบรรจุภัณฑ์ หรือเรื่อง การประชาสัมพันธ์งานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด และที่สำคัญคือ ทุกกิจกรรมที่ต้องบอกให้ ได้ว่า ชุมชนได้อะไรจากกิจกรรมเหล่านี้ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่เพียงการนำคนมา แต่จะต้อง นำส่วนที่พร้อมของชุมชนที่มีความพร้อมให้เข้ามาทำงานร่วมกับ ททท. สำหรับประเด็นอาหารเป็นสิ่งที่ นักท่องเที่ยวใช้เงินเยอะเพราะนอกจากกิน แล้วยังต้องนำเป็นของฝากด้วย ซึ่งต้องพัฒนาต่อไป"

ผู้เข้าร่วมอบรม..... "การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนจะมีแนวทางส่งเสริมหรือ ประชาสัมพันธ์อย่างไร ที่ ททท. จะเข้ามาหนุนเสริมตรงนี้ได้"

วิทยากร "สามารถติดต่อได้หากต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์ แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความ พร้อมของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ที่จะสามารถนำเสนอและต่อยอดได้จริง เช่น กิจกรรมต่าง ๆ "

พ่อแสวง "สอบถามเรื่อง ความพร้อมของ ททท. และชุมชน อาจจะไม่เหมือนกันคือ ชุมชน อาจจะคิดว่า พร้อมแล้ว แต่ ททท. อาจจะยังมองว่าไม่พร้อมต้องปรับปรุง ซึ่งอยากจะถามว่า "ชุมชนต้อง พร้อมอย่างไรและมีเกณฑ์อย่างไรจึงจะเรียกว่าพร้อม"

วิทยากร " ททท.จะทำงานประชาสัมพันธ์ก็ต่อเมื่อ ชุมชนมีความพร้อมที่จะนำไปสู่การ ประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก ซึ่งมีทั้งเรื่องความพร้อมของการท่องเที่ยว กิจกรรม ความโดดเด่น หรือแม้แต่ผลิตภัณฑ์ ที่สามารถเสนอขายหรือนำเสนอที่จะทำให้เป็นที่รู้จักได้ และ ททท. จะเข้าไปหนุนเสริมในอีกชั้น"

พ่อแสวง "การทดลองการท่องเที่ยวมีทุกโครงการที่ทำงานวิจัย ทำให้เห็นว่า ในพื้นที่นั้น ๆ มี หน่วยงานหลายแห่งลงไปค่อนข้างมาก เป็นความซ้ำซ้อนของการทำงานทั้งเรื่องการส่งเสริมและ บบประมาณ เหล่านี้สะท้อนความพร้อมได้อย่างไร"

วิทยากร " อาจจะเป็นประเด็นที่ว่า พื้นที่นั้นมีการทำงานมานานและเป็นที่รู้จักค่อย ๆ สะสม การทำงานให้เป็นที่รู้จักทำให้มีหลายหน่วยงานเข้าไปหนุนเสริม

ช่วงบ่าย

เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. บรรยายและให้ความรู้ ประเด็น "การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว"

โดย อาจารย์ ดร.ชลลดา ภาลีโน สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะ

บริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การสื่อสาร เหตุผลของการสื่อสารคือ ต้องการสื่อ -สาร ระหว่างคนพูดและคนฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ทั้งวัตถุประสงค์ และพฤติกรรมที่ตรงกับที่มีข้อตกลงร่วมกัน

เพื่อฝึกฝนทักษะ การพูด การอ่าน การเขียน และการนำเสนอ

เพื่อนำพื้นฐานทั้งพฤติกรรม วิธีการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวันมาปรับและใช้ให้ได้เหมาะสม

เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวที่ต้องการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร ต้องการส่ง สาร เพื่อสื่อ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งเป็นได้ทั้งการสื่อสารกับตัวเอง เพื่อให้เข้าใจตนเองอย่างชัดเจน ทบทวนกับตนเองให้เข้าใจก่อน จากนั้นจึงการสื่อสารกับผู้อื่น

ภาษาและการสื่อสาร ความเข้าใจจะเกิดขึ้น โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ช่วงอายุ ช่วงวัย ที่มีประสบการณ์ที่ต่างกัน เพศ ลักษณะทางกายภาพและบุคลิก ที่แสดงออกมา วัฒนธรรม การเติบโต การหล่อหลอมหรือการขัดเกลาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความแตกต่างกัน การเรียนรู้ การรับรู้ย่อมต่างกัน ประสบการณ์ส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น บางคนกลัวที่แคบ กลัวความมืด ความชื่นชอบส่วนบุคคลอารมณ์ ณ ขณะนั้น ในช่วงที่สื่อสารที่บางคนอาจจะประสบเจอเหตุการณ์ที่ทำให้อารมณ์ไม่ปกติหรือไม่พร้อมที่จะสื่อสารหรือรับสาร

สิ่งสำคัญคือ ต้องระวังการเหมารวม หรือจัดหมวด คนที่มีความคล้ายกันไม่ได้แปลว่า ชอบเหมือนกัน เป็นเหมือนกัน หรือจะต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน

การสื่อสาร ๒ รูปแบบได้แก่ วัจนะภาษา และอวัจนะภาษา การสบตา การแสดงออก พฤติกรรม การสัมผัส น้ำเสียงที่ใช้พูด การรักษาระยะห่าง

เรียนรู้การสื่อสาร จาก...วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เรียนรู้ต่างกัน

เรียนรู้จากเรื่องเล่า จากความหลัง "เรื่องเล่ากับคนรุ่นหลัง" เรื่องเล่าในพื้นที่ผ่านการบอกเล่าของคนรุ่นก่อนบอกเล่าให้คนรุ่นหลังได้ฟัง ซึ่งเป็นเรื่องราว ตำนานของพื้นที่ที่บอกเล่า บอกกล่าว และเล่าขานสืบต่อกันมา

เรียนรู้จากความต่าง ความแตกต่างจากตนเอง จากสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยหรือคุ้นชิน เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่พบเจอ

เรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่น หากคนที่รู้ดี รู้เรื่อง รอบรู้ และสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้ โดยถ่ายทอดจากคนอีกรุ่นสู่คนอีกรุ่น ที่มีความแตกต่างกันของช่วงวัย อายุ และประสบการณ์ที่พบเจอ

สื่อสารอย่างไรให้โดนใจนักท่องเที่ยว

วิเคราะห์นักท่องเที่ยว ว่าเป็นใคร มาจากไหน พื้นฐาน ความรู้ อายุ ประสบการณ์เป็นอย่างไร หากเป็นหน่วยงาน มีบทบาทหน้าที่อย่างไร มีขอบเขตความรับผิดชอบอย่างไร

เก็บข้อมูลสิ่งที่มีรอบตัว ในครัวเรือน รอบครัวเรือน ในชุมชน ค้นหาสิ่งดี ๆ เก่าแก่ สิ่งที่สามารถนำมาเล่าเรื่อง หรือบอกเล่าเรื่องราวได้ และเมื่อเล่าแล้วจะทำให้เกิดความสนใจที่จะสืบค้น สืบเสาะ และค้นหาอยากจะพบเจอ อยากจะเรียนรู้เพิ่มเติม เป็นได้หมด เช่น สิ่งของ เครื่องใช้ ตำนาน เรื่องเล่า วิถีชีวิต เป็นต้น

ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องบนโลก จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ สิ่งที่ได้พบเจอ หรือความเชี่ยวชาญของแต่ละคนให้ได้รับทราบ รับรู้

หาสิ่งของและบอกเล่า เรื่องราว จัดวางองค์ประกอบให้พร้อมเรียนรู้ โดยจัดวางแบบอิสระ ไม่จำกัด การเรียนรู้ สื่อสาร ให้เป็นหน้าที่ของนักท่องเที่ยวหรือคนที่เข้ามาเรียนรู้ ให้ได้สัมผัสเคลื่อนย้าย จับวางได้อย่างอิสระ

เรียนรู้ เข้าใจให้มีมิตรภาพ ที่ดี นำเรียนรู้ อบอุ่น สัมผัสได้ถึงความจริงใจ

ถ่ายทอดและส่งต่อแก่คนรุ่นหลัง ความรู้ บอกต่อ สืบสาน ให้รับทราบไว้

กิจกรรมแลกเปลี่ยน “ค้นหาของดีในชุมชน”

บ้านศรีเจริญ ตำบลเลขวังไสย จังหวัดเลย

ผลิตภัณฑ์จากฝ้าย ผ้าฝ้าย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และมีต้นไม้ที่นำมาทำสีย้อมผ้าจาก

ธรรมชาติและเป็นสมุนไพร

อาหารท้องถิ่นน่าลอง ได้แก่ ปลาหวานใส่ปลาดุก แกงดาว เมี่ยงหัวทูน

จุดชมวิว สูง ๓๖๐ องศา

ตำนานความเชื่อ ได้แก่ พญาช้าง นางผมหอม และเจ้าพ่อวังเสือแดง

กิจกรรมเสริมความงาม คือ "อยากสวยต้องลงสู่" "

บ้านดอนแรด ตำบลคนแรด จังหวัดสุรินทร์

การสัจจรถท่องเที่ยว โดย เรือใบ ชาเล้ง และรถอีแต๋น

สถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ วัดปลา ป่าทาม และโรงเรียนเตรียมนายร้อย

ของเก่าโบราณ คือ เตาขุม และเคนโบราณ

อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ มันแซง ข้าวมันแซง อ่อมหน่อหนู น้ำพริกมะดัน ปลาร้าห่อใบชา

บ้านหนองหิน จังหวัดมหาสารคาม

วัฒนธรรมความเชื่อ ได้แก่ สถูปหลวงปู่ประเพียร ดอนปู่ตา ทำน้ำปูผึ้ง ประเพณีดัก

บาตรบนสวรรค์

สวนเกษตรและการท่องเที่ยว ได้แก่ สวนหนองหินมัลเบอร์รี่ เฮาส์, ไร่อิสระชน,
ไร่แสนแก้ว, จันทรฟาร์ม, บ้านแพะ, สวนกล้วยพันธุ์, สวนอุนคุณจินดา, สวนพริก
อินทรีย์

อ่างเก็บน้ำโคกก่อง, หนองคู

การสัญจรท่องเที่ยวโดย รถจักรยานยนต์ รถซาเล้ง รถไถเดินตาม และรถราง
อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ ส้มตำอินทรีย์ ไข่เจียวราชินี วอเตอร์เกรท กบยัดไส้ แกงหัวปลีใส่
ลำมะปี่ ต้มไก่ใบเค็ง

หัตถกรรม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย และงานจักสาน

ตำบลเมืองเพีย

ประวัติศาสตร์เมืองเก่า ชมหมู่บ้านเก่า บ้านประโนตาไถ่

วัฒนธรรมชุมชน งานบุญประจำคือ วัดพระเจ้าใหญ่ผือบัง วัดมงคลหลวง

การเลี้ยงควายทาม ๑,๕๐๐ ตัว

คุณกฤษฎาพ

อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ แกงไหลบัว กุ้งเต้น ตำไหลบัว เชื่อมหัวบัว

แหล่งอาหารธรรมชาติคือ ป่าโคกหนองม่วง ที่มีเห็ด ไข่มดแดง กบ อึ่ง และเข้

กิจกรรมล่องเรือ กิจกรรมตกปลาชะโด

หัตถกรรมชุมชน ทอผ้าไหม และทอเสื่อจาก กก และไหล

บ้านคอนข่า

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมด้วยน้ำชีวภาพแบบเย็น

บ้านมะคำโมง หมู่ ๘ มีอายุ ๒๐๐ ปี

โรงเรียน OTOP ภาคอีสาน

ใต้บาตรข้าวเหนียว

กิจกรรม "เหินฟ้า ปลุกป่ามะคำโมง"

ชุมชนปไม้ ย้อมสี อาหารป่า เดินป่า

โฮมสเตย์ตากอากาศ

ผ้าไหมลายเฉลิมพระเกียรติ

ศาลาไหมไทย ถนนสายไหม

ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคล UNESCO ด้านสิ่งทอ "ผ้าไหม"

อาหารเค็ด คือ ชุปหน่อไม้

บ้านห้วยหลิม

ตอนปู่ตา เสมานิน

บุคคลที่มีชื่อเสียง นักมวยถวายพระราชทาน

หมู่บ้านถ่ายทอดภูมิปัญญาหม่อนไหม

อาหารรสเค็ด ได้แก่ นางน้อยคลุกสมุนไพร คือ ดกแด่ทอดกับสมุนไพรท้องถิ่น

(ดกแด่ ๒๒ ตัวเท่ากับยาไวอากร ๓ เม็ด) ต้มยำไก่บ้านใส่หม่อนเบอร์รี่ ตำเมี่ยง

สมุนไพร

ผลิตภัณฑ์ สบู่โปรตีนไหม

บ้านอ่อมเหมา จังหวัดสกลนคร

กลอนรำเล่าเรื่องประวัติหมู่บ้าน

การแสดงรำมวยโบราณ จากนักเรียนโย้ย

ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ทอผ้ามัดหมี่ ผ้าฮ่อมคราม งานจักสาน

น้ำหมักข้าวจากภูมิปัญญา

กลุ่มดนตรีผลิตจากไม้ไผ่ (ขอจากไม้ไผ่)

หมอยาสมุนไพรและหมอนวด

อาหารพื้นถิ่นเฉพาะคือ แกงขาวอ่อนสาวโย้ย บัวโย้ยอาบแดด

ประเพณีไทโย้ย ทุกวันที่ ๑ เมษายนของทุกปี

บ้านสระใคร

ประเพณีบุญเบิกฟ้า แรกนา บุญพระแม่โพสพ

เจดีย์ข้าวที่สูงที่สุดในโลก สูง ๑๒ เมตร

งานจักสานหุ่นเป็นรูปสัตว์ ๘ ตัว

ความเชื่อท้องถิ่น ได้แก่ ผูกเสียวปู่ เลี้ยงปู่ตา พระเสียวท่าย (หลวงพ่อบุญ) และ

ก้อนหินศักดิ์สิทธิ์เสียวท่าย (วัดคงแถม) หลวงพ่อศรีอารีย์

เรื่องเล่าและตำนาน หลวงพ่อพระศรีอารีย์ เรื่องเล่า อ.สระใคร และบุญพะเหวด

วัดคอกช้าง

สถานที่สำคัญ ป่าสมุนไพร เกษตรอินทรีย์ผสมผสาน โลกเห็ด

อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ อ่ำปลาพันอ้อย สำนวนน้อยนอยเต๋ ไก่ย่างรังมดแดง ข้าวโอ่ง

ก้อยปลาช่อนรังมดแดง

กิจกรรมสร้างสรรค์ ได้แก่ รำไม้พอง เต้นรำคองก้า และฟ้อนบูชาพระแม่โพสพ
ป่าโคกหินงาม

ความเชื่อ ประเพณี ได้แก่ หลวงปู่หลักบ้าน ที่เป็นที่เคารพของชุมชน และบุญเบิก
บ้าน เดือน ๖

อาหารพื้นถิ่น ได้แก่ ปูนาเข้าแถว ลาบปูนา กบเคียงดาว

กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน ได้แก่ เก็บเมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้าน การอนุรักษ์พันธุ์
ข้าวพื้นบ้าน

รูปภาพการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีชาวนาระหว่างวันที่ 12-13 มีนาคม 2563 ณ.ห้องอัมพทาวน์
ชั้น 1 โรงแรมขอนแก่นโฮเทล จังหวัดขอนแก่น

1. เปิดงานช่วงเช้าของวันแรก

2. วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการรองรับการท่องเที่ยว

3. ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น

4. ผู้เข้าร่วมอบรมและผลิตภัณฑ์ชุมชน

5. ผู้เข้าร่วมอบรมร่วมกันทำกิจกรรม

6. ผู้เข้าร่วมอบรมร่วมถ่ายภาพหลังจบกิจกรรม

ภาคผนวก ค รูปภาพ กิจกรรมการให้การหนุนเสริมของกลไกในพื้นที่วิจัยการท่องเที่ยววิถี
ชาวนา พื้นที่ต่าง ๆ

การประชุมหนุนเสริม ท้องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ ณ.บ้านหัวขัว

1. แปลงผักอินทรีย์ ณ. บ้านหัวขัว

2. รับประทานอาหารร่วมกันหลังจากการประชุมเสร็จ

3. แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวที่บ้านหนองหิน

ทดลองจัดท่องเที่ยว และประเมินผลการจัดกิจกรรม "เบิ่งทาม ยามแม่มูน" บ้านดอนแรด

1. รับนักท่องเที่ยวที่บ้านดอนแรด

2. ร่วมพูดคุยสร้างข้อตกลงร่วมกัน

3. ผลิตภัณฑ์ชุมชน (ข้าวและอาหารจากทาม)

4. สาธิตการอุปกรณ์ดักปลา (วิถีชุมชน)

5. กิจกรรมบาศศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยว

6. อาหารจากชุมชน (อาหารเที่ยง)

การเดินทางเข้าสู่ป่าทาม ยามน้ำขึ้น อาหารพื้น ๆ จากทาม ทานแล้วประชุมร่วมกัน

1. การเดินทางเข้าสู่ทามโดยเรือ

2. ร่วมพูดคุยในพื้นที่ทาม

3. นึ่งปลา ต้มปลา อาหารจากทาม

4. อาหารจากผลผลิตของทาม (ปลาธรรมชาติ)

5. หุงข้าวใหม่ใส่มันแซง

ตลาดนัดชุมชนคนทาม

1. เทียวชมตลาดนัดคนทาม

2. หน่อไม้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากทาม

3. การทอเสื่อจากต้น ผือ

4. ปลาที่ชาวบ้านหาได้จากทาม

นักเรียนจากโรงเรียนรุ่งอรุณ เข้าพักเรียนรู้วิถีชุมชน บ้านดอนแรด รายงานผลการเรียนรู้ก่อนกลับ เป็น
บทเรียนของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

1. บายศรีต้อนรับนักเรียน

2. นักเรียนสรุปความรู้จากการเรียนรู้ทาม

3. ร่วมกันแสดงความคิดเห็น

4. ชาวบ้านร่วมรับฟังการสรุปบทเรียน

หนุนเสริมการตั้งกลุ่มท่องเที่ยว กินอาหารพื้น ๆ จากป่ารอบ ๆ บ้าน ณ. บ้านศรีเจริญ

1. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

2. กลุ่มแม่บ้านผู้มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยว

3. อาหารเที่ยง ปลาจากสวนลงเอก

4. การประกอบอาหารของกลุ่มแม่บ้าน

ทดลองท่องเที่ยว บ้านศรีเจริญ และประเมินผลการจัดการ

1. ชมพระอาทิตย์ขึ้นที่ภูแฝงม้า

2. การเดินทางด้วยรถอีแต๊กเพื่อชมแหล่งท่องเที่ยว

3. ชมการปลูกข้าวแดงเมืองเสข

4. การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยวในช่วงเย็น

ทดลองท่องเที่ยว บ้านอู่หม้า ตำบลไสยห้อย อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร

1. การย้อมผ้าครามที่บ้านอู่หม้า

2. การแสดงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์โซ้ย

3. รับประทานอาหารเย็นที่บ้านอู่หม้า

4. ชมการแสดงของกลุ่มแม่บ้าน

รูปภาพการประเมินการจัดการท่องเที่ยวและการให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวของโครงการ
โครงการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชาวนาในชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมหาสารคาม

1. ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชุมชน

2. นักท่องเที่ยวทอดลองชมผลิตภัณฑ์ชุมชน

3. บรรยากาศบริเวณจัดงาน

4. การให้ข้อเสนอแนะทางการท่องเที่ยว

5. พักรับประทานอาหารกลางวัน

6. แมงคานา และ แมงน้ำ

ภาคผนวก ง แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา

ชื่อหมู่บ้านท่องเที่ยว

ระดับความพึงพอใจ 1 มากที่สุด 2 มาก 3 ปานกลาง 4 น้อย 5 น้อยที่สุด

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	ระดับความพึงพอใจ				
	1	2	3	4	5
ด้านที่ 1 ด้านเศรษฐกิจ					
1. มีการร่วมกันกำหนดอัตราค่าบริการ จัดการท่องเที่ยวชุมชน และประชาสัมพันธ์ ให้รับรู้ร่วมกันอย่างชัดเจน					
2. มีระบบการเงิน การบัญชี รายรับ รายจ่าย จากการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจุบัน ตรวจสอบได้					
3. มีระเบียบ กฎกติกาในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจน					
4. มีการจัดสรรรายได้ของกลุ่มเพื่อสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น					
5. มีการสนับสนุนในการพัฒนาศักยภาพและจ้างงาน คนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกันมี					
6. การสนับสนุนให้กลุ่มท่องเที่ยวซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ชุมชน					
7. มีการจัดพื้นที่และหรือเปิดโอกาสให้ชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว					
8. มีการสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการต่าง ๆ จากวัตถุดิบ และภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว					
ด้านที่ 2 ด้านสังคม					
1. มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวจากคนในชุมชนเป็นหลัก					
2. มีกระบวนการการดำเนินงานที่ให้โอกาสสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบร่วมกัน					
3. มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพในคุณค่าวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสังคมท้องถิ่นอย่างมีความรับผิดชอบ					
4. มีการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพสมาชิกในชุมชนในการจัดการและการบริการทางการท่องเที่ยวชุมชนอย่างสม่ำเสมอ					
5. มีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนและไม่รบกวนชุมชน					
6. มีการจัดเตรียมอาหารจากวัตถุดิบที่เป็นผลผลิตภายในชุมชน					

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	ระดับความพึงพอใจ				
	1	2	3	4	5
7. มีการจัดการที่พักภายในชุมชนให้มีมาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสมสำหรับการรับรองนักท่องเที่ยว					
8. มีการจัดบริการทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพโดยการกระจายความรับผิดชอบแก่คนในกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ได้รับการพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารทางการท่องเที่ยวอย่างมีมาตรฐาน					
9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในสังคมในการเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เช่น อบต. รพสต. อปพร. เป็นต้น					
ด้านที่ 3 ด้านวัฒนธรรม					
1. มีการเก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลสารสนเทศบริบทวิถีวัฒนธรรมชุมชน ทั้งเนื้อหาและภาพถ่ายไว้เป็นฐานข้อมูลด้วยระบบที่ทันสมัย					
2. มีการรวบรวมรักษา อนุรักษ์ และบูรณะ มรดกวัฒนธรรม ที่จำเป็นต้องได้ เพื่อการศึกษาเรียนรู้และสืบต่อแก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนและนักท่องเที่ยว					
3. มีการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่ผ่านประสบการณ์จริงจากการสัมผัสและลงมือทำด้วยตนเอง					
4. มีการส่งเสริมให้มีหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน และให้การเรียนการสอนแก่เยาวชน					
5. มีการส่งเสริมให้นักสื่อความหมายชุมชนทั้งเจ้าของบ้าน ผู้นำเที่ยว คนในชุมชน และเยาวชน มีความสามารถเป็นนักสื่อความหมายเกี่ยวกับวิถีชีวิตภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนได้อย่างถูกต้องและน่าสนใจ					
6. มีการกำหนดกฎระเบียบและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมร่วมกัน ให้มีการเผยแพร่แก่คนในชุมชนเพื่อกำหนดให้กลุ่มนักท่องเที่ยวนำไปปฏิบัติพร้อมทั้งให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้รับทราบ					
7. มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนหรือส่งผลกระทบต่อทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และ แหล่งศักดิ์ที่เคารพของท้องถิ่น					
8. มีการให้ความรู้ความเข้าใจแก่กลุ่มสมาชิกและคนในชุมชนเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวผู้มาเยี่ยม เพื่อให้เป็นเจ้าบ้านที่ดี					
ด้านที่ 4 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม					
1. มีการรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและความสัมพันธ์การใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนกับธรรมชาติ					
2. มีการร่วมกันกำหนดระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และเผยแพร่ให้รับรู้ทั่วกัน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันทั้งคนในชุมชน					

แบบประเมินการจัดการท่องเที่ยววิถีชาวนา	ระดับความพึงพอใจ				
	1	2	3	4	5
กลุ่มท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว					
3. มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมในชุมชน					
4. ผู้นำเที่ยว นักสื่อความหมายสามารถสื่อความหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมและ แนะนำข้อปฏิบัติเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ					
5. มีการประสานงานร่วมกันระหว่างองค์กรเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างใกล้ชิด					
6. มีกองทุนสนับสนุนชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีการนำกองทุนไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม ตรวจสอบได้					
7. มีกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่น					
8. มีระบบการจัดการขยะและน้ำเสียที่ดีทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน เช่น การแยกขยะ การนำกลับมาใช้ใหม่ การทำปุ๋ยหมัก การใช้น้ำอย่างประหยัด					
9. มีการออกแบบกิจกรรมที่ไม่ส่งผลเสียรบกวนชุมชน และธรรมชาติแวดล้อม สัตว์ป่า และพันธุ์พืช					
10. มีการใช้พลังงานอย่างประหยัด พลังงานทางเลือก ที่ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินเท้า การปั่นจักรยาน การใช้พลังงานแสงอาทิตย์					
11. สนับสนุนให้ใช้วัสดุท้องถิ่นที่มีอยู่มาก ประกอบกับภูมิปัญญาและเทคโนโลยีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สินค้าที่ระลึก และการตกแต่งสถานที่รองรับนักท่องเที่ยว					
12. มีการออกแบบอาคารสถานที่สำหรับการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมชุมชน					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ผู้ประเมิน

(.....)

วันที่